

БЪЛГАРСКИ
ЧЕРВЕН КРЪСТ

Милосърдните сестри на Българския Червен кръст

Съдбата понякога прави неочаквани подаръци на човека, които осмислят голяма част от живота му. Така стана и с мен, когато – по силата на служебните ми задължения в ЦК на БЧК - трябваше да се заравам все по-дълбоко в темата за сестринството в България. Една изключително важна страница от историята на Българското гружество Червен кръст – приносът му в неговото създаване и развитие.

Сборникът с материали за Клуба на милосърдните сестри на Българския Червен кръст има над 20-годишна история. От 1993 г. до днес - бавно и полека, както казва поетът, с помощта на милосърдните сестри, които поставиха началото на този клуб, започнахме да събираме лични материали, спомени, снимки, документи, медийни публикации, с желанието да съхраним жив спомена за хора и събития. Във времето идваха нови хора, а с тях и нови материали... Едни от сестрите оценяваха сериозността на този тип дейност, други я смятаха за излишна или просто ненужна... Затова от общия списък на над 80-те имена на милосърдни сестри имаме материали само за няколко десетки - явни членове на клуба, уважавани ръководители на Училището за милосърдни сестри на БЧК; негови възпитанички, отгали живота си за развитието на здравеопазването в страната. Към клуба отнасяме и онези, които поради здравословни проблеми не можеха да вземат пряко участие в неговата дейност, но за които той се грижеше във времето. Спомените разказват непретенциозно за една човешка връзка, създадена в училището на БЧК, която времето не може да унищожи и която караше членовете на клуба да идват всеки първи четвъртък на месеца от 1993 година до днес в сградата на ЦК (НК, НС) на БЧК като в свой дом; да участват според силите си в негови дейности; да се грижат за своите болни, стари и вече немощни инструкторки и колежки, като в едно голямо и задружно семейство.

В сборника е включен и очерк за г-р Невена Моллова – Ганова, без който разказът за българското сестринство не би бил пълен. Това е една емблематична личност както за Клуба на милосърдните сестри, така и за Българския Червен кръст. Животът ѝ е повод за размисъл за човешкото достойнство, за съдържанието на толкова малко уважавани днес понятия като чест, дълг, преданост, любов...

Оформихме събраните материали в един диск – като спомен за всяка от членките на Клуба на милосърдните сестри и на Училището на БЧК като цяло. Блязани ни мисълта, че той ще запази сред наследниците им спомена за тяхната дейност, за несломимото им желание да бъдат полезни до последния миг на живота си. Ще ги предоставим и на институциите, които имат отношение към подготовката на медицински специалисти или към съхраняването на различни по вид издания на Българския Червен кръст като ДА „Архиви“, НБ „СВ. СВ. Кирил и Методий“ и др.

Основание за подобен жест ни дава самата същност на Клуба на милосърдните сестри. В коренно променената обстановка в страната след 1989 г., когато се рушаха традиции и се отхвърляха довчераши морални и духовни ценности, неговите членове бяха един топъл полъх на човечност и преданост към идеите на тяхната младост, на целия им живот. По молба на останалите живи членки на клуба ще направим и няколко книжни копия, защото те не работят с компютри...

Специално държа да отбележа, че активното присъствие на старите милосърдни сестри през изминалите 20 години не остана незабелязано - младите служители и дейтели на Българския Червен кръст се отнасяха към тях с уважение и почуда, защото ги караха да си припомнят за неща, останали в кориците на историята...

В тяхно лице – надявам се – те виждат примери на човешка и професионална всеотдайност, които в днешно време изглеждат архаични, дори малко смешни, но толкова мили и трогателни. Един спомен от миналото, което трябва да ни напомня за задълженията ни в настоящето и за предизвикателствата на бъдещето...

Лидия МАРКОВА

НАЧАЛОТО

КАК БЕ СЪЗДАДЕН КЛУБЪТ НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ?

Мащабната работа, осъществена от националното ни гружество във връзка със 100-годишния му юбилей - на национално и регионално ниво, в периода 1978-1989 г., извади на показ някои малко афиширани пред обществеността дейности на Българския Червен кръст, между които и за приноса му в подготовката на милосърдни сестри и развитието на болничното дело в страната.

През 1985 г., по молба на тогавашния първи зам.-председател на БЧК Георги Господинов, започнах да помагам на група милосърдни сестри, които търсеха съдействието на БЧК, за да получат нормативно признание за участието си в медицински дейности по време на Втората световна война.

През м. февруари 1986 г. в редакцията на сп. „Български Червен кръст“ дойде мил. с. Елена Добрева от Русе. Тя носеше юбилейни отличия, с които ОК на БЧК - Русе отличаваше мил. с. Невена Сендова-Попова (родена 1895 г.) и мил. с. Тодорина Петрова (родена 1903 г. в Русе) за принос в развитието на сестринството в България, в т. ч. и в Русенски окръг. От името на редакцията, която пое организацията на срещата в Дома за стари хора в кв. Дървеница, отидохме аз и фотографът Борислав Василев. Елена Добрева бе взела със себе си своята съвкупническа и приятелка мил.с. Василка Паспалева - Дървова, която доведе и малкия си внук. Впечатленията ми от тази наистина възнуваща среща са отразени в материала „Признателност“ (сп. „БЧК“, бр. 4/1986 г., стр. 24), съпроводен със снимка.

С мил. с. Невена Сендова вече се бях срещала по инициатива на моята колежка г-р Светлозара Попова и знаех за нейното място в историята на БЧК. При повторната ни среща я намерих доста променена, но беше запазила свежия си ум, достолепието на една голяма дама на сестринството в България.

С Тодорина Петрова обаче се срещнах за първи път и, да си призная, искрено се привързах към нея. Тя живееше със съпруга си - г-н Крум Табаков, наследник на известна българска фамилия от Сливен. Порази ме цялостната личност на тази жена, която съчетаваше в себе си всичко, което бях чувала и чела за милосърдните сестри на Червения кръст.

Времето от 1986 до 1992 г. постоянно ме срещаше с темата за сестринството. От това време датира и запознанството и сътрудничеството ми с г-р Невена Моллова - Ганова, която подкрепяше нашите начинания не само от позицията на богатия си опит, но и като пряк участник в тях. Благодарение на настойчивостта на Виолета Пеева - Дончева организирахме среща на възпитанички на Училището за милосърдни сестри в Скопие (1941-1944 г.), чиято директорка е била Тодорина Петрова – на нея присъстваха сътруднички на Централния исторически архив. Те проявиха жив интерес към видяното и чуто и с тяхна помощ бе открита архивна единица на името на Тодорина Петрова, в която бяха съхранени най-важните документи, дадени от нея. Пак с тяхно съдействие, по-късно бе проведена такава среща и с мил. с. Мария Генова, чийто личен архив също бе предаден на ЦИА

Няколко пъти през годината посещавах Тодорина Петрова и разговорите с нея ми разкриваха нови и нови страници от живота на училището за милосърдни сестри на БЧК, за развитието на сестринството в България. По моя молба тя написа подробна биография, разказа и за създаването и работата на образцовия здравен обучителен център на Червения кръст в с. Голямо Конаре. Междувременно оттам бяха решили да направят музейна експозиция и се обърнаха към нея за снимки и спомени – тя веднага откликна на молбата и изпрати необходимото. Никога няма да забравя тетрадката, в която, също като в дневник, тя записваше всичко, което преживяваше. Никога не забравяше да поздрави хората, с които животът я бе срещнал – преди празници тя изпращаше купища поздравителни картички на много от тях. Позволявах си, преди Бъдни вечер, да я посетя и да ѝ поднеса традиционната бъднишка вечеря – като всички домащици и тя жадуваше за домашно приготвена храна... А в бр. 12/1990 г. на сп. „Български Червен кръст“ бе публикувано мое интервю с нея. Така беше до онзи февруари 1992 г., когато сред кратко боледуване Т. Петрова почина.

Междувременно с нея и с милосърдните сестри от нейното обкръжение обсъждахме възможността да създадем клуб на милосърдните сестри. Подкрепяше ни Г. Господинов. През 1974 г., по негова инициатива (във връзка с 40-годишнината на 9 септември 1944 г.) бе организирана юбилейна среща, в която участваха много от живите възпитанички на училището. Първите ни опити претърпяха неуспех, но ние не се отчайвахме. И през м. февруари 1993 г., когато се навърши една година от смъртта на Т. Петрова, взехме всички мерки да не допуснем никакъв провал.

Направих една докладна до ст.н.с. г-р Стефан Гладилев – тогава главен секретар на БЧК. В нея мотивирах идеята за създаването на такъв клуб на милосърдните сестри, „които биха могли да ни помогнат твърде много за изясняване историята на тази дейност на Българския Червен кръст, тъй като са непосредствени участнички в нея.“

По-нататък в докладната следваше:

„От пожеланията стигнахме до конкретния акт. На 11 февруари ще се съберат 20 възпитанички на училището на БЧК за милосърдни сестри от различни випуски и ще учредим този клуб. Във връзка с това моля за следното:

1. Да разрешите да проведем учредителната сбирка в заседателната зала на НК на БЧК от 10,30 ч. на 11 февруари 1993 г. и по възможност лично да присъствате на нея.
2. Да разрешите да ползваме кафе и безалкохолни напитки от клуб -ресторанта по сметката на НК на БЧК, за всички участници в срещата - очакван брой 20-25 души.

По желание на участничките в този клуб негова първа изява ще бъде провеждането на панихидата в църквата „Св. Неделя“ - от 12 часа на 13 февруари 1993 г., на която ще бъдат почетени дейтели на сестринството и на БЧК, работили за развитието му през годините. Формалният повод е навършването на една година от смъртта на Т. Петрова – една от ръководителките на сестринското училище – директор на училището в Скопие, над която редакцията и БЧК осъществяваха шефство през последните години.“

Учредителната сбирка се състоя в насроченото време и място. Оказа се, че 11 февруари е Световен ден на болния. Проведе се и панихидата в църквата „Св. Неделя“. За тези събития и за проявите на клуба сп. „Български Червен кръст“ винаги намираше начин за отразяването им (бр. 2, 3, 5/1993 г., бр. 7-8/1994 г., бр. 5/1995 г. и т.н.)

Първата председателка на Клуба бе г-жа Елена Захариева. След нея този пост бе поверен на г-жа Стефана Томасини, която със замах, амбиция и много упоритост ръководи и сега тази интересна формация на Българския Червен кръст. За много кратко време клубът намери своя облик, бързо се вписа в дейността на НК на БЧК, на столичната организация и си извоюва авторитет. Заедно с него израстваха и се утвърждаваха и членуващите в него милосърдни сестри – като личности, като дейтели на Българския Червен кръст. И винаги с нас беше и е г-р Невена Моллова-Ганова - жив свидетел на най-хубавите години от развитието на сестринството на БЧК в България.

Лидия МАРКОВА

(Сп. „Български Червен кръст“, бр. 4/2000 г.)

Първа снимка на Клуба – 8 май 1993 г. – отляво надясно, I ред – Стефана Томасини, Елена Захариева, Виолета Пеева-Дончева, г-р Невена Моллова-Ганова, Мария Генова; зад тях – Ненка Чемширова, Мария Георгиева-Шопова, Лидия Маркова, Христина Петкова, Райна Пенчева, Малина Маринова, Лилия Ранова, г-р Милка Ганова-Йоловска...

ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Тази вълнуваща среща беше възможна благодарение на всеотдайността на една жена – бившата милосърдна сестра Елена Добрева и на подкрепата на ОК на БЧК-Русе. Поводът – награждаването на ветеранките милосърдни сестри Невена Сендова (родена през 1895 г.) и Тодорина Петрова (родена през 1903 г.) по случай 100-годишнината на русенската окръжна червенокръстка организация, чествана в края на миналата година.

Спомените върнаха Елена Добрева и нейната колежка Василка Паспалева към времето, когато са се обучавали в училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст. И не само тях... Трябваше да се види дълбокото и искрено уважение към труда на техните учителки и наставнички. (Невяна Сендова е била директорка на училището, а Тодорина Петрова – инструкторка в него), радостта, която внесоха в техния живот, за да се оцени значението на тази постъпка, нейната неизмерима стойност. Радост, която не изглеждаше никак излишна в пансион №1 в квартал Дървеница в столицата, осигурил всичко необходимо за своите възрастни обитатели. Всеки от тях е дал твърде много за развитието на страната ни в различни периоди от живота си...

На сърдечността винаги се отвърща със сърдечност – твърдим всички ние. Но точно този факт ни кара да си задаваме по-често и по-настойчиво въпроса: „Съзнаваме ли какво дължим на бившите си колеги и учители, умеем ли да им засвидетелстваме навреме човешката си признателност за всичко, което са сторили за нас и за общото дело?!“ Защото- твърдо вярвам - няма да умре вечната истина, че доброто ражда добро, а човечността - човечност: днес и завинаги.

Тази среща доказва, че навсякъде е нужна топлотата, без която човешкият живот изглежда безсмислен, която убеждава, че трудът на човека остава следа и в човешките сърца.

Лидия МАРКОВА

(Сп. „Български Червен кръст“, бр. 4/1986 г., стр. 24)

Признателност - при Невена Сендова и Тодорина Петрова в Дома за възрастни хора в Драгалевци 1986 г.

ПУБЛИКАЦИИ ЗА ДЕЙНОСТТА НА КЛУБА НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ

ТОДОРИНА ПЕТРОВА: С ЕДНА ЛЮБОВ В СЪРЦЕТО

Признавам, че съм твърде пристрастна към темата за милосърдните сестри на Българския Червен кръст. „Вината“ е на онези живи и все така дейни техни представителки, които доказват с целия си живот високия морал на тази организация и на възпитаваните от нея кадри. За мен те не звучат анонимно като страници от историята, а са свързани с конкретните имена на жените, които имах и имам щастието да познавам лично: Невена Сендова и Тодорина Петрова, София Башева и Елена Добрева, Ценка Костова и Виолета Пеева-Дончева, както и още много други.

По тази причина разговарям за онова непреходно, което е заложено в идеите и принципите, в практиката на Българския Червен кръст, с ТОДОРИНА ПЕТРОВА - най-възрастната сега възпитаничка на училището за милосърдни сестри на БЧК. Защото собственият ѝ живот нагледно ги потвърждава.

- На 87 години сте. Близо 70 години от тях са преминали под знака на Червения кръст. Време, достатъчно, за да се преосмислят много неща от извървения път. Какво е най-главното в него?

- Благодарна съм на съдбата си. Поради това, че посветих живота си на хуманното дело на Червения кръст, се омъжих едва след пенсионирането си (такива бяха изискванията) и не можах да имам свои деца. Но за сметка на това служех на едно дело, което приобщава отделния човек към безбрежния и прекрасен свят на доброто, на хуманността, дава му чувството на гражданин на света, обединяван от тези добродетели. И сега, колкото и откъсната от света да съм в Дома за възрастни хора в Дървеница, не съм сама. Край мен и съпруга ми Крум Табаков е неговият син, грижовен като към собствена майка, мои ученички, които след толкова години не ме забравят. Имам самочувствието на човек, живял достойно. А това е сигурно доказателство, че когато е посветен на вечни човешки ценности и добродетели, човешкият живот е истински смислен – нужен и за отделната личност, и за цялото общество.

Искрено се радвам, че през последните години, а особено сега - в това трудно за народа и страната време, Българският Червен кръст все по-активно се вглежда в историческата си участ; преосмисля своето присъствие във времето и в народната съдба; че възстановява онези дейности, които са осъществявани преди десетилетия, но отново имат свое място и днес - които го правят най-близък до човека, нуждаещ се от закрила на своя живот и достойнство. Разбира се, възстановяване със знака на съвременността. Защото най-важното качество на Червения кръст е навременността на неговите прояви.

- Всичко това представлява същността на моя живот, както и на всички възпитанички на училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст.

- Родена съм в Русе през 1903 г. На 13 години останах без майка, а бяхме 7 деца. Не беше лек животът ми и сама търсех място в него. И когато прочетох във в. „Ратник“ условията за приемане в училището за милосърдни сестри, реших, че трябва да уча в него. Трудно се справих с нежеланието на баща ми, но успях. Постъпих в училището през 1922 г. - курсът на обучение беше двегодишен. Такса тогава не се изискваше, а това беше важно за мен. Завърших училището през 1924 г. с отличен успех, поради което ми предложиха специализация в Лондон със стипендия на Лигата на Червените кръстове от Женева. По онова време там имаше курс за ръководителки на сестрински училища от цял свят, тъй като сестринството в Англия беше на най-голяма висота. Той беше едногодишен и се провеждаше в университета Bedford College. В моя випуск бяхме студентки от 60 страни. По молба на БЧК до Лигата ме оставиха още една година, за да изуча в едно училище за акушерки работата на сестрата с рогилката и бебето. Там бях дипломирана като акушерка.

От момента, когато се върнах в България, през 1926 г., до 1940 г., работих в системата на Българския Червен кръст.

- **Вашите ученички се гордеят с факта, че по време на специализацията Ви в Лондон са Ви наричали „българката със златните ръце“.**

- Така беше. Но подобна оценка беше предназначена чрез мен за утвърждаващата се школа на Българския Червен кръст в подготовката на милосърдните сестри. По това време се реорганизираше нашето училище с помощта на изпратените по негова молба милосърдни сестри на Американския Червен кръст Рахила Торанс и Теодора льо Гро.

Изискванията в училището бяха много строги и безкомпромисни. Но за сметка на това се създаваха първокласни медицински работнички, така нужни на българското здравеопазване. Давам си сметка, че като инструкторка в него, а и във всички свои прояви, съм се старала да отговарям на тези изисквания както за себе си, така и за хората около мен. Не беше леко, но Червеният кръст не можеше да си позволи липса на висок професионализъм и висок морал в дейността си, защото те са в неговата същност.

На възпитаничките на това училище често се налагаше да работят в звена, създавани за първи път. Аз, например, работих по разкриването на детски отдели в Детската клиника при Александровската болница и в Майчин дом - и на двете места се провеждаше тримесечно практическо обучение на ученичките от нашето училище. Заедно с 6 ученички работихме по преодоляване на тифусна епидемия в Брацигово през 1928 г. От 14.XII.1933 г. до 1.IX.1935 г. работих заедно с г-ца Хейзел Гоф по създаването на Образцов обучителен здравен център в с. Голямо Конаре (днес гр. Съединение). Г-ца Гоф, американка по народност, бивша директорка на училището на БЧК, тогава бе на служба в ООН - зав. здравните служби в Европа. Работих една година и като инструкторка на първия випуск милосърдни сестри на ДНЗ в училището на БЧК, а през 1940 г. - като главна старша сестра на Първа окръжна болница.

- **Много важен момент от Вашата професионална изява на възпитаничка на БЧК е работата Ви в Скопие през периода 1941-1944 г. Малцина знаят за разкритото с Вашата помощ училище за милосърдни сестри-посетителки на Главна дирекция Народно здраве (Гл.Д.Н.З.), чиято директорка сте била.**

- Тази дейност можах да осъществя с помощта на инструкторките Мария Иванова, Петра Белева, Евтимия Воденичарова. По-късно Петра Белева стана директор на откритото в Пловдив, а Мария Иванова – във Варна училище за милосърдни сестри на Гл.Д.Н.З.

В Скопското училище бяха приети три випуска - 1941, 1942 и 1943 г. В третия випуск от България имаше само 6 ученички, а 15 - от Македония. Тъй като имаха по-ниско образование, с тях проведохме само 6-месечен курс за самарянки. Останалите продължиха по програмата. Преподаватели в училището бяха лекари и асистенти от Медицинския факултет, военно мобилизирани в Скопие. Подробни данни за състава на преподавателския кадър, за ръководството на училището, за бройките по имена на ученичките от I и II випуск, за сестринския състав в Първостепенната болница в Скопие, се съхраняват в ЦИА, фонд 372, опис 1, арх. е. 1954 и в ЦДА на НРБ, във фонд 296, опис 1, арх. е. 51 и 32.

- **Преживели сте много трудности през есента на 1944 г., когато Червената армия влиза в България. Военният полк в Скопие започва да се изтегля във вътрешността на страната, а много от войниците минават на страната на партизаните. С тях на 7 септември се евакуират и част от ученичките, а Вие оставате с 15 ученички и 5 сестри титулярки на работа в болницата. След един ден – на 8 септември, границата се затваря и всички вие оставате като пленници. За поведението Ви през това време Вашите ученички Ви наричат „майка орлица“.**

- Разва ме тяхното признание, защото наистина ни беше много трудно. И точно тогава ми помогна много школата на Българския Червен кръст, самата същност на червенокръсткото движение, което олицетворявахме. Но това е тема на отделен, труден и госта драматичен разказ за съдбата на всяка от нас. Важното е, че изпълнихме своя дълг на милосърдни сестри. Въпреки сложността на обстановката, доказахме колко човечност се крие под знака на Червения кръст. Докарахме идването на българската и съветската армия и срещата им на моста на р. Вардар - пред Военния клуб.

- Какво бихте искали да кажете на своите ученички, на всички хора с мъдростта на човек, преживял много, но с една неизменна обич в сърцето – към човека и хуманността, към Червения кръст?

- Благодаря за въпроса, който съдържа и своя отговор. Когато човек може да погледне толкова назад в живота си, по-ясно открива, че точно служенето на човека и хуманността, което представлява същността на Червения кръст, ми позволява да считам своя живот достойно изживян. То обикновено не носи шумния успех на други професии, но в замяна дава чувството, че служиш на доброто у хората, че помагаш те да стават по-добри, по-човечни. Какво по-истинско призвание за човека, гост на тази земя?!

*Разговора води: Лидия МАРКОВА
(Сп. „Български Червен кръст“, бр. 12/1990 г.)*

Тодорина Петрова сред свои ученички и колежки.

ТЪРЖЕСТВО НА ДОБРОТАТА И БЛАГОДАРНОСТТА

(Сп. "Български Червен кръст", бр. 4/1993 г., стр. 20-22)

Тази среща ще запомнят не само 17-те възпитанички на Училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст (випуски от 1929 до 1948 г.). 40-те минути, в които те можаха да се видят и да разговарят с патрона на своето училище Н. В. Царица Йоанна, се превърнаха в среща с тяхната младост, в своеобразен отчет доколко са изпълнили поетия пред нея обет да служат на болните и страдащите.

От минутата, в която облечените в сестринска униформа милосърдни сестри Стефана Томасини и Виолета Пеева-Дончева поеха (безпрецедентно!) от богизардовете своя патрон (сн. 1), до предаването ѝ за следващата среща в болницата „Царица Йоанна“, сякаш се върна атмосферата на един живот, в който Царица Йоанна и милосърдните сестри на Българския Червен кръст са се чувствали като две страни на едно цяло - грижата за болните и страдащите...

ТРУДНО е да се разкаже за всичко, защото то просто се преживява... Броените минути на срещата побраха и топлите приветствия на г-р Невяна Моллова-Ганова, к.м.н., без която тя нямаше да бъде възможна и на мил. с. Мария Георгиева – зам.-председател на Клуба на милосърдните сестри към Българския Червен кръст – домакин на срещата. Не мина без многото цветя; малките, но съкровено подготвени и поднесени лични подаръци. Малкият, непретенциозен албум с репродукции на стари снимки от посещенията на Царица Йоанна в Училището на милосърдни сестри, искрено я развълнува (сн. 2). А когато председателят на Българския Червен кръст проф. г-р Стоян Саев ѝ връчи с признателност най-високото отличие на организацията – юбилейния медал „100 години Български Червен кръст“ (сн. 3), княгиня Мария Луиза промълви с нескрито възмущение: „Тя наистина го е заслужила!“

Царица Йоанна прие с благодарност медала и с възмущение се обърна към камерите и фотоапаратите по молба на присъстващите журналисти. Възмущението прерасна в искрена изненада, когато г-р Н. Моллова ѝ съобщи, че по инициатива на Клуба на милосърдните сестри се възстановява Дамският комитет при Българския Червен кръст и я помоли да подпише, заедно с княгиня Мария Луиза, възстановителния протокол. Така бе възстановена една формация, която е открита за всички, желаещи да подпомагат хуманното дело на организацията.

КРАТКА, СКРОМНА, но изпълнена с неподправена искреност и човечност, с тихо благородство бе тази среща. Подписът на Н. В. Царица Йоанна в книгата за почетни гости на НК на БЧК (сн. 4), снимката за спомен пред непретенциозната пристройка в седището на БЧК (сн. 5), ще напомнят дълго за нея не само на участниците. Самият факт, че тя се състоя, че беше тържество на добротата и благодарността, е свидетелство колко непреходни са тези човешки качества в организацията като Българския Червен кръст.

Тази среща бе доказателство и за уважението, което Българският Червен кръст е съхранил, въпреки превратностите на времето, към всички, допринесли за неговото развитие. Но тя бе и едно прозрение, че не може да се върви напред, ако се забравя миналото – и като хора, и като събития, и като конкретни приноси. Защото всичко това, взето заедно, съставлява гордостта на организацията за 115-те години от нейното съществуване.

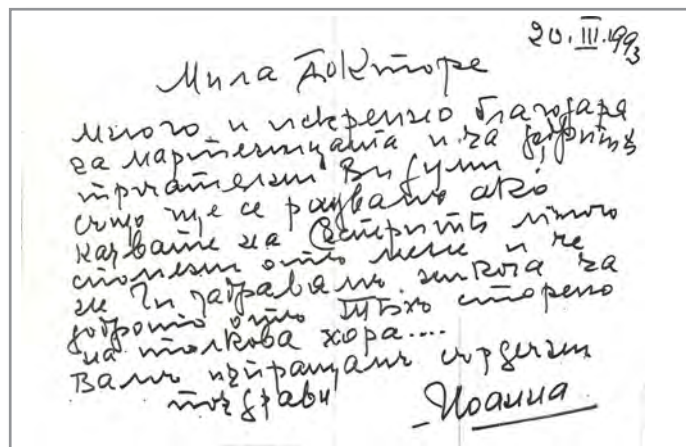
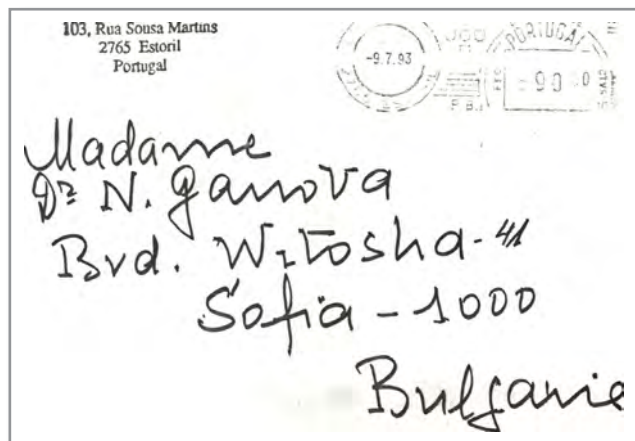

Снимки: Владимир Добрянски

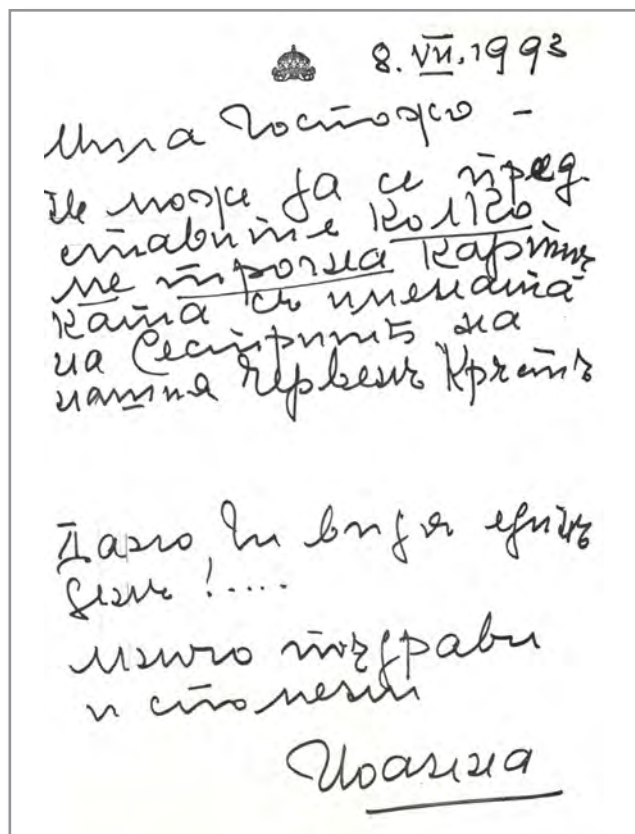
Обща снимка с царицата – отдясно наляво: Христина Петкова, Мария Стоева-Любенова, Станимира Балабанова, Стефана Томасини, зад нея - Виолета Пеева-Дончева, Лилия Ранова, Н. В. Царица Йоанна, Веселина Еленкова, Радка Палезоева, Мария Георгиева-Шопова, Йорданка Радкова - зад всички - проф. Стоян Саев и доц. г-р Стефан Гладилов.

Цвета от името на клуба – поднася ги Мария Георгиева Шопова, зад нея - Станимира Балабанова, от двете страни на царицата - Стефана Томасини и Виолета Пеева-Дончева; старите сестри - Мария Калчева, Веселина Еленкова, Цветана Демиревска, Дафинка Никодимова - зад тях Христина Петкова и Лилия Ранова.

Факсимиле от писмо на Н. В. Царица Йоанна (20. III. 1993 г.) с благодарност за изпратена от мил. сестри мартеница.

Факсимиле от писмо на Н. В. Царица Йоанна (8.VII.1993 г.) с благодарност за изпратената поздравителна картичка от сестрите. Тя беше съпроводена с кратко писмо от д-р Невена Моллова-Ганова със следния текст:

“Уважаема Ваше Величество,
Мила Царице,

Вчера беше 8 май 1993 г., патронният празник на Българския Червен кръст. Имаше малко задушевно народно тържество пред Народния театър. Беше посетено доста добре. Между посетителите бяха и останалите още живи стари медицински сестри, на които Вие сте предали дипломите.

Аз им предадох, изпратените до мен Ваши поздрав и добри думи за техния труд. Всички с умиление слушаха и с голяма обич се подписаха на поздравителната за Вас картичка“.

С ЖЕЛАНИЕТО ДА СМЕ ПОЛЕЗНИ

(Сп. „Български Червен кръст“, бр.7-8/1994 г., стр. 36-38)

Една година не е много време, но за нас, участничките в Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК, тя значи много.

Когато на 21 април т.г. се събрахме за първото си отчетно-изборно събрание, сами се изненадахме как за времето от 11 февруари 1993 г., сме успели да създадем и развием един организъм, като нашия клуб. С автобус на НК на БЧК отидохме в НЦОМР в Лозен, където проведохме събранието си, разгледахме музейната експозиция за историята на Българския Червен кръст, беше ни даден обяд от НК на БЧК.

Чувствахме се част от нашия Червен кръст, пък и формално го доказахме. Още там, в Лозен, всички платихме членския си внос и получихме членските си книжки на редовни членове на столичната червенокръстка организация. Разговаряхме какво можем да направим, за да бъдем полезни и на Червения кръст, и на себе си. Искахме всяка от нас да реши с какво може да помогне, на кого трябва да помагаме.

Дали сме полезни на Българския Червен кръст, се питаме на всяка наша среща. Други хора могат да направят оценка на това - ние просто се опитваме да подкрепим усилията му за разширяване на помощите за нуждаещите се граждани. Затова поехме сектор, който познаваме добре – старите сестри, възпитанички на училището за милосърдни сестри, които са самотни, болни и със средства далеч под жизнения или социалния минимум. Издирваме ги не само по домовете, но и по социалните заведения. Посещаваме ги, готови сме да се грижим за тях при нужда. Раздадохме им еднократно и помощи, получени от НК на БЧК – при спазване на строга отчетност, характерна за Червения кръст. Ние сме възрастни жени и не знаем кога ще ни потрябва помощ. Затова решихме една от нас да отговаря за такава дейност – мил. с. Елисавета Тръпкова сама предложи да се грижи за нуждаещите се от сестринска помощ. Между другото тя, заедно със своя колежка, вече показва в Транспортна болница при грижа за червенокръстка деятелка, какво значи сестра на Червения кръст...

Заедно с това продължаваме да събираме материали за историята на Българския Червен кръст и училището за милосърдни сестри - една неголяма, може би не приоритетна, но все пак много важна част от дейността на организацията. Така влязохме във връзка с г-жа Естир Цакова, с наследниците на Бояна Христова, Борис Николов и др., от които очакваме интересни архивни материали като дарения за музея на БЧК.

Заедно с Дамския комитет при НК на БЧК изработихме и събрахме различни предмети, с които участвахме в базара на 8 май - Международния ден на Червения кръст. Събрахме от продажбата над 2 300 лв. Това ни амбицира в бъдеще да организираме с наши сили такива базари – примерно около Коледа, Великден и други празници.

Една значителна проява на клуба бе дейността по разкриването на поругания гроб на Царица Елеонора, създателка на дружество „Самарянка“ и препогребването на останките ѝ. Ние присъствахме при разкриването на гроба в двора на Боянската църква на 24 юли. Тогава решихме да разкажем на повече хора колко свързана с милосърдието и Червения кръст е тази жена, прекарала в България само 9 години като втора съпруга на Фердинанд, но оставила спомен за една достойна и благородна личност. Пак с Дамския комитет и голямата помощ на главния секретар на БЧК г-р Ст. Гладилев и на редакцията на сп. „Български Червен кръст“, подготвихме и издадохме за много кратко време специално приложение на бюлетина „Известия на БЧК“ с материали за нейната благотворителност. Разчитахме на собствени средства - дарения във фонд „Милосърдие“; взехме малък безлихвен заем от НК на БЧК, който възстановихме след продажбата му. Но си струваше усилията. Беше трогателно, когато на 12 септември на панихидата в Боянската църква само ние предложихме такъв материал, приет много добре от присъстващите. Единствено Българският Червен кръст показва как трябва да се цени всеки хуманен жест, независимо от това кой е неговият носител; независимо от времето, когато е бил направен. Не смятам, че правим кой знае какво, но бяхме приятно изненадани, когато интерес към нашата дейност прояви една високопоставена гостенка на Института за полувисши медицински кадри „И. Филаретова“ - г-жа Гоша Бричинска,

г.ф. н., преподавателка в Кралския сестрински колеж в Лондон, пристигнала в София по линия на Международната фондация „Флоранс Найтингейл“ към Международния Червен кръст. „Виновница“ за този интерес беше г-жа Р. Бакалова - преподавателка в института, която беше посетила някои наши сбирки и беше споделила впечатленията си с нея. Със съдействието на НК на БЧК организирахме среща на клуба с г-жа Бричинска и ѝ разказахме какво правим. Тя, от своя страна, ни разказа за проблемите на сестрите в Англия. Можяхме да я заведем в НЦОМР в Лозен и да ѝ покажем, с любезната помощ на г-р В. Топузов, музейната експозиция на БЧК. Показахме ѝ много от архивните материали, сред които имаше и такива, които илюстрираха връзките на Българския Червен кръст и неговото училище за милосърдни сестри с английски колежи от същия профил.

Нашите ежемесечни сбирки стават всеки първи четвъртък на месеца, на тях неизменно присъства председателката на Дамския комитет г-р Невяна Моллова-Ганова, която ни помага и ни разбира. Напоследък установихме по-тесни контакти със Столичния комитет на БЧК - все пак нашата дейност е на територията на столицата. Надяваме се тези контакти да доведат до полезно двустранно сътрудничество.

Болката ни е, че не можем да привлечем интереса на младите сестри за делото на Червения кръст. Без последствие остана една проведена в края на миналата година среща с директорите на двата Института за полувисши медицински кадри в София. Но сега, около срещите с г-жа Бричинска, разговаряхме с г-жа Бакалова и със секретарката на Сестринския съюз и се надяваме да постигнем нещо.

И накрая, искам да благодаря на НК на БЧК за последователната подкрепа на нашата дейност. В трудните условия, при които той работи, новото ръководство, главният секретар, повечето служители от Секретариата проявяват разбиране към усилията ни да бъдем полезни на организацията.

мил. с. Стефана ТОМАСИНИ

председател на Клуба на милосърдните сестри

8 май 1994 г. - щандът на Клуба на осмомайския хепънинг - пред плаката - Койка Николова, Вера Иванова, Стефана Томасини.

На посещение в Дома за стари хора - Княжево, 1994 г. - Ст. Томасини.

МИЛОСЪРДИЕТО НЕ ОСТАРЯВА

(Сп. „Български Червен кръст“ бр. 5/1993 г., стр. 23-24)

11 февруари 1993 г. Още е зима, а в сърцата на групата жени, дошли в сградата на НК на БЧК, има усещане за пролет.

Всяка от тях търси съвинусничките си - някогашните млади, енергични ученички от училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст, които след утринната молитва и закуска, наметнали пелерини, бързаха към детска, очна, ушна клиника, в Майчин дом...

Та някои от тях се виждат може би десетки години след раздялата, след акта. Нищо че времето е задълбочило ветрилото около очите, че е ръснало скреж в косите - блясъкът в очите им, влажни от радостната нега, се е върнал. Ръцете се сплитат, стискат се в тръпнеща прегръдка, целувки. Те мълчаливо се възгледат, но не искат да видят промените, наложени от възрастта.

Точно на Световния ден на болния те учредиха Клуб на милосърдните сестри, на ветеранките от училището на Българския Червен кръст. Те бяха научени да не се плашат, да не се оплакват, да не се паникьосват, да са хладнокръвни, смели, предприемчиви и борбени, да се справят с тежките ситуации, да гледат с презрение умората. Някога, съвсем млади, тези момичета работеха геноношно и по време на бомбардировките - без вода, отопление и осветление. Те откарваха и настаняваха болни и ранени в провинциалните болници, приспособиха се към неудобствата, но помагаша на страдащите и бедстващите.

През войната едни бяха край бойната линия, да превързват и дават първа помощ, други приемаха, настаняваха и лекуваха пристигналите от фронта ранени в полевите болници, трети обслужваха болните в тила.

Сега ентусиазмът е притихнал, в очите се четат примиреност и едно тъжно: "Помниш ли? Помниш ли?"

Милосърдните сестри учредиха свой клуб и избраха за председател Елена Захариева, за подпредседател и говорител Мария Георгиева и за членове Стефана Томасини, Станимира Балабанова, Христина Петкова, Ненка Чемширова, Виолета Пеева, Лилия Ранова. Под стряхата на Българския Червен кръст, както някога, ветеранките сестри си устройха гнездо, където да се събират на чашка кафе, да се връщат назад в спомените си с онова тихо: "Така беше! Така го правехме!"

Но клубът е и място за действие. Шест месеца от създаването му е твърде кратък срок, но той вече има с какво да се похвали:

- Клубът, получил всеобща помощ и подкрепа от НК на БЧК, организира на 13.II.1993 г. в храма „Св. Неделя“ панихиди в памет на починали сестри, деятелки и дейтели на сестринството на БЧК.
- На 2.III.1993 г. участва в освещаването на Докторския паметник в София.
- Членовете на Клуба подготвиха обръщение до Общото събрание на БЧК, с което участваха в сесията му през м. март т.г. Пред членовете му те изразиха настойчивата си молба Българският Червен кръст да възстанови загубените си позиции в обучението и възпитанието на милосърдните сестри.
- Много активно се издирваха архивни материали за училището (главно мил. с. Ст. Томасини и мил. с. В. Дончева-Пеева).
- На 8 май 1993 г. много от членовете на клуба участваха в празника на открито, организиран от НК на БЧК в чест на Международния ден на Червения кръст и Червения полумесец, като разкриха свой щанд с архивни материали (снимки, документи).
- По случай 1 юни - Международния ден на детето, те организираха посещение на деца от Дом №8 в София, на които поднесоха грешки, домашни сладкиши, бонбони и ябълки, припомняйки си, че за милосърдието няма възраст, че то никога не остарява.
- Август премина под знака на външения около предстоящата среща с Н. В. Царица Йоанна, която беше патрон на училището. Някога, когато ни подаваше дипломите, тя тихо пожелаваше: „На добър път!“ След което поемахме по белите коридори на спасението. И всяка от нас съхрани в сърцето си скромността, предаността и всеотдайността към голямото дело на милосърдието.

Мария Георгиева-Шопова

ПО ДИРЯТА НА СПОМЕНА

(Сп. „Български Червен кръст“, бр. 3/1998 г., стр. 67-68)

В страни не като нашата, хората от третата възраст могат спокойно и безметежно да изживеят старините си. Това прави почти всяка година и г-жа Дорета Ашкенази, която до 20-годишната си възраст е живяла в България. През 1947 г. завършва училището за милосърдни сестри при Българския Червен кръст в София. Започва работа и след два месеца заминава за Израел, където и досега живее в Тел Авив.

Членовете на Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК знаеха предварително, че ще се видят със своя колежка и седмици наред се готвеха, звъниха си по телефоните, за да могат всички да присъстват, вълнуваха се и в уречения ден и час (3 септември т. г. - четвъртък) в НК на БЧК стана наистина едно мило и непринудено тържество. От създаването си на 11 февруари 1993 г. досега всеки първи четвъртък от месеца е времето за традиционната среща на Клуба.

Среща на клуба с Дорета Ешкенази - 1998 г.

Най-напред, естествено, снимка за спомен (с целия клуб и отделно - със съученичките). После в приятна обстановка на кафе и чай, със свежи цветя и здравец за всяка (това, разбира се, по идея на сестра Пеева) сестра Томасини разказа на гостенката за работата на Клуба на сестрите. Каква социалнопомощна дейност вършат, как участват в живота на червенокръстката организация и как самите членове на клуба живеят помежду си.

В непринуден разговор сестрите Дилова, Кирилова, Пеева помолиха Дорета да разкаже за себе си, за семейството си, за това как работят там сестрите и, естествено, какви пенсии получават.

Дорета има две дъщери и един син, както и много внуци, на които посвещава повече от свободното си време. С тях учи и английски език. Често слуша медицински лекции (сказки). Но от всичко най-обича да пътува. Заедно със съпруга си, който също е пенсионер (завършил в България машинно инженерство) всяка година си правят екскурзионни летувания. Този път например са били на Витоша, Боровец, Сангански, Велинград, Баня. От България отиват в Гърция. Дорета получава 800 долара пенсия. В Израел възрастта за пенсиониране е 60 години, но може да се работи и до 65. Повече от 30 години Ашкенази е работила като сестра в хирургичен кабинет, в детско отделение, била е операционна сестра.

Лидия Маркова – гл. редактор на сп. „Български Червен кръст“, разказа за вълненията на сестрите от клуба по посрещането на тяхната съученичка и не скри гордостта си, че Българският Червен кръст уважава своите възпитанички, че те винаги ще имат тук свое гнездо - място, където ценят техния труд както в миналото, така и сега. Г-жа Маркова отправи топли благопожелания и изрази надеждата си, че там - в Израел, г-жа Ашкенази ще дава своя принос в хуманитарните прояви на обществото.

- Много съм щастлива, че съм сред вас; че завърших училището на Червения кръст и с благородната професия на медицинската сестра премина трудовият ми живот - каза развълнувана Дорета. - Желая на всички ви дълбоки старини и ви обещавам, живот и здраве, пак да гойда в моята мила България да се видим...

Вечерта, в дома на с. Надежда Чалъкова партито продължи с випуска на Дорета. Много мили случки бяха припомнени, много фотоснимки, повечето от младежките години, проправиха пътеките на далечните спомени. Видяха на видеокасета филми, които Ашкенази е заснела по време на световен конгрес на сестрите, проведен неотдавна в Канада.

С право казват, че споменът е като кичесто гърво, под сянката, на което човек си почива. А може би той е извор и нови импулси, за да продължи по-нататък живота.

Василка Диманова

ВЕРНИ НА СВОЯ ДЪЛГ

(Сп. „Български Червен кръст“, бр.4/2000 г., стр. 50)

Дейците на Българския Червен кръст наскоро ще честват 100 години от създаването на първото училище за милосърдни сестри. Защото идеята да се обучават милосърдни сестри за нуждите на здравните заведения е дошла от ръководството на Българското дружество Червен кръст и е просъществувала до днес. Макар сестринството да е преминало през този цял век под различни опеки, министерства и преобразования, целта е една – да се обучават и създават кадри, готови да помагат на болните, на страдащите.

Стотици са възпитаничките на училището – все кадри на Червения кръст. Те винаги са били в помощ на организацията - като се започне от Балканската война, Първата световна война, при коремно-тифни епидемии, наводнения, земетресения, Втората световна война... и така нататък до днес. Дали милосърдни или медицински сестри – те са останали верни на своя дълг – да помагат! А да помагаш, означава да даваш радост.

Създателите, първите - отдавна вече ги няма. Но дирята, останала след тях, не е загубена. И ако благодарността е също добродетел, то прави чест на Българския Червен кръст, на неговите сегашни дейци, че се стремят никога да не бъде забравен...

КЛУБЪТ НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ

е формация, която се създаде преди 7 години и има скромната задача да приюти, да подкрепи и помогне на живите милосърдни сестри - възпитанички на училището. Това са жени от випуските от 1929 до 1948 г. Тогава те са били 18-20-годишни. Сега „най-младите“ са 72-годишни пенсионерки. Притиснати от кризата, някои от тях идват в Червения кръст, за да си вземат удостоверения, че са завършили училището на Червения кръст и че по времето на войните са изпратени на фронта. На някои тези бележки помогнаха да им се увеличи пенсията, макар и незначително. Дирейки се една друга, у тях се появи желанието да се съберат, да се видят и да си спомнят за преживените години. А тези години са от голямо значение особено за тези, които са участвали на фронта – било като доброволки с Първа българска армия, било в тиловите болници и лазарети. Верни на своя дълг, те са били с влаковете на Червения кръст на Източния фронт, в Корея, във Виетнам.. А в мирните години много от тях са медицински сестри в авторитетни здравни заведения като ИСУЛ, Медицинска академия, Правителствена болница, Транспортна болница и др. И така, двадесетина жени- най-ентузиасираните, макар и доста късно, се завърнаха в „своето гнездо“ и на 11 февруари 1993 г. стана учредяването на единствения може би Клуб на милосърдните сестри на Българския Червен кръст. Избраха си ръководство, направиха си план за работа и под топлото крило на Червения кръст крехката обществена формация бързо набра скорост и започнаха да се виждат добрите ѝ дела. За тези възрастни жени, служили цял живот на голямото дело на милосърдието, не беше трудно отново да покажат човеколюбие, грижа. Вече 7 години те на дело показват, че за милосърдието няма възраст и че то никога не остарява...

ПОЧИТ И УВАЖЕНИЕ КЪМ ГРОБОВЕТЕ НА МЪРТВИТЕ

Активистите и особено младите червенокръстци, винаги са полагали грижа и за гробовете на големи дейатели на БЧК в Сливен, Бургас, на г-р Изгнат Барбар в София, Юлия Вревская в гр. Бяла. Но това, което започна да върши Клубът на сестрите, има голям смисъл. Един парцел в централните гробища от години тънеше в забрава. Тук са гробовете на 10-15 сестри от училището на Червения кръст. Вече 4-5 години тези гробове се почистват от членовете на Клуба и много често на тях аленее цвете или гори запалена свещ. На Задушница - дълбоко. Това са техни колежки и инструкторки и споменът за тях не остава в забвение.

МИЛОСТ ЗА ЖИВИТЕ

Може би това е най-големият смисъл за тези отрудени, смълчани и притиснати от годините жени - да помагат с труда се. Повечето от сестрите живеят само с пенсията си и са зле материално.

Затворени в себе се, физически са заедно на сбирките, но с мислите си витаят в някакъв свой свят - самотен и студен. А всички те са толкова добри и безотказно даряват от своята доброта. Държавата не може всичко да ни даде, трябва ние да помагаме на нея, така мислят сестрите от Клуба и не желят годините си и времето си, за да помагат с каквото могат. Вече трета зима през месеците декември, януари и февруари, когато на много хора не им се излиза на студа, те се събират по домовете или в Червения кръст, за да изработят стотици мартеници, които младежите-червенокръстци продават на 1 март. Събраните суми от продажбите, макар и да не са кой знае колко, сестрите внасят във фонд „Милосърдие“ за подпомагане на болни и страдащи. Освен това на 1 март посещават детски болнични заведения, за да закичат мартенички на децата. Тези възрастни жени, които сами се нуждаят от радост и топлина, умеят да доставят пролетно настроение дори и за щатните служители на НК на БЧК. Освен това на всички празници - 3-ти март, 7-ми април, 8-ми май, 1-ви юни, когато организацията има своя проява, те са винаги там, сред младите. Няма благотворителна акция без тяхно присъствие. Членовете на целия клуб, без изключение, участваха миналата година в благотворителните акции на БЧК в помощ на бежанците от Косово. Много възнения преживяха сестрите от Клуба по време на всекидневните дежурства - тогава централата на НК на БЧК, на бул. „Дондуков“ 61, се превърна в щаб на доброта и съчувствието. Сестрите бяха щастливи, че отново служеха на Червения кръст и се чувстваха най-истински, най-живи и човечни!

ПО ДИРЯТА НА СПОМЕНИТЕ

Милосърдните сестри от Клуба са все хора от третата възраст. Редно е да могат спокойно и безметежно да изживеят старините си, което сега не може да стане. Но това не намалява желанието им да разнообразят дните си, да си направят празници, повиквайки спомените. Такива празници стават при отбелязване на рождени дни, при срещи с бивши колежки. Миналата година например срещата с г-жа Дорета Ашкенази от Тел Авив се превърна в едно мило и непринудено тържество. То започна със снимка за спомен, после в приятна обстановка на кафе и чай, със свежи цветя за всяка - гостенката им разказа за себе си, а те - за своя живот. Така минаха часове под сянката на спомените, за да продължи животът по-нататък. Незабравима беше срещата (тя бе и последна), с патрона на училището Н.В. Царица Йоанна Българска. Тази среща ги върна в атмосферата на един живот, в който Царица Йоанна и милосърдните сестри са се чувствали като две страни на едно цяло - грижата за болните и страдащите.

СЪБИРАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Клубът на сестрите е зрънце от многостранната дейност на нашата организация. Дай Боже, дълги години неговите членове да са живи и здрави, за да носят в сърцата си голямото дело на милосърдието. Но сега те помагат да се събере и пази оцелялото от историята на училищата за милосърдни сестри в София, Пловдив, Варна, Скопие. Още от своето създаване Клубът осъществява системна събирателска дейност - в резултат на това стотици снимки, предмети, спомени, се съхраняват в неговия архив, за да послужат след време в научно - изследователската дейност по историята на БЧК.

Има нещо символично в съществуването на клуба, който има вече и собствена стая в новата сграда на БЧК на бул. „Джеймс Баучер“ 76. Тя е точно срещу стаите на БМЧК. Тази година ще отбележим 100-годишнината на първото училище за милосърдни сестри и 10-годишнината от възстановяването на БМЧК. Два юбилея, доказателство за вечната жизненост на Червения кръст.

Василка ДИМАНОВА

ЖЕНА ОТ СОЙ

(Алманах „Милосърдие 2000“, г. V, бр. 5, стр. 60-66)

Времето дълго е плело паяжината от бръчки по лицето ѝ. После сигурно се е изморило и казало „Стига толкова! Днес пред мен стои една жена без възраст. Визуално се въздържа през лупите на очилата: „Ти честен човек ли си? Мога ли да ти подам ръка?“ Бастунчето ѝ притронува припряно „Трябва, трябва, трябва!!!“

Не можеш да повярваш, че пред очите ѝ са се изнизали почти всички години на изминалото столетие, че няколко поколения българи могат да се нарекат нейни съвременници.

Не, не наблюдавала безучастно. Всяка година е минала в борба и себедоказване, изживяна е достойно.

Д-р Невена Моллова принадлежи на три фамилии и ревностно пази паметта им - Хадживълкови, Моллови, Ганови. Десетки снимки и документи почиват кротко в картонени кутии. Предмети-реликви се таят по чекмеджетата, съхранявани грижливо, опазени през какви ли не промеждия.

Паметта ѝ хвърля мостове назад във времето и всичко оживява, сякаш се е случило вчера...

„Хаджи Вълко главява Неофит Рилски да учи децата на четмо и писмо като му плаща 200 гроша и товар жито...“ На този легендарен прагядо и на още един чорбаджи Вълко, дарил къщата си, копривщеници дължат първото си класно училище. Тия двамата Вълковци най-напред в градачето прозрели, че с методите на хаджи Генчо далеч няма да стигнат и дали мило и драго да изучат децата си.

Там е коренът на Невена Моллова - в Копревщица. Натам я гърпат непрекъснато и родовете къща, и спомените...

Родителите ѝ са от най-будните българи в началото на века. Баща ѝ, Христо Хадживълков, завършва първия випуск на софийското висше училище (по-късно Софийски университет) със специалност история и география и става директор на гимназията в Копревщица през 1902 г.

Ако някой си мисли, че горите край градеца си стоят там от времето на Любен Каравелов, дълбоко греши. Преди сто години там има само голи баури и сипеи. Учителите и учениците от гимназията залесяват всичко наоколо. Първите 500 дръвчета пристигат в две газени сандъчета - крехки, млади. Изпраща ги агрономът Крум Джейков. Тези нежни стъбълца са днешните вековни борове пред училището и читалището, на „Войводенец“ и връх „Св. Никола“.

Трудна е учителската съдба и по онова време. Младото семейство заминава за Северна България, където няколко години Христо Хадживълков ръководи плевенската гимназия. Там се раждат и две от дъщерите му. Невена не помни родния Плевен, защото много скоро всички се озовават в Стара Загора.

Близък приятел на окръжния училищен инспектор е д-р Вазов (б. а. – по-малък брат на Иван Вазов). Там, покрай честите посещения на доктора, се раждат интересът и трайната любов към лекарската професия. Един вестник става лекарска чанта, маминият фуркет - телени очила, а куклите - първите пациенти.

Д-р Моллова се връща към най-свидния си спомен и лицето ѝ се отпуска в унесена усмивка: „Бяхме вече в Стара Загора. Баща ми беше там окръжен училищен инспектор. Голямата ми сестра тръгна на училище. Аз бях на 5 години и грабвах всеки ден буквара ѝ - тичах при бакалина дядо Георги. Той до Коледа ме научи да чета. Първолаците още не бяха минали всички букви. Тогава баща ми изпрати разсилния да ме заведе на училище. По закон само инспекторът можеше да разреши подобен случай. Мама откъсна едно здравче от градината и ме закичи. Моят първи учител Стефан Димов каза в края на годината: „Аз нямам оценка за Невенка“.

От снопа снимки изпада една - Христо Хадживълков прегръща Димчо Дебелянов на фронта по време на Европейската война. И двамата са във военни униформи. Скоро и двамата ще си отидат от живота. Поетът Дебелянов ще загине на южния фронт като командир на рота, а учителят Хадживълков – като радетел на българщината в Беломорието.

През 1918 г. Министерството на просветата изпраща в района на Гюмюрджина Христо Хадживълков да създава български училище на мястото на гръцките. Той среща силната съпротива

на гърците и при твърде съмнителни обстоятелства намира смъртта си край с. Ортакьой. Кочияшът-грък прерязва ремъците на кабриолета, шибва силно конете и скача. По нанадолнището колата се преобръща няколко пъти.

Откъдето е минал Хадживълков, освен училища за българчетата, е оставил и клонове на Българския Червен кръст.

Остава и четири момичета сирачета. Невена е само на 10 години, а най-малката ѝ сестричка още не е проходила.

„Роднините не можеха да ни помогнат. Тежки години бяха. Много тъжно детство имах. Цял живот съм страдала, че нямам баща. Думата „татко“ винаги ме бодва право в сърцето“ - с горчивина си спомня г-р Моллова.

Станала без време глава на семейство, майката не губи кураж. Чете генонощно, явява се на конкурс и е назначена като начална учителка в София. Оскъдни години се нижат за нея и за момичетата - в една стая и с вечната грижа да нахрани, да облече, да спести униженията на децата си...

Само с една учителска заплата и държавната сирашка пенсия дъщерите получават много високо образование. Невена учи във Втора девическа гимназия и там става член на БЧК.

В Медицинския факултет на Университета тя среща проф. Моллов – най-важния човек в живота ѝ. До ден днешен, езикът ѝ не може да се обърне и да каже просто Васил. За нея той винаги ще си остане Професорът. Можем само да се питаме какво е свързало скромното и строго възпитано момиче с 30 години по-възрастния и утвърден в обществото лекар и общественик.

Преди всичко тя вижда в него бащата, покровителя. И през ум не ѝ минава, че ще стане някога госпожа Моллова: „Всички студентки бяха влюбени в него. Той беше невероятен! Често водеше стажантите от своята клиника из България да им показва местности, подходящи за курортолечение. Тъкмо той избра и мястото на студентския санаториум във Владая за туберкулозно болни, както и за санаториумите в Радунци и край Варна. Беше запален турист. На тези екскурзии лично Професорът плащаше храната на студентите. Аз ходих само два или три пъти - не можех да си позволя повече. Много по-късно случайно намерих в един негов бележник записка: „Госпожица Вълкова има много ясни и разумни разсъждения и много дълбочено се отнася към зададените въпроси.“

За нас, съвременните червенокръстци, професор Моллов е човекът от портрета - един от най-изтъкнатите ръководители на Българския Червен кръст, с огромен принос за развитието и укрепването на организацията. Свикнали сме да мислим за него с дълбок респект.

Разказът на г-р Моллова гръпва завесата, за да видим един непознат, неговите най-интимни чувства и преживявания, които няма как да открием в многобройните му биографии. За да разберем, че и в своя личен живот Професорът е бил широко скроен, благороден, щедър, великодушен и високо морален.

„Явявам се аз на държавен изпит. Мене той изпитва най-дълго и подробно. Виждах, че този човек е много любезен и внимателен с мене, но нищо повече...

Дипломната ми работа беше в областта на хирургията. Професорът ми даде много немска литература. След държавния изпит и защитата у дома пристигна огромна кошница с цветя. Мама се слиса. Имаше неподписана картичка с много познат почерк. Чак след време разбрах кой ми беше пратил цветята.

Завърших, станах лекарка и отидох да върна книгите. Тогава професор Моллов ми направи предложение. А пък аз се изплаших. Излязох от тях като попарена... Ами сега?! Какво ще каже мама? Всички въщи чакат да завърша и да им помагам. Толкова бедно живеехме тогава...“.

Женят се през юни 1935 г. и Невена влиза в стария и уважаван род на Моллови. Свекърът отдавна е покойник (б.а. - г-р Димитър Моллов – един от основателите на националното сдружество на БЧК и родното здравеопазване, първи министър на просвещението), но неговият дух и принципи са съхранени в семейството и всички спазват безпрекословно високите му нравствени изисквания.

По това време професор Моллов се е нагърбил със страшно много работа: преподавател и декан на Медицинския факултет, ректор на Софийския университет, член на Върховния съвет на БЧК, председател на Лекарския съюз...

Едва ли си е представял, че младата му съпруга само ще шета в кухнята и ще го изпраща

сутрин на работа. Още на третия ден д-р Моллова облича бялата престилка и застава до него в Първа вътрешна клиника на Александровската болница. И така до 1976 година...

Никога и с нищо в работата си д-р Моллова не е показвала, че е съпруга на Шефа. Отваря му вратата, обръща се към него с „Г-н Професоре“. Когато избухва епидемията от петнист тиф и от циганската махала започват да докарват първите болни, той изпраща в бараките нея. „Щом ти си тук, никого друго не мога да изпратя“ - отсича веднага.

„Много, много изискваше от мене. Даде ми един сноп книги – Все на немски и френски, а вътре натурял бележки - това да прочета, онова да прочета... След вечеря не ме пита „Какво прочете?“, а „Какво разбра?“ И в къщи повече за клиниката и за болните си говорехме. По цели вечери... Години наред. От него съм научила, че болният е Бог. Няма къща в махалата, където да не съм влязла. Няма и болен, когото да съм върнала. И една стотинка не съм взела...“.

Когато министър Данов се оттегля от председателския пост, всички единодушно избират професор Моллов. Той не се колебае и миг - веднага приема и с вещина и любов ръководи организацията чак до смъртта си. Вече два пъти е бил ректор на Софийския университет.

Но министър категорично отказва да стане. Пристига една вечер у тях Георги Кьосеиванов (б. а. - министър-председател през 30-те години) и цяла нощ преседява да го уговаря за министър на просветата. „Аз на стари години нов занаят няма да уча“ - отправя го Професорът.

И някак естествено до него в Червения кръст застава съпругата му – като съветник, помощник, опора...

Още през 1934 г., по предложение на проф. Моллов е възстановен Дамският комитет на БЧК, позамрял след войните. Той за кратко време успява да мобилизира жените в България в полза на организацията.

В Дамския комитет работят 6-7 жени и се занимават предимно със социалнопомощна дейност: базари, вечеринки, концерти. Известният по това време артист Петър Райчев пее две вечери за Червения кръст в препълнени салони.

Д-р Моллова отговаря за училището на милосърдните сестри: ходи на изпитите, помага, съветва, решава битовите проблеми в новопостроеното общежитие.

Най-чудесни спомени са оставили у нея дните, прекарани в детските летовища. Разказва за Панчарево и неочаквано извисява старчески глас в шеговития химн на лагера:

*„В стана на Червения кръст
Юпайди-юпайда,
имаме директорка,
Юпайди-юпайда,
Христова се тя нарича
и кат майка ни обича
Юпайди-юпайда.
В стана на Червения кръст
Юпайди-юпайда,
имаме си ний стражар
Юпайди-юпайда.
Спас се казва, не е стар.
Цяла нощ из стана тича
и в палатките наднича.
Юпайди-юпайда.“*

По онова време хората гаряват много и Червеният кръст е богата организация. Никой сега не може да си представи огромните складове, заели почти целия квартал около днешния институт „Пирогов“. Когато се заговаря за предстоящата война, те са препълнени с всичко необходимо... По къщите жените плетат пуловери, чорапи, ръкавици...Правят се огромни бали с пакети за 5 и 10 души-белъ, пижами, чехли, канчета, лъжици. Нищо да не липсва на болните. Само д-р Моллова и майка ѝ

ушиват на машината в къщи 200 чаршафа. Подготвя се цялото оборудване на санитарния влак и болницата край Варшава - една важна дейност на Дамския комитет на БЧК.

Тъкмо тези богати складове стават причина за нелепата смърт на проф. Васил Моллов. На едно ожесточено заседание на Управителния съвет през декември 1938 г. Председателят брани самоотвержено имотите на Червения кръст от посегателствата на военните, решили да сложат ръка на многогодишен труд. Там, на масата, го връхлита инфарктът и само след няколко дни г-р Моллова е вдовица.

Колко ограбена се чувства след смъртта на най-скъпия човек? Колко горчиви уроци ще научи през следващите години!

Още по-усилено започва да работи и за Дамския комитет, и за клиниката. За да притъпи болката и за да докаже, че може да грее и със собствена светлина.

Следват многобройни научни изследвания и публикации, преподавателска работа със студентите по вътрешни болести като доброволен асистент и много, много грижи около болните.

Войната е едно голямо предизвикателство за Червения кръст. Царица Йоанна създава специален комитет в полза на евакуираните столичани. Оглавява го г-р Моллова. Останалите без дом и препитание получават не олио и брашно, а лопати, гребла, мотики и шевни и пишещи машини. Хората това и искат - да им се даде възможност достойно да си изкарват прехраната. Никой не проси милостиня.

След 1944 г. големите промени засягат и Българския Червен кръст. Дамският комитет е закрит като „буржоазна отживелица“, а животът разпилява членовете му по всички посоки.

Вдовицата на проф. Моллов е подложена на нечуван гаври. Сочат я с пръст като „враг на народа“, просто защото е работила по „онова“ време. Единственото, което я крепи, е безкрайната любов на студентите. Повечето от тях я избират в анкетите за предпочитан асистент и това още повече настройва нейните недоброжелатели.

Един ден издевателствата стигат до крайност. Д-р Моллова е принудена да дели обширното си жилище с журналистите от БТА. След известно време получава нареждане за 24 часа да стегне багажа си за интерниране в с. Султаново, Провадийско. Истинско чудо е отменянето му...

Всичко е простила отдавна. Не е злоблив човек, но болката и обидата още парят. В пълна безпътица и отчаяние, ей така, на улицата, с бохчата в ръце, среща г-р Васил Ганов - ученик на г-р Моллов и стар познат на семейството. Той е смаян от тази върховна несправедливост. Приютява я, оформя съжителството с официален брак...

Съдбата я свързва с един прекрасен и всеотдаен човек - навремето обаятелен младежки и студентски лидер, по-късно утвърден лекар - радетел на работническото здравеопазване, с многобройни изследвания в областта на вътрешните и тропическите болести. Малцина знаят, че той пръв в страната открива и диагностицира непознати за нашия регион болести като хеморагичната треска и още 8 болести.

Постепенно простото съжителство прераства в дълбока любов и приятелство. През 1951 г., на 43-годишна възраст г-р Моллова-Ганова изпитва най-върховната радост в своя живот - майчинството. Дава живот на Милка. Успоредно с това продължава научните си изследвания. През 1967 г. завършва дисертация за получаване научна степен „кандидат на медицинските науки“ на тема: „Действието на нерафинираното соево масло (екстракт) върху атеросклерозата“.

Преглъща огорчението и като най-обикновен доброволец работи за БЧК в низовите структури на организацията.

Преди десет години г-р Невена Моллова сама гоиде и предложи на реформиращата се организация, опита, мъдростта и помощта си. Не миряса, докато не възстанови Дамския комитет. Заедно с председателя на БЧК проф. г-р Стоян Саев привлякоха за членове на комитета уважавани и полезни за работата българки. Учредиха тази доброволческа формация в присъствието на някогашния ѝ патрон – царица Йоанна. Възродиха се в последните години много позабравени традиции.

Но г-р Моллова така е устроена, че все нещо не ѝ достига, все нещо още „трябва, трябва“ да се направи. И с необичайния за годините си младежки ентусиазъм тя тича по банки, канцеларии, учреждения - предлага идеи, събира пари, рови се в документи, трупа материали за историята на

организацията... Нито миг покой.

За изключителния ѝ принос към организацията като член, а през последните години като председател и почетен председател на Дамския комитет, Националният комитет ѝ присъди най-високото отличие – златния медал „За заслуги“...

Д-р Моллова е редовен член на Немското дружество на интернистите, почетен член на Българската медицинска академия, редовен член на СУБ...

Сега тя казва, че е уморена от годините, от старостта, че е живяла „неприлично“ дълго, че е време...

Но аз не ѝ вярвам. И всички, които я познават, не хващат вяра. Няма да изгасне тази вечна жажда за работа, този „хъс“ към живота...

И, дай, Боже, още дълго нейното бастунче припряно да потропва „трябва, трябва, трябва“ по нечи врати.

И по нечи съвестии...

Петя АНДРЕЕВА

Изкушена съм от възможността (и необходимостта) да споделя моето и на всички членове на Клуба на милосърдните сестри - безкрайно уважение, преклонение, почит към личността на г-р Невена Моллова-Ганова. Истински подарък от съдбата беше възможността да бъдем близо до нея в продължение на толкова много години.

И днес продължавам да размишлявам върху взаимоотношенията ѝ с нейния втори съпруг – г-р Васил Ганов. В жилището им на бул. „Витоша“ цареше атмосфера на дълбоко уважение, което ме респектирало. Изненадващо, той се обръщало към нея с „г-р Моллова“ – явно личността на Професора беше белязала за цял живот битието и на двамата. Сега, от позицията на изминалите след смъртта и на двамата години, продължавам да се удивлявам от дълбочината и непреходността на една такава любов... Защото я откривам отново и отново във факта, че тя пожела да бъде погребана при своя Професор... Личност, която заслужава да бъде преоткривана във всяко време, във всяко поколение.

Времето налага да отбележа един друг „принос“ на г-р Моллова - приобщаването на единствената ѝ дъщеря към делото на Българския Червен кръст. Доц. г-р Милка Ганова-Йоловска беше до своята майка във всички етапи от дейността на Дамския комитет, като неизменен член на неговото ръководство - до неочакваната ѝ смърт през октомври 2012 г...

Посещение на Клуба и Дамския комитет за Великден в Народното събрание - Стефана Томасини и г-р Невена Моллова, 1995 г.

ЗА ХУМАННАТА КАУЗА ВЪЗРАСТ НЯМА*(Алманах „Милосърдие 2001“, стр. 28)*

Често чувам сестра Лили Ранова да казва: „Струва ми се, че ние вече не сме нужни на Червения кръст. Остаряхме, само им пречим. Друго беше преди десет години, когато създадохме Клуба на сестрите, тогава все още можехме да вършим нещо, а сега...“ И като че ли да опровергават това, макар и вярно, признание, няколко от неговите членове, загърбили болестите и личните проблеми: Нина Григорова, Вера Ченчева, Атанаска Дишкова, Виолета Дончева-Пеева, Христина Петкова, Ненка Чемширова, Вера Пеева и др., започнаха всеки вторник и четвъртък да идват в клуба и да правят това, което могат – мартеници. От октомври 2001 г. до края на годината бяха изработени 600 мартеници. През февруари мартеничките бяха вече подредени в пликчета, за да придобият търговски вид. И тъй като опитът от минали години ги бе научил как да продават мартениците, „успехът“ не закъсня. Най-добре се справиха сестрите: Виолета Пеева-Дончева, продала мартеници за 360 лева, Пепи Илчовска – за 70 лева, Нина Григорова и Атанаска Дишкова – за 58 лева. Така клубът на сестрите можа и тази година да предаде на фонд „Милосърдие“ 400 лева. Малко, но от сърце, както се казва. И тъй като за Червения кръст и левчето е нещо, дай, Боже, тези мили радетелки на Червения кръст да са живи и здрави и догодина отново да отчетат собственото си самочувствие. А една от най-новите членки – поетесата и художничката Люба Гайдарова, изработи по свой уникален начин 150 поздравителни картички. 60 от тях тя подари лично на ръководството на БЧК, а останалите предостави на клуба. Така „старите сестри“ на БЧК за кой ли път показаха, че за хуманната кауза възраст няма!

40 мартеници сестрите от Клуба предадоха на Първи териториален център на БЧК, където членуват. От своя страна младежките клубове „31“ и „Пурпурно сърце“ организирали акция за събиране на мартеници в 123-то и 90-то училище, където се учат членове на тези клубове. Идеята на младежките била да посетят един старчески дом и да зарадват възрастните хора. И на 4-ти март Диана Златанова, Теодора Георгиева, Георги Александров, Женья Габровлийска, Цветомир и Владимир Николови, заедно с Мая Манолова - ръководител на Първи териториален център в София, посетили старческия дом в квартал Княжево. Посрещнала ги директорката на дома г-жа Любенова. Станало мило тържество, което разнообразило сивото ежедневие на възрастните хора. Този жест, макар и незначителен на вид, е все пак младите червенокръстци да засвидетелстват на самотните хора внимание и да стоплят сърцата им.

Василка ДИМАНОВА

Изкуството да правиш мартеници - Вера Ченчева и Вера Пеева.

Изкуството да правиш мартеници - Цветана Дилова и Мария Георгиева-Шопова.

КЛУБ НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ

(Сп. „Български Червен кръст“, бр. 1/2004 г., стр. 32-35)

Тази доброволческа формация на Националния съвет на Българския Червен кръст показва една от важните, но малко познати на българската общественост дейност на националното дружество – приноса му в подготовката на милосърдни сестри и развитието на болничното дело в страната. Тя бе създадена на 11 февруари 1993 г. с желанието да се предостави на възпитаничките на неговото Училище за милосърдни сестри възможност да бъдат част от сегашната червенокръстка дейност и в същото време да се събере и опази богатата документация и информация за сестринството в България - неразделна част от историята на националното дружество.

Днес, единадесет години по-късно, можем да заявим убедено, че първоначалните намерения не само са осъществени, но в голяма степен са надхвърлили и най-смелите ни очаквания.

Благородната идея ни позволи да привлечем повече от 50 възпитанички на училището, които и днес се събират всеки първи четвъртък на месеца в сградата на НС на БЧК. На тези сбирки те се запознават с най-важните дейности на организацията и вземат решения за участие в тях съобраз. Впечатляващо бе участието им в акциите за събиране на помощи – грехи и парични средства в помощ на бедстващото население на Босна и Херцеговина, Косово, Македония; при обработката на помощите, пристигащи от западноевропейските страни в нашата страна.

Милосърдните сестри осъществяват и своя помощна дейност, като посещават социални заведения за деца, инвалиди, възрастни хора на територията на София.

Традиционно е тяхното участие в провежданите до преди няколко години осмомайски хепънинги пред Народния театър, за които предоставяха изработени от тях предмети. Трогателна и полезна е и една друга тяхна инициатива – всяка година те изработват сами и с много обич и умение повече от 500 мартеници със закупени с техни средства материали, а получените от продажбата им средства внасят във фонд „Милосърдие“.

Членовете на клуба посещават всички по-големи прояви на БЧК в столицата – можете да ги видите на традиционното поклонение пред Докторския паметник, както и пред паметника в памет на българските медицински чинове пред Военномедицинската академия, в празничните изяви по случай Осми май. Те неизменно участват и в научните сесии, организирани в чест на юбилейни годишнини на националното дружество, в които със свои съобщения разкриват малко познати или напълно неизвестни страни от развитието на сестринството в България и приноса на Българския Червен кръст в него.

Много важна страна от дейността на клуба е събирането на материали за училището, чиито възпитанички са те. С изключителна обич, търпение и последователност те донасят разнообразни материали – снимки, документи, спомени от различни випуски на единственото в продължение на повече от половин век българско училище за милосърдни сестри. Една част от тях са публикувани в сп. „Български Червен кръст“, останалите ще бъдат включени в подготвяната с много амбиции книга за милосърдните сестри на Българския Червен кръст, за издаването на която сами набират нужните средства. Тази дейност е наистина неоценима, защото кой друг, ако не те, които са толкова предани на своето любимо училище и на Червения кръст, могат да разкажат истината за него и за всички, които имат принос в развитието му. За да се помни и знае, че милосърдната сестра на Червения кръст е явление, достойно за уважение и възхита. Факт, доказван в продължение на повече от век чрез дейността им в болници в страната и в чужбина, в мирно и военно време. Защото милосърдните сестри на Българския Червен кръст са незаменими помощници на лекарите по време на всички войни, които народът ни е водил за освобождение и обединение на страната. Те са неразделна част и от развитието на болничното дело в страната, защото са неразделна част от Българския Червен кръст.

Много и незабравими са уроците, които Клубът на милосърдните сестри дава на сегашните дейтели на организацията. Най-важният от тях е признателността към всички, които имат принос в подготовката им, във възпитанието им, в развитието на Червения кръст, на който гледат като на икона...

Клубът поддържаеше, със съдействието на г-р Невяна Моллова-Ганова, кореспонденция с Царица Йоанна, която е била патрон на училището, полагала е грижи за него и за възпитаничките му, връчвала е дипломите им. И когато през м. август 1993 г. тя дойде в България, една от най-

трогателните ѝ срещи беше именно с Клуба на милосърдните сестри в скромната сграда на НК на БЧК на бул. „Дондуков“ 63.

През всички тези години Клубът полага грижи за своите членове – особено за онези, които боледуват и имат нужда от внимание. Пазят спомена и за своите преподаватели и инструкторки, с цялото си поведение показват какво означава да бъдеш милосърдна сестра на Червения кръст, гордеят се с принадлежността си към него и са му признателни, че не ги забравя и днес...

Животът в този уникален Клуб на милосърдните сестри би бил нереален, ако не бяха всички те- неговите членове. С личните си съдби, амбиции, чувства и прояви, те се вписват с цялото разнообразие на явлението - милосърдна сестра на Червения кръст. Колоритни фигури като председателките му Елена Захариева, Стефана Томасини, Цветана Дилова, които всички уважават и почитат. Всяка милосърдна сестра има самочувствие за мястото си в клуба, старае се да помогне според възможностите си; вълнува се за всичко, свързано с дейността му. Мария Кирилова, Елисавета Тръпкова, Лилия Ранова, Атанаска Дишкова, Пепи Илчовска, Ненка Чемширова, Мария Любенова-Стоева, Христина Петкова, Вера Ченчева, Нина Григорова, Вера Пеева, Вася Диманова, Виолета Дончева-Пеева, Кина Шойлева, Мария Георгиева, Анастасия Върхова, Станимира Балабанова, Стоянка Димова, Люба Гайдарова..., трудно мога да изброя всички, които олицетворяват този клуб.

Единадесет години всяка от тях даваше максимума от себе си за развитието на клуба. С времето в него идваха и нови членове, които по-късно бяха научили за съществуването, но се вписаха сполучливо в дейността му.

Всеизвестен почетен член на клуба е д-р Невяна Моллова-Ганова - почетен председател на Дамския комитет при НК на БЧК, която има принос в развитието на училището още като член на Дамския комитет при Върховното управление на БЧК и почти винаги присъства на сбирките му.

Времето неумолимо отнема една по една старите милосърдни сестри. През 2000-та година те изпитаха радостта и щастието да участват активно в подготовката и провеждането на голямото честване на 100-годишнината от създаването на Училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст. Това събитие даде възможност не само да се даде дължимото на хората, които имат принос в тази червенокръстка дейност. То показва какво е значението на милосърдната сестра; колко трудно се изгражда такава личност, която олицетворява действения хуманизъм на Червения кръст, но колко нужна е тя и днес.

Често се спори кое название е по-правилно: милосърдна или медицинска сестра. През тези единадесет години имам щастието да съм част от живота на клуба, на всяка от неговите членки. „Моите сестри“ постоянно доказват, че Червеният кръст е давал на своите възпитанички не само отлична професионална подготовка, но ги е учил и на онази непонятна понякога всеотдайност към човека и човечността, която ражда личности-емблеми като Флоранс Найтингейл, Даша Севастополска и баронеса Юлия Вревска... А ние можем да добавим и нашите: Невена Сендова, Кръстана Пачегжиева, Бояна Христова, Мара Николова-Икономова, Мария Иванова, Петра Белева, Тодорина Петрова...

Убедена съм, че днешните реалности ще извикат отново на живот милосърдната сестра на Червения кръст. Опитът с новата програма „Домашни грижи“, появата на първия „Хоспис“ на Българския Червен кръст, търсенето на незаети ниши в работата по опазването на човешкото здраве и живот, ще накара деятелите на Червения кръст да преоткрият възможностите на такава институция като Училището за милосърдни сестри. То би могло да подготвя кадри, които да отговарят най-пълно на сегашните нужди на българското общество. Те, заедно с медицинските сестри, които са гръбнакът на българското здравеопазване, ще помогнат в трудната дейност за помощ и закрила на човешкия живот, на човешкото достойнство. Това ще бъде още едно доказателство, че когато Българският Червен кръст подхваща някаква дейност, тя е извикана от самия живот. Затова 104 години след откриването на Училището за милосърдни сестри на Българското дружество Червен кръст идва отново времето за възстановяване статута на неговите милосърдни сестри. Такава е мечтата и на членовете на Клуба на милосърдните сестри към НК на БЧК, които ще се чувстват същностна част от Червения кръст до края на живота си. Това им дава морална сила, самочувствие на нужни хора дори когато други като тях отдавна са се предали на старостта и забравата...

Лилия МАРКОВА

МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ СА ОЩЕ В СТРОЯ

(В. „Седмичен Труд“, бр. 15, 12 април 2006 г.)

В България има много медицински сестри - вече ще ги произвеждаме с висше образование. Милосърдните сестри обаче са на изчезване. Преди 12-13 години, когато основали клуба си, били петдесетина. Днес са 15-20, половината - на легло. Най-възрастните са прехвърлили 90-те, най-младите са 75-76-годишни.. Във всички обаче трепти една искра, недокосната от времето - готовността да състрадават, да облекчават болката, да помагат.

Първото - и дълго време единствено у нас училище за милосърдни сестри е дело на Българския Червен кръст и отваря врати през 1900 г. Тогава е основана и болницата на БЧК, която да му служи като база за практическа подготовка. Патрон на училището е Царица Йоанна. Всяка година тя лично връчва дипломите на завършилите. Неслучайно при посещението си през 1993 г. посред многобройните покани за срещи царицата - майка с радост дойде в БЧК, за да се срещне с малкото останали възпитанички на милосърдното училище.

„Последната година в гимназията вече се готвехме за войната, спомня си 84-годишната Ненка Чемширова. - Чудех се как да бъде полезна и реших да уча за милосърдна сестра. Бойното ми кръщение беше голямата бомбардировка на 10 януари 1944 г. Болницата на БЧК се препълни с ранени - водата спря, топахме сняг, прииждаха още и още надупчени от шрапнелите, обгорени, обезумели от болка и ужас хора...“. Шест години по младата Нина Григорова пък дошла в училището, защото нямала пари да учи за докторка. Пенсионира се след 42-годишен стаж и днес е председател на Клуба на милосърдните сестри на БЧК. А Петра Илчовска, която е само на 76, още от гимназията била червенокръстка - тя пък сетне навъртяла 39 години в Правителствена болница, 15 от тях само в реанимацията.

И трите си спомнят за училището с умиление и страхопочитание. Първата година била изпитателен срок - проверяват те дали въобще ставаш за сестра, имаш ли устойчивост и психическа нагласа за жертвезготовност. Редът бил войнишки - под строй на театър, на църква, престилките винаги колосани, никакви компромиси по отношение на подготовката. Учили се не само на медицина, но и на ред, дисциплина, чистота - как да приготвят различни диети, как да сервират на болния. Учили ги на отношение към страдащия, внушавали им, че за оздравяването му гледането оказва също толкова влияние, както и лечението. По примера на двете руски сестри от Крестовоздвиженската общност в Санкт Петербург, дошли за основаването на болницата, милосърдните сестри на БЧК не се омъжвали, за да се отгадат изцяло на работата си. Старините си изкарвали в Сестринския дом - специална сграда в двора на болницата.

Е, имало и шарени моменти като във всяка младост. Нина си спомня как живеели на тавана на болницата и веднъж закъсняла да се прибере, а вратата заключена. Зърнала един отворен прозорец и се промушила - право в моргата. „Как не ми се пръсна сърцето, не знам.“. Криели зеле под пелерините, за да хапнат нещо - храната по едно време била ужасна. Търпели, търпели, пък направили гладна стачка - пратили делегация чак при директора на БЧК. Проверката установила, че домакинът на стола си присвоявал голяма част от продуктите.

През 1950 г. милосърдните сестри у нас стават медицински - сменя се названието на училището и то се отделя от БЧК. Старите кадри обаче поддържат връзка и през 1993 г. правят свой клуб, чрез който да реализират живота на милосърдието, неостарял у тях с годините.

Всяка година сами изработват весели мартеници (тая пролет над 500), които най-напред продавали, като парите отивали за благотворене, а сега направо разнасят по домове, закичват деца и сиротни старци. По традиция най-голямата оставят във фоайето на БЧК като поздрав към цялата червенокръстка организация. Помощните училища, социалните домове в Горна Баня и Кюстендил, пансиона за слепи жени, Дома на ветераните културни дейци в София - това са все места, където милосърдните сестри на БЧК посещават редовно ту с дарения и подаръци, ту с програма за тържество или просто тъй - за раздумка и съпричастност.

-Бивши милосърдни сестри няма - казва Ненка - посред нощ тичаме да мерим кръвно на съседите, да дадем съвет. Тя, например, е „поела“ старците от Съюза на ветераните от войните - наглежда ги по къщите, носи лекарства и добра дума. („На ден по 3-4 да мина, те са ми към 150...“). Дългогодишен

председател на сдружение в община „Сердика“, сестра Чемширова получи скоро и званието „Заслужил деятел на БЧК“. Друга випускничка на училището, 84-годишната Вера Иванова, е истинска майка Тереза за ветераните артисти от дома в кв. „Захарна фабрика“. Тя е завършила и ВИТИЗ, участва с рецитации в програмите на клуба, обиколила е страната с 650 свои рецитали и моноспектакли. Навсякъде се радват на рисуваните картички със стилизирани цветя, които подготвя Люба Гайдарова, художничка и поетеса, също член на клуба. Сестрите не забравят, разбира се и своите, които са на легло, споделят празници, годишнини, рождени дни...

Иначе, казват, днешните ни колежки са страхотни професионалистки, но някак си трудни за общуване - има го медицинското, няма го милосърдното. „Колко ви плащат?“ бил първият въпрос в медицинския колеж „И. Филаретова“, където ходили да разказват спомени. Вярват обаче, че милосърдието и днес има своите рицари, защото без него всички сме обречени - дори и здравите.

Татяна МАЧКОВСКА

2008 г. - традиционната месечна среща на клуба в НК на БЧК – отляво надясно – Лидия Маркова, Мария Карагьозова, Вера Ченчева, Ненка Чемширова, Атанаска Дишкова, Пётра Илчовска, Нина Григорова.

Традиционни снимки след участие в поклонението пред Докторския паметник:

отляво надясно: на първия и втория ред - Вера Ченчева, Рени Атанасова, Мария Георгиева-Шопова, Цветанка Пеева, Ненка Чемширова, Вера Пеева, Стоянка Димова, Елена Захариева, Радка Палезоева, Койка Николова, Люба Гайдарова. На третия ред - Мария Кирилова, Атанаска Дишкова, Нина Григорова, Мария Стоева.

на първия ред, отляво надясно - Райна Пенчева, д-р Невена Моллова, Ненка Чемширова, Анастасия Вълкова, Стоянка Димова, Койка Николова; на втория ред - Йорданка Пастърмаджиева, Василка Диманова, Стефана Томасини, Елена Захариева, Мария Стоева, Вера Ченчева, Малина Маринова.

БИОГРАФИИ

на милосърдни сестри, които не трябва да се забравят

НЕВЕНА СЕНДОВА – ПОПОВА

(Родена на 9 октомври 1895 г. в Станимака)

(Собственоръчно написана биография, предадена без никакви промени)

На 10-годишна възраст постъпих в Американската гимназия в Самоков – от 1907 до 1915 г. След като завърших гимназията, постъпих в училището на Царица Елеонора в Александровската болница - от 1915 до 1917 г.

От 1917 до 1920 г. бях назначена за училищна сестра при Американското училище в Самоков. След това, от 1920 до 30.06.1921 г. бях в училището на Червения кръст сестра инструкторка.

От 1921 до 1923 г. заминах за Цариград в училището за сестри за усъвършенстване. Там от една моя пациентка американка получих стипендия за Америка в Ню Йорк, където от 1923 до 1925 г. бях в Колумбийския университет, където специализирах по болнична и училищна администрация.

И от 24.04.1925 г. до 15.10.1934 г. бях директорка на Училището на Червения кръст, а от 12.05.1941 г. до 8.02.1948 г. бях назначена за началник сестринство и самарянство при Върховното управление на Червения кръст. (Уточнение: Н. Сендова отначало е поддиректорка, а след напускането на Хейзъл Гоф - 1927 г. - става негова директорка в продължение на седем години - 1928-1934 г.).

След като напуснах училището през 1934 г., защото се ожених, а бяхме си поставили закон - женени не се приемат на работа, за 6 и половина години - до 1941 г. И тогава, поради войната, ме извикаха във Върховното управление на Червения кръст до 1948 г. за началник „Сестринство. Самарянство“. Оттам г-р Драгомир Матеев, който беше началник на физкултурата, а също и в настоятелството на Върховното управление на Червения кръст, ме помоли да му помогна да открие стол и общежитие за студентите. Аз с удоволствие приех, защото обичам да творя нещо ново и, колкото и трудно да е това, аз открих общежитието и стола на училището.

Там (бях) от 9.02.1948 г. до 1.04.1951 г. и от 1.06.1951 г. до 28.02.1958 г. приех поканата на проф. Попхристов да му помогна да уреди в Медицинската академия кожен институт и там до 1958 г. бях старша сестра на клиниката и там се пенсионирах.

ТОДОРИНА ПЕТРОВА - ТАБАКОВА

бивша милосърдна сестра - инструкторка в Училището за милосърдни сестри при БЧК

(Автобиография – ръкопис)

Родена съм на 18 февруари 1903 г. в гр. Русе. Баща ми беше гърводелец. Имаше работилница. При него работеха 20 души работници - гърводелци. Майка ми беше домакиня. Почина 1916 г., като ни остави седем деца. Аз бях на 13 години. Баща ми се видя в чудо и се ожени за една германка, наша квартирантка. Пръснахме се като пилци при наши близки. Аз бях взета от стринка ми - гъркиня. Те бяха много добре материално, но тя изпъди слугинята си и аз трябваше в свободното си време от училището да домакинствам. Когато те вечер се събираха да гуляят, аз в сутерена учех уроците си за другия ден. Въпреки това учението ми вървеше. Бях вече в края на последната ми година на гимназията – тогава осми клас. Прочетох във в. „Ратник“, че две американки - милосърдни сестри при БЧК – г-ца Рахила Торанс и Теодора льо Гро са дошли от ООН да реорганизируют училището и условията за приемане ученички. Аз се заинтересовах от това – казах на баща ми, че искам да вляза в това училище, но той се противопостави, че не съм била за там. Аз имах брат, вече женен и живееше в София. Писах му да отиде в училището на БЧК и проучи начина и условията за постъпването ми, като му писах за отношението на баща ми за това. Той направи това и останал с отлични впечатления от срещата му с тези американки и ми писа да си взема кръщелното и

дипломата и в определен ден и час от мене, ще ме чака на гарата в София, като за това да кажа на баща ми, че им отивам на гости. Така и направих. Влязох като ученичка в училището за милосърдни сестри при БЧК. Такса тогава не се искаше. Курсът беше двегодишен. В училището ни бе въведен английски език, който се ръководеше от г-жа Угръф. Аз завърших училището 1924 г. с отличен както по теория, така и по практика, поради което ми се предложи стипендия от Лигата на Червения кръст и изпратена на специализация в Англия – Лондон, където по онова време имаше курс за ръководителки на сестрински училища от цял свят, тъй като тогава там сестринството беше на най-голяма висота. Курсът в университета Bedford College беше едногодишен. В моя випуск бяхме сестри студентки от 60 страни. По молба на БЧК до Лигата на Червения кръст да обърне внимание на работата на сестрата с родилката и бебето, ме оставиха още една година в едно училище за акушерки, където при сбита програма завърших и ме дипломираха като акушерка.

Като се завърнах, ме назначиха инструкторка в Училището за милосърдни сестри при БЧК, което вече се ръководеше от българки. В това училище работих до 15.11.1933 г. Трябва да отбележа това, че от 30.09.1931 г. до 10.10.1932 г. бях на курс за сестри посетителки.

През това време уредих отделение в Детската клиника при Александровска болница, където учениците биваха изпращани по за три месеца за практическо обучение с болните деца. След това уредих отделение в Майчин дом, където също по три месеца всяка от учениците минава за практика - грижата за родилката и кърмачето.

За два месеца през 1928 г. бях изпратена с 6 ученички в с. Брацигово, където имаше тифозна епидемия. Обзаведох много спешно, със съдействието на общината, едно училище за болница. Прибрах всички болни от домовете им и се грижехме денонощно до възстановяването им. Работата ни беше много тежка, но резултатна. Когато напускахме Брацигово след около два месеца хората от почти цялото село излязоха да ни изпратят до края на селото.

1933 г. дойде американката Хейзъл Гоф – на служба в ООН – завеждаща здравните служби в Европа и с нея открихме Образцов здравен център в с. Голямо Конаре, днес гр. Съединение, Пловдивско. Там разкрихме съвещателна станция с бременните, родилките и грижа за кърмачето. За децата от предучилищна възраст открихме детска градина в едно от училищата; с учениците водихме курс по лична хигиена; работихме и с туберкулозните и болните по домовете. Сестрите, следващи курса за сестри посетителки, който беше шестмесечен при Гл. Д. Н. З. при Софийския здравен център, минаваха три месеца в с. Голямо Конаре – работата им по домовете и амбулаторията.

С г-ца Хейзъл Гоф работих от 14.12. 1933 г. до 1.09. 1935 г. Поради разклатеното ми здраве преминах за една година като инструкторка на Първия випуск на Д.Н.З. в Червения кръст. В края на 1936 г. аз пак се върнах в с. Голямо Конаре, където работих до 1940 г. През 1940 г. (до средата на 1940 г.), бях в Първостепенната окръжна болница, където демонстрирах и работех като Главна старша сестра на болницата.

1941 г. бях изпратена от Гл. Д. Н. З. в гр. Скопие, където спешно уредих и открих училище за милосърдни сестри посетителки и като директорка с инструкторките Мария Иванова, Петра Белева, Евтимия Воденичарова, които след това откриха училищата за милосърдни сестри в Пловдив (с ръководител Петра Белева) и във Варна (с Мария Иванова).

В Скопското училище бяха приети три випуска – 1941, 1942, 1943 г. Третият випуск от България бяха 6 ученички, 15 момичета от Македония, които бяха с по-ниско образование и с които проведохме само 6-месечен курс- самарянки. Останалите продължиха по програмата. През 1941, 1942 и 1943 г. преподаватели в училището бяха лекари и асистенти от Медицинския факултет, военно мобилизирани в Скопие. Подробни данни за преподавателския каcadър, за ръководството на училището, за бройките по имена на учениците от I и II випуск; за сестринския състав на Първостепенната болница в Скопие ще се намерят в Д.И.А., фонд 372, оп. 1, арх. ег. 1954 и в Ц.Д.А. на Н.Р.Б., във фонд 296, опис 1, арх. ег. 51 и 32.

Трябва да отбележа, че по това време в гр. Скопие и в цяла Македония имаше епидемия от кореман тиф, петнист тиф, малария и тетанус. В началото на м. септември 1944 г., когато Съветската армия пристигна към България, военният полк, който беше в Скопие, започна да се изтегля към вътрешността на България. Много от войниците минаха към партизаните. Д-р

Дафинов, който беше главен лекар на болницата и беше мобилизиран и поручик Милчо Дойнов един следобед към 6-7 септември 1944 г. дойдоха с един камион да вземат ученичките и персонала от училището. Успяха да вземат обаче около 25 – тези, които не бяха на пост при болните. Останах аз с 15 ученички и 5 сестри титулярки българки на работа в болницата. На другия ден, 8 септември, границата на Пюешево и Крива Паланка се затвори. Главен лекар на болницата стана д-р Христов-македонец. Десет дни през цялото време бяхме като пленници. Изживяхме аз, сестрите титулярки и моите ученички голям тормоз, мизерия, глад и унижения. Взеха ни пансиона германците, където живеехме и който беше обзаведен, имаше ред, чистота, дисциплина тип английски колеж. Натикахаме ученичките в една стая с прозорци без стъкла. На мен дадоха една малка стая, където много трудно можех да си взема и съхраня архивата на училището и малко от ценните ми лични вещи. През това време нямаше с какво да се храним. С големи усилия можах да закупя един чувал брашно и да се храним с кашички. Една от ученичките ми се разболя от воден плеврит- Кръстина Узунова. Вземах я при мене в стаята, за да се грижа за нея.

Голям тормоз изживях, когато германците искаха да вземат ученичките ми, за да се грижат за ранените германци, които бяха настанени във Военната болница – Скопие. С големи усилия успях да ги убедя, че това, което искат да сторят, не е хуманно – да оставим тези болни и да отидем да се грижим за техните.

В оперативната зона на гр. Скопие и околностите се развиха големи драматични събития, като ни направиха доброволки. Непрекъснато се бомбардираше гр. Скопие и болницата. Изгориха мелницата, ограбиха складовете за храна. В близост до болницата имаше военни складове, вдигнаха ги германците във въздуха, горяха цяла седмица. Непрекъснато идваха ранени войници, партизани и гражданци. Някои от ученичките и сестрите отидоха в партизански лагери, други ходеха да превързват ранени войници и партизани във Водна планина. Всичко около болницата вреше и кипеше... Тежко болните настаняхме в сутерена на болницата, носехме носилки, грижехме се за тях. Тежко ранените бяха окървавени, въшлясали, мръсни. Много от тях се разболяха от коремен тиф, петнист тиф, тетанус. Някои умираха в ръцете на ученичките ми. Този период беше най-тежкото изпитание в живота ми. Всички сестри и ученички работеха със себеотрицание и саможертва денонощно. В края на м. ноември 1944 г. дойде щастливият край, когато българската и съветската армия пристигнаха и се срещнаха на моста на р. Вардар пред Военния клуб с партизаните. Една група от ученичките отидоха да се представят на нашите командири. Два дни след това пристигна генерал Владимир Стойчев - командващ Първа българска армия и съветски генерал, като че беше генерал Толбухин. Генерал Стойчев, който много сърдечно ни посрещна, каза: „Първата кола, която дойде, ще бъде предоставена на вас.“. Така и стана. Ръководството на болницата, което в него момент беше от българи-македонци, искаха да останем там. Но аз бях задължена и отговорна пред Д.Н.З. и пред родителите на ученичките ми да ги върна в България живи, а някои от тях бяха болни и изтощени. От ръководството на болницата и комедантството на болницата гр. Скопие аз взех уверение - списък на всички, които като доброволки сме помагали на ранените войници и партизани, участвали в боевете против германците около Страцин, Куманово и Скопие. На другия ден след срещата, привечер дойде военен камион и ни отведе в Куманово, където беше временният щаб на Първа армия. Там престояхме една нощ. Издадоха ни удостоверения като участнички в оперативната зона на гр. Скопие и околностите. Издадоха ни и открити листове, че се завръщаме от оперативната зона на гр. Скопие и да ни се оказва съдействие от военните и административните власти. С военен камион мене, архивата на училището и болната ученичка Кръстина Узунова, ни закараха в Д.Н.З. Всички сестри и ученички, които се завърнаха като доброволки в помощ на бойците от битките в оперативната зона на гр. Скопие и околностите му, през м. февруари 1945 г. бяха привикани, мобилизирани и участваха и във Втората фаза на Отечествената война. Някои бяха върнати, тъй като бяха с разклатено здраве.

Бях много възискателна и дисциплинирана, това го изискваше програмата за обучение на ученичките за милосърдни сестри и имах много добра подготовка в сестринското училище при БЧК.

Аз обичам своята професия, живота си посветих на нея - милосърдната сестра. Смисълът на моя живот бе да помагам на болния човек. Не съм забравена от моите ученички от различни

поколения. Имам две срещи с випуски в 1964 и 1988 г. и тук, в дома, където живея, съм често посещавана от тях.

На 1 февруари 1989 г., в Първи дом за възрастни в квартал Дървеница, където живеях, имах среща с представителка от БЧК - Лидия Маркова и представителки от ЦДА на НРБ Лиляна Миланова и Таня Георгиева, заедно със 7 мои бивши ученички от Скопското училище за милосърдни сестри-посетителки; разказах спомени и давам в писмена форма за цялата моя дългогодишна дейност като милосърдна сестра около близо 50 години.

Постоянни грижи за усъвършенстване и издигане на светско ниво на милосърдната сестра-българка дадоха г-р Димитър Моллов, г-р Петър Ораховац, проф. г-р Христо Стамболски, проф. г-р Стефан Ватев. Те също така допринесоха много и за общественото здравеопазване.

В 1964 г. имах среща с втори випуск ученички от Скопското училище за милосърдни сестри-посетителки, което е и първото държавно училище, открито 1941 г. към Гл.Д.Н.З, на което аз бях директорка. То беше открито и уредено много добре. За него и на това в Пловдив и Варна, открити в края на 1942-1943 г. много допринесоха г-р Балкански - директор на Гл. Д. Н. З, сестра Мария Икономова-Николова - инспектор, отговаряща за сестрите и училищата при Гл. Д. Н. З. и сестра Мария Генова, която още е жива. 9.09.1944 г. я свари сама сестра в Гл. Д. Н. З. и работи до 1949 г.

Незабравима и възнуваща е срещата ми в България през 1976 г. с американската милосърдна сестра Хейзъл Гоф, която през 1932 г. бе изпратена от ООН - Женева. Заедно с нея тогава разкрихме Здравна обучителна служба в с. Г. Конаре, сега гр. Съединение. Работих с нея до 1935 г., след това аз сама продължих още 5 години. Пристигайки в България, тя сподели с мен, че е болна от рак и се придружаваше от по-млада сестра, която беше със съпруга си.

Пристигайки в България, потърси мен – Тодорина Петрова, Невена Сенгова, Мария Икономова, Зафира Маждракова. Тогава устроихме среща със старото и младо поколение на гр. Съединение. Срещата беше много трогателна. Видяхме резултата от нашия труд. Остана възхитена от сърдечността на хората и от нашата хубава България. След тази среща от Клуба на Културния дом на профсъюза на здравните работници дойдоха в Първи дом за възрастни, кв. Дървеница, където вече живеяхме аз, Невена Сенгова, Мария Икономова, взеха разказани от нас спомени за нашата дейност за развитие на сестринството у нас, за което имаме признание на БЧК и Международния Червен кръст на конференцията на милосърдните сестри –м. октомври 1978 г., а след това 1982 г.

1987 г. имах среща с ген. Владимир Стойчев, командващ Първа българска армия в Отечествена война (1944-1945 г.) в дома му на ул. „Цанко Церковски“ 18. С него съм се срещала през 1944 г. в Отечествена война на моста на р. Вардар в оперативната зона на гр. Скопие. Тогава взех участие при особени обстоятелства, като доброволка милосърдна сестра заедно с 15 ученички и 6-7 милосърдни сестри титулярки във Военната болница гр. Скопие.

В 1988 г., м. юни, се срещнах с милосърдни сестри от различни випуски, завършили училището при БЧК, на които аз бях инструкторка. Сега аз често съм посещавана от мои бивши ученички от училището при БЧК и училището за милосърдни сестри гр. Скопие. Това ми дава сили да живея и самочувствие да се защити достойнството на милосърдната сестра българка.

На БЧК и на ЦДА на НРБ, тези висши, светли институции, дарявам всички мои документи, снимки за поколенията милосърдни сестри.

На 86 години съм. Всичко това, което съм дала през моя живот, ми дава самочувствие на достойна потомка на българката.

1961 г. се пенсионирах.

Тодорина П. Табакова

(Забележка: Текстът е предаден с незначителни промени в оригиналния ръкопис - Л.М.)

ТОДОРИНА ПЕТРОВА: ОБРАЗЦОВ ЗДРАВЕН ЦЕНТЪР
(с. Голямо Конаре, 1933-1940 г.)

През 1933 г. г-ца Хейзъл Гоф (бившата директорка на училището за милосърдни сестри при Дружество Червен кръст) беше на служба към ООН като завеждаща сектора „Здравни служби в Европа“. Тя е направила предложение на Гл.Д.Н.З. у нас да гоиде и демонстрира образцова обучителна селска здравна служба. За целта тя е идвала от Женева на два пъти и с отговорни лица в Д.Н.З. са обходили няколко района в страната ни. Спрели са се на с. Голямо Конаре, Пловдивско като най-голямо село в окръга, на половин час разстояние от града, ж.п. станция по пътя за Панагюрище – полско село, много изостанало във всяко отношение въпреки близостта му с големия град.

Селото било обходено с окръжния, областния, околийския и участъковия лекари. Наета била под наем една частна, много стара къща с две отделни сгради, с около един декар двор, почти в центъра на селото, в близост до общината и медицинската амбулатория. Впоследствие е взет под наем от съседите още един декар двор за зеленчукова градина.

След огледа, който са направили в къщата, г-ца Гоф е дала мнение да се направят някои малки, но много належащи преустройства в къщата, защото тя ще служи, както и беше, като образец за копиране от населението. Това обаче е трябвало да стане с минимум разноски, с доброволен труд. Било е запланирано в срок от два месеца да се извърши следното:

1. От стаята, която ще служи за спалня на персонала, да се отдели с кирпичена стена една малка част за баня и друга, още по-малка – 1 на 1,5 м. за клозет със седалка. Клозетът да се свърже с циментова шахта.
2. В стаята, предвидена за кухня, да се изработи съвсем примитивен гървен умивалник, облицован с ламарина и свързан също с циментова шахта за нечистата вода.
3. От кладенеца, намиращ се в двора на около 10 м от кухнята, да се прекарат тръби до умивалника в кухнята и с лост до самия умивалник да се изтегля водата.
4. В стаята, която дотогава е служила за добитъка, съществуващото огнище на земята да се иззидва и оформи като камина.

В определеното време този малък ремонт е бил под наблюдението на участъковия лекар.

По настояване на г-ца Гоф пред Гл. Д.Н.З. бях заставена да отида и аз на работа там като нейна помощница.

За няколко дни в София ние сами ушихме униформите си (док резеда с тъмно зелени мъжки връзки), бельото за леглата ни и на 14 декември 1933 г. в 6 часа вечерта ние пристигнахме в с. Г. Конаре с лека кола. Беше вече тъмно. Посрещна ни участъковият лекар, който ни отведе в къщата. Влязохме в прихлупена влажна празна къща. Миришеше страшно на мухъл. В една от стаите бяха поставени две железни пружини с крака (кушетки) с дюшеци, два гървени мръсни стола, една тенекиена печка (циганка), току що запалена и около нея много гърва нахвърляни, една мъждукаща газова лампа със силно зацапано стъкло. Тогаваш селото не беше електрифицирано. При тази крайно неприятна обстановка ние трябваше да пренощуваме. Извадихме от куфарите си ушитите униформи и ги поставихме с кабърчета на двата прозореца за пергетата. Направихме си леглата с чаршафите и одеялата, които носехме. Поставихме куфарите си един върху друг вместо маса и вечеряхме това, което си носехме.

За мен беше голямо разочарование, че от хубавата обстановка в училището попаднах тук, още повече в една неизвестност какво и как ще се работи. Г-ца Гоф забеляза това мое смущение и докато вечеряхме тя накратко ми обясни за работата, която ни престои. Нейната ентусиазираност и яснота за предстоящата ни работа някак ме окуражи. Помислих си – ако една чужденка, която идва от Женева, живяла в хотел „Риц“, може да се приспособи и с такова желание да работи в тази обстановка и среда, защо и аз да не мога да съм такава, още повече, че ще го правя за моя народ. Не мога да забравя никога първата вечер. Ние не заспахме. Когато изгасихме лампата, малко след това чувахме и усещяхме по леглата и около главите ни да тичат плъхове.

Сутринта направихме план за работата ни до края на седмицата. Първото нещо бе да се снабдим с материали за мазане, боядисване, чистене, което трябваше ние лично да извършим, за да

гадем пример, тъй необходим за по-нататъшната ни работа по домовете. С това ние целяхме да ги убедим, че с малко средства и повече труд и умение могат да внесат повече удобства, хигиена и уют в една къща. Аз отидох за няколко часа в Пловдив, за да закупя необходимото, а г-ца Гоф този ден трябваше да се срещне с участъковия лекар и кмета на селото, за да ги уведоми за плана за нашата работа и да осигури тяхното съдействие.

При непосилен труд ние двете измазахме и двете къщи отвън и вътре. Боядисахме с блажна боя врати, прозорци, мебели, тавани, подове (където имаше такива – подовете на някои стаи се лепяха с кал, както това ставаше в много къщи на селото); ушихме пердета, покривки за легло, за маси, пердета за гардеробите от американ, който боядисахме много сполучливо, както и стените, мебелите и пода.

Мебелировката ни беше много проста – гардероби, нощни шкафчета без врати, с пердета, но боядисани, подредени с много вкус - правеха обстановката приятна и желана за всеки да я има в къщата си.

Упорито и напълно изчистихме къщата от мишки и плъхове. Тази огромна работа ние извършихме за три месеца, защото беше зимен сезон и трудно съхнеше, пък и не бяха малко седем стаи, веранда, килер, клозет, баня. През същото това време ние в определени през деня часове помагахме на участъковия лекар в амбулаторията, посещавахме тежко болните по домовете и извършвахме някои сестрински процедури. Също тогава ние започнахме една анкета, за която трябваше да влезем във всяка къща с оглед бъдещата ни работа и картотекирахме всяко семейство.

С. Г. Конаре тогава бе разположено на 5 км дължина и около 3 км на ширина със 7 000 души жители и много просторни дворове и с по 2-3 кучета като вълци, което правеше много трудна нашата работа, защото не беше никак лесно да се влезе в къщите им. В селото имаше три основни училища (във всяка махала), една прогимназия и земеделско училище.

Домакинството в къщи (готвене, пране, всекидневна чистене) се извършваше също така от нас по дежурство в малкото ни свободно време – обикновено през нощта.

През ранната пролет почистихме двора, от който изхвърлихме една волска кола боклук. Подпомогнати бяхме от общината да се разкопае двора, а ние разпределихме лехите, засяхме трева, цветя, зеленчуци. Този двор стана неузнаваем. За поддържането му Д.Н.З. назначи служител мъж по наше искане, от който много не можеше да се иска, защото, едно, че нямаше понятие от възложената му работа и второ – че по природа си беше много мързелив.

В амбулаторията също се направиха някои преобразования. Картотекирахме болните и техните прегледи, лечения, сестрински процедури, както и резултатите от лечението. Към тях ние винаги бяхме точни, състрадателни, сърдечни, не жалехме времето си и това ги сближи много с нас. Чувстваха ни като хора, които можеха да им помогнат във всичко и по всяко време и то безвъзмездно. Търсеха ни за всичко и се отнасяха към нас с доверие и уважение.

След четвъртия месец, когато всичко беше сложено в ред, често имахме групови посещения от селото и от околните села, от гр. Пловдив, от окръга, пък и от други краища на страната.

По-късно много работи от тази къща-образец бяха копирани (боядисването, умивалника, гардеробите, нощните шкафчета, боядисаните пердета и покривки).

Бяха разкрити постепенно следните служби:

1. В училищата – посещавахме в определени дни и часове всички училища, където извършвахме преглед за личната хигиена на учениците и помещенията на училището. Провеждахме курсове с демонстрации с децата от III и IV отделение, членуващи червенокръстци по лична хигиена /миене на лицето, зъбите, ръцете, краката, баня, обличане, хранене, хигиена на леглото, предпазване от заразни болести и пр. Децата идваха с удоволствие на този курс и после се състезаваха по чистота. Не липсваха и куриози. Един ден една майка дойде много сърдита да каже, че детето ѝ не иска да си легне вечерта, ако тя не му даде да си измие лицето и краката, а тя нямала много време за такава работа, но лесно се разбрахме и после станавме големи приятели. Друг случай – че детето не искало да отиде на училище, защото грехите му не били чисти и много други такива. Посещавахме отсъстващите по болест ученици по домовете и правехме всичко, което трябва по указание на лекаря.

2. През ваканционните за училищата месеци и когато майките биваха по цял ден на полето, откривахме детска градина за децата от предучилищна възраст. Организирахме измиването и дезинфекцирането на централното основно училище. Назначаваше се от общината специалистка детска учителка, която много добре се занимаваше с децата, а ние се грижехме за приемане и предаване на децата, за съставяне на менюто, контрол в кухнята при готвенето, за почистването на децата, за реда и чистотата в детската градина.
3. Земеделското училище също се посещаваше в определен ден през седмицата. И там провеждахме курс по майчинство и детство с демонстрации (кърпане, обличане, хранене на кърмачето, грижа за болния възраст).
4. Уредена бе детска библиотека в една от стаите на нашата къща, където доста ученици идваха и прекарваха по няколко часа в четене.
5. Открита бе съветателна станция за кърмачета в определен ден от седмицата, която се ръководеше от г-р Д. Маринов – педиатър при Държавна болница – Пловдив. Тя беше посещавана много добре. Изнасяха се беседи пред майките, демонстрираше им се кърпане, обличане, хранене на детето.
6. Откриването на бременните и работата сред тях бе предоставена на акушерката Мария Дукова, добре подготвена, изискана в работата си, в която влагаше много ентузиазъм.
7. Посещавахме периодично всички зарегистрирани като туберкулозно болни по домовете. Следяхме за тяхната изолация, съдействахме за настаняването им в лечебни заведения и санаториуми и за подпомагането им материално от общината.
8. При отсъствие на участъковия лекар, което ставаше много често (на курс, в отпуск, мобилизиран) ние го замествахме за даване на първа помощ в амбулаторията или в дома на нуждаещия се до изпращането му, ако се налага, за преглед в Пловдив. Много пъти ние сме изминавали километри из селото с голям риск.
9. Когато работата беше разгърната и организирана напълно, ние започнахме да приемаме по 4-5 стажантки сестри посетителки от курса за сестри посетителки при Д.Н.З.-София за по три месеца. Обучението им при нас беше повече практическо. След като биваха въвеждани в работата и от тях се търсеше отговорност. При обучението им беше застъпено и домакинство. За определено време от курса (мисля, че беше три седмици) те трябваше да готвят, да чистят, да перат, гледят, пазаруват, да посрещат и изпращат интересувашите се посетители. Г-ца Гоф се ръководеше от разбирането, че една сестра посетителка трябва да бъде преди всичко добра домакиня, да знае да покаже нагледно, да знае да иска, да може да се приспособява в различна домашна обстановка. Това беше много необходимо, защото на селските майки често липсваха елементарни познания в домакинството, при отглеждане на бебето и изобщо на децата. Така например те захранваха бебетата си още от първия месец с дъвкан от тях хляб. При пране на пеленките употребяваха сода каустик. За да не се потели когато пораснат, солева бебето до 40 дни с морска сол като риба, от което често телцата им ставаха само в рани и какви ли не още суеверни навици и прийоми. Много трудна беше работата ни с майките, особено когато там имаше свекърви. Почти във всяка къща се изнасяше някаква беседа.

Хората от с. Голямо Конаре бяха в началото недружелюбни, гледаха на нас с едно недоверие както към цялата интелигенция (учители, чиновници). Обаче с нашата предана, тактична, всеотдайна работа им се наложихме. Всички други виждаха как се възприемат някои наши изисквания и даже се срещаха и такива, които търсеха вече нашия съвет; благодаряха за това, което правим за тях. Те казваха – сестрите искат, защото те могат и знаят всичко.

Аз работих с г-ца Гоф от 15.XII.1933 г. до 1.IX.1935 г. Поради разклатеното ми здраве аз преминах за една година като инструкторка на Първи випуск на Д. Н. З. в Червения кръст. В края на 1936 г. аз пак се върнах в с. Голямо Конаре, където работих до 1940 г. Тогава бе назначена и прислужница в пансиона от Д. Н. З., работата сравнително беше по-лека и свободните часове използвани за почистване.

От 1.IX.1935 г. до края на 1936 г. съм замествана от с. Г. Балабанова.

Когато се върнах обратно в края на 1936 г. за помощница имах с. А. Райкова, която остана

като ръководителка след напускането ми в 1940 г. (началото).

Какво за ученичките от сестринското училище при Червения кръст, които практикуваха в Софийския здравен център? - Те отиваха ли и в Г. Конаре ?

Курсът за посетителките, след като завършват училището за милосърдни сестри, беше 6 месеца. (3 месеца в Г. Конаре и 3 месеца в Софийския здравен център). След завършването на курса - 3 месеца - в Г. Конаре за стажантките се изпращаше атестация на Софийския здравен център.

Ръкопис, 29.I.1970 г.

ЛУКРЕЦИЯ ПЕТИШЕВА

(Животописни бележки за сестра Лукреция Константин Петешева - по мъж Борис Петрова Семерджиева, подполковник от запаса)

Сестра Лукреция Петешева Семерджиева е родена на 1.01.1882 г. в гр. Болград (Бесарабия).

Първоначалното си образование е получила в Първа софийска гимназия. Следвала е във френския колеж „Saint Josaiph“ в София, след това е постъпила в сестринското училище на Българското дружество Червен кръст и завършва курса с отличие от втория випуск през 1902 г. Работила е в Александровската болница – предимно в хирургическо отделение.

По природа милостива и отзивчива към страдащите, с голямо призвание към сестринското дело, благодарение на което тя е показала също и голямо милосърдие към болните като грижата за тях е изпълнявала с преданост и себеотрицание.

След няколкогодишна сестринска служба, в 1911 г. тя е продължила образованието си във Франция. Постъпила е в акушерско училище „Ecole d'accouchement de la Muteruite de Paris“. Там завършва курса с много добър успех, за което е получила и няколко награди.

Добре подготвена за новата професия, тя я изпълнява добросъвестно и с успех, за което обществото ѝ е оставило и почит, и благодарност.

В 1915 г. е встъпила в брак с подполковник Борис Петров Семерджиев от Пионерните войски.

В 1926 г. постъпва отново като сестра-посетителка в болница „Червен кръст“ и продължила да работи до 1935 г., когато се пенсионира по болест и остава да живее в общежитието „Сестрински дом“ при дружеството „Червен кръст“.

Винаги със съзнание и прояви на християнска любов и хуманност и от желание да бъде полезна на Отечеството и обществото, тя е разпределила своето скромно състояние, придобито благодарение на нейния упорит труд, скромен живот и с дух, в който е черпила кураж и воля, за да реализира тази си мечта, като е образувала приживе няколко фонда с благотворителни цели:

1. Направила е дарение на Българското дружество „Червен кръст“ имоти на стойност 750000 лева за образуване фонд „Сестра Лукреция Петешева“, от който фонд ще се лекуват бедноболни.
2. Дарение на Академията на науките - 70 000 лева за образуване фонд „Лукреция и Борис П. Семерджиеви“, от който фонд ще се награждават военни лица за съчинение по физикоматематически науки и сестри милосърдни, проявили качества на човеколюбие, хуманност и добри грижи за болни.
3. Дарение от 100 000 лева на Министерството на народното просвещение за образуване фонд „Капитан Юлиян К. Петешев“ в памет на убития ѝ брат, загинал през 1917 г., на 29 декември на кога 1050 и погребан в гр. Прилеп. От фонда ще награждават примерни и бедни ученици.

Вечна слава на доблестния герой, който падна за честта на своята родина и свободата на Македония.

4. Направила е и ред други гарения на близки и нуждаещи се.

(Това е препис от собственоръчно написани бележки от Л. Петишева с незначителни стилови и езикови поправки).

БОЯНА ХРИСТОВА (1897-1968)

Личността на милосърдната сестра Бояна Христова заслужава по-цялостно изясняване, защото тя е в основата на един нов клон на сестринството.

Създаденото през 1900 г. от Българския Червен кръст първо в страната ни училище за подготовка на милосърдни сестри започва нов етап в развитието си след 1922 г. Тогава и особено след 1924 г. започва профилирането на милосърдните сестри и се появява направлението „сестропосетителство“.

Сестрите-посетителки играят важна роля в работата на откритите след 1924 г. здравносъвещателни станции не само в София, но и в провинцията. Те са със завършено тригодишно сестринско образование и са прекарвали специален курс за такава дейност.

За целта, след изслушването на специализираните лекции, ученичките отивали на практика в основните клиники на Медицинския факултет. Особено важно място в обучението играе изпращането на ученичките на тримесечна сестропосетителска практика в здравния център в с. Голямо Конаре. Те били обучавани на профилактична дейност и пропаганда както в амбулаторията на центъра, така и по домовете на селяните.

Главната и съществена дейност на сестрата-посетителка се състояла в посещенията, които тя прави на майките по домовете им с назначението да ги поучи и просвети главно по въпросите, свързани с отглеждането на малките деца.

В „Юбилейна книга. 1885 – 1935 г.“ нейният съставител проф. д-р Стефан Ватев пише: „...Ценейки високо ролята на сестрите-посетителки, Българското дружество Червен кръст взема своевременно мерки да подготви сестри-посетителки, както и да гарантира кредити в бюджетите си за заплатите им. От откриването на здравносъвещателните станции в София през 1924 г. до 1935 г. централното управление на дружеството предвиждаше кредити и изплащаше заплатите на три сестри-посетителки при здравносъвещателните станции. След 1935 г. тези три сестри-посетителки минаха на заплата към клона на Червения кръст в София...“.

Тези сестри са Бояна Христова, Лукреция Петишева и Маргарита Цакова.

По понятни причини нямаме достатъчно информация за живота и дейността на Бояна Христова, която играе главна роля в утвърждаването на професията на сестрата-посетителка. Факт, за който можем само да съжаляваме и да се надяваме, че времето ще ни даде повече информация за дейността ѝ – до кончината ѝ през 1968 г.

Преди години нейна племенница – Донка Костадинова Димитрова от София изпрати в Клуба на милосърдните сестри снимки и кратка информация за нея:

Г-жа Донка Димитрова лаконично изброява дейностите, с които се е занимавала през живота си Бояна Христова:

1. Здравни изложби из цялата страна.
2. Базари и баловете с благотворителна цел заедно с Дамския комитет при БЧК.
3. Почивни колонии за деца.
4. Събрания - тържества за награждаване на многодетни майки.
5. Раздаване помощи на бедни, многодетни и нуждаещи се семейства.
6. Анкети на семейства, живеещи в лоши жилищни условия.
7. Отговорничка за работата на здравния център на БЧК в София на ул. „Юмрукчал“ 73:
 - а) Здравно-съвещателна станция за бременни жени и деца до 3-годишна възраст;
 - б) Амбулатория за болни деца с д-р Иванка Симеонова;
 - в) Противотуберкулозен диспансер с д-р П. Попсабов.
8. Организиране и провеждане на курсове за самарянки, необходими за даване на помощ при бедствени положения в страната.
9. Изнасяне на лекции пред курсистки-акушерки в „Майчин дом“.

10. И още много други инициативи и мероприятия за опазване здравето на хората и материалното им подпомагане

„Сестра Бояна Христова - споделя г-жа Димитрова - отгаде без остатък живота си в изпълнение на служебния си и човешки дълг, честно и всеотдайно. Нейната служба бе семейството ѝ. Тя нямаше личен живот. Живееше за другите, но след 9.IX. 1944 г. веднага бе отстранена от организацията на медицинските сестри и уволнена от работата, която вършеше безупречно и беше смисъл на живота ѝ. След време я назначиха като обикновена сестра в XV поликлиника, но тя беше вече разсипана здравословно...“.

А ето и други данни за този живот, които можахме да открием: „Сестра Бояна Христова е една от тѣй наречените „царски сестри“. Причината е, че след като завършва Американското училище в Ловеч, тя постъпва в създаденото в Александровската болница от Царица Елеонора училище за милосърдни сестри (1915-1918 г.). Разположено е в двуетажното здание на пансиона на милосърдните сестри в двора на Александровската болница и носи нейното име. Въпреки краткото си съществуване, то дава съществен принос, заедно с училището на Българското дружество Червен кръст, за подготовката на така необходимите кадри в страната. Царицата кани за ръководителки на това училище две американски милосърдни сестри - Хелен Хей и Рахила Торанс. Обучението е по модерната за времето си Флоранснйтингейловата система. След края на Първата световна война Ръководството на Българското дружество Червен кръст полага много грижи за модернизирание системата за подготовка на милосърдни сестри. Следвайки примера на Царица Елеонора, през 1921 г. то прави постъпки пред Американския Червен кръст да изпрати две милосърдни сестри, които са реорганизируют неговото училище според новите изисквания на болничната и здравната служба. Молбата е удовлетворена и през октомври 1922 г. в България пристигат милосърдните сестри Рахила Торанс - за директорка и Теодора льо Гро - за нейна заместничка. До 1927 г. те ръководят училището с помощта на българските милосърдни сестри Бояна Христова, Кръстанка Пачеджиева и Мара Николова, които служат и като преводачи. От 1928 г. започва т.нар. български период в развитието на училището, когато неговата директорка става мил. с Невена Сендова. Тя, както и Кр. Пачеджиева, също е възпитаничка на училището на Царица Елеонора. Маргарита Цакова и Мария Николова са завършили Училището за милосърдни сестри към Американската болница в Цариград.“

„Бояна Христова и Маргарита Цакова са специализирали „по медико-социална служба“ в Лондон през 1924-25 г. като стипендиантки на Лигата на дружествата на Червения кръст и БДЧК. По същото време там е и Мария Николова-Икономова, но по „болнична и училищна администрация“. През същия период Кръстанка Пачеджиева специализира „по болнична и училищна администрация“ в Колумбийския университет в Ню Йорк като стипендиантка на Американския Червен кръст и БДЧК. На същото място с такава стипендия и по същата специалност по-късно специализира и Екатерина Благоева (випуск 1932 г.).“

Бояна Христова е в основата на създаването на Българското сестринско дружество. За първи път този въпрос се поставя на 28 януари 1924 г. на общо събрание на сестрите и ученичките, председателствано от Р. Торанс. Предложението за организиране на дружество, което да започне издаването на свой печатен орган, се приема единодушно. Избран е временен комитет с председател Б. Христова и задача да изработи устав на дружеството и два други допълнителни комитета, които да уточнят неговото име и девиз, формата и текстуалното съдържание на дружествения печат, названието на неговото бъдещо издание и др. Няма да проследяваме подробно този етап, само ще отбележим, че окончателното приемане на всички документи става на 18 февруари 1924 г., което трябва да се приема за рождена дата на дружеството.

Първото настоятелство на дружеството е в състав: председателка - К. Пачеджиева, подпредседателка – А. Петрова, секретарка – З. Толтукова, касиерка – Т. Георгиева, библиотекар-домакин - Р. Радева. Поради заминаването на К. Пачеджиева за чужбина, тя е заменена с Б. Христова.

На учредителното събрание на 18 февруари 1924 г., се избира и първият редакционен състав на сп. „Сестра“ (1924-1934 г.). През първата годи-на главен

1916 г. мил. с. Бояна Христова в болница „К. Фотинов“ - София.

редактор е Б. Христова. Втората и третата година в редакционния състав са А. Сеизова, Хейзъл Гоф, Б. Христова и Ц. Добрева. През следващите години щафетата поемат Маргарита Цакова и Мария Николова.

ДЕЙНОСТТА НА СЕСТРИТЕ-ПОСЕТИТЕЛКИ Г-ЦА БОЯНА ХРИСТОВА И Г-ЦА МАРГАРИТА ЦАКОВА

(Сп. „Известия на БДЧК“, кн. 7-8/ 1929 г., стр. 281-284)

В края на 1922 г. се завърна от Лондон г-ца Бояна Христова, която бе изпратена преди две години да се специализира по социална служба в Международния сестрински курс в Лондон. В същото време по наша молба Американският Червен кръст ни изпрати две американки сестри: мис Торанс (Miss Torance) и мис лбо Гоф (Miss le Gros), за да реорганизират нашето училище за милосърдни сестри. Г-ца Б. Христова бе назначена като помощница на двете сестри американки. След шест месечна работа в училището, г-ца Б. Христова бе командирована за три месеца от БДЧК да завежда сестринската работа при Яслите. Въпреки лошите условия, съществуващи по онова време в Яслите, сестра Б. Христова, като помощница на г-р Ф. Кисов, въведе ред и дисциплина. С това тя допринесе много за доброто гледане на децата и за намаление на смъртността между тях. След работата си в яслите, тя бе повикана от Червения кръст да бъде старша сестра на учениците от училището, които практикуваха в Университетската детска клиника. През това време, сестра Б. Христова, по указание на г-н проф. г-р Ст. Ватев, изработи плана по уреждането на Детски здравни съветателни станции, който план бе представен и одобрен от Управителното тяло на Червения кръст. През юни 1924 г. се откри първата Детска здравна станция. Скоро след нея се откри II, III и IV Здравни станции, които в последствие, до края на 1927 г., станаха 7 такива. С откриването на първите две станции, по липса на подготвен персонал, сестра Б. Христова работи сама в продължение на една година. По-късно, като нейна помощница бе назначена една сестра, завършила акушерски курс в Париж, г-жа Петишева.

През септември 1926 г. се завърна от Лондон, където бе изпратена на специализация, сестра М. Цакова. Сестра М. Цакова бе назначена веднага като сестра-посетителка на Детските здравни станции.

Работата на двете сестри Б. Христова и М. Цакова се състои в завеждане на Д. З. Станции и посещения по домовете. Въпреки лошите условия, при които сестрите са работили, имаме следните резултати:

	Новодошли деца в станциите	Посещения, направени в станциите	Посещения, направени от сестрите по домовете
1924	140	480	1 970
1925	595	1 347	3 969
1926	1 151	4 148	3 595
1927	1 317	6 185	3 112
1928	1 050	5 508	3 160
Общо	4 253	17 668	15 806

Освен работата си в станциите сестра Б. Христова и М. Цакова са имали доста много странична работа в свързка с тяхната специалност.

Г-ца Б. Христова е държала:

- 1) 9 курса по домашна хигиена и грижи за болния в дома в различни женски дружества.
- 2) Два летни курса за деца по хигиена.
- 3) Единия курс върху обща хигиена в с. Костел, Еленско.

Г-ца М. Цакова е имала два курса върху лична хигиена в училището за учителки в детски градини при Американската детска градина.

Двете сестри са държали около 40 сказки в София и провинцията на теми върху Обществено здраве, върху ролята на сестрата-посетителка и върху значението на детските здравни станции.

От две години насам, с основаването на курса на учителките-съветнички, Министерството на просветата възлага на двете сестри завеждането практическата работа на курса.

Двете сестри са взели участие при списването на здравните правила - притурка на книжката: "Какво трябва да знае всяка майка?".

В тази книжка те уредиха по указание на г. проф. г-р Ст. Ватев отгел хроника.

По указание също на г. проф. г-р Ст. Ватев, г-ца Б. Христова изработи плана на Детската здравна изложба. Този план бе одобрен и допълнен от г-н професора. Изложбата бе уредена и открита най-напред в София, а след това в провинцията. Изложбата е била винаги придружавана от една от сестрите-посетителки.

В София изложбата е била откривана пет пъти, както следва:

година	дни	посетители
1926	14	12 000
1926	10	19 477
1927	3	2 271
1929	7	6 410
1929	17	5 800
Всичко		45 958

През 1926 г. обиколени:	10 града	99 233 посетители
	1 село	2 356 посетители
	Всичко:	111 583 посетители

През 1927 г. обиколени:	23 града	81 562 посетители
	17 села	38 966 посетители
	Всичко:	120 528 посетители

През 1928 г. обиколени:	5 града	15 636 посетители
	16 села	17 946 посетители
	Всичко:	33 582 посетители

През 1929 г. обиколени:	3 града	11 011 посетители
	14 села	33 560 посетители
	Всичко:	44 571 посетители

Всички посетители: София – 45 958; 1926 г. – 111 583, 1927 г. - 120 528, 1928 г.- 33 582, 1929 г. – 44 571. Всичко – 355 892 посетители.

Списанието публикува редица снимки, които илюстрират дейностите на сестрите-посетителки:

- на стр. 283 – една част от детската здравна изложба;
- на стр. 285 – откриването на детската здравна изложба в с. Стражица;
- на стр. 287 – детска здравна изложба.
- на стр. (189?) 289 – явно някаква грешка, защото текстът е съвсем логичен – сестра-посетителка посещава домовете,
- стр. 190 – сестра-посетителка дава наставления,
- стр. 193 – сестрата-посетителка посещава същите и показва на майките как трябва да къпят и обличат бебетата.
- на стр. 197 – две снимки – изглед на вътрешността на една стая в Подуене-София преди и след посещението на сестрата-посетителка.

МАРИЯ НИКОЛОВА-ИКОНОМОВА

Сестра Мария Николова е родена през 1897 г. в гр. Борисовград. Завършва Американската гимназия в Самоков през 1916 г. Учителства две-три години и постъпва в Цариградската болница за международни курсове за сестри, които завършва през 1928 г.

Завръща се в България и постъпва на работа в болницата на БЧК и училището за сестри с директорка Невена Сендова. През 1929 г. е изпратена на специализация за болнична и училищна администрация в Лондон-колеж за сестри. През 1930 г. се завръща първо като инструкторка, а после като поддиректорка на училището за сестри при БЧК, където остава до 1936 г., когато се омъжва.

По това време се разкрива институцията „главна сестра-инспектор“ към Главна дирекция на народно здраве. Тя заема този пост и изпълнява с вещина и висока професионална подготовка задълженията си.

През 1941 г. се откриват училища за сестри- в Скопие – с 212 ученички, в Пловдив - с 47 ученички, във Варна – с 46 ученички.

Сестра Мария Николова-Икономова имаше авторитет и респект във всички болници, санаториуми и здравносъобщателни станции в страната. Тя беше отличен администратор и организатор в болничното дело – скромна, сериозна, етична.

Края на живота си прекарва заедно със сестра Сендова и сестра Тодорина Петрова в Дома за стари хора в кв. Дървеница.

Съставила сестра Томасини

ПЕТРА БЕЛЕВА

Сестра Петра Иванова Белева е родена в с. Пелово, Плевенско на 3.07.1901 г., починала е на 11.11.1991 г.

Петра Белева завършва гимназия в гр. Плевен; учителства в родното си село Пелово няколко години, след което постъпва в училището за сестри при БЧК.

След завършването си работи като сестра в здравни центрове, а през 1941 г. е изпратена за инструкторка в първото държавно сестринско училище в гр. Скопие. Когато се открива Пловдивското държавно училище, тя е назначена за негова директорка. Работила е няколко години и в болницата на Червения кръст и след това - до пенсионирането си е работила в тубдиспансера в кв. Княжево.

Всеотдайна, трудолюбива и безотказна към страдащи и болни, сестра Белева е дългогодишен безвъзмезден кръводарител.

(Сведенията са събрани от сестра Стефана Томасини от племенницата на сестра Петра Белева - Валентина Андрова през м. юни 1993 г.)

Членове на Клуба на милосърдните сестри:

МАРИЯ ГРИГОРОВА ГЕНОВА

Родена е на 25.11.1906 г. в гр. Върбица, Шуменска област. Започва да следва сестринско училище в Лондон през 1937 г.

При обявяване на войната през 1939 г. предпочела да се завърне в България; завършва сестринското си образование в училището на Българския Червен кръст през 1940 г. Оставят я на работа в болницата „Червен кръст“, докато я изискват на работа в Дирекцията на Народно здраве от сестра Мария Николова-Икономова. През време на бомбардировките Мария Николова отива в гр. Трявна, в детския санаториум за преболеждали деца от „агенопатия“. Тогава сестра Мария Генова е назначена за главен инспектор към Дирекцията на народното здраве, където изпълнява длъжността до м. ноември 1949 г., за да се освободи място за сестри, изпратени от ЦК на БКП.

След това Мария Генова работи в Окръжна болница - София, като сестра в урологията; после като главна сестра и сестра в инфекциозното отделение на окръжна болница, където се пенсионира.

(Материалът е събран от сестра Стефана Томасини през м. юли 1993 г.).

Клубът на милосърдните сестри поддържаеше постоянна връзка със сестра Генова. Тя посещаваше сбирките му, а когато нямаше възможност, ние я посещавахме в дома ѝ на ул. „Бузлуджа“ в София. С наша помощ и по наше настояване събрахме целия ѝ личен архив и го предадохме в Централен държавен архив, където е заведен под нейно име като самостоятелна архивна единица.

ЦВЕТАНА ДИЛОВА

(Спомени на Цветана ДИЛОВА - милосърдна сестра за времето на обучение в сестринското училище на БЧК - 1937-1939 г.)

Кратки биографични бележки

Родена съм на 21.03.1915 г. в с. Долна Бешовица, Врачанска околия. Сирак съм от войната (първа световна) от двегодишна възраст. Завърших основно и прогимназиално образование в родното си село, а гимназия – във Врачанската девическа гимназия. Имах желание да следвам право, но нямаше материални възможности. Постъпих в училището за милосърдни сестри през есента на 1937 г. по препоръка на мои роднини в София. Сега, от разстояние на времето, не съжалявам и не се упреквам. Обратно - доволна съм от решението си, защото през периода на обучението си разбрах колко необходима е тази професия за жената изобщо.

Впечатления от програмата на теоретическото и практическото обучение в училището при БЧК.

Изумена бях от организацията, реда, чистотата и любезното и грижовно отношение на инструкторките, преподавателите по теория и практика.

Обучението започна с изучаване на научните принципи в медицината, а след това-връщане назад към конкретните практически неща в тримесечния пробен период, в който ни се преподаваше практическо сестринство,

Среща на клуба с г-жа Сю Крауг от Австралия (отляво надясно – Атанаска Дишкова, Цветана Дилова, г-жа Крауг, Стефана Томасини, Мария Георгиева-Шопова.

с периодични посещения на болницата-училище, където прилагаме знанията си от учебните практически опити.

В болницата ни посрещаха обучени като учители милосърдни сестри и лекари. Всяка манипулация се правеше теоретически осмислена и практически издържана при леглото на болния. Тук, в болницата, аз разбрах, че главната цел на сестринската професия е да се подготви за: подходяща връзка с болния; болницата; лекарите; персонала, близките на болния и голямото значение на болницата-училище.

Програма на обучение

От ученичките сестри се очаква:

а) да научат как да изпълняват служебните си задължения и то по такъв начин, че да дават най-добри резултати;

б) да знаят научните медицински принципи, които са залегнали във всяка процедура, за да правят необходимото при различните болни с техните диагнози, поставени от лекуващия лекар;

в) да постигнат опитност във всички тези процедури;

г) да имат достатъчно основа в знания и сръчност, които да им служат за възможна специализация.

От сестрите се очаква да се грижат за различни болни - при слаба форма, остра, хронична; оздравяващи, нервно-психични и др. специални заболявания.

Теоретичното обучение на милосърдните сестри започна с: 1. Анатомия. 2. Патофизиология. 3. Вътрешни болести. 4. Хирургия. 5. Педиатрия. 6. Акушерство. 7. Специални: око, ухо, нос, гърло, неврология, психиатрия и накрая – сестропосетителство.

Образованието в училището за милосърдни сестри беше насочено към подготовката им да работят в здравни заведения в градове и села, училища и др. при нормални и изключителни условия.

Особено голямо внимание при обучението ни се отдаваше на доброто домакинство (чистене, проветряване, всекидневен преглед на реда, грижа за приборите за тоалет на болния и изхвърляне на екскременти и секрети).

Вниманието на ученичките беше насочено към снабдяването на болните с достатъчно чисто бельо, облекло, превързочен материал, гумени предмети, лекарства и др.

Ученичките в болница „Червен кръст“ работеха абсолютно всичко с изключение на миене на пода, стени и прозорците.

Нямаше нищо обидно да гадеш подлога, да направиш клизма, да преоблечеш болния, да смениш постелното бельо, да изкъпеш болния в легло, да му измиеш косата и др., да му изрежеш ноктите.

Какво правехме за лекаря?

а) Приготвяхме всичко за преглед на болния и го поставяхме в удобно положение.

б) Държим лекаря в течение за състоянието на болния и го уведомяваме при необикновени симптоми.

в) Запазвахме спесименти (урина, храчки и др.).

г) Изпълнявахме лекарски назначения и наблюдавахме за резултатите. Раздавахме лекарства по картонена система за всеки час. Ученичките приготвяха специална подвижна количка със спринцовки, стерилизирани чрез изваряване и всички останали принадлежности за извършване на венозни и мускулни инжекции. През време на манипулацията, извършвана от лекаря, ние само асистирахме, без да правим инжекции.

В стажа ни в операционната се миехме за операции заедно с дипломираната операционна сестра.

В Майчин дом имаше тримесечен дневен и нощен стаж. Спомням си проф. Бояджиев, като ни повикваше - „Червен кръст“, елате, вие най-добре гледате родилките.“

Какви бяха инструкторките?

а) КРЪСТАНКА ПАЧЕДЖИЕВА – директорка и преподавател по анатомия. Завършила специална подготовка за училищна организация в Америка.

б) ЗАФИРА ХРИСТОВА – зам.-директорка по болнична организация. Преподавател по практическо сестринство. Специализирала в Англия (Лондон).

в) и още три инструкторки със специализация в чужбина.

Всички те бяха грижовни с учениците, с поведението и обноските си ни възпитаваха и ни помагаша да опазваме здравето си.

Благодарна съм на моите преподаватели от БЧК - лекари, сестри и професори от Александровска болница: очна, ушна и детска клиника. Средата беше академична, културна и на високо професионално ниво. Училището за милосърдни сестри при БЧК беше най-добре организирано, с най-хубаво и професионално обучение на Балканския полуостров.

След тригодишното ми обучение в училището, завърших с отличен успех през 1939 г.

(информация от друг материал. - Като отличник е препоръчана от ръководството на училището за операционна сестра на проф. Станишев - тогава министър на вътрешните работи и директор на Втора хирургия на Медицинския факултет в София. Поради лични проблеми тя напуска София и започва работа като операционна сестра в санаториума за туберкулозно болни край с. Искрец, Софийско.)

Започнах работа като операционна сестра в санаториума край с. Искрец. Дотогава са плащали на операционна сестра от Александровска болница за всяка операция. Бях уважавана от главния лекар и хирург д-р Ангел Недялков. Условието за работа бяха идеални, а и условията за живот в специален етаж за сестри бяха много добри.

След две години (през 1942 г.) постъпих на работа в Детска университетска клиника, а след 15 години бях назначена за главна медицинска сестра по настояване на ректора - проф. Петър Попхристов.

(информация от друг материал. – По време на бомбардировките над София, тя остава заедно със ст. сестра М. Калайджиева и мил. с. Елена Захариева в мазето на разрушената детска клиника, за да се грижат за болните деца.)

Преди да ме назначат на тази длъжност, завърших за три месеца и половина курс в Англия (Манчестер, Лондон) за работа с болни и здрави деца в болница и по домовете. Имам сертификат за социална педиатрична работа.

Като главна сестра имах работа с голям брой медицински сестри, акушерки, лаборанти и санитарни. Голяма е организационната работа, проверки по грижите за болните, присъствие по една клиника всеки ден на сутрешния рапорт до завършване на първа или втора смяна, а понякога и нощна проверка.

Стараех се наученото в Сестринското училище и това, което научих допълнително, да прилагам във всекидневната си работа.

Много ми помагаша списанията, които получавах от СЗО по сестринските проблеми, тъй като МНЗ ме беше посочило като консултант по сестринските въпроси към СЗО.

ИМАМ две разработки:

- „Общи грижи за болния“ - с проф. Светозар Разбойников;

- „Ръководство за старши сестри - самостоятелно; Учебникът се използваше дълго време в средните медицински училища.

Имам звание „Заслужила медицинска сестра“, което не е уважено сега.

Сега се радвам на пенсионерски дни и членувам в Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК.

Съжалявам, че сегашните млади сестри не държат никаква връзка със своите колеги преди тях от същите лечебни заведения. Аз не искам да се изтъквам, но за с. Пачеджиева, Сендова, Мери Николова, Мария Дерменджиева (випуск 1933), гоайени в професията, съм полагала грижи и съм ги приемала дори на ръководна работа като старши сестри в клиника на университетската Александровска болница и те бяха най-добрите. В Александровска болница работеха много добри медицински сестри. Старшите сестри Мария Калайджиева (випуск 1933), Ана Василева (випуск 1933), Вера Джунджурова (випуск 1930), Веса Еленкова (випуск 1936) и др. бяха отлични в работата си.

ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА ЗАХАРИЕВА

(Автобиография)

Рогена съм на 9 юни 1916 г. в с. Чепино, сега квартал на Велинград. Произхождам от бедно многодетно семейство. Гимназия учих в съседното село Лъджене. През 1936 г. се разболях много тежко от плеврит и перитонит. Боледувах около две години. Това боледуване ме насочи към сестринската професия. Чрез нея аз виждах възможност да помагам на бедните болни. За решението ми помогна и обявата във вестника, в която се описваше с много красиви думи работата на милосърдните сестри в мирна и военна обстановка. Беше поместена и снимка на милосърдна сестра във военна униформа. Съобщаваше се също, че обучението е 3 години и че за всеки месец се заплаща по 1 000 лв, затова, че ученичките ще бъдат на пълен пансион: квартира, храна и работно облекло. Таксата беше над възможностите на нашето семейство, но това беше моето спасение – да се махна от селото, където ме имаха за туберкуозна и страняха от мен. Аз бях най-малката в семейството. Старите ми родители се заробиха заради мен. Продаваха каквото могат и работиха непосилна за годините им работа.

И така, през февруари 1939 г. аз постъпих да уча в Училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст в София. Посрещнаха ни тържествено. Настаниха ни в голяма стая с много легла на тавана на болницата на БЧК. На всяка възглавница имаше забодено букетче с кокичета. Нашият клас се състоеше от 23 ученички. Сутринта на другия ден, преди закуската, ученичките от предните випуски ни посрещнаха с песен. В същия ден ни раздадоха униформите - по две сини рокли с къси ръкави, по две бели престилки от хасе, бяла колосана шапка без червен кръст, бяла колосана якичка, бели колосани маншети. Така облечени, ходехме на лекции и на практика в болницата. Още първите дни започнахме лекции по анатомия, фармакология и латински и физиология. Практическото обучение – грижи за болните и разни манипулации, се провеждаше в специална стая, обзаведена като болнична с всички принадлежности, необходими за грижите и лечението на болния. На леглото, вместо болен, лежеше голяма кукла. В болницата ни водеха по два часа дневно. Присъствахме и на аутопсии. Така беше три месеца, което време се наричаше пробен период. През това време ръководството на училището преценяваше дали дадена ученичка е подходяща и дали има качества да стане милосърдна сестра, а и самата ученичка да разбере дали може да се грижи за болни, дали няма да се гнуса, или страхува от болния. Ако не може да се приспособи, напуска или бива отстранявана.

В училището се изучаваха следните дисциплини: анатомия, физиология, фармакология, латински, вътрешни болести, хирургически болести, детски болести, акушерство и гинекология, ушни болести, очни болести, кожни болести, нервни и психиатрични болести. Лектори ни бяха професори и лекари специалисти. При лекциите по всяка дисциплина ходехме на практика в съответните клиники на Александровска болница и Майчин дом и в болницата на БЧК. В нея имаше по две вътрешни отделения и две хирургически. Най-много практика имахме в болницата на БЧК и по три месеца в детската болница на Александровска болница и в Майчин дом. В тях имахме и нощни дежурства.

Благодарение на работата на ученичките сестри болницата беше образцова. В нея постъпваха на лечение само богати тежко болни, което не беше по джоба на всеки. Сестринските грижи, полагани от ученичките сестри, ръководени от опитни инструкторки, беше безупречно. Работното ни време започваше сутрин с песен. Пеехме всички, закусвахме и отивахме на лекции или в болницата. Песните ни бяха с религиозна насоченост - да правим добро, да цари любов между хората, Бог да ни помага и пр. В болницата вършехме всичко, чистачките само миеха пода и прозорците. Ние вършехме прах, оправяхме леглата, миехме и подреждахме шкафчетата, миехме и дезинфекцирахме леглата след всеки изписан болен. Давахме подлоги и уринатори, които също миехме и дезинфекцирахме. На тежко болните миехме главите и правехме баня в леглото. На жените правехме интимен тоалет, компреси, разни мазания, давахме лекарствата, правехме инжекции и гр.

Ние завършихме училището висококвалифицирани милосърдни сестри, които можеха да са справят при всяка ситуация. В болниците, където постъпвахме на работа, лекарите ни имаха пълно доверие и разчитаха на нас. В училището обръщаха голямо внимание на възпитанието ни. Учеа ни

на добри обноси, учеха ни как да сервираме, как да се храним. Учеха ни на хигиенни навици; да не хвърляме нищо на пода и като видим боклук на земята да го вземем и хвърлим в близкото кошче. Аз бяха така свикнала с това, че като видех книжка и по улиците, без да се усетя се навеждах, вземах я и я хвърлях в кошчето. В пансиона имаше баня с 10 душа и винаги топла вода. Всяка ученичка трябваше да се къпе най-малко два пъти в седмицата. Всяка събота вечер имахме час за къпене на своите грехи и чорапи. Инструкторките следяха за всяка проява (добра или лоша) на ученичките и знаеха всяка ученичка какво представлява. Аз бяха наградена три пъти с парична награда за отличните грижи за болните и успех по теория. При провинение на курсистка я наказваха с мъмрене пред всички или ѝ сваляха шапката. И болните знаеха - която ученичка е без шапка, е наказана. Всяка събота ни водеха на забележителни места.

Директорката на училището – г-ца Кръстанка Пачеджиева, беше културна, опитна и амбициозна сестра. Била е на специализация в Англия. Тя ни преподаваше анатомия с латинските имена. Стремеше се да издигне престижа на сестринството в очите на обществеността. Водеха ни на театър, на опера, на концерти с красивите ни униформи, което правеше много добро впечатление на хората. Вземахме участие в базарите, организирани от Дамския комитет. Веднъж ни заведе на френски спектакъл, с френски говор, с което искаше да покаже на обществото, че ние сме културни момичета и че знаем чужди езици.

Г-ца Пачеджиева бе обвинена от тогавашните власти, служи на германците, че е англофилка и беше отстранена от училището. Нейното място зае г-ца Зафира Христова, която беше зам.-директорка. Христова беше също много добра и интелигентна милосърдна сестра. Нищо в обучението на ученичките не се промени.

Н.В. Царица Йоанна идваше в училището за Коледа и носеше подаръци на ученичките. Тя раздаваше дипломите на завършилите. И аз получих дипломата си от нейната ръка. В един пролетен ден пристигнаха няколко автобуса и закараха всички ученички, свободни от дежурство в двореца Враня. Там ни посрещнаха най-сърдечно и любезно Царица Йоанна с двете си деца Мария Луиза и Симеончо. Настанихме се в градината и лакеи един след друг ни поднасяха сладкиши, ягоди и сладолед; царицата беше непрекъснато с нас.

В училището имаше голяма дисциплина. По-голяма част от времето ни беше запълнено с лекции и практика в болницата; имахме малко свободно време. Излизахме в града само с разрешение - имахме тефтерчета, на които ни вписваха в колко часа излизаме и в колко часа да се приберем. Вечер дежурната инструкторка минаваше по стаите да проверява дали всички сме в леглата си. Годишната ни отпуска беше един месец.

Ние плащахме по 1 000 лв на месец и се грижехме изцяло за болните в болницата на БЧК, а храната ни не беше много добра за тази интензивна работа. Това ни подтикна да стачкуваме. Една вечер всички ученички не отидохме да вечеряме. Стачката ни беше прекратена, защото ни заплашиха с изключване.

Международното положение ставаше все по-напрезнато - приближаваше война. По тая причина курсът на обучение беше намален от 3 на 2 години и осем месеца. Дипломите ни дадоха на тържество на целия випуск, а завършихме по различно време, защото всеки ден отсъствие по болест и по други причини, се доработваше накрая. При завършване, на всяка ученичка сутрин при закуска всички ученички пееха:

“Бог да бъде с вас, довиждане.

С вас да бъде благодатта му, мирът му и любовта му.

Бог да бъде с вас, довиждане.”

На 15 септември 1941 г. завърших училището.

Администрацията на Детска клиника, където стажувахме по три месеца, ме избра и назначи. Там започна трудовата ми дейност. Всяка Нова година Царица Йоанна идваше в клиниката и докарваше пълен камион с бархет, хасе и грешки за болните деца. Минаваше от дете на дете, разговаряше с тях и изобщо се държеше много любезно с болните и персонала.

През 1944 г. мина падна по средата на клиниката. Целият персонал се разбяга. Останахме само аз, старшата сестра и сестра Цв. Дилова да изпратим болните деца по домовете им. Клиниката

беше евакуирана в гр. Сухиндол. Там ми беше възложено да се занимавам с прехраната на болните и персонала – снабдяване, калкулации и др. След 9 септември 1944 г. се завърнахме в София.

Пролетта на 1946 г. Министерството на народното здраве ме изпрати за старша сестра, за да организирам откриването на Детска болница на ул. „Пиротска“ 104. За кратък срок, при много лоши условия (липса на материали, подбор на кадри), болницата започна да функционира.

През есента на 1946 г. в София се появи епидемия от скарлатина. Болниците се препълниха. Предстоеше откриването на болница в една гимназия на „Пиротска“. МНЗ ме изпрати за старша сестра, като същевременно продължавах да съм старша сестра и в Детската болница. Инфекциозната болница беше открита и веднага се напълни с болни. Епидемията отшумя и МНЗ ме изпрати за директорка на новооткрития Институт за медицински сестри към Работническа болница (сега „Царица Йоанна“). Там трябваше да се работи при крайно лоши условия. С много усилия и несгоди работата тръгна, планът по обучението се изпълняваше стриктно. Въпреки всички мъчности, от този първи випуск на института излязоха добри медицински сестри. В края на 1947 г. аз напуснах института по домашни причини.

През май 1948 г. бях поканена и постъпих в Института за медицински сестри на БЧК като зам.-директорка. Директорката София Башева беше в продължителен отпуск поради болната ѝ дъщеря Миряна и аз изпълнявах директорската работа. Централният комитет на БЧК осигуряваше най-добри условия за обучението. Тук имаше богата материална база, традиции и опитен помощен персонал, поради което се работеше по-леко. Нямаше го оня кошмар от другия институт, от който ми побеляха косите още на 32-годишна възраст.

В института курсистките имаха много добри условия. ЦК на БЧК се грижеше за това. Храната, квартирата, униформите бяха безплатни. Лекторите бяха професори. Програмата беше същата, както когато аз учех, само бяха увеличени часовете по някои дисциплини. Държеше се много на усвояването на теоретичните дисциплини, на възпитанието на курсистките и на грижите за болните. Курсът беше двегодишен, приемаха кандидатки с над добър успех от гимназията. В резултат на добрите условия, опитните инструкторки и добрата програма, от института излязоха много добри медицински сестри.

В края на 1950 г. институтът за медицински сестри се закри. Последния випуск прехвърлихме в Института на МНЗ на ул. „Филаретова“ и там завършиха. Аз останах на работа в ЦК на БЧК, въпреки че бях поканена да отида заедно с курсистките в другия институт.

Поради добрата материална база МНЗ възложи на ЦК на БЧК да преквалифицира самарянки, които в момента работят в болниците. Обучихме в 6-месечни курсове. Под мое ръководство и останалия инструкторски апарат подготвихме няколко випуска медицински сестри.

Поради напрегнатото международно положение и студената война, през есента на 1951 г. ЦК на БЧК се зае с подготовка на запасни сестри. На мен възложиха тази задача - да организирам и ръководя изцяло обучението във вечерни курсове. Такива шестмесечни курсове бяха открити най-напред в София, след това в Пловдив, Бургас, Стара Загора, Хасково. Приемахме жени със завършено най-малко шестокласно гимназиално образование - сега десети клас. На тези места аз отивах организирах, въвеждах в работа избраните от мен медицински сестри за инструкторки и лектори и след като започваха нормално да функционират занятията, отивах в другия град и там - същото. Когато във всички учебни бази започна работа, аз ходех да инспектирам учебния процес. Помагаха ми окръжните комитети на БЧК и най-вече г-р Вълчев от ЦК на БЧК. Програмата ни беше дадена от Съветския Червен кръст. За няколко години обучихме 950 запасни сестри или както дискретно ги наричахме – червенкръстки сестри.

Както е известно, веднага след 9 септември 1944 г. се пристъпи към колективизация на селското стопанство в ТКЗС. Селяните започнаха да излизат масово на полето, зачестиха и злополуките. Яви се нужда от обучени хора, които да дават първа помощ на самото работно място. По примера на СССР и по тяхна програма ЦК на БЧК се зае с подготовка на санитарки за ТКЗС. Организацията, методичното ръководство, контролът и всичко, свързано с тези курсове беше възложено на мен. Помагаше ми г-р Вълчев, както и ОК на БЧК. Курсът беше три месеца. Тежка и отговорна работа. Много, много сили вложих за изпълнението на тази задача. За кратко време бяха открити учебни бази

за такива санитарки в София, Варна, Разград, Вигин, Хасково, Пловдив и Стара Загора. Аз отивах в дадения град, подбирах и въвеждах в работа подходящ персонал, подбирах лектори от лекарския колектив в болницата. Занятията започваха и аз не си отивах, докато ни си уверя, че обучението върви добре. Местният Червен кръст имаше задължението да осигури курсистки и помещение за общежитие. Всяко ТКЗС изпращаше по едно момиче с най-малко третокласно образование- сега седми клас и даваше продукти за прехраната. Постоянно пътувах във връзка със започването на занятията, контрола по време на обучението и завършването на всеки курс. Освен това посещавах много села, където има такива санитарки, за да проверя как тези момичета се справят с работата и дали селяните са доволни. Така за няколко години подготвихме около 2800 санитарки за ТКЗС.

ЦК на БЧК ми възложи нова задача - в учебната база в София обучихме 32 курсистки рускини, родени и живели в България, на които предстоеше завръщане в СССР.

През 1956 г. МНЗ възложи на ЦК на БЧК да започне наново да обучава редовни медицински сестри със срок на обучение 2 години. Приехме 150 курсистки с гимназиално образование с висок бал. БЧК ме назначи за директорка на училището. Обучението вървеше много добре, в МНЗ бяха доволни, но в края на втората година Държавен контрол реши, че създаването на медицински кадри не е работа на БЧК и курсът бе прехвърлен да завърши в софийското училище на МНЗ. Аз отново бях поканена да отида заедно с курсистките, но ръководството на БЧК настоя да остана на работа в БЧК и аз останах.

При тази напрегната работа здравето ми не издържа. През юни 1957 г. се разболях от туберкулозен перитонит, когато бях в командировка в Плевенски окръг. След 6-месечно лечение здравето ми се подобри и аз наново се включих на работа както преди боледуването ми. Така продължих работа до 1962 г. Здравето ми наложи да сменя работата, не можех повече да ходя в командировки по селата и да търпя несгоди.

През май 1962 г. постъпих на работа като старша сестра в Катедрата по рентгенология и радиология при Медицинска академия. Скоро клиниката от изоставаща се нареди на първо място в съревнуването. В Медицинска академия дълго време бях председател на Съвета на средните медицински работници. Бях член на комисията за морално-етичния кодекс на здравните работници, назначена със заповед на МНЗ. През целия си 35-годишен трудов стаж, със всяко мое действие и поведение съм показвала любовта ми към сестринската професия и желанието ми да я издигна пред обществото. Получила съм:

- „Народен орден на труда“ - златен, Указ № 319 от 4 април 1969 г.
- Златна значка „Първенец на шестата петилетка“.
- Юбилеен медал “100 години Български Червен кръст“.

През юли 1976 г. се пенсионирах на 60-годишна възраст.

София, 14 април 1995 г.

Мил. с. ЕЛЕНА ЗАХАРИЕВА беше първата председателка на Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК (1993-1994 г.). Почина през м. май 2004 г. Живееше на адрес: София, бул. „Цар Борис III“ 54, вх. В (в т. нар. квартал на БЧК). При опелото ѝ нейните близки (тя нямаше свое семейство) обещаха да предоставят на Клуба на милосърдните сестри нейни архивни материали, но и досега това не стана.

Сред клуба тя се ползваше с безспорен авторитет като първа сред равни. Умееше да бъде уважаван арбитър в различни ситуации през всичките 11 години на членство в него.

С целия си живот и дейност тя се нарежда между ръководните дейтели на БЧК с реален принос в развитието на сестринството след Н. Сендова, Кр. Пачеджиева, Зафира Христова, Бояна Христова, София Башева и др.

Ето един опит да се подреди правилно нейната ръководна функция през тези години на основата на собствената ѝ биография:

- 1946-1947 г. - директорка на новооткрития Институт за медицински сестри към Работническа болница (сега „Царица Йоанна“);
- От м. май 1948 е поканена за зам.-директорка на Училището на БЧК за милосърдни сестри,

вече преименувано като Институт за медицински сестри. Директорката София Башева ползва продължителен отпуск заради болната си дъщеря Миряна и тя изпълнява директорската работа.

- В спомените си Елена Захаријева не съобщава за директорските години на мил. с. Ангелина Манева. Но, според редица сестри от последните випуски (Ат. Дишкова, П. Илчовска) – членове на Клуба на милосърдните сестри при НС на БЧК, от 1949 г. вероятно до края на 1950 г. тя е била директор на Института за медицински сестри на БЧК. През това време Ел. Захаријева изпълнява задачи по подготовка на санитарки, известни като ТКЗС-сестри.

- В края на 1950 г. Институтът за медицински сестри на БЧК е закрит, а последният випуск е прехвърлен в Института на МНЗ на ул. „Филаретова“, където завършва обучението си. Тя остава на работа в ЦК на БЧК, въпреки че е поканена да отиде заедно с курсистките в другия институт.

Поради напрегнатото международно положение и студената война, през есента на 1951 г., по поръчение на ЦК на БЧК се заема с подготовка на запасни (червенокръстки) сестри.

През 1956 г. МНЗ възлага на ЦК на БЧК да започне наново да обучава редовни медицински сестри със срок на обучение 2 години. Приети са 150 курсистки с гимназиално образование с висок бал. БЧК я назначава за директорка на училището. Обучението върви много добре, в МНЗ са доволни, но в края на втората година Държавен контрол решава, че създаването на медицински кадри не е работа на БЧК и курсът отново е прехвърлен да завърши в софийското училище на МНЗ. Тя пак е поканена да отиде заедно с курсистките, но ръководството на БЧК настоява да остане на работа в централата му.

ВИОЛЕТА ПЕЕВА-ДОНЧЕВА

Рогена съм на 23.03.1923 г. в с. Градец, Вигинско.

Баща ми, Ванко Пеев Дочков, беше завършил четвърто отделение, но се занимаваше с обществена работа като училищен настоятел, църковен настоятел, читалищен и кооперативен деятел. Майка ми е родила 5 деца, от които са отгледали три. Баща ми е участвал в Първата световна война при Чаталджа, Люлебургас и Одрин като санитар, заедно с чичо ми Петко Пеев Дочков, който е бил военен фелдшер в Трети Бдински полк по време на войните в периода 1912–1918 г. Аз съм продължителка на тяхната благородна професия.

Първоначално и прогимназиално образование завърших в родното ми село, а гимназиално – във Вигинската девическа гимназия през 1942 г. От тия години помня тържественото поклонение пред загиналите за свободата на България - вечерта на 1 юни имаше заря с представител на Министерството на войната и на Трети Бдински полк. Участваха учениците от дружество „Юнак“, от дружество „Червен кръст“.

В гимназията членувах в дружество „Червен кръст“, което се ръководеше от училищната лекарка, която беше и в ръководството на женското дружество и която организираше курсове за самарянки. Дружеството беше под покровителството на Вигинския владика. Женското дружество построи с подкрепата на владиката непосредствено до самата гимназия детски дом за деца сирачета и главно на тютюноработнички, който издържаха. Тя привлече много от учениците в дружество „Червен кръст“, запознаваше ни с високохуманната професия на милосърдната сестра.

През пролетта на 1942 г. чух по радиото и прочетох във в. „Зора“, че Д.Н.З. набира млади момичета от 6-и и 8-и гимназиален клас, между 18 и 25 години, неомъжени за ученички в училището за милосърдни сестри. Чичо ми, който се ползваше с добро име във Вигин като фелдшер, ме подтикна, като каза, че имам качества за милосърдна сестра. Тогава учех в 8-и клас на гимназията. През м. август подадох документите си и на 1 септември получих писмо че съм приета в училището за милосърдни сестри-посетителки в Скопие. Курсът на обучение беше тригодишен. Баща ми не беше очарован – според него в тия размирни години е малко рисковано да уча толкова далече, но аз настоях и на определената дата потеглих за Скопие сама – това беше първото ми самостоятелно пътуване, което продължи един ден и една нощ.

Вечерта пристигнах в Скопие, на гарата ме чакаха една ученичка-сестра и една инструкторка. Носеха табела с надпис: „училище за милосърдни сестри“. Тази вечер пристигнахме доста момичета и с конска каруца ни закараха до пансиона. Разпределиха ни по 4 в стая, след което ни поканиха на

Вечеря в столовата.

Училището с пансиона се намиреше в района на болницата, в полите на Долна Водна планина, в един прекрасен парк. Пансионът беше обзаведен много добре; имаше голяма дисциплина и чистота.

Първия ден от занятията ни събраха в салона на пансиона, където директорката Тодорина Петрова ни запозна с правилника, който беше много строг. Тя подчерта, че училището отговаря за всяка от нас пред родителите ни. Една точка от правилника гласеше, че който излезе три пъти без разрешение, ще бъде изключен.

Директорката Тодорина Петрова беше строга и възискателна. Сутрин, на закуска, ни проверяваше дали сме чисти, с изгладени грехи – всичко по директорката и по нас блестеше. Преди да започнем работа при болния тя ни каза, че милосърдната сестра трябва да притежава качествата твърдост, дисциплина, издръжливост като войника и нежността на майчиното сърце, всеотдайност към болния човек. В началото на курса - втори випуск, бяхме около 60 души. След първите три месеца, които бяха пробен период и след положения изпит останахме около 32, които продължихме обучението си. Курсът беше тригодишен, но предвид нуждите от милосърдни сестри стана двегодишен.

Правилникът на училището беше строг и ограничаващ, но ни бяха създадени условия за различни културни занимания. Имахме хор, изнасяхме концерти в театъра и военния клуб. Ходехме често колективно на театър, на екскурзии, излизяхме на манифестации и винаги бяхме придружавани от няколко военни. През 1943 г. в Скопие имаше големи бомбардировки, разпуснаха училището и пак се върнахме след три месеца. По това време имаше епидемии от коремен тиф, петнист тиф, малария. Много от нашите момичета, включително и аз, помагахме на политически затворници, на партизани. При директорката Тодорина Петрова идваха от полицията да я предупреждават за връзките на нейни ученички с комунисти и партизани. Но тя, със своята строгост и дисциплина, ни защитаваше и се грижеше – не допусна никоя да бъде обвинена и запази авторитета на училището, на милосърдните сестри.

Преподаватели в училището ни бяха военно мобилизирани асистенти от Медицинския факултет, впоследствие професори: проф. Николов по фармакология, проф. Шипковенски по неврология и психиатрия, проф. Дойнов по вътрешни болести, д-р Дафинов по вътрешни болести, а така също главният лекар на Държавната болница в Скопие, към която беше училището. Имахме преподаватели по химия, физиология, кожни болести, латински език. По хирургия ни преподаваше д-р Панче Каргъзов - македонец. Практическото ни обучение се водеше от милосърдните сестри инструкторки Зафира Ненова, Евтимия Воденичарова; в началото от Мария Иванова, Петрана Белева, които в края на декември 1942 г. се върнаха в България и разкриха училища за милосърдни сестри във Варна и Пловдив. Етика на милосърдната сестра и история на сестринството ни преподаваше директорката Тодорина Петрова. Самата тя беше образец на милосърдна сестра.

При откриването на училището през 1941 г. са заварени 12 ученички сестри македонки под сръбско ръководство. Те се дипломираха в началото на 1943 г. и дипломите им са връчени в София, в Училището на Червения кръст. Двата нови випуска на училището (третият едногодишен), получихме много солидни теоретически и практически медицински познания и умения. Имахме самочувствието на милосърдни сестри на високо ниво, бяхме добре приемани в обществото и навсякъде предпочитани.

Ученичките от втория випуск и 6 от третия випуск изживяхме от 1942 г. до края на 1944 г. големи изпитания. Няколко дни преди Девети септември 1944 г., когато Съветската армия пристигаше в България, военният полк от Скопие се изтегли във вътрешността на страната и заедно с него се изтегли и половината от випуска ни. 15 момичета, заедно с директорката Тодорина Петрова, останахме в плен. Тогава всички изживяхме ужасите на войната. В оперативната зона на гр. Скопие минаваше фронтът, имаше бомбардировки, глад, мизерия и унижения. Непрекъснато пристигаха тежко ранени войници, партизани, българи, македонци, сърби, албанци, граждани, стари хора и деца. В Скопие всичко вреше и кипеше. Нямахме време за страх и умиление. Тежко ранените войници и партизани бяха въшлясали, мръсни, окървавени. Настаняхме ги в сутерена на болницата; по-леко ранените и децата настаняхме по; работехме с жар, с чувство на дълг пред отечеството.

На първа линия и заедно с нас с личния си пример вървеше директорката ни Тодорина Петрова.

Тази трагична военна ситуация трая около три месеца. Щастливият край дойде в края на м. ноември 1944 г., когато българската и съветската армия пристигнаха в града и се срещнаха с партизаните на моста на река Вардар. Два дни след това се срещнахме с генерал Вл. Стойчев, който помогна на директорката ни и на останалите ученички сестри да се придвижат до България. От град Куманово, където престояхме една нощ във временния щаб на Първа армия, получих удостоверение за участието ми в оперативната зона на гр. Скопие по време на Втората световна война и открит лист.

Няколко години след постъпването ми на работа в Александровска болница аз представих това удостоверение в личен състав при г-жа Велинова, което се изгуби. Заповед за назначение в Александровска болница получих на 17 февруари 1945 г. и мобилизационно от Червен кръст да замина за Втората фаза на Отечествена война, но бях с разклатено здраве и ме върнаха.

В Александровска болница, към която беше Медицинският факултет, Стоматологичният факултет, след това М.А.- База 1, аз работих всеотдайно, с грижа за болния човек цели 40 години. Учих се от примера на поколенията медицински кадри преди мен, с които животът ме бе срещнал. Те са: Тодорина Петрова – бивша директорка на училището в Скопие; Кръстина Пачеджиева – бивша инструкторка, поддиректорка на училището при Червен кръст и главна сестра на Александровска болница; сестра Доцова – старша сестра на пропеевнична вътрешна клиника; сестра Харалампиева – старша сестра на вътрешна клиника; сестра Калайджиева – старша сестра на детска клиника и от още много други. Работех в средите на Медицинския и Стоматологичния факултет – мои първи ръководители бяха проф. Чолов, проф. Ташев, проф. Пухлев, проф. Дойнов, проф. Белоев, доц. Сибила Радева. Те винаги ценяха високо труда ми и това морално ме удовлетворяваше. Сред тях беше и г-р Моллова от Първа вътрешна клиника.

В моята административна, обществена и профсъюзна дейност аз взех от ценностите на организатор и общественик от акушерката Вера Трендафилова, която е основател на ПСЗР, от проф. Темков, проф. Настев, проф. Янков, г-р Кирил Игнатов, акад. Радоу Попиванов, доц. Сибила Радева... Те ме оценяваха, гласуваха ми доверие и бях избрана за секретар на вузовския профкомитет, секретар на помирителна комисия, в комисия по охрана на труда. Бях член на пленума на ЦК на ПСЗР. Една от основателките съм на Съвета на средните медицински работници. Бях старша сестра на Първа вътрешна клиника и Терапевтична клиника към Медицинския факултет. Работих 12 години в катедра „Детска стоматология“ към Стоматологичния факултет – между 1962 и 1972 г...

Обичам своята професия, по характер съм принципна, дисциплинирана, безкористна, непримирима към нередностите. Когато бях предлагана за високо отличие, ми беше отказано. Затаих в себе си огорчението, защитавах се безшумно, но не напуснах МА, която чувствам като свой дом. Пенсioniрах се през 1981 г., но продължих да работя до 1993 г. Омъжих се през 1952 г., съпругът ми беше лекар-рентгенолог, който почина през 1983 г. Имаме син и внук.

Подобно на много мои съученички, аз често посещавах Дома за възрастни хора в Дървеница, където доживяваха старините си изтъкнатите деятелки на сестринството Невена Сендова, директорката ми Тодорина Петрова, Мария Икономова.

През 1988 г. отидох в Червения кръст, за да потърся мобилизационната заповед за участие във Втората световна война. По тяхна информация намерих в Централния гържавен архив, фонд 296 мобилизационната заповед на Т. Петрова и на други сестри. Чрез директорката ми Т. Петрова се свързах с Лидия Маркова от сп. „Български Червен кръст“, която често ги посещавала и много се интересувала от сестринството, създадено от Червения кръст. Под ръководството на г-р Моллова и по предложение на Л. Маркова се заехме да създадем Клуб на милосърдните сестри на Червения кръст - на мен ми бе възложено да намеря и покана за участие всички живи възпитанички на училището на БЧК.

Първите ми покани бяха към София Башева, която отказа поради здравословни причини и към Елена Захариева - последната директорка на училището на БЧК, която прие с желание. Успях да привлека много сестри от училищата в София, Пловдив, Варна и Скопие. През 1992 г. се събирахме няколко пъти. Учредяването на клуба стана на 11 февруари 1993 г. – световния ден на болните – факт, който узнахме доста по-късно.

Виолета Пеева-Дончева беше едно от ярките имена в живота и дейността на Клуба на милосърдните сестри. Неизчерпаема бе нейната инициативност... На всяка негова сбирка тя носеше букетчета цветя от своята градина за членовете му, за работещи в НК на БЧК. Истинско вдъхновение я ръководеше при направата на стотици мартеници, които предоставяше на Клуба за благотворителните му прояви. На него тя гледаше като на своя рожба, а чувството ѝ за принадлежност към армията доброволци на Българския Червен кръст бе удивляващо. Негласният спор между възпитаничките на Училището за милосърдни сестри на БЧК и тези в Държавното училище за сестри-посетителки в Скопие не я отчайваше и тя доказваше с цялата си дейност, че важно е онова, което в крайна сметка ги обединяваше – чувството на дълг към хуманитарната мисия на Червения кръст, чиито възпитаници построиха „сградата“ на сестринството в България...

За съжаление, житейският край на Виолета бе болезнено трагичен. Собственият ѝ син я остави без жилище и когато (през февруари 2013 г.) дойде нейният час единствените, които я изпратиха в последния ѝ път в парцела на бездомниците в гробищния парк „Бакърена фабрика“ (освен адвокатката ѝ – г-жа Митрева) бяха представители на Клуба на Червения кръст - там, където в продължение на 20 години тя беше в свои води, при хора, с които споделяше еднакви идеи...

СТЕФАНА АЛБЕРТ ТОМАСИНИ

Участие в акцията за събиране на помощи за Косово в сградата на БЧК на бул. „Дондуков“ – Стефана Томасини и Атанаска Дишкова.

Стефана Томасини е родена на 20 февруари 1916 г. в гр. Ямбол в чиновническо семейство. Завършва средно образование в родния си град през 1935 г., след което постъпва в Училището за милосърдни сестри на БЧК, което завършва през 1939 г., както и курсовете за сестри-посетителки на бременни и кърмачета към Дирекцията на народното здраве. Тук тя се запознава с Гергана Балабанова и Вяра Трендафилова. Участва като милосърдна сестра в екипа на БЧК в борбата с тифузната епидемия в Кюстендил.

От 1939 до 1940 г. е милосърдна сестра в Детските ясли на ул. „Пиротска“ 104; от 1940 до 1941 г. - в здравно-съветателната станция в Ямбол.

От 15 юли 1941 г. е главна сестра в Държавна болница-Велико Търново. От 21

септември същата година, по препоръка на директорката на училището за милосърдни сестри на БЧК, е преназначена за старша сестра и практически инструктор в болница „Червен кръст“.

През май 1942 г. участва в спешната бригада в помощ на пострадалите от голямото наводнение във Видин под ръководството на мил. с. Невена Сендова-Попова. По-късно участва в акциите на БЧК за преодоляване на последиците от наводненията в Дупница, с. Пастра, с. Стоб с бригада ученички от Червен кръст.

От 4 март 1943 г. до м. юни 1944 г. е мобилизирана от Дирекцията за гражданска мобилизация към Върховното управление на БЧК за операционна сестра на Санитарен влак № 1 в помощ на Немския Червен кръст на Източния фронт.

След 9 септември 1944 г. продължава да работи в болница „Червен кръст“. Заради участието си в санитарния влак през 1949 г. е преместена в Клементинската болница. От 1949 до 1957 г. е в хирургическото и урологическото отделение на Окръжна болница „Д-р Рачо Ангелов“. От 1957 до 1961 г. е старша сестра в Медсанчаст на Министерството на строежите, а от 1961 до 1971 г. - старша сестра в клиниката „Уши-нос-гърло“ на ИСУЛ.

От 1993 г. членува в създадения Клуб на милосърдните сестри, а от 1994 до 2001 г. е негова председателка. Инициативна, с отлични организаторски умения, тя се ползва с всеобщо признание и уважение.

Разказ на милосърдна сестра Стефана Томасини за участието ѝ в борбата с тифузната епидемия в Кюстендил от февруари до април 1939 г.

„По време на тифусната епидемия аз бях завършила току-що сестринското си образование, като освен общия профил придобих и допълнителна квалификация като сестра-посетителка.

Денят, в който получих заповедта за заминаването ми в Кюстендил бе 6 февруари 1939 г. Студено - пътувах с автобус, но при Цървеневската планина шофьорът направи катастрофа – тежко пострадали нямаше. Пристигнахме късно вечерта. На другия ден се представих на началника на здравния отдел г-р Басмаджиев и на началника на градската станция г-р Бозаджиев.

Работата ми се изразяваше в това да посещавам дома на болния при подадено съобщение за заболяване. Проведената анкетата даваше възможност да се види състоянието на болния; да се осигури транспорт и легло в болницата, след което следваше: основна дезинфекция на жилището, на вещите на болния и карантиниране на контактните, които се наблюдаваха. Работата не беше лека – апостолска. Още повече като се имаше предвид сезонът – м. февруари-април. Епидемията стихна и бе овладяна благодарение на големите усилия на всички, мобилизирани за здравната акция. Моят престой там беше до средата на м. април, след което получих назначение на друго работно място“.

Спомени на Стефана Алберт Томасини за работата ѝ като милосърдна сестра в Санитарния влак №1 на БЧК на Източния фронт

(„БЧК на Източния фронт 1941-1945“, г-р Спас Спасов-Разбойников, стр. 261-266, С., 1996)

Кратка справка:

Родена на 20 февруари 1916 г. в гр. Ямбол. Баща италианец, работил като чиновник. Майка българка. Завършила гимназия в Ямбол през 1935 г. и училището за милосърдни сестри при БЧК (1939 г.). Дипломите на курсистките са връчвани лично от Н.В.Царица Йоанна. Сестра Томасини е старша сестра в болницата на БЧК в София. В началото на 1943 г. е мобилизирана граждански като сестра в Санитарния влак № 1 на БЧК на Източния фронт по време на световната война, където работи до юни 1944 г.

Мой идеал и пример за подражание беше англичанката Флоранс Нейтингейл, която по време на Руско-турската война от 1856 г. (Кримската война) със себеотрицание се грижела за ранените и болните. След войната основала в Англия първото светско училище за сестри.

Началник на влака беше г-р Спас Разбойников, а негов заместник–ордinator – г-р Любен Бурмов. Там беше и сестра Райна (Рина) Пенчева. Старша сестра беше Мария Неманчиева, инструкторка от училището за милосърдни сестри при БЧК - София. Персоналът беше около 30 души.

На 6 март 1943 г. нашият санитарен влак замина от софийската гара. Изпратени бяхме от официалните лица и от близки.

Пристигнахме във Варшава на определената ни гара. Организацията в нашия влак беше безупречна във всяко отношение. Ние, сестрите, имашме спретната официална униформа за излизане навън и за особени случаи. Също и всекидневна униформа в бяло облекло за работа при обслужване на болните и ранените. След приемането на болните и ранените сестрите минавахме заедно с лекар визитация, от вагон на вагон и при всяко легло една от нас водеше тетрадка за записване назначенията за лекарства, а другата-за превръзките; указанията даваше обикновено началникът ни г-р Разбойников. През цялото време на пътуването наблюдавахме болните, заедно със санитарите на вагоните. Бяхме в непрекъснато денонощно дежурство, почивахме за малко, когато имаше възможност. Следяхме за настъпване на усложнения и викахме незабавно лекаря. Стараехме се да облекчим и помогнем на пациентите да понесат по-леко транспорта.

Първите ни пътувания бяха в средния сектор - до Смоленск, Брянск, Гомел и други гари, където ни докарваха с линейки или камиони ранените или болните. В първите транспорти имашме пациенти от битката при Сталинград и пред Москва, с измръзвания, тежки рани и осакатявания. Разтоварвахме ранените в Германия или често във Варшава, или в нашата българска болница на Червения кръст.

Един ден при нас на гарата във Варшава ни посетиха немски сестри от тяхната военна болница №7. Споделиха, че постъпилите при тях ранени разказвали за нашия влак, колко внимателно и грижливо са били обслужвани по време на транспорта. Всички се учудвали как може малка България да изпрати такъв добре уреден болничен влак с толкова подготвен персонал. Искане да разгледат влака ни и да се запознаят с персонала. Станахме приятели, по-късно често си правехме посещения. Водещата групата немска сестра се казваше Рут Бастам, от Тюрингия, градчето Вајда. Също със сестрите Паула и Лени от немския санитарен влак 684, имахме дълготрайно приятелство. Сестра Рут беше поела грижата да ни набавя билети за концерти или хубави филми във Варшава, при няколконеделните ни престоявания там между два курса към фронта. Посещавахме и музеи или паркове и забележителности в полската столица.

Ранените и болните, които превозвахме и лекувахме, често изразяваха при напускането своята благодарност. Няколко писма получавахме от тях по-късно.

При нашите пътувания към фронта имахме и инциденти, попадахме и на мини, но влакът ни не претърпя сериозна катастрофа. Около гарата в гр. Брянск бяха останали покрай поправените линии само табели, наоколо земята беше разорана или покрита с разрушения, следи от тежки битки. Пълен контраст бяха пътуванията ни на запад, особено в Полша, Чехословакия и Германия.

При едно от пътуванията стигнахме в Кримския полуостров. Попаднахме и на българи, избягали тук през турското робство. Посетихме едно от тези български села, Кара-Каят. Тяхната радост беше голяма. Пазеха езика, обичаите, народните ни песни. Правехме магнитофонен запис от нашите разговори и техните песни и поздравя до България.

Натоварихме ранени в Симферопол, много от тях с необработени рани, не е имало време за това. Някои бяха без очи, други - с ампутации, дори без два крака и една ръка и пресни кървящи рани (също със счупвания и наранявания на таз, гръбнак, открити счупвания на бедрените кости, наранявания на гърдите, лицето и челюстите. Работехме 5 дни и 4 нощи около тях. Освен това болните имаха много въшки. Работехме с изолационни престилки. Лекарства имахме достатъчно. Въпреки големите трудности, налагащи се по спешност операции и други манипулации от нашите лекари, успяхме да превозим ранените - около 300 души лежащи и около 50 леко ранени седящи - до тиловите болници, без да загубим нито един от тях. Едва след разтоварване на транспорта почувствахме огромната умора и можахме да се изкъпем и починем, след като се презгледяхме сами за опаразитяване с въшки при тези денонощни контакти с ранените.

Когато разтоварвахме нашите ранени в самата Германия, мнозина вече знаеха, че пристигат техни близки, ранени, чакаха на гарата и носиха подаръци и първи поздравя. Радвах се, че близките идват живи, макар и с гипсове и рани.

През юни 1944 г. се разболях от преумора. Получих отпуск за лечение и почивка в България. След възстановяването ми останах в болницата на Червения кръст в София, на своето сестринско място. Там ме завариха събитията на 9 септември 1944 г.

Искам да разкажа нещо за сестрите в Санитарния влак №1 на Източния фронт и за други от персонала на влака. Старшата сестра, Мария Неманчиева, през есента на 1942 г. беше изпратена от БЧК във „Вернер - Шуле“ в Берлин, по споразумение с Немския Червен кръст. Това беше школа за ръководни медицински сестри и специална подготовка за военновременна работа. Но поради зачестилите бомбени нападения курсистите били разпуснати и Неманчиева се върна в нашия санитарен влак. Тя беше още при неговото първо пътуване - старша сестра. Заедно с нея се била върнала от „Вернер - Шуле“ и другата българска сестра-курсистка, Йорданка Душилова, която постъпи в болницата в Легионово като старша сестра.

Когато сестра Неманчиева отсъстваше, във влака бяхме двете със сестра Рина Пенчева от моя випуск на училището за сестри при БЧК. Тя беше добра по характер и трудолюбива, свиреше на китара и пееше хубави романси. Тя дойде да работи известно време в нашата болница на БЧК в Легионово, където временно не достигали сестри. След моето връщане в България се върнала във влака и останала там до края на войната. Неманчиева и Пенчева се върнаха в България.

Д-р Спас Разбойников беше началник на влака. С него се работеше добре. Хирург с организационен замах, представяше добре колектива. Владееше немски и това му даваше възможност да контактува

с ръководителите на медицинските заведения и транспорти при немската армия и други служби и заведения. Той издейства пътуванията ни да бъдат в трите сектора на фронта. Това ни даде възможност да опознаем различните страни и области в тази огромна територия – от Санкт Петербург (тогава Ленинград) до Крим, да видим и опознаем населението и неговия бит; да изживеем непосредствено суровите закони на една тотална война и участието на милионите ранени, нейни жертви. Д-р Спас Разбойников ръководеше добре и тактично колектива ни, изтъкваше съзнателната и умела работа на сестрите, на всички, които се трудеха всеотдайно, представяйки България и БЧК; ценеше високо нашата дисциплина. Той също замина за България през юли 1944 г. и остана там.

Д-р Любен Бурмов, вторият наш лекар във влака, беше лекар с изключителни качества. Възпитаник на Американския колеж в София, владееше английски и немски. Отзивчив към ранените и персонала. Той остана след края на войната във Виена, за да специализира, но бил отвлечен от съветските органи на лагер в Сибир, зад Байкалското езеро, завърна се след 1951 г. в България, предложи му работа като хирург в Брезник. Виждахме се бегло няколко пъти.

Интересна личност беше немският фелдфебел Бушнер. Той бил банков чиновник в Дрезден, а понякога казваше, че бил сладкар. Във влака водеше немското счетоводство, приемаше и отчиташе хранителните продукти за ранените. Нашите лекари определяха храната на ранените - обща или специална диета, а Бушнер изчисляваше количествата съобразно разкладките и стойността и отпускаше продуктите от склада си. Беше контактен, обичаше в свободното време да се весели и прави малки гуляи с желаещите от нашия персонал. Началникът ни разрешаваше това, но гържеше на умереността и готовността за работа при спешна необходимост. Когато влакът ни беше на поправка в Опелн, Бушнер заведе малка група от нас в Дрезден, запозна ни със семейството си.

Във влака имаше и немски лекар за свързка. Отначало беше д-р Швалбе, после го замести д-р Херцер. Те нямаха никаква работа, не се намесваха при приемане, лекуване, разтоварване на болните, нито в хранителния им режим, нашите лекари сами контактуваха със съответните служби, ръководещи транспортите. Немските лекари имаха връзка със своите началства, на които очевидно докладваха, че в нашия влак всичко върви добре. Но това установяваха и самите техни началства при честите посещения на влака и разговорите с ранените във всички сектори на фронта.

Нашата приятелка от Лазарет 7 във Варшава, немската сестра Рут, след войната ми се обади с писмо от Франкфурт, после от Щатите, а през 1972 г. дойде за три дни в София. Посрещнахме я заедно с още една нейна българска приятелка - сестра Вера Георгиева и с д-р Бурмов; разведохме я из София, бяхме и на Рилския манастир. Толкова сърдечна беше създадената между нас връзка в годините на войната.

В болницата на Червения кръст в София останах на работа до 1949 г., след това бях принудена да напусна и да работя другаде. В основата на трудностите понякога в службата ми беше „обвинението“, че съм участвала в лечението на ранени германски войници на Източния фронт. Конвенцията и практиката на Международния Червен кръст не порицава, а призовава да се оказва възможната хуманна помощ на пострадалите при всякакви бедствия в мирно или военно време, но някои в тези години на изпитания, след войната не желаеха да видят и признаят това.

София, есента на 1990 г.

МАРИЯ (МАРИЙКА) СТОЕВА-ЛЮБЕНОВА

Родена е на 4 февруари 1922 г. в гр. Пазарджик. Завършила Девическата гимназия в града, след което постъпва през януари 1942 г. в Училището за милосърдни сестри на БЧК в София, заедно със съученичките си Стоянка Богданова Здравкова (№ 579, стр. 7, родена на 12 юни 1922 г. в гр. Пазарджик, завършила на 8 февруари 1944 г. с отличен успех 5.72). Верка Димитрова Натова (№ 602, родена на 23 октомври 1922 г. в гр. Пазарджик, завършила на 27 март 1944 г. с отличен успех 5.61) и Сиранушка Сукиясова Матеосян (№ 584, стр. 8, родена на 20 април 1922 г. в гр. Пазарджик, завършила на 10 февруари 1944 г. с много добър успех 5.49.) Техният випуск е най-многоброен – състои се от 50 ученички. Мария завършва на 29 януари 1944 г. с много добър успех 5.40 (№ 568 в изходящия дневник на училището, стр. 7)

Веднага след дипломирането ѝ е мобилизирана и изпратена като милосърдна сестра в Училището за милосърдни сестри-посетителки „Царица Йоанна“ в Скопие. Там работи в най-трудния период, когато в България и Югославия бушуват пламъците на Втората световна война. Заедно с ученичките и другите милосърдни сестри, с мобилизирани студентки-медици се грижи за ранени и болни в скопската болница, която - подобно на Александровската в София, е на павилиони. Грижат се за 4 отделения – хирургично, гръдоболно, инфекциозно и арестантско. В града е разположен 27-ми Чепински полк. Грижат се и за ранени и болни партизани в партизанска болница, разположена в манастир в района на Скопска Черна гора – там я завежда тяхна пациентка – Дивна Нешева Рошева от Скопие. За тези събития разказват Тодорина Петрова, Стоянка Димова и Виолета Пеева.

1996 г. - КМС участва в засаждане на дървета в Гората на надеждата-София – Мария Стоева и Мария Георгиева.

Връщат се в България след навлизането на Първа българска армия в Скопие. Цялата възлясала, Мария се придвижва до Габрово, където живее по-голямата ѝ сестра Катя Стоева-Кънчева, омъжена за човек от с. Нова махала, на 12 км от града, заедно с майка им.

Мъжът ѝ по това време е мобилизиран и е на фронта. Катя също е възпитаничка на Училището за милосърдни сестри. Завършва гимназия през 1937 г., следва в училището в периода 1938-1940 г., след което започва работа в новооткритата инфекциозна болница в София. (Б.р. Мария ни предаде неин снимков архив, запечатал мигове от живота на Училището за милосърдни сестри).

Мария започва работа в Детска клиника на Александровска болница, заедно с Тодорка Борисова Дочева (№567, родена на 10 юли 1921 г. с. Дълбок дол, Троянско, завършила на 24 януари 1944 г. с отличен успех 5.77), Цветана Дилова и старша сестра Калайджиева. Мария е мобилизирана отново и от декември 1944 г. до май 1945 г. работи като старша милосърдна сестра в Първа етапна болница в Нови Сад. По това време в същия град, но във Втора етапна болница е нейната съученичка Стоянка Димова. Главен лекар е д-р Христо Бултов - уролог.

Връща се в София и продължава работата си в Детска клиника, където остава до пенсионирането си.

ХРИСТИНА ПЕТКОВА

Родена съм на 17 април 1922 г. в най-североизточната част на България - с. Башкьой, Тулчанско, Второто по големина село в цяла Добруджа – преведено от турски „Башкьой“ значи „лично село“.

В Румъния живях до 18-тата си година; там получих средното си образование, третирана като малцинство и може би поради това се оформих като отличен интернационалист.

Декември 1940 г. Българите от Северна Добруджа задължително бяха преселени в Южна Добруджа. Обратно - румънците от Южна Добруджа бяха преселени в Северна в нашите домове. Северна Добруджа беше откъсната завинаги от България. Цяла Европа беше под военния ботуш на хитлеровата фашистка диктатура, народите трепереха от страх.

Баща ми и майка ми бяха здравни работници. В с. Межден, Силистренско, където ни преселиха, нямаше такива длъжности и те трябваше да се издържат от земеделие. Семейството ни обедня - то наброяваше 7 души. Имаше закон за всички преселени младежи със средно образование от „новите

Санитарен влак на БЧК, превозвал по-леко ранени от фронта. Гара Белград - зимата на 1945 г.

земи“ да се приемат в университетите, където желаят, без да полагат изпити. Нямах никаква материална възможност и затова постъпих в училището на БЧК за милосърдни сестри, независимо от това, че и там се заплащаше такса от 1 000 лв. на месец.

В училището на дружество „Червен кръст“ за милосърдни сестри постъпих през 1942 г. Поради военното положение моят випуск се дипломира още през м. септември 1943 г. – оставаха ни още 6 месеца до завършване на практическите занимания.

В края на м. октомври 1943 г. група сестри се подготвиха да заминат на работа в болницата

на Червения кръст на Източния фронт - там се заплащаха две или три сестрински заплати, не помня точно. Реших да кандигатствам, но не ме приеха. Наложих се да намеря някой да ми ходатайства. Групата, медицински работници, с която заминах, беше последната, която Българският Червен кръст изпрати на Източния фронт. Тя се ръководеше от г-р Тодор Зъбов, бяхме 7 сестри: Лиляна Тенекеджиева, Зорка Илиева, Станка Саздова, Михаила Петрова, Стефка Пенева, Христина Петкова и Катя Владимирова. С нас заминаха и 11 санитарни подофицери, които трябваше да работят в болницата като болногледачи. Помня името само на Лазар Атанасов.

Д-р Зъбов представи групата медицински работници в болницата в Легионово на 11 ноември 1943 г. Полша беше под полицейски режим. Навсякъде мрачно, студено, тревожно. Хората се движеха с наведени глави, уплашени.

Бях разпределена на работа в операционната. Работих повече от времето в септичната операционна. На нас, сестрите, ни се налагаше да обработваме рани и с червейчета, ранените дори не ги чувстваха, а те живеяха в гноясалите им рани.

В болницата на Българския Червен кръст се лекуваха всички войници, които воюваха на Източния фронт. Най-много бяха германците, но имаше и италианци, австрийци, французи, унгарци, чехи, румънци, а много често и пленници от различни националности от армията на Съветския съюз. Ранените бяха от цяла Европа.

Недалеч от Варшава се намираше имението – музей „Мария Валеўска“, която е имала историческа роля за Полша по времето на окупацията на страната от Наполеон Бонапарт. За съжаление, не се допускаха посещения в музея. В самата Варшава бяха затворени музеите, дворците, театрите, операта. Можеха да се посещават само някои кина, нощни локали за забавления, но техни посетители най-често бяха окупаторите на Полша.

Покрай гетото на Варшава беше невъзможно да се преминава, нарушителите ги арестуваха.

В края на м. юни 1944 г. болницата беше преместена в град Хорн, но там не се намери подходяща сграда за нейните 400 легла и ние го напуснахме така както бяхме на влаковата композиция. Болницата се установи в град Тулн, на брега на Дунав, преди реката да влезе във Виена. В един старинен замък с парк, който беше занемарен от времето, но завършваше точно на брега на Дунав с наблюдателни кули като в средновековните замъци. Докато се разгърне болницата, персоналът имаше свободно време да посещаваме Виена, която се намираше на не повече от 20 км. Пътувахме с влак, който си движеше на всеки час за Виена и обратно. Но и във Виена всички ценности на културата бяха затворени - театри, опера, концертни зали и др. За разлика от Варшава във Виена свободно можеше да се посети дворецът на Франц Йосиф, но само в парка. „Пратера“ беше също на разположение на посетителите, но и тук музеите бяха затворени. Навсякъде се усещаше войната.

В края на м. август 1944 г. се върнах в България в отпуск. На 7 септември 1944 г. в с. Междоен, Силистренско посрещнах съветска пехотна войска; войниците си починаха два дни, смениха изморените коне с най-хубавите селски коне и заминаха на боен поход.

До края на м. октомври в училището на селото на седенките с момичета плетях ръкавици

и чорапи за войниците на фронта. Изписвахме и окачвахме лозунги: “Всичко за фронта, всичко за победата”. Момчетата и мъжете, които още не бяха мобилизирани, ушиваха кожухчета за войниците на фронта. По онова време в нашия край всеки стопанин имаше и вълна, и агнешки кожи, така че това не беше проблем.

Реших, че моето място е при нашите войници на фронта. В края на м. октомври 1944 г. пристигнах в управлението на Червения кръст в София. Сестра Невена Сенгова се разпореждаше със сестрите за фронта, но тя не ме одобри за сестра в санитарния влак. Искаше да замина за Кюстендил, където бяха ранените от първата фаза на войната.

Наложи се сама да намеря начин да замина като сестра в санитарния влак, защото тогава така исках. Намерих Трети армейски санитарен болничен влак на гара Волюяк, формиран от Трети армейски шуменски полк. Войниците, които служеха във влака, бяха на полка. Командантът - полковник Николов, беше от Варна. Аптекарят Любчо Димитров – от гр. Провадия, отговаряше за цял вагон аптека - такава, подобна на болничната аптека. Заварих г-р Петрунов, който не хареса работата и тръгна на бойната линия. Посрещнах г-р Бобчев от гр. Хасково, опитен хирург, който стана началник на санитарната работа. Пристигна и вторият хирург – г-р Стоянов от гр. Балчик, също с много голям опит.

Момичетата самарянки бяха: Гунка, Николина, Живка, Вера, Дора, Коева - всички от гр. Нови Пазар. Четиримата опитни санитарни подофицери Илия, Трайчо, Иван и Методи не помня от кой край на България бяха.

На мен ми зачислиха операционния вагон - да отговарям за него и да работя като операционна сестра - изпълнявах ролята и на старша сестра.

Влакът беше със 160 легла редовен капацитет, имаше и резервен вагон с 40 легла. Трети армейски санитарен болничен беше единственият от санитарните влакове, който превозваше тежко ранените от нашите полски болници за България. Ранените разтоваряхме на Централна гара - София, докараният транспорт се приемаше от г-р полковник Мичев, интербригадист от Испания - много експедитивен и много опитен началник на санитарния пункт.

Само един транспорт с леко ранени докарахме за България, оставихме ги в Габрово.

След всеки транспорт влакът на Централна гара - София, вагон по вагон се дезинфекцираше и декартизираше. Получавахме чисто бельо и зареждахме вагоните с всичко необходимо за следващия транспорт. Няма да описвам работата, защото за всеки медицински работник е ясно какво се прави в една болница, а санитарният влак представляваше болница на колела – условия за работа извънредни, тежко беше.

На 9 юни 1945 г., със заповед № 162 на Щаба на Войската, численият състав на Трети санитарен болничен влак, под 9622, беше демобилизиран. Сестра Сенгова ми връчи мобилизационно за болницата на 2-ра мъжка гимназия, където бяха настанени ранените от фронта. Прецених, че нямам повече сили за страданията на окървавените и обезобразени хора, воювали не по своя воля и не се явих в болницата във 2-ра мъжка гимназия.

Най-печалното в историята на човечеството е, че политиките правят войните и никога не са отговаряли за трагедиите на хората. Много трудно е да се описват трагедиите и преживяванията във войните. Дано никога не се повтаря тази най-крвава световна война.

СЛОВО

на милосърдна сестра Христина Петкова при поднасянето на венци пред паметника на загиналите български медицински чинове 24 октомври 2003 г.

Опитвам се да намеря най-верните думи, за да изразя моето, а - надявам се - и вашето възмущение пред този паметник на признателността.

Когато животът ти е преминал като част от институцията Червен кръст; когато си видял със собствените си очи жестокостта на войната и сред нея – спасителния Червен кръст, олицетворяван от десетки милосърдни сестри, лекари, самарянки, санитарни, можеш да оцениш истинската стойност на милосърдието и саможертвата.

Този паметник символизира признателността на майка България към нейните деца, загинали

във войните за освобождение, защита и обединение на родината, спасявайки живота на хиляди ранени и болни на бойното поле или в болниците и лазаретите в тила.

Когато застанем пред него ние, участниците в последната за миналия век война, си припомняме страданията и болките, които тя пороци, но и самопожертвователността в името на родината, свободата и човечността.

Поехме пътя на войната, водени от желанието да помогнем на народа си в такъв труден момент. Бяхме много млади. Училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст ни беше подготвило за работа и в мирни, и във военновременни условия. В болницата „Червен кръст“ преминавахме реална практика в грижи за болните. Но заедно с това нашите инструкторки и преподаватели ни бяха възпитавали да уважаваме болния, да се стараем не само да облекчаваме страданията и болките му, но и да му вдъхваме любов към живота; да го учим да се бори за него.

Наш дълг беше да се грижим за болни и ранени, без да мислим за себе си - така, както ни бе учил Червеният кръст. Мнозина загинаха в хода на военните действия, други напуснаха този свят в годините след войната. Но всеки скъта дълбоко в сърцето си спомени от тези трудни години; от изпитанията по пътищата на войната, които проверяваха не само знанията ни, но и нашата човешка същност.

Животът ни научи, че едно добро дело придобива своята истинска същност, когато премине през сърцето на човека. Защото човеколюбието и помощта към ближния са често въпрос на съвест.

И тогава, и сега ние се чувстваме неразделна част от Червения кръст, който помагаше и помага на хората не само с медицински грижи, с храна, грехи, лекарства, но и с думи на вяра, на упование и надежда.

На този паметник няма изписани имена на загинали или починали от рани и болести милосърдни сестри, лекари, самарянки и санитарни, обединявани от войсковото понятие „медицински чинове“. Те са в сърцето на българския народ, който умее да тачи саможертвата на верните си синове и дъщери без особена парадност.

„Силата на добродетелта е в скромността ѝ“ – казва един гревен философ. Затова нека просто се преклоним пред паметта на загиналите, да благодарим на още живите и да предадем на младите нашето послание да обичат живота, но и да намират в сърцата си най-вярната мярка между почитта към Миналото, уважението и съпричастието към Настоящото и предизвикателствата и отговорността на Бъдещето. Защото най-хубавото се вижда само със сърцето.

АНАСТАСИЯ ГЕОРГИЕВА ВЪЧКОВА

(Собственоръчно написани спомени, родена е през 1914 г.)

Постъпих в училището за милосърдни сестри на БЧК през 1939 г. и го завърших през 1942 г. В последния тригодишен курс. Директорки ми бяха Кръстина Пачеджиева и Зафира Христова.

На годишния акт, при раздаване на дипломите, присъстваше и патронът на училището Н. В. Царица Йоанна. Като отличник на класа прочетох нашата „Алма Матер“.

Веднага след завършването ми бях назначена във Втора хирургическа клиника на Александровска болница, където работих повече от 30 години като операционна сестра. Там завърших трудовия си стаж. Наградена съм от МНЗСГ с медал - почетния знак „Отличник“.

През есента на 1944 г. бях мобилизирана и изпратена на фронта. Започнах в гр. Пирот, в Първа резервна болница, която се намираше в сградата на гимназията, като операционна сестра. Работех с български, сръбски и грузински лекари. След първия месец бях изпратена във военната болница в Белград. Работих там цяла година. Завърнах се през м. октомври 1945 г. Като участник в I и II фаза на Отечествена война имам удостоверение № ОВ Е 37-57 и медал за победата над хитлерофашизма.

Рагвам се, че и аз съм дала нещо малко за нашата мила родина.

МИРЪТ ИМА ЛИЦЕ НА ЖЕНА

(В. „Ние, жените“, 3 май 1995 г.)

Мирът има лице на жена - шепнели ранените на сестричките, които им помагали до фронтовата линия. Звучало като най-нежен комплимент. Та нима има нещо по-красиво за войника от дълбоко сънвания мир.

Днес, точно 50 години след победния 9 май 1945 г., в централната сграда на Българския Червен кръст срещу мен седят пет от някогашните момичета с червения кръст на ръкава и лицата им пак са красиви като мира.

„Скопие пламна в краката ми като факла“

1944 година заварва Мария Стоева - Любенова в Скопие. Работела в държавната болница.

„Германците решиха, че сме техни пленници. Даваха ни скъпернически дажби, гледаха ни под око. По едно време се чу, че ще ни препращат в Германия. Тогава една от болните, млада жена на име Дивна, ми вика: „Искаш ли, сестро, да не ходиш в Германия? Мога да ти помогна да се прехвърлиш в партизанска болница до Скопие?“ Как да не искам! Събрах си мизерния багажец, качиха ме на кон и в Скопска Черна гора, в манастира „Света Богородица“.

Монашеското гнездо е превърнато в служба за медицинска помощ. Примитивно, но сигурно. Операционната е в столовата, слагат ранените на кухненска маса. Помещенията са покрити със слама.

„Работех с двама италиански лекари. Разбирахме се без думи. Като предстоеше ампутация, тичах за триони и длета в дърводелната. Деня, в който немците напуснаха Скопие, няма да забравя никога. Ние бяхме на високо, в планината и в краката ми изведнъж лумна факла. Гореше гарата, горяха жилища, дървета, автомобили. Хората бягаха като обезумели. Димът продължи да се стели дни наред, преди да открие овъглени силуети...“

Едва върнала се в родния Пазарджик, Мария Стоева бива мобилизирана. В края на 1944 г. Червеният кръст я изпраща в Първа етапна болница в Нови Сад.

„Със специален влак следвахме войската. Битката при Драва ни завари на артилерийската линия. Три дни и три нощи прииждаха ранени. Хапвахме на крак, придрехвахме на крака.. Не знаехме денем ли е, нощем ли е.“

Когато влакът се връща в Нови Сад, предупреждават момичетата с червените кръстове - ще се движите най-малко по три. Из града са плъзнали мародери, убиват човека заради грехите на гърба му. И сестрите тръгват според инструкцията - от жилището си до болницата вървят в група, за смелост си пеят „Тих бял Дунав“ и курназлийското им „бум“ отеква по примрелите улици...

„Балерината“

Анастасия Въркова не е от приказливите. Красивия ѝ прякор научавам от колежките ѝ. Залепили ѝ го не само заради тънката талия и сърнените очи, но и заради изключителната сръчност в операционната. Това, което сега го правят асистиращите лекари, на война понякога се възлага на сестрите. А сестра Въркова била всепризната майсторка.

„Червеният кръст ме мобилизира през октомври 1944 г. Още на следващия ден бях в Първа резервна военна болница в Пирот. Работех с български, сръбски, грузински лекари. След месец - хайде, прехвърлиха ни в Ниш. Оттам в Белград, във военната болница при проф. Вое Стоянович.

Един ден гледам, че сръбите нещо си шушат. Точно бяхме приключили тежка ампутация. Отрязвахме ръката на зле ранен младеж. Хубав, тъмноок, да ти се скъса сърцето, но поне го отървахме от смъртта. Като го изнесохме с носилката се разбра, че бил синът на Тито от първата му жена.“

„Заминах на фронта с ходатайството на чичо ми Никола Петков“

„Аз съм от Межден, Дуловско - разказва Христина Петкова. - Няколко дни след пристигането на руските войски сама се вдигнах, та в София, в Червения кръст. Завършила съм училището за милосърдни сестри, работих малко и в първата фаза на войната. Игвам, значи, и викам на главната

сестра г-жа Сендова-Попова (леля на академик Сендов): „Пратете ме на фронта“. „Не - отговаря ми - Имам място само за улегнала старша сестра в санитарен влак. Ти по-добре върви в Кюстендил. Там имат нужда в болницата...“ Така ли, рекох си. - Че аз не съм дошла от Межден, за да ме пратят до Кюстендил. Хукнах при чичо ми...По това време Никола Петков беше министър без портфейл. - Така и така, казвам му, ходатайствай ми да ида на фронта, а той се смее. Само за такова ходатайство не го били търсили. Изюздих го, обади се по телефона. Връщам се при сестра Сендова, а и тя ме гледа като извънземно. Да имам такива връзки и да ги ползвам за командировка на фронта... Даде ми направлението и бегом - на гарата във Волуяк Влакът беше вече там, пристигнал с Трети армейски полк от Шумен. Комендантът - подполковник, от военно дело разбираше, но от медицина – нищо... Една война беше между двамата ни, страшна работа. Не ми дава да изварявам инструментите. Щяла съм да вдигна вагона във въздуха. Ама и аз съм серт. Не си оставам магарето в калта. Сега ми е смешно. Не ме питайте за тогава. Следвахме Първа българска армия в Югославия и Унгария. Пренасяхме тежко болните, които не можеха да бъдат лекувани в близост до фронта. По пътя оперирахме, поддържахме живота. Кораби хора са българите. Само един младеж беше мръднал психически от сраженията. Другите на парчета, гето се вика, ама не се предават.“

Жените до мен остават верни на сестринската си професия цял живот. Сега са майки и баби на семейства; някои от тях са изгубили мъжете си, но никой не понечи да се оплаче. Трябваше сама да разпитам, за да разбера, че Христина Петкова доскоро получавала 86 лева върху пенсията си като фронтовачка. Досрамя ме да ровя повече. Наистина много трябва да е изпаднала една държава, за да захвърли в мизерия своите герои...

Милена АНГЕЛОВА

Текстове под снимките, използвани във вестника:

- Мария Стоева - Любенова (втората отлясно) попада с медицинския си вагон на артилерийската линия при Драва. „Непрекъснато караха ранени. Не знаехме ден ли е или нощ.“

- „Балерината“ Анастасия Въчкова (права в средата), започнала „кариерата си“ през войната, прекарва целия си трудов живот като операционна сестра.

- Червеният кръст изпраща сестра Стефана Томасини на Източния фронт. Сас санитарен влак минава от Балтика до Крим. „На една от гарите към вагона ни се присламчиха две русначета – окъсани, гладни, бездомни. Привързаха се към мен като кученца, нали ги хранех и им давах грехи.“

- Сестра Станимира Пейчева (във военна униформа). В началото на 1945 г. я мобилизират от Въздушни войски. Сменят се Ситеквар, Надканижа, Драва- сестрата работи в спешни операционни коли. От Белград пази необикновен спомен – запознава се с Милован Джилас.

СТОЯНКА КОСТОВА ДИМОВА

Казвам се Стоянка Костова Димова, родена на 11 август 1922 г. в с. Бусинци, Трънско.

Образованието си получих в гр. Самоков, където майка ми се преселва при свои близки и роднини след смъртта на баща ми. Останала съм сираче на 6 години.

Помня тъжно детство. Майка ми работеше в тютюневи складове. Ходеше и по заможни къщи да върши домакински работи. Получаваше грехи за мен и брат ми, който беше по-голям от мен с 5 години. Носеше ни и храна от работата си – добри хора имаше.

Така г-р Катя Перниклиева, известна общественичка, каза на майка ми, че може да ѝ помогне да ме изпрати да се уча в училището за милосърдни сестри-посетителки в Скопие. Македония тогава беше наша, а в училището не се изискваха много пари - пансион, издържан от Гл.Д.Н.З. Майка ми се уплашила - толкова далече. Подпомогнаха ме от общината като бедни. Лични вещи като часовник и грехи набавиха роднините ми.

Така, здрава, смела, ученолюбива, буйна, цватуща на 18 години, аз пристигнах в Скопие заедно с няколко момичета от различни краища на България. Запознахме се на гара София. Пътувахме с влака

Всяка с различни мисли. Пазехме се една друга.

На гара Скопие ни чакаше „байчото“ на пансиона - държи човекът една голяма табела „Училище за милосърдни сестри“. За миг го заобиколихме с багажите си и той ни поведе към училището. Не беше далече. Хубава постройка в парк, потънал в зеленина. Пристъпихме прага плахи. Какво ни очакваше? Настаниха ни в стаи с по 4 легла. Имахме всички удобства. Започнаха и учебните занятия. Имахме най-добрите лекари за преподаватели.

Училището за милосърдни сестри „Царица Йоанна“ в Скопие е открито през 1941 г. от Гл.Д.Н.З. с директорка Тодорина Петрова и главен лекар на Първостепенната болница г-р Дафинов. Първият випуск бил съставен от български девойки, започнали обучението си заедно с македонски девойки.

Аз постъпих в училището през есента на 1942 г., бях единствена от гр. Самоков, бедно сираче без баща. Ученолюбива и с помощта на училищната лекарка бях подготвена за професията, която ми допаднаше. Събрахме се в Скопие девойки от цяла България, от Неврокоп, Лом, Вудин, Враца и гр. Началото беше весело. Опознавахме се. Пробният период от три месеца принуди някои да се откажат и се върнаха по родните си места. Бяхме започнали да влизаме операционната и това може би ги смути и не издържаха. Имахме български милосърдни сестри-инструкторки: Мария Лазарова, Диана Йоргова, Веселина Кавръкова, Мария Ненова, Петра Белева и гр. Те бяха строги, но и способни медицински кадри. Преподаваха ни с любов своя опит. Подготвиха ни в занималнята на пансиона и не допускаха да се явим пред преподавателите неподготвени.

А имаме специалисти български лекари – г-р Шинковенски, г-р Милчо Дойнов, г-р Владимир Дафинов, който беше и главен лекар на болницата. Имахме и македонски лекари преподаватели като г-р Панче Карагьозов-хирург, г-р Кирилова, г-р Хитров-гръдни болести, г-р Богдана Кушлева. г-р Мелколиян. Всички ни преподаваха с голяма строгост и ние успявахме да усвоим материята. Имахме и добри условия за това. Режимът ни беше строг, не можехме своеволно да напускаме пансиона. Излизахме само с разрешение и на групи.

Под контрола на опитните ни инструкторки ние се заехме да учим сериозно. Давахме всичко от себе си, помагахме си взаимно и така успехите бяха налице.

Директорката ни, Тодорина Петрова, беше строга и справедлива - не допусна лоши прояви помежду ни. Е, имаше моменти на лудории, но само в пансиона, у дома... Вдъхновяваха ни писмата, колетите на нашите родители и близки.

Посещавахме групово Зоологическата градина, Скопския театър, в който давахме концерти под ръководството на г-н Тодор Скалов - македонец. Така времето минаваше.

Много български чиновници, учители и военнослужащи имаше в Скопие. Полк. Войнов от Самоков беше комендант на Скопие и много добър приятел на всички ни в училището - на директорката, на инструкторките, на учениците. Той ни помагаше да посрещнем военните събития по-спокойно; подпомагаха ни с провизии, защото след Девети септември 1944 г. и за нас настъпиха тревожни дни. Бяхме вече под германски ботуш, охранявани, без връзка с родителите ни. Само радиото съобщавало, че сме живи и здрави и най-малко с нас можели да се отнасят зле германците. В отговор на писмо до МНЗ от 25.X.1944 г. пишат, че не знаят нищо относно училището ни (г-р Любен Рачев).

Преживяхме бомбардировки над гр. Скопие. Пред очите ни гореше най-голямата фабрика за брашно. Това беше ужасно. Колко много ранени пристигаха в болницата за помощ, а трупове бяха безброй... Работехме безотказно по 10-12 часа в болницата. Война.

Радиото подсъказваше за международната обстановка, а тя се влошаваше. Зачестиха бомбардировките. Ние имаме солидни скривалища в района на болницата. Защита ни беше „Червеният кръст“, нарисуван на покрива на болницата в огромни размери. В скривалищата престоявахме, треперейки с часове. След „отбой“ пристигаха камиони с ранени от бомбите, неузнаваеми за близките си. Които бяха за лечение, операции, се поемаха бързо и ние, учениците, помагахме за спасяването им. Тезки картини. Засили се и партизанското движение. Взехме участие и там. Давахме бельо, лекарства, превързочни материали от болницата по тайни пътища. Прикривахме партизани, попаднали в болницата след тежки наранявания. Имахме и курioзни случаи - подправяне на лични карти, смяна на снимки. Всичко се правеше за спасяване на човешки живот. Имахме ранени български служители, войници, полицаи. Полицията не очакваше такива прояви от нас.

Смутихме се чак когато тревожни сигнали по радиото съобщаваха за международните събития и обстановката се влоши.

Много български чиновници по различни пътища поеха за България - в навечерието на 8 септември пристигна военен камион в пансиона, изпратен от полковник Войнов.

Тези ученички, които бяха свободни и във пансиона, можаха да се изтеглят, а останалите чакахме друго превозно средство, но напразно! Нашите връстници знаят какво стана на 9 септември 1944 г. Границите се затвориха. Нямахме никакви вестии от родината. Останахме приютени в болницата, в една голяма стая с 20 легла. Беше и весело, и тъжно. Гледахме болни и ранени от боевете при Скопие, Куманово, Страцин, Битоля. Оцеляхме като по чудо. Храната ни беше оскъдна – сушени картофи, лук, хляб (дажбата - едно хлебче войнишко, се делеше на 16 парчета). Подпомагахме си, като си варехме кестени, които събирахме от близката гора „Водно“ с чували.

Така на 23 ноември 1944 г., когато съветската армия и българските воюни влязоха победоносно в Скопие, предвождани от генерал Владимир Стойчев, в редиците беше и г-р Милчо Дойнов. Той беше един от любимите ни преподаватели. Неописуема радост, че го виждахме жив.

След няколко дни нашите войски ни оказаха помощ. Дадохме камион и ние бяхме изтеглени до Гюешево, оттам – на влака за Кюстендил и после - София. Тук ни посрещнаха служители на Българския Червен кръст. Настанени бяхме в пансиона на медицинското училище (старата сграда). После всички се насочихме към родните си места.

Това тревожно време на престоя ни в Скопие след 9.IX.1944 г., ни кали. Предстоеше война! Не закъсняха срещите на някои от нас по пътищата на Първа българска армия.

Аз бях призована с повиквателна заповед от 21.I.1945 г. в под 66761 – Втора етапна болница. Облечени в униформи, тръгнахме от гара Перловец - кв. Лозенец, с товарни камиони, застлани със слама, за да ни е по-топло; потънали в различни мисли за неизвестността. Топлехме се една в друга, прегърнати като родни сестри. 24.I.1945 г. – спомням си - не беше слънчев ден. Зима. Пристигнахме в Белград, оттам - с камиони на шлепове през Дунава и се озовахме в Нови Сад. Там в едно голямо училище, почти в центъра на града, под вещото ръководство на санитарния полковник Костадин Димитраков, се откри болницата ни с всички кабинети. Най-интензивни бяха хирургическият и операционната. Пристигнаха ешалон след ешалон с тежки рани и разкъсани меса. Болните приемаха нашата помощ с последни сили. Някои се изпращаха със санитарните влакове за България. Не са малко и тези, които останаха завинаги във военното гробище на Нови Сад, изпращани не с военна музика и почести, а от нас, българските момичета с военни униформи, които замествахме техните майки, съпруги, сестри и любими.

Това бяха часове на дълбок стрес за нас, защото бяхме млади, а и най-близките им. Много жертви даде страната ни в тази война. Останаха много сакани млади хора.

9 май 1945 г. - падането на Берлин – бях в Нови Сад. Лукувахме всички българи. Небето гореше от светлини. Край на войната, която взе и много жертви. Всички те - и героически загиналите, допринесоха за победата - така дългоочаквана и това беше единственото ни удовлетворение.

По него време аз загубих майка си на 60 години - най-скъпото, което имах. Първото писмо, което получих, беше с тъжната вест. Ами сега? Как да ме пусне началникът г-р Димитраков самичка в това военно време? За късмет, тогавашният министър на здравеопазването г-р Петър Коларов се отбива за проверка в нашата болница. Пътува с линейка, в която лежи в тежко състояние един свещеник (кървяща язва). Вземат ме и мен в линейката до Белград, до подкрепителния пункт на Червения кръст на гарата. Подкрепят ни с храна и с първия влак за София ние тръгваме. В София пак ни посрещат с линейка за болния, а аз се свързвам с наши познати. Господин Георги Томалевски - писател, голям общественик, македонец и семейството ме прие мило. Съпругата му Райна плака с мен за преживяванията ми и ми помогнаха да замина за Самоков при роднините си за 5 дни. Толкова, колкото да отида на гроба на майка ми, да се поклоня и да запала свещичка. Милата, тя не е можала да приеме заминаването ми като клетвен дълг на всеки здравен работник - за 20 дни след мен умира в болницата на гр. Самоков. Съдба жестока за мен. Аз се върнах в Нови Сад и продължих да служа в армията до 31 май 1945 г. Окончателно се освободих на 30.VI.1945 г. с всичките документи, след което постъпих като медицинска сестра в Общовойсковата болница, сега ВВМА – там работих от

10.07.1945 г. до 28.02.1946 г., след което се ожених на 23.03.1946 г. Станах майка на син и дъщеря.

През 1985 г. аз имах щастието да посетя Нови Сад. Градът си беше същият Всичко ми беше познато. Най-първо отидох в черквата, в която през 1945 г. бе отслужена панихидата за 40 дни на майка ми. Вълнувах се много, но и вътрешно успокоение имах. Животът ми поднесе изпитания. Починаха ми много близки хора. Аз остарявам. Болестите се усилват, но духът ми е бодр все още, подпомагана от децата ми, което е похвално.

ВЕРА ЧЕНЧЕВА

„Със сестринската професия бях горд и самостоятелен човек“

(Спомени)

Животът ми премина под знака на белия цвят. Почти 40 години работих в бели сгради, в бели стаи, с бяла престилка. В по-голямата част от това време ме наричаха медицинска сестра, но аз съм закърмена със званието милосърдна сестра - гордея се с това звание и ще го съхраня до последния си ден като една от най-големите ми придобивки.

Бях милосърдна сестра по професия, но мисля – най-вече по призвание. Флоренция (така наричаха моите сестри Флоранс) Найтингейл ни учеше именно на това – да превърнем сестринството в професия, но да се отнасяме към него като към част от човешката ни същност; като зов на съвестта и на морала ни; като към служба в името на народа.

През 1941 г. прочетох в някакъв вестник обява, че към Българското дружество „Червен кръст“ има училище за милосърдни сестри, в което приемат момичета със завършено средно образование. Наскоро бях завършила гимназия в родния ми град Пловдив и обмислях по какъв начин да си осигуря икономическа независимост. Бях девойка, която искаше да има собствено място в живота. Почувствах, че пътят ми се открива и изпратих документите си по пощата.

Един ден се озовах пред болницата на „Червен кръст“ на бул. „Тотлебен“ в София, където беше и сестринското училище. Попаднах в курс, състоящ се приблизително от 40 ученички. Настаниха ни в големи спални на най-високия етаж на болничната сграда.

Учебните занятия се водеха в една двуетажна постройка, която се намираше в двора. До класните стаи бяха разположени канцелариите, трапезарията; стаите, в които живееха директорката и инструкторите.

На втория етаж имаше няколко спални, в които ни прехвърлиха след една година.

Животът ни протичаше в рамките на режим, който трябваше да осигури не само получаването на знания, но и приучване към ред, дисциплина, а също и придобиване на особени качества, необходими на жените, посветили се на сестринството. Имаше учебни часове и часове за практика в болницата; сами поддържахме битовите помещения; по дежурство обслужвахме трапезарията. В града можехме да излизаме само с разрешение, като се разписвахме всеки път в специална тетрадка. Длъжни бяхме да приберем до 7 часа вечерта.

В началото преминахме през тримесечен пробен период, след което положихме изпит по практическо сестринство. Едва след успешното вземане на изпита можехме да станем редовни ученички за милосърдни сестри.

Теоретическата и практическата подготовка се извършваше в класните стаи в специални лаборатории и кабинети. Обучавах ни по предметите: практическо сестринство, история на сестринството, сестринска етика, болнично домакинство, анатомия, физиология, вътрешни болести, акушерство, педиатрия, латински език, фармакология, бактериология, химия, хирургия, превръзки, масаж, хигиена, диетика и гр.

Сега, с опита си на дългогодишна сестра, мога да преценя, че обучението ни премина на много високо равнище. Директорката - госпожица Зафира Христова, се занимаваше главно с изграждането на сестринската етика. Спомням си, че беше толкова усърдна в загрижеността си да ни възпитава, че често ни четеше и подбрана от нея художествена литература.

Завинаги останаха в паметта ми лекциите на г-ца Благоева, която ни преподаваше по история на сестринството. По практическо сестринство ни преподаваше г-ца Нарлиева, чиято сърдечност и жизнелюбие спомагаха особено да израстваме и като професионалисти. Класна наставница ни беше г-ца Б. Михалска, към която се отнасяхме с голямо уважение.

Директорката, всички инструкторки и сестрите в болницата бяха неомъжени. Доколкото си спомням „Червен кръст“ имаше такива изисквания.

По теоретичните предмети ни преподаваха известни лекари. Най-ярки спомени са ми останали от лекциите на проф. Ораховац по вътрешни болести.

Всеки ден ходехме на работа в болницата, като постепенно преминавахме от всекидневното обслужване на болните към по-сложни манипулации. Задълженията ни се степенуваха според старшинството на ученичката.

Сестринското училище ни даде и незабравими години на младежко общуване в различен род увеселения, формиране на приятелства, споделяне на преживявания и емоции. Устройвахме си различен род закачки; съчинявахме песни за собствените си патила и успехи, ходехме на екскурзии по Витоша; обикаляхме заедно София; разказвахме си за родните места, тъй като бяхме нагошли от всички краища на страната.

В училището имаше хор, в който пеех. За едно тържество направихме танцов състав, който изпълняваше български хора и ръченици. Аз играх като селски ерген със съответното облекло.

В училището срещнах и най-голямата си приятелка – Виргиния Каракашева от Дупница. Дружихме цял живот, тъй като от петдесет години насам и двете сме в София.

Завършихме обучението си с тържествен акт. Дипломите ни връчи Н. В. Царица Йоанна. След това отидох на работа в Държавната болница в Пловдив. След две години се преместих в Първостепенната болница в София като главна старша сестра.

Работила съм по-късно в ИСУЛ - в хирургия, ушно отделение, детско отделение, вътрешно отделение. Мисля, че съм помогнала на много хора да преодолеят болестите си. Професията ни дава това удовлетворение, че оздравяващите не пестят благодарностите си. Така човек разбира, че е полезен и необходим.

Сестринската ми работа е съпроводена и с обществени прояви. Когато към Министерството на народното здраве бе формиран хор, аз се включих и бях редовна хористка цели 22 години, за което имам грамота и други отличителни подаръци. Гордея се, че съм сътрудничила на големия български музикант – художествения ръководител Ангел Манолов, който създаде единствения в Европа смесен хор на здравни работници. Изпълнявахме произведения на най-талантливите български композитори и световна класика. Изнасяхме концерти в здравните заведения в София и в много градове на страната. Нашето изкуство получи признание и зад граница. Пели сме в Чехословакия, Полша, Унгария, Румъния, Югославия.

Благодарна съм на Българския Червен кръст за професията, която ми осигури. В тази професия винаги съм била стабилна, спокойна за материалното си благополучие и никога не съм била подложена на безработица или други унижения. Бях и досега съм горд и самостоятелен човек.

На последната среща на Клуба на милосърдните сестри за 2008 г. Вера Ченчева изрази желание да прочете едно малко откровение за своя живот. В него тя излагаше цитираните по-горе факти и отново повтори думите на благодарност към Българския Червен кръст за професията, която ѝ е осигурила смислен живот.

На тази сбирка Вера донесе над 100 собственоръчно изработени мартеници, както всяка година и ги предаде с думите: „Не знам дали ще мога да дойда следващия път, затова ги предавам сега.“ Тогава не знаехме, че я мъчи неизлечима болест, не каза на никого нищо. Едва седмица преди 19 март, когато Клубът се събираше, за да получи малко признание от ръководството на БЧК за своята дейност, синът ѝ се обади, за да каже, че трудно може да дойде поради болестта си... Тогава научихме страшната истина... Мил. с. Мария Карагьозова ѝ занесе малките подаръци и това, както тя и синът ѝ казаха, я е зарадвало, защото не е забравена и е уважавана... На Разпети петък, 17 април 2009 г., тя си отиде от този свят, за да се слее със заминалите си преди нея. Искрено вярвам, че споменът за общата ни работа през изминалите 16 години ще ни топли винаги.

КОЙКА НИКОЛОВА НИКОЛОВА

Завърших тригодишния курс за милосърдни сестри в училището на БЧК през 1939 г.

Третата година бяхме разпращани по разни клиники и като сестри-посетителки по домове на сираци и страдащи болни. Всекидневно се обучавахме и в болница „Червен кръст“. Тук работеха рутинирани лекари и сестри - г-р Клайн, г-р Алтъков, г-р Вълнаров, г-р Сеизов, г-р Фичев, г-р Ямичек и др.

Преди да завърша курса, за един месец ме изпратиха на турската граница, към едно военно поделение в гр. Тополовград. Прикрепена бях към един военен лекар, с когото работех в една палатка и всеки ден обслужвахме всички военни, като сложните случаи препращахме в София. На постоянна работа постъпих във Втора хирургия на Александровска болница при професор Станишев – той сам си подбирал докторите и сестрите. По негово желание бяха поканени македонци за лечение.

Аз бях назначена да се грижа за неговите оперирани болни. Служих с удоволствие, тъй като имах желание да специализирам „хирургия“. Бях много доволна от отношението на професора и неговия екип лекари и сестри. Тъй като тогава не разрешаваха съпругите на военните да работят, аз си останах вкъщи. През това време аз си отглеждах две прекрасни деца - дъщеря, сега атомен физик и син-радиотелевизионен инженер. След време разрешиха да се работи и аз веднага постъпих на работа във филиала на Горна Баня към XXI поликлиника. В самото начало бях сама участъкова сестра, училищна сестра, детска сестра и в амбулаторията на лекаря. Бях много претрупана с работа, но аз се справях с всичко, като за сторената работа през 1956 г. бях наградена със значка „Отличник на МНЗ“. По този случай г-р Кондова - началник на МНЗ, ми постави задача да изнесе доклад за моята работа пред главните сестри на столицата в аудиторията на болница ИСУЛ. Тук се изтъкна моята работа като съвестна, старателна и дисциплинирана. Всичко това аз изпълнявах с чувство на дълг и себеотрицание. Спечелила бях обичта на населението и се ползвах със завиден авторитет. Като хирургична сестра притежавах завидна квалификация и рутина. Бях много самонадеяна, любознателна и активна. Имах постоянно желание за повишаване на знанията си. Бях дълги години профгрупорг, касиер към профсъюза, социално битов отговорник и др. Бях председател на сестринския съвет. След като се пенсионирах през 1993 г., се основа клуб на милосърдната сестра при БЧК. Главната му задача е да се подпомагат сираците и страдащите болни - включих се най-активно да работя в него, та и досега – 2002 г.

ВЕРА ИВАНОВА МИНЧЕВА (СИРАКОВА)**УЧИЛИЩЕ ЗА МИЛОСЪРДИЕ И ХУМАНИЗЪМ**

Беше 1946 г. Едно съобщение във вестник „Варненски новини“ ме впечатли – БЧК набира курсистки за пълен пансион за три години за медицински сестри. Това ме заинтересува, защото съвпаднаше с мечтата ми да продължа да се уча след гимназиалното си образование. Написах си молбата и я изпратих до София, бул. „Топлѐбен“ 25, където се намираше пансионът на медицинския сестрински институт при БЧК. След известно време получих съобщение, че съм приета – ура, ще замина за София и ще уча медицина; та нали като малка все играех с куклите си на докторка; превързвах им ръцете, краката; давах им храна, че са болни.

Беше някъде към края на м. септември. Качих се на влака за София и пътувах толкова щастлива. Пристигнах в пансиона към 10 ч. Вечерта – посрещна ме дежурната инструкторка Славка Досева - възпитаница на Висшия медицински институт в Бейрут. „Откъде идвате?“ - ме попита тя. Аз ѝ отговорих - от Варна. И ме настани в спалното помещение, което се намираше на тавана на болницата. Също като в казармено помещение – 42 момичета, всички завършили гимназиално образование от разни градове на родината ни.

Тази вечер всички се опознахме с песни, стихове, вицове, хумор и се заобичахме като истински сестри решили да се учим в най-благородната професия-медицината!

На другата сутрин бяхме поканени на закуска и после – среща с директорката на института г-жа София Трайкова - Башева, съпругата на министър Иван Башев. Една великодушна, мила и добродушна

жена Тя ни разказа за живота, който ще трябва да изживеем в пансиона; че после по разпределение по болниците ще трябва да отдадем своята доброта и обич към болния, който ще се нуждае от нашата грижа и помощ. Вечерта в салона се състоя среща с курса, който трябваше да напусне пансиона и всяка от завършилите да отиде на работа като медицинска сестра в съответната болница в страната.

А това беше една прекрасна вечер - завършилите курсистки ни приеха със своя чудесен концерт от песни и стихове и с малки пожелания да заживеем в разбирателство и обич.

После се отправиха покана и към нас - новодошлите, за да се види какви таланти има всяка от нас. О, това беше моята голяма радост - сега вече като на сцена ще покажа каква гарба имам. Облякох бялата си балетна полничка, сложих балетните палци и под звуците на валс, който свиреше новодошлата курсистка Катя Колева, аз затанцувах. После декламирах нещо от Яворов и накрая - „Девойче“ от Димитър Христов. Така всяка, каквото умееше, излизаше и импровизираше на сцената. Г-жа Башева гледаше сияеща от възторг, че в този нов курс има много таланти.

На сутринта ме повика на разговор и ми сподели, че се радва, че има толкова интересни, надарени с артистичност момичета и продължи: „Предстои ни през м. ноември първият за страната Национален фестивал на художествената самодейност и ние трябва да вземем участие. Ще трябва да се помисли каква да бъде програмата, с която трябва да се яви Медицинският институт“.

Събрахме се три момичета с мисли за монтажа, който трябва да се съчини – аз, Вера Иванова, Иванка Мишева и Пенка Иванова. Мислихме и решихме да съчиним монтажа във времето на новата медицинска сестри, започнала своето начало в пансиона на БЧК.

Той започваше така:

„В пансиона на белите чайки

колективно живееме ний.

Ранобудни сме всички кат птички

Все така красив е живота наш.

Сутрин рано звънец позвънява

Всеки за закуска се стяга,

после бързо в класната стая

да научим как се помага на болен.

И съдбата си своя поели

в белите престилки и касинки,

достойно поехме клетвата на Хипократ

и задачите с любов изпълняваме...“.

А какви инструкторки имахме?!:

- Нарлиева - завършила във Висшия институт в Бейрут.

- Демиревска - истински хирург, която ни преподаваше по операционна техника. Изрядно чиста и спретната в своята бяла престилка – красива, умна, очарователна и строга.

- Томасини - изключително етична, жалостива, милостива, състрадателна. от нея научихме каква трябва да бъде българската медицинска сестра.

- Бракалова - красавица, чиято бяла престилка блестеше на нея, истински ангел!

А в учебната стая се редуваха доценти и професори, които преподаваха на студентите по медицина:

- Христо Христов - един красавец, истински Аполон, в когото всички бяхме влюбени. Той ни преподаваше най-важния предмет - анатомия;

- Професор Райнов - патология;

- Професор Гоцев - физиология;

- Професор Николов - фармация;

- Проф. Ст. Димитров - хирургия;

- Д-р Симеонов - началник на болницата „Червен кръст“ - вътрешни болести;

- Д-р Любен Рачев – детски болести и т.н.

Учехме от студентските учебници и така бяхме запознати с всичко, което е задължително за работата и отговорността на медицинската сестра. Наред със задълженията ни в болничните стаи на болницата на БЧК стажувахме във всички болнични отдели на Александровската болница. Бяхме абсолютно готови - и да снемеме анамнеза на болния, и да докладваме на лекуващия лекар на отделието. Правехме венозните, подкожните и мускулните инжекции и по време на операции асистирахме на докторите. А в операционната дори асистирахме на операционния лекар... Това бяха незабравими мигове в операционната зала, които понякога продължаваха часове... В свободните дни се занимавахме с художествена самодейност и си правехме вътрешни фестивали между курсовете.

И така практиката ни минаваше по всички отдели и накрая – завършилите тези медицински науки, се дипломирахме и по разпределение всяка от нас пое своя път към болния... Защото няма по-благородно чувство от това да знаеш, че ще помогнеш със своята грижа на страдащ човек... Пансионът на БЧК беше истински университет за всички нас и сме му благодарни, че ни научи на висока нравственост, милосърдие, състрадание...

Няма да забравя една друга страница от живота ни – бяхме разпределени да работим и в санитарния влак, с който - от гръцката граница до гара Черна Вода – полагаме грижи за ранени гръцки партизани, едни от които оставаха в България, други заминаваха за Румъния, а трети – в Съветския съюз.

Важна страница от живота ни беше и грижата за децата на сръбските партизани. Трябваше да ги изкъпем в банята на гр. Банкя, после да подредим спалните помещения в хотел „Царевец“, сега - Сърдечно -сърдовата болница. Това бяха някъде 150-200 деца, останали сираци, гладни, болни, измършавели и много омърсени.

За тази ни дейност получихме званието старши лейтенант, но не ни вписаха като участници във войната...

Много спомени останаха за всички нас, 42-те момичета от училището на БЧК, свързани с изключителна и вярна дружба и приятелство помежду ни.

Правехме си срещи през годините, след което вече се пенсионирахме и с радост си спомняме за прекараните години в този вълшебен пансион, създаден от БЧК, за да обучи кадри, необходими за болниците в България.

Няколко момичета правехме впечатление с артистичните си дарби и едни бяха приети в Консерваторията - Катя Колева, която заработи по-късно в Балкантон; Живка Илиева Донеvsка - говорителка в радио Стара Загора, а по-късно в София. Аз постъпих във Висшия театрален институт „Кр. Сарафов“ и станах граматична актриса. Работих цели 40 години като актриса, но никога не забравих хубавите години, прекарани в пансиона на белите чайки.

В момента съм в Клуба на милосърдните сестри към БЧК, готова да помогна на всеки нуждаещ се от моята помощ, на самотни болни стари хора.

БЧК ми даде да изградя у себе си качества на човек, носещ в себе си доброта, милосърдие, жалост към страданието на болния.

СТИХОТВОРЕНИЯ

1. На София БАШЕВА

*На прага сред зелени дървеса
ме посрещна ти с усмивка лъчезарна,
с поглед благ, ти ми подаде твоята ръка
смело да поема пътя от толкова светлина.*

*Пристъпих плахо в стаята огромна,
с глъч и смях на момичета млади.
В очите им искреше радостта
и туптяха младежките наши сърца.*

*После в тихата вечер, осеяна със звезди
пяхме от радост упоени до зори.
И нов живот започна заедно със теб
в твоя пансион на чайки бели.*

*Никога до днес не мога да забравя теб,
тез златни мигове сред толкоз белота.
И пазя свиден спомен от мойта младост
От всичко преживяно без лъжа.*

*Душата ми е скътала дял
от светлина и топлина от тебе взети.
И никога не ще залезе образът ги в бяло,
Носещ вяра, и надежда, и любов.*

28. 03. 2006 г.

2. На медицинските сестри и палестинския лекар, несправедливо осъдени в Либия

*Далеч от своята родина
Отдадохте сърце, душа,
Да спасите в чуждата земя
Безпомощни болни деца.*

*Но зла прокоба ви донесе
Обида от завист и злина,
Забравили, че Бог един е
И той ще съди всички по цялата земя.*

*Страдалци мили, днес сме с вас,
За да ви спасим – и българската чест
И държим ви здраво за ръце
Със вас туптят и нашите сърца.*

Не, на вашите смъртни присъди!

ВЕРА ИВАНОВА

(По материали на Венелина Иванова, в. „24 часа“ 5 юни 2004 г., стр. 29-30)

„Трябва да имаме повече вяра и надежда в бъдещето!“ - казва Вера Иванова, обобщавайки разговора ни за живота и неговите сложни проблеми.

Учила за медицинска сестра в Училището на БЧК, но обичта ѝ към театъра променя жизнения ѝ път. В края на 2003 г. чества 80-годишен юбилей с рецитал за Левски. Започнала от драматичната школа във Варненския театър, завършва ВИТИЗ при проф. Филипов. Играе на сцените на Габрово, Силистра, Ямбол. Незабравими са образите ѝ на Надя във „Врагове“, Поли във „Еснафи“, Меглена – „Хан Татар“...

Шашнала трупата на театър 199 с моноспектакъл по писма на Лора до Яворов „Бях с теменужена рокля. Цялата треперех“, разказва тя. Вили Цанков, Таня Масалитинова, Никола Инджов страшно я харесали.

Пази много снимки от много спектакли от онези години. Играла е куклата Малвина, Мария от

„Иванко“, Дафинка от „Свекърва“. През 1998 г. партнирала на Анани Явашев в българо - германска филмова продукция, в която той изгравля дядото, а тя - бабата. С получения почетен хонорар ремонтирала стаята си в дома.

12 години актрисата изпълнява своя рецитал „Райна княгиня“ - литературна композиция по повестите Д. Кръстев – Делян, Ф Попова – Мутафова и М. Петканова. 650 пъти актрисата е излизала пред зрители от малки и големи градове, села и паланки, за да им разкаже за този знаменателен образ от националната ни история.

От 15 години (1984 г.) оглавява сдружението „Ветерани на сцената“. От същата година е истинска майка Тереза за домуващите в Дома за възрастни дейци на изкуството и културата в софийския квартал „Захарна фабрика“.

Домът е основан през 1934 г. и през него са минали хора с различни таланти и съдби...

Една от легендите е певицата Милена Барьмова. Тя е от заможен ловешки род, завършва музикална академия и се омъжва за заможен индустриалец. После се развежда, има много авантюри, тъй като е не само много хубава, но и много влюблива. Няколко години живее при Гяурови в Италия като близка на семейството. В дома прекарва до 83-та си година, после поради заболяване е преместена в специализирано заведение, където умира няколко месеца по-късно. Директорката на дома Красимира Дочева, по мнението на хората тук, гледа на тях не като на старци, дошли да умрат, а като на квартиранти в личните им домове.

Един дом, в който миризмата на готвено по коридора се смесва с неуловимия гръх на ината да мислиш и да живееш достойно.

Вера Иванова е съпричастна и към благотворителния клуб „Топла гума“ и благотворителните му изяви. С такива задачи – гребни, но човешки, е изпълнено всекидневие на пенсионирания актриса.

От две десетилетия тя обикаля домовете на свои мизерстващи колеги. Носи им храна, връща ги с разговори към славните времена на младостта, радостта и сцената. понякога сменя и памперси. В гилдията я наричат майка Тереза.

„Беднотията от детството вероятно ме е направила добра. Лошотията е заложена генетично, но доброто се възпитава. Едва ли имам сърце като майка Тереза. Просто всичко правя от душа. Помагам на артистите, защото са в беда - казва скромно тя. Не обича старостта и немощта, с които се сблъсква при грижите за колеги. Заканва се да надживее сто лета, защото обича живота и не е готова да се откаже от него.

Мнозина от артистите, до чиито легла е прекарала безсънни нощи, вече са покойници. На първите помага веднага след пенсионирането си преди повече от 20 години. Самата тя от 8 години живее в Дома на пенсионирани дейци на културата в столичния квартал „Захарна фабрика“. Нарича го „мизерия в картинки, но къща с дух“, защото там са приютени актьори, режисьори, скулптор, художник...

Вера не обича много да разказва какво прави. Измъква се с думите: „Милосърдието е мехлем за сърцето, а не повод за хвалба!“

Вера твърди, че животът ѝ не е бил твърде радостен. Смята, че тежката ѝ участ се дължи на рождената ѝ дата 17 декември - денят на мъченица Варвара. Отгледана е от майка си във Варна. Детството ѝ е минало на улица „Цариброд“, която разделяла гръцкия, турския, арменския и еврейския квартал в морската столица. Най-ранните ѝ спомени са от театралните представления с децата от махалата.

„Чаршафите ни бяха завеси, чергите използвахме за под, а за костюми обирахме грехите на родителите си.“

Дебютът ѝ пред публика бил в първо отделение. Изпълнила стихотворението на Иван Вазов „Малко цвете съм аз“. Костюмът ѝ бил майчин розов комбинезон, украсен с панделки.

„По-късно майка ми ме записа в частна балетна школа на примата Вера Амон, за да ме откъсне от улицата, защото улицата и преди, и сега учи на лошо“ – казва актрисата.

След завършване на Първа девическа гимназия във Варна през 1944 г., Вера постъпва на работа в деловодството на корабостроителния завод. Две години по-късно случайно прочита вестникарска обява, че полувисшият институт в София набира медицински сестри.

„Дойдох в София с плетено куфарче, в което бях сложила и балетните палци. Щях да уча за бяла

престилка, а тайно мечтаех за сцена“ – с усмивка си припомня актрисата.

Две години по-късно изгрява звездата ѝ на първия национален фестивал за художествена самодейност. 7 пъти публиката я извиква на бис, а на осмия председателят на журито и премиер Вълко Червенков ѝ казва: „Ти, момиче, имаш талант за актриса и трябва да учиш в театралния институт. Даваме ти шанс и дано някой ден да чуя, че си станала истинска народна актриса“.

„Сълзите ми рукох, защото винаги съм мечтала за съдбата на Грета Гарбо, която от продавачка на колбаси след случайна среща с режисьор, става звезда“, припомня си Вера.

С малка измама успяла да се измъкне от задължението си да практикува медицинския занаят след завършване на образованието си. Помолила един артистичен приятел да отиде в здравното министерство, да се представи за големец и да ѝ изиска документите. И планът ѝ успял.

След завършването на театралния институт 16 години Вера играе в Габровския, Ямболския и Силистренския театър.

През 1965 г. среща мъжа на живота си – оперния артист Иван Сираков. „Бях на 39, ожених се не по любов, а от разум и имах истински щастлив брак.“

Спомените ѝ я връщат към дебюта ѝ на софийска сцена през 1968 г. Тогава се явява на конкурс в Театъра на словото (сега Театър 199). „Шашнах журито с писмо на Лора, с лилав тоалет по тялото и с избора на музикалната композиция“. Според нея тя успяла истински да се превъплъти в образа на Яворовата любов, защото леля на съпруга ѝ била приятелка с Лора и много ѝ разказвала за нея. Знаех всичко за навиците ѝ; знаех, че лилавият цвят, който е цветът на тъгата, е бил любимият ѝ след завършване на католическия пансион в Париж, затова успях.“

Преди 22 години Вера се пенсионира по собствено желание, но и днес не е слязла от сцената. Преди 6 лета се изявява и като филмова звезда в немска продукция. И не забравя приятелите си в беда. Вярата ѝ в дълголетието била подсилена след среща преди много години с баба Ванга. „Имах солидно здраве, ангел от космоса те пази теб, а ти пазиш ближните“, казала ѝ мъдрицата от Рупите.

Твърди, че от дете била жалостива. Прибирала бездомни кучета и котки, грижела се за гълъби с ранени крила. Като ученичка пък на няколко пъти водела у дома загубили се разплакани деца. Преди няколко десетилетия намерила изоставено бебе във влака за Варна. Предала пеленачето с насълзени очи на милицията в морската столица.

През лятото Вера е в почивната база на социално слабите гейци на изкуството във Варна. Изпира одеялата, измива прозорците, сади домати и цяло лято трапези за приятели стяга. Обмислила е и план да издейства безплатен достъп на ветераните в минералните басейни. „Иначе моят народ с тия бастунчета и патерици ще се пребие по стълбите към плажа“, обяснява Вера.

НЕНКА КОЛЕВА-ЧЕМШИРОВА

Родена съм на 20 май 1922 г. в средногорското градче Ихтиман – на 40 км от София. Като първо внуче в семейството на дядо ми Стоян - участник в Илинденско - Преображенското въстание, бях възпитавана в патриотичен дух. Завърших пети клас в гимназията и през 1937 г., когато се роди престолонаследникът Симеон, годох да продължа гимназиалното си образование в София. Наша съседка беше акушерка и когато моите две сестри се раждаха след мен, тя идваше и помагаше на майка ми. Това нещо залегна дълбоко в сърцето и душата ми и оформи решението ми да работя нещо, с което да помагам на хората за тяхното здраве.

В София бях привлечена в някакво младежко дружество, което започна да подготвя членовете ни за помощ по време на военни действия – вече се усещаше приближаващата война.

Завърших гимназията през 1941 г. и през следващата година кандидатствах и бях приета в Училището за милосърдни сестри при БДЧК. Времето, което трябваше да чакам до началото на учебната година, прекарах в родния ми град. Една тежка травма на крака след падане от колело ме извади за дълго и това отсрочи постъпването ми в училището - едва през 1943 г., м. март.

В училището заварих директорката Зафира Христова, класен ръководител ми беше г-жа Бракалова. Ръководител на практиката ни беше Елена Нарлиева, домакинка беше Елена Георгиева (Кристинция).

Живеехме на пълен пансион, без никакви средства, като излизяхме в отпуск само за няколко часа, със специални отпускни билети, като в казарма – с час на излизане и връщане и ако някой пресрочеше, биваше наказван да не излиза за известен период от време. Канцеларията, която се занимаваше с тези билети, беше г-ца Естир Цакова. Мил. с. Досева беше католичка и поддържаше връзка с двореца във Врана - тя беше аташирана към самия дворец и често уреждаше посещения на сестрите от училището там. Пробният период беше проверка на готовността ни да упражняваме професията на сестра и да живеем с болката на страдащия. В този период много от ученичките се отказаха и отпаднаха от курса. Учебният период продължи две години и половина.

В училището заварих като директор мил. с. Зафира Христова, която след 9.09.1944 г. бе заместена от София Трайкова-Башева.

Инструкторки, т.е. преподавателки по практическо сестринство и цялостните грижи за болния бяха: мил. с. Нарлиева, мил. с. П. Бракалова, П. Терзиева, мил. с. Георгиева, мил. с. Дерменджиева, мил. с. Иванова, мил. с. Досева, мил. с. Цанова (в секретариата).

Учебната база за практическото ни обучение беше болницата „Червен кръст“, оборудвана с хирургически блок, хирургическо отделение, вътрешно отделение и токсикология. Останалите специалности: детско, неврохирургия, ушно, алергология, психиатрия, се водеха в Александровска болница и всеки ден след закуска, по ул. „Иречек“ отивахме директно там – разпределени по няколко ученички в отделенията и сред определен период ни местеха в следващото отделение.

По време на обучението царица Йоанна посещаваше училището при всеки голям празник – Коледа, Великден, Нова година, раздаване на дипломите. Посещаваше ни с думите „Моите момичета“ и беше придружавана от някоя от княгините Евдокия или Надежда

Мнозина от лекарския персонал след Девети септември бяха пръснати в страната и бяха преследвани. Завърших училището през март 1945 г. Проф. Ташев трябваше да напусне, за да отиде в Александровска болница в клиниката на проф. Чилов и ме извика на работа там – това бе първото ми работно място. Там работих 7-8 години, като бях аташирана от проф. Чилов към негово светейшество екзарх Стефан II и всяка сутрин отивах да му правя инжекции и дежурих при него цял ден. Сменяхме се всеки ден. Пазя благодарственото му писмо и до днес. В Александровска болница главна сестра беше с. Пачеджиева, а на клиниката - ст. сестра Харалампиева. Живеехме също на пансионски начала в болницата, което, според мен, е правилно - това е необходимо условие, за да бъдем оптимално полезни на пациентите.

Работих в Александровска до 1952 г. Две години бях старша сестра на Девета поликлиника. Родих сина си, две години не работих, след това постъпих в Детската болница на Руски паметник с директор г-р Белопитов, където срещнах сестра Христина Петкова – не бяхме се виждали години. Там беше на работа г-р Мария Лолова, като голям педиатър, с проф. Бакалова, която при реорганизацията премина към Първа градска болница като завеждащ детско отделение. Аз преминах с нея – работих там до 1972 г. През това време, като добър служител, бях командирована в Република Алжир за помощ в здравеопазването - 1962-1964 г. През целия си живот съм била последовател на принципите на Българския Червен кръст и съм се стремяла да ги изпълнявам дори с риск на живота си, което мога да удостоверя с благодарствени писма от пациентите ми в Алжир – трябваше да се върна заради семейството ми. По същото време в Алжир работеше и военна санитарна бригада и руска група, която бе на издръжка на Руския Червен кръст.

След това постъпих в Института по заразни и паразитни болести, който беше база № 4 на Александровска болница с проф. Шиндаров, където се и пенсионирах през 1977 г., м. ноември.

След пенсионирането работих още няколко години в здравпункта на пострадалите от войните и фашизма и Първа работническа (днес Пета градска) болница - 1984 г. Никога не съм преставала да работя като общественик на Червения кръст – и досега. Най-тежко беше през следвоенния период – обикаляхме домовете, търсехме гниди, въшки, заразни болести – по времето на г-р Кондова, Железаров, Вера Тончева, Станка Петрова....

Ставаха различни реорганизации, но председателите на низовите организации и сега съществуват, макар и малко отделни дружества - към ветераните и инвалидите. И все по-трудно става днес, а хората искат само да получават...

Награждавана съм многократно за добрата си работа.

СТИХОТВОРЕНИЕ

На медицинските сестри и палестинския лекар, несправедливо осъдени в Либия

Скъпи колежки – силни и смели,
Велики във подвига свой,
С който преминахте далечни предели,
Пренесли огромната човешка любов.

В чужбина е вам непозната луната
И чужди са нейните хладни лъчи.
Но съзирате във вълшебния танц на звездите
Как Дунав в сребро и брилянти сияй
И пленници в чудния свят на мечтите
Луната ви връща във родния край.

23.01.2006 г., София

На 11 март 2013 г. в редакцията на списание „Български Червен кръст“ пристигна писмо от съпруга на наскоро починалата Ненка Чемширова-Колева, дългогодишна деятелка на БЧК, член на ръководството на Клуба на милосърдните сестри при НС на БЧК.

С него той изпълнява една нейна молба да ни разкаже за участието си в стан-школата на БМЧК в Панчарево през 1940 г. Ето съдържанието на тази част от писмото, която предаваме дословно, без никакви промени:

„Като ученик в Старозагорската мъжка гимназия „Иван Вазов“ бях активен член на Червения кръст в гимназията. Средното гимназиално образование се завършваше тогава с последен 8-ми клас и се полагаше задължително матура - изпити по 5 предмета: български език, математика и още 3 предмета. Тъй като бях с отличен успех, бях освободен от матура и завърших гимназия още на 24 май, когато завършваше учебната година за осмокласниците и получих диплома за завършено гимназиално образование.

По решение на Ръководството на Младежкия Червен кръст на гимназията бях изпратен в стан-школата на Червения кръст в Панчарево-Софийско. Лагерьт беше изграден и се охраняваше от редовни войници с началник на стан-школата капитан Балабанов. Организацията и животът в стан-школата беше поставена на казармен режим. Имаше комендант на лагера и влизането и излизането ставаше със съответното разрешение и то много строго (като за войниците). Имаше войник-тръбач и всичко се извършваше под команда.

Сутрин се ставаше от сън в 6 часа по сигнал на тръбача; от 6 до 6.30 ч. беше време за утринен тоалет; от 6.30 до 7 часа – утринен преглед; от 7 до 7.30 ч. - закуска; от 7.30 до 8.00 ч. - подготовка за класни занятия; от 8.00 до 12.00 ч. - класни занимания - лекции, изнасяни от кадрови офицери от химически войски, химици професори и специалисти по бойни химически вещества и средства за нападение и отбрана от тях.

След лекции - от 12.00 до 12.30 ч. - свободно време. Обяд от 12.30 до 13.00 ч., пак по сигнал на тръбача; от 13.00 до 14.00 ч. - свободно време за лични нужди. От 14.00 до 17.00 ч. – практически занимания за оказване на първа помощ при бедствия и защита при въздушни и химически нападения. Обучение с газови маски и облекла; почистване и дегазация на обгазени и заразени предмети, материали и терени. От 17 до 18.30 ч. - свободно време; 18.30 - 19.00 ч. - вечеря по сигнала на тръбача. От 19.30 до 20.30 ч. - вечерен тоалет; 20.30 - 21.00 ч. - вечерна проверка. След 21.30 ч. - подготовка за сън и почивка. Такова беше разписанието на времето, доколкото си спомням.

След завършване на курса за обучение се полагаша изпити-теоретични и практически-по различните изучавани дисциплини и предмети пред изпитна комисия.

ПРИЛОЖЕНО към настоящето Ви изпращам свидетелството за завършен курс-стан-школа за подготовка за даване на първа помощ при обществени бедствия и противовъздушна и химическа

отбрана от Българския младежки Червен кръст. Ако свидетелството представлява интерес за музея на история на Младежкия Червен кръст, предайте го там като музейен експонат.“

С уважение: инж. Иван К. Колев

МАРИЯ КИРИЛОВА

Годината е 1949. Завършила съм гимназия и трябва да мисля за професия. Майка ми - учителка, вдовица, вече издържа една студентка, сестра ми.

Научавам, че в София, към БЧК, има училище за милосърдни сестри - обучение две години; пълен безплатен пансион. Беше това, което можех да си позволя. Директорката тогава - София Трайкова, след личен контакт с кандидатките, решаваше приемането им. Тя ми каза, че това е много тежка професия, свързана е и с нощни дежурства, а аз съм била слабичко, бледо момиче и се страхувала дали ще бъде подходяща за мен. Но аз не се страхувах и бях приета.

Започнахме училището – 19 момичета, дошли от цяла България. Отначало живеехме в едно помещение на тавана на болницата, но не се чувствахме зле. Създаде се добра атмосфера. Три месеца обучение - пробен период. Ако издържиш, от теб ще стане добра милосърдна сестра. Аз издържах и започнах да обичам бъдещата си професия. Отказа се само една от нас.

През времето на обучение се чувстваше покровителствената ръка на БЧК. Въпреки трудните следвоенни години ние се хранехме добре. Дори когато бяхме нощни дежурни, получавахме допълнително агнешка печена главичка и крем карамел - голям разкош за онова време.

Едновременно учехме и работехме всеки ден в болницата на БЧК. Преподаватели по различните дисциплини бяха професори и асистенти от Медицинския факултет на Александровска болница. Инструкторките по практическо обучение бяха милосърдни сестри с голям авторитет.

Завършилите училището за милосърдни сестри при БЧК се ползваха с добро име и бяха предпочитани за работа от ръководствата на болниците в страната. Когато нашият випуск завърши, дойдоха лекари от Плевен, Бургас, Шумен и др., за да се срещнат с нас. Лично директорката ни представяше. (Разбира се, тя познаваше много добре всяка една от нас).

Управлението на БЧК също подбираше най-добрите и ги оставяше на работа в болницата на БЧК.

Когато започнаха младежките строителни бригади, ръководството на БЧК организира през 1949 г. специална медицинска бригада на строежа на язовир „Росица“. В продължение на два месеца екип от най-добри специалисти от Александровска болница и милосърдни сестри от БЧК се грижеше за здравето на ентузиазираните тогава младежи.

АТАНАСКА АТАНАСОВА ДИШКОВА

Родена на 11 октомври 1926 г. в с. Долни Дъбник, Плевенско, където завършва гимназия през 1946 г. Докато е ученичка се грижи за малки деца – на една акушерка, както и на учителка по математика. Освободена от матура като отлична ученичка.

През есента на 1945 г. заминава за Хаинбоаз (Меча пътека) в състава на първата младежка бригада, където работи в продължение на 75 дни - от 8 септември до 15 октомври 1946 г.

След завръщането си постъпва в Акушерския институт, на ул. „Кирил и Методий“ в София. Междувременно откриват, че има шум в сърцето и затова се премества в Института „Филаретова“ на МНЗ.

След завършването му, заедно със сестра Гергана Балабанова и проф. Ганчо Ганев - невролог, откриват филиал на ул. „Оборище“ 73. Там са курсистките, а тя е писарка (секретарка) – там работи 3 месеца и 20 дни. Идва Елена Захариева и през есента на 1947 г. я изпраща в училището на Червения кръст. Вече е закъсняла. Преглежда я г-р Стойков – приемат я. Директор е София Башева, а след нея, от м. юни 1949 г. - сестра Ангелина Манева. Учи заедно с Петра Илчовска. Преподават лекари от Червения кръст – помни г-р Малтезос - грък. Интересна е системата за подготовка

на сестрите, за която разказват и другите възпитанички на училището – стажът е във всички отделения на болницата, както и в клиника на Александровска болница и Майчин дом, включително и в аптеката при аптекаря Черноколев. Ръцете ѝ никога не стоят без работа.

През м. юли 1949 г. завършва института за медицински сестри (така вече е преименувано училището на БЧК) и остава на работа в София - назначават я в Детска клиника на Александровска болница и работи там година и два месеца при проф. г-р Братан Братанов, проф. Любен Рачев и гр.

Един ден, след визитация с проф. Рачев и г-р Коларов (Черния) ѝ казват, че я чака някаква жена – съобщава ѝ, че е назначена в Правителствена болница, разположена тогава в сградата на бившата Еврейска болница (бившата Ендокринология зад Министерството на земеделието). На 1 май 1951 г. там се открива Детска клиника. Работи с г-р Коста Стоянов, г-р Лора Бакалова (дъщеря на Георги Бакалов).

В качеството си на такъв специалист е включена в първата българска медицинска бригада за Корея, състояща се от 47 души. Тя е №30. Заминават през м. март 1952 г., пътуват един месец с влак, като на много гари ги ваксинират за различни болести, с които ще се срещнат при новото си назначение. Наставяват ги в гр. Сингджу и Таноричун и изграждат полева подвижна болница.

Първата медицинска бригада работи в Корея през периода 1952-1956 г. За неин ръководител е назначен д-р Константин Мичев-хирург. Медицинската бригада включва 20 лекари: 6 общопрактикуващи лекари, 4 хирурзи, 2 хирурзи-ортопеди и по един терапевт, офталмолог, интернист, травматолог, акушер-гинеколог, невролог, детски хирург и фармацевт.

Личният състав и на двете медицински бригади работи във военнополови болници, разкрити съответно в градовете Сингджу и Канге. По спомени на проф. Тутуриков в гр. Сингджу се намира базата на бригадата. По предварително споразумение между двете държави, болницата в гр. Сингджу е оборудвана от Българския Червен кръст и нашата страна поема набавянето на необходимите консумативи за лечението на ранените и болните.

Лекарите от двете медицински бригади са равномерно разпределени на работа в двете болници. Необходимо е да се подчертае, че висшият медицински състав на всеки 6 месеца сменя местоработата си, т.е. лекарите от болницата в Сингджу отиват да работят в болницата, разкрита в гр. Канге и обратното. В болниците, освен бойците от корейската армия, се лекуват и цивилни граждани, нуждаещи се от медицинска помощ.

При проучване на литературните източници и разговорите с проф. Тутуриков прави впечатление, че и двете медицински бригади развиват немалка по обем хирургична, терапевтична, физикотерапевтична и методична дейност. За посочения период, 1952-1956 г., хирурзите от двете болници – общо 16 души (7 хирурзи в първата медицинска бригада и 9 хирурзи във втората) са извършили над 1000 малки и големи хирургични интервенции. Лекарите от двете бригади лекуват над 110 ранени със засегнати периферни нерви, извършват 2000 офталмологични прегледи и изследвания.

При изпълнение на хуманния си дълг загива г-р Захари Дончев.

Според г-р Владински и г-р Арнаудов и в двете болници функционалното лечение на ранените е организирано доста добре. Те посочват, че в комплекса на лечение се обхващат както следва: хигиенна гимнастика – 100%, лечебна физкултура – 50, други физически методи – 35% от ранените и болните.

Във връзка с бактериологичните нападения в двете болници се разкриват инфекциозни отделения. Създадени са специални подвижни противоепидемични отряди, снабдени с всички необходими материали за борба с инфекциозните заболявания. Не може да се отмине фактът, че през тези четири години се провежда значителна по размер борба срещу въшливостта - както сред корейската армия, така и сред мирното население.

Освен посочената лечебна дейност, голяма част от лекарите оказват конкретна методична помощ на корейските си колеги.

Работи една година в подвижна полева болница в гр. Сингджу и Таноричун. Преживяват американска бомбардировка на централата, заедно с Евгения Тончева, Минка Лобутова. Връщат се в България през 1953 г. На връщане имат престой в Пекин и Москва, където се радват на голямо внимание.

Една интересна подробност от живота ѝ

На отиване членовете на медицинската мисия правят събрание, на което, Цонка Пенчева и Лукса Трифонова подписват, че упълномощават БЧК в лицето на служителя Петков да се грижи за техните

интереси. Когато се завръщат се установява, че той не е изпълнил задачата си и е злоупотребил с гласуваното му доверие. БЧК води дело срещу него - с получените с много усилия пари от тази мисия успява да си купи...две одеяла по 258 лв. До 1953 г. живее в помещенията на БЧК заедно с Цонка Пенчева, като заплащат консумативите. Дежури при Цвета Коларова, когато идва Тонка Райдовска и ѝ съобщава да напусне квартирата си. След 13-годишни усилия и малко спестявания се включва в строеж на свое жилище на ул. „Бряст“ 15 в София, което после изплаща в продължение на 25 години. Премества се в него на 1 юни 1961 г.

Пенсионира се през м. ноември 1985 г. с 37 години трудов стаж.

От преподавателите си в училището на БЧК си спомня сестрите Калчева, Краева, Манова, Досева, Башева, Златева, рентгенолога лаборант Хр. Лалов, както и проф. Иван Василев, проф. Ангел Симеонов, при когото гържи гържавния си изпит.

МАРИЯ ГЕОРГИЕВА-ШОПОВА

ПОРЯДКИТЕ В УЧИЛИЩЕТО ЗА МИЛОСЪРДНИ СЕСТРИ ПРИ БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ

Беше училище на светлината, добродетелта и обич към човека.

Воината тропаше на вратата на България, немските войници вече маршируваха по улиците на София. Сестри бяха необходими, ето защо се налагаше да се вземат извънредни курсове, да се намали от три на две години курсът за обучение; за да се бърза трябваше да се махнат от програмата латински език, английски и латинските наименования по анатомия.

Още с постъпването си ученичката сестра разбираше, че влиза в един свят, в който е длъжна да пренебрегва себе си, личните си проблеми; център на нейния живот вече е болният, страдащият и бедстващият.

Задължителното обучение в „практическата стая“ трябваше да установи годно ли е момичето да бъде милосърдна сестра или не. Там се учеше:

- оправяне на легло, което трябваше да бъде с така опънати чаршафи, че да е красиво и да не убива на болния;
- изнасяне на подложки, така че да не са неприятна гледка;
- с подръчни материали да се прави легло във фаулер положение – това е леглото на сърдечно болния, в което той трябва да бъде в полулегнало положение;
- там една на друга ученичките си правеха подкожни инжекции с „натрий какудилици“, правеха се лапи от ленено семе или синапово брашно;
- как да се изнесе болен на тераса и така да бъде увит в одеяло, че да е топло на болния и същевременно и красиво;
- рициновото масло да е приготвено така, че болният да не чувства неприятната му миризма;
- къпане и измиване на глава и крака на болния, така че да не се размества много в леглото, същевременно да не се мокрят чаршафите и възглавниците.

След трите месеца в „практическата стая“ се полагаше изпит, на който присъстваше Н. В. Царица Йоанна. Първата дама на България оглеждаше поднесените ѝ предмети, направени от ученичките с едно „добре, добре“ и очакваше следващата ученичка.

Всяка успешно издържала изпита получаваше касинка и влизаше на практика в болницата на Българския Червен кръст и клиниките на Александровска болница;

Преподаватели бяха професорите на Медицинския факултет – вътрешни болести г-р Клайн, ушни - проф. Балинов, анатомия проф. Балан, хирургия - г-р Гребенаров, акушерство и гинекология г-р Тричков, детски болести проф. Дъбовски, бактериология г-р Сеизов. Успоредно с лекциите инструкторките на училището преподаваха сестрински грижи при гледане на съответния болен, включващи и подходящата диета.

Интересни бяха лекциите по масаж на цялото тяло, крайниците, главата и лицето.

Изучаваше се диетична кухня като в детска клиника. Ученичките сестри по месец готвеха храните на децата: еледони или ѐ, ю, 2/3, я и цяло квасено мляко с оризова вода и 5% захар според

възрастта на бебетата, пюрета, моркови, спанак, картофи, попари, кисели, сокове.

По 15 дни се работеше в кухнята на болницата, където ученичките сестри приготвяха храната по диетите на Калк и Шмид или диети на гастрити, язви, хепатити, ентероколити; компоти и десерти.

Ученичката беше длъжна да знае диетата на всеки болен в отделението - когато раздава храната, тя няма право да греши.

В акушери-гинекологичната клиника „Майчин дом“ ученичките сестри приготвяха за бебетата лайка, къпеха ги, правеха пълчета, подготвяха гърдите на майките-кърмачки.

В подготовката на бъдещите сестри беше внедрена максимата „Лекарят и сестрата са лечители не само на физиката, но и на душата на болния.“ Усмивката беше задължителна при влизане при болния. Таблата с храната на болния трябва да се поднася естетично, до бялата да има цветче, дори листенце от здравец през зимата, но да е „красиво, апетитно и галещо око“.

Стриктно се наблягаше на сестринската етика - как да се обръща към болния, към лекаря. Сестрата трябва да е лоялна, в смисъл дори и да види, че лекарят греши, тя няма право да говори. Да умее да пази тайната на тези, които са; на чая, който Червеният кръст даваше всяка година в ресторант „България“, се проверяваше дали спазват това, на което са учени – поведението на жената в обществото, подходящото облекло на младото момиче, бременната или възрастна жена. Гримът да не бъде силен, гразнещ и отблъскващ.

Ученичките разполагаха със свободното си време. Когато не са на стаж в болницата или клиниките можеха да излизат, но в 19 часа всяка трябва да бъде в пансиона. Със специално разрешение, веднъж в месеца, можеха да закъснеят до 22 часа.

Таксата за обучение на всяка ученичка беше 1000 лева на месец, като на бедните момичета се отпуснаха стипендия.

Събуждането сутринта ставаше в 6 часа, 7 часа - проверка, молитва и закуска, в 7,30 ч. всички вече са в отделенията, клиниките или здравния център.

В специалната приемна за гости ученичката имаше право да приема посетилите я близки. На баловете по Коледа, Великден, празника на светите братя Кирил и Методий ученичката можеше да покани свои гости.

Не всички напускаха едновременно училището; дипломираха се едва след като отработеха дните, в които са били болни или са отсъствали по уважителни причини.

В последния ден на всяка ученичка, след молитва се пееше песента „Бог да бъде с теб, довиждане“. И всяка поемаше пътя на човеколюбие, саможертва и обич. При екскурзии и весели дни се пееше химнът на сестрите:

*Погледни как цъфти омайно,
Зеленей се така безкрайно,
Но бой ли ни зове,
Ний всички до една готови сме
Ний ще летим в поход,
За бащин край любим,
За наш народ.*

ПЕТРА ИЛЧОВСКА – АТАНАСОВА

Родена е на 15 март 1930 г. в гр. Кнежа, Плевенско. Завършва с отличен успех гимназия в родния си град, след което кандидатства и е приета в специалността френска филология в Софийския университет. За съжаление, таксата, изисквана по това време е непосилна за нея и семейството ѝ и затова постъпва в Института на медицински сестри при БЧК (септември 1948 – септември 1950 г.).

След дипломирането си започва работа в детската клиника в ИСУЛ, а от 1952 до пенсионирането си през 1989 г. е в Правителствена болница като старша сестра в хирургическото отделение. Омъжена с двама сина и пет внука.

За тези години П. Илчовска си спомня:

„При постъпването ми в Института за медицински сестри директорка беше г-жа Ангелина Манова, зам.-директор - Елена Захариева, преподавател по оперативна техника - Цветана Демиревска, а инструкторки - Е. Иванова, Цвета Миладинова, Досева, Ботева, Пенка Бракалова, Йорданка Лазарова, Каранова, Карагъзова, Йорданка Кемова, Богоева и др. Класните ръководители на отделните випуски бяха много грижовни. Нашият випуск, приет през 1948 г., беше един от най-големите – около 80 души и класен ръководител ни беше г-жа Иванова, а след това – г-жа Миладинова.

Наши преподаватели бяха изтъкнати български медици-професори в Медицинската академия – проф. г-р Ангел Симеонов (вътрешни болести), проф. г-р Азоп Чакъров (хирургия), проф. Бояджиев - по АГО, г-р Оцетов - по урология, г-р Давидолов - по УНГ, проф. Иван Василев - по очни болести, г-р Йонко Стоянов - по ортопедия, г-р Христов - по патоанатомия, г-р Темков - по психиатрия, – г-р Йото Григоров - кожни болести, г-р Братан Братанов - детски болести, лекарите г-р Баев, г-р Груев, г-р Велчева, г-р Здравка Кемилева, г-р Бистра Попова.

През цялото време на следването всички курсистки живеехме в пансион към БЧК (сегашият кръвен център откъм ул. „Ш. Петъофи“) и се хранехме в специален стол за нас. Таксата, която плащахме за общежитието и храната беше сравнително ниска-3000 лева. и се заплащаше в началото на учебната година. Повечето от курсистките бяхме от провинцията, от семейства с ниски доходи. (Райна Данаилова, Искра и Бистра Джанъмова от Самоков, Надежда Бързанова). Имахме добър успех, практикувахме в болницата на БЧК (сега „Пирогов“) и Медицинска академия.

Освен учебните занятия имаше и хоръв колектив, който изнасяше програми и концерти освен в София и в страната, като диригент ни беше г-н Иванов.

Както във всяко общежитие, където живеят млади хора, по онова време бяха въведени порядки, които не винаги се харесваха на всички. Ние обаче се стараехме негативните случаи да се изправят и в интерес на нашите учебни занятия - да се преодолеят.

Инструкторките бяха разпределени към отделните преподаватели и водеха групите ни на практически занимания по отделенията на болницата и клиниките на Медицинска академия. По това време на практиките ни по специалности, нас, курсистките, ни включваха активно във всички манипулации на пациентите. На стажа ни в хирургическите отделения, се учехме да правим всички необходими материали (като превързочни и др.), всички видове превръзки, компреси и др. а също и миене за оперативни интервенции. Въобще голямо внимание се обръщаше на практиката при различните манипулации и спазването на асептиката и антисептиката. При предстоящи изпити ни се осигуряваше време за подготовка.

Запазила съм най-добри спомени и съм имала приятни изживявания за времето на целия учебен процес.

СПОМЕНИ

на медицинската сестра Петра Георгиева Илчовска - Атанасова за дейността на Българския младежки Червен кръст в гр. Кнежа (тогава Врачанска област); Януари, 2003 г., София

Във връзка с голямата задача пред ръководството на Българското дружество Червен кръст за организиране и разпространение на здравни знания в различните райони на нашата страна Българският младежки Червен кръст - Върховно управление, организира лагер-школа за инструктори и помощници на учителите-ръководители на клоновете на БМЧК .

В изпълнение на тази задача, аз бях включена в такъв лагер-школа, организиран от БМЧК през лятото на 1946 г. в с. Долни Лозен (на мястото, където сега се намира базата на БЧК).

Тогава на това място, в полите на планински възвишения, нямаше никакви постройки. Всичко беше уредено в палатка - на полеви условия. Занятията в повечето случаи се водеха на открито. Беше много вълнуващо, защото бяхме събрани младежи от цялата страна. Занятията се водеха по учебен план, който се изпълняваше прецизно.

Освен теоретичните знания за даване на първа помощ при обществени бедствия и нещастни случаи, много се наблягаше на практическите занимания, за които бе ангажирана г-р Стойна Баналиева-

Керацова. Всички умения, които трябваше да придобием, се заключаваха в поведението ни, уменията за извършване на специфичните манипулации - кръвоспиране, шиниране, превързване и други.

Много голяма част от времето се отделяше на морално-психическата подготовка, на организацията, на общо укрепващата физкултура и строева подготовка.

В контекста на нашето укрепване подобаващо място заемаха игрите и пеенето.

Дисциплината беше на високо ниво.

Лагер-школа имаше за началник г-н Ташков (бивш учител), който се грижеше за нас като за собствени деца. Когато трябваше да се върнем по родните си места, на повечето младежи родителите им дойдоха да ги вземат. Аз бях от по-далечен край и нямаше кой да ме изпрати на влака.

Запазила съм най-добри спомени и чувства към всички преподаватели и организатори, най-вече към г-н Ташков (вече покойник), г-р Стойна Баналиева-Керацова, Вилхелм Иванов и др. След успешното завършване на лагер-школа получих свидетелство № 338 от 4.IX.1946 г.

Този лагер-школа повлия по-късно, когато трябваше да избирам своята професия, да избира сестринството и не сбърках.

МАРИЯ ИВ. КАРАГЪЗОВА

Ненка Чеширова и Мария Карагъзова пред възстановения гроб на Царица Елеонора в двора на Боянската църква.

Родена съм в гр. Панагюрище през 1927 г. Потомка съм на будна възрожденска фамилия, взела активно участие в Априлската епопея и изграждането на стопанския и културен живот в града след Освобождението.

От 1931 г. семейството ми се установява за постоянно в София. Тук завърших средното си образование в класическия отдел на Втора девическа гимназия през 1946 г. Голямото ми желание бе да следвам медицина, но времето тогава бе такова, че деца от „неблагонадеждни“ семейства нямаша възможност да избират. Вярна на желанието си да бъде полезна на хората, които страдат, не се поколебах да приема предложението да се запиша в Института за медицински сестри

в Пловдив. Наблягам на думата „медицински“, защото милосърдието бе отхвърлено вероятно от хора, за които то не бе познато. Завършвайки института, бях разпределена за три години в Хасково. Съдбата ми предопредели да бъда свързана с грижите за здравето и болното дете от раждането му до 18-годишна възраст. След десетина години, отдадени на детското здравеопазване в гр. Хасково и гр. Кърджали, се завърнах в София в НИИ по педиатрия. Там отдах своите сили и знания за изучаване и прилагане в практиката на редица научни разработки, свързани с проблемите на здравето и болното дете. Смятам, че съм изпълнила моето желание да бъда полезна с труда си на моя народ.

ВАСИЛКА ЛЕОНИДОВА ПАСПАЛЕВА-ДЪРОВА

Постъпих в училището за милосърдни сестри през септември 1935 г. и завърших тригодишния курс на 18 август 1938 г. с отличен успех с №232. Веднага заминах за с. Голямо Конаре, където към Дирекция на народно здраве се провеждаше практичен и теоретичен курс за сестри-посетителки. Издържах успешно изпита и съгласно чл. 242, буква „з“ от ЗНЗ получих свидетелство №24 593 от 18.XI.1938 г. от Главна дирекция на народно здраве. Ръководител на курса бе с. Тодорина Петрова.

От 1.II.1939 г. до 31.V.1940 г. и от 1.II.1943 г. до ноември 1943 г. работих като сестра - посетителка при Показна здравна служба.

На 8.XII.1942 г. получих „Свидетелство за правоспособност №5697 за милосърдна сестра“ с право за упражняване на професията „сестринство“ в пределите на царството от Гл.ДНЗ на МЗ.

На 12.XII.1938 г. ме назначиха в Плевен със задачата да обзаведа и открия училище за подготовка на девойки за бъдещи майки. То се намирало на ул. „П. Евтимий“ №9 с директорка г-жа Капламанджиева. След откриването му - на 31.I.1939 г. - ме отзоваха оттам и бях пратена в с. Житек, на 16 км от София.

Селяните в с. Житек бяха богати хора, имаше 60-70 къщи, но всички с хубави обори, циментирани ями, с модерно земеделие, но всичко финансирано от Рокфелеровата фондация.

Здравната служба се оглавяваше от г-р Татяна Бендерева (дъщеря на генерал Бендерева, предизвикал бунт между войниците по време на Сръбско-българската война, останал без пенсия). Тя издържаше него, майка си и съпруга си - княз Шервашидзе, белогвардеец, баща на Никита Шервашидзе, шеф на НЕК и живееше в с. Доброславци.

При започване на работа в с. Житек здравната просвета бе на много ниско ниво. С г-р Бендерева започнахме като обхванахме бременните и младите майки, през две седмици се провеждаше здравно-съветателна консултация. Нямаше помещение за целта, а ползвахме една селска стая, снабдена с целия необходим инвентар: теглилка, ръкавици, стерилизатор, спринцовки, литература от МНЗ.

Спонсорираше ни Рокфелеровата фондация с отговорник г-н Уипъл. В първите топли дни започна строеж на здравно-съветателна станция, клуб на младежта и кметски кабинет. Много бързо беше построено двуетажно здание (то и днес съществува) и всички служби бяха настанени там. Квартирата на селския кмет беше в същото здание.

При първото посещение при родилка сварихме как всяка новодошла селска баба си измиваше ръцете през метлата и даваше на родилката на пие, за да роди по-лесно. В кухнята имаше огън и верига за топла вода, като родилката трябваше да се хване за нея и да се държи, а след раждането на другия ден тя трябваше да отиде до реката и да си изпере „мърсотията“. Това аз не го видях, защото веднага обхванахме с лекарката бременните жени и беше уговорено те да бъдат откарвани в т. нар. Майчин дом в София и да остават там до 15 дни след раждането. При тези условия в селото нямаше повече заболявания на младата майка и всички селянки бяха доволни от положението.

Отначало бабите казваха: „Нито лекарката, нито сестрата имат деца, а те ще учат невестите как да раждат и гледат децата си.“ Но стана така, че в тежката 1942 г. г-р Бендерева роди Никита; по-късно и сестрата стана майка с двама сина.

Селяните бяха много доволни от безплатната медицинска помощ. И след моето напускане здравните навици останаха да се поддържат.

Работих в Артро-ревматичния институт към МНЗ от 12.V.1948 г. до 30.XII.1949 г. От 4.I.1950 г. до 20.IX.1956 г. бях медицинска сестра в 40-то основно училище към 13-та поликлиника. Много задълбочено и сериозно се занимавах с училищните санитарни постове - през 1952 г. при градските състезания на санитарните постове заехме първо място.

От 12.IX.1956 г. до 15.IX.1969 г. работих в 22-ро СПУ към 14-та поликлиника. През това време се рполагаха много грижи както за ученическите санитарни постове, така и за средношколците. Сформира се отряд от пет санитарни дружини, ръководени теоретично от петима лекари от 14-та поликлиника и практически от мен и други три сестри. Командир на отряда беше класикът Ивайло Гочков, който беше изпратен за обмяна на опит в Германия. Той завърши и стана добър лекар във Военна болница.

На два пъти санпостът беше класиран като градски първенец. Проведохме Ден на здравето, имаше патронаж на 106-та детска градина. Състезания се провеждаха във всяко училище поотделно между санитарните постове, а след това - районно между първенците. Отговорничката г-жа Ризова беше много добър и съвестен ръководител. Даваше се безплатен обяд на участващите - санитарни постове, лекар и сестра и подаръци - на отличилите се санпостове. Със съдействието на БЧК г-жа Ризова направи екскурзия до Рилския манастир с безплатен обяд и до Бачковския манастир. До Мелник бе организирана екскурзия с преспиване за училищните сестри и лекари в знак на благодарност от БЧК.

ВЕСЕЛИНА ЕЛЕНКОВА-КАНЕВА

Сестра Еленкова е родена в гр. Калофер на 6 април 1907 г. Завършва Пловдивската девическа гимназия и работи като чиновничка, след което през 1932 г. постъпва в училището за милосърдни сестри към БЧК в София.

Завършва тригодишния курс на обучение през 1935 г. Веднага е назначена като старша сестра в болницата на БЧК. Тя служи като база, в която учениците усвояват практическите си знания и умения. Затова подборът при назначаването на щатните сестри се прави с помощта на ръководството на училището.

След две години работа в болницата на БЧК сестра Еленкова преминава на работа като домакиня на училището.

От 1939 г. става старша сестра в Клиниката по ушни, носни и гърлени болести към Александровската болница при проф. Белинов.

След две години, прекарани там, сестра Еленкова се връща отново в болница „Червен кръст“. Работи няколко години и се премества в IV хирургия на Медицинската академия. Остава там до пенсионирането си, но и като пенсионерка продължава да работи до 1978 г. Сестра Еленкова живее в собствения си дом на ул. „Шипка“ 13.

Освен напредналата си възраст и смутено зрение, на 1.01.1997 г. тя счупи левия си крак, което я прикова на легло.

Съставила: сестра Томасини

Информация за сестра Еленкова предостави и Н. Чемширова, която е разговаряла с нея 2-3 месеца преди да почине, но някои факти явно вече е била позабравила. Затова има известно разминаване с тази на с. Томасини. Според нея тя е родена на 4 юни 1907 г. От 1935 до 1937 г. работи в хирургическото отделение на болница „Червен кръст“. В следващите две години е инструкторка в училището, след което става старша сестра в Александровската болница. Чемширова съобщава подробности за празника „Св. Троица“, отбелязван като ден на милосърдните сестри, когато се връчват дипломите на завършващите ученици.

ДАФИНКА НИКОДИМОВА-ХРИСТОВА

Родена е на 17.VII.1907 г. в гр. Варна. През 1926 г. завършва Варненската девическа гимназия., след което постъпва в училището за милосърдни сестри при БЧК-София. Дипломира се през 1929 г. и е назначена в Дружеството за борба с туберкулозата. След едногодишен престой там, е поканена на работа в училището за милосърдни сестри на БЧК - води домакинството му и отговаря за униформеното облекло на учениците. То бива два вида: едно за работа в болницата и второ - за отиване на стаж в Майчин дом и Здравен център. Не след дълго е назначена за инструкторка в училището. Чрез конкурс заминава за Лондон в Кралския Лондонски колеж за милосърдни сестри, където усвоява педагогически знания за редовна инструкторка по предметите: етика, лична и обща хигиена, масаж, болнично домакинство и болнична и училищна администрация.

Сестра Никодимова остава на работа в училището до 1936 г. Тогава тя се омъжва, а правилникът на училището не позволява на омъжените сестри да работят, тъй като трябва да живеят в пансиона и да дават дежурства за учениците.

Тогава отива на работа в Американската близоизточна фондация, учредена от мистър Фелдман. Тази фондация открива здравно-съвещателна станция в квартал Ючбунар (сега Захарна фабрика), където работи и сестра Слава Димова, завършила в Америка. Седалището на тази фондация по онова време се е намирало в Атина. Фондацията е развивала широка благотворителна дейност, като е раздавала продукти – предимно мляко за болни. Открила и училище в квартала за деца, свободни от училище. Занимавали ги в областта на приложните изкуства - дървообработване, рисуване. Момичетата насочвали към плетиво и шев. Не липсвал и учител по физкултура, който ги въвеждал във всички видове

спорт, като през зимата ги е занимавал и с фигурно пързалане. Фондацията е полагала грижи и за безпризорните деца-сираци, като предлагала на семейства да се грижат за тяхното отглеждане. Задачата на двете милосърдни сестри на фондацията е била и да посещават периодично семействата, за да видят какви са полаганите грижи за децата. Милосърдна сестра Никодимова напуска фондацията през 1944 г., когато тя приключила съществуването си. След прекъсване от четири години – през 1948 г., отново започва работа към Първи тубдиспансер с така известните сестри Слава Димова и Веса Ангелова. Тук те са работили с г-р Баилова, съпруга на проф. Ст. Димитров-психиатър.

Около 1950-1952 г. сестра Никодимова е преместена в Санаториума за деца, контактни с родители, болни от туберкулоза, намиращ се в квартал Горна баня. След закриването му, работи в IV поликлиника в квартал Овча купел, където се пенсионира през 1958 г. След пенсионирането си продължава да работи в поликлиничен кабинет. В момента се радва на добро за своите 88 години здраве.

Съставила: сестра Томасини

МАРИЯ КАЛЧЕВА

Родена през 1903 г. в гр. Каварна. Завършва Варненската гимназия и постъпва в училището за милосърдни сестри на БЧК в София през 1928 г. През 1931 г. завършва тригодишния курс на обучение и постъпва в частната клиника на г-р Темелков, където работи 5 години.

През 1936 г. е назначена в болница „Червен кръст“ като старша сестра на хирургическо женско отделение. Солидна, умерена, сериозна, с богат трудов стаж, сестра Калчева се ползва с всеобщо уважение.

Освободена принудително през 1948 г., тя започва работа в 17-та поликлиника, а после в Детска клиника в ИСУЛ при проф. Драган Бобев. След това става старша сестра в Детска ревматологична клиника при г-р Белопитов, намираща се на Руски паметник, където се пенсионира.

В дома си на ул. „Славянска“ тя поканва сестра Цветана Демиревска и преживяват заедно 22 години. Двете остаряха – с. Демиревска често боледуваше и съзнаваше, че вече е в тежест на с. Калчева и сама пожела да отиде в дома за пенсионери в кв. Дървеница.

Съставила: сестра Томасини

ЦВЕТАНА ДЕМИРЕВСКА

Една от най-интелигентните, елегантни и изключително прецизни в работата си сестри - Цветана Демиревска - е родена в гр. Дупница през 1909 г. Постъпила в училището за милосърдни сестри при БЧК през 1927 г. Веднага след дипломирането си през 1930 г. е назначена в Университетската клиника по ушни, носни и гърлени болести на Александровска болница. Тогава ръководител на клиниката е проф. Стоян Белинов.

През 1936 г. сестра Демиревска е поканена за операционна сестра в болница „Червен кръст“ - София, където работи с много известната милосърдна сестра Мария Коева.

От 1944 г., когато училището е евакуирано в Пазарджик, Цветана Демиревска е назначена за инструкторка по операционна техника.

След това - около 1946 г., когато освобождават голям брой сестри от болницата, я преместват в Диспансера за костно-ставна туберкулоза на ул. „Макариополска“ 10, където работи до пенсионирането си.

Сестра Демиревска нямаше свой дом и я приютиха при себе си нейните верни приятелки Жива Пеева и Мария Калчева на ул. „Славянска“ 25. Тук тя поделя дните си със сестра Калчева в продължение на 22 години.

Поради напредналата възраст и на двете приятелки и влошеното здравословно състояние на сестра Демиревска, тя напуска с тъга този гостоприемен дом, за да отиде в Дома за стари хора в Дървеница, където, освен обикновените грижи за домакущите, тя получаваше и медицински грижи в

стационара. Сестра Демиревска почина на 17.IX. 1995 г. Клубът на милосърдните сестри и нейните ученички ѝ поднесоха своята почит и уважение.

Съставила: сестра Томасини

МАРИЯ ДЕРМЕНДЖИЕВА–КРАЙЧЕВА

Родена е на 31.XII.1911 г. в с. Драгомирово, Свищовско, в семейство на учители. Гимназиалното си образование завършва в Свищов, а през 1930 г. постъпва в училището за милосърдни сестри на БЧК. Дипломира се през 1933 г. и остава на работа в болница „Червен кръст“ до 1944 г.

През 1941 г. г-р Тодор Зъбов, директор на БЧК, ѝ възлага да организира военнополова болница, която да замине за Полша-Легииново.

Сформирана е група от дипломирани милосърдни сестри, самарянки и мъже за санитарни. БЧК оборудва военнополовата болница с мек инвентар, медицински инструментариум и всякаква санитарна посуда; с кухненски инвентар за готвене и за трапезарията.

През м. ноември 1942 г., така оборудван, санитарният влак заминава за Полша. След тридневен пътуване пристигат на определеното място - Легииново край Варшава и откриват болницата. С влака идват и 10 милосърдни сестри, 10 самарянки и 10 фелдшери. Приемат се безотказно ешелони с ранени войници.

Работата на с. Дерменджиева там продължава 10 месеца. Поради разногласия с шефа на болницата, пожелава да се върне в България.

След завръщането си през юли 1943 г., тя е изпратена от проф. Ораховац с още 5 милосърдни сестри (сред тях е и сестра Слава Досева) в сестринското училище за ръководни кадри в Берлин. В Дюселдорф, Дрезден и Висбаден с. Дерменджиева е била обучавана за главна сестра на болница. След 3-месечен курс се дипломира и се завръща в България, където започва работа като преподавателка в училището за милосърдни сестри на БЧК, но по лични причини (склучване на брак) - е принудена да напусне.

През 1938 г. с. Дерменджиева участва в международен сестрински конгрес в Лондон. Била е на гости в Бъкингамския дворец, където - в разговор с кралица Мери ѝ казала, че са роднини с нас. Вероятно е имала предвид роднинството на цар Борис III с британския кралски род. На този конгрес са присъствали с. Невена Каранова и с. Мария Коева.

Съставила: сестра Томасини

Спомени на Мария Дерменджиева-Крайчева

(От документалната книга на г-р Спас Спасов Разбойников „БЧК на Източния фронт 1941-1945“, стр. 85/86)

Завърших сестринското училище на Българския Червен кръст в София и работих след това към 5 години в болницата на БЧК. В началото на 1942 г. получих мобилизационно назначение за Полската болница на БЧК, която се организираше за Източния фронт в помощ на ранените. Бях старша сестра от основаването на тази болница. Беше ми възложено сама да подбера персонала от сестри и самарянки. Директорът на БЧК г-р Тодор Зъбов ми каза, че персоналет трябва да бъде представителен, подготвен, съзнателен. Подготвих също обзавеждането на болницата в нейната лечебна част. Самата болница разкрихме в Легииново при Варшава с 4 хирургически отделения. Главен лекар беше г-р Иван Герджиков, който имаше госта тежък характер и с него мъчно работех. Той беше под влияние на съпругата си, която беше назначена на длъжност самарянка, но се опитваше да налага свои виждания относно организацията и работата на сестринския екип. Д-р Герджиков искаше да сменим българската червенокръстка униформа на нашите сестри с униформата на германските сестри, аз не се съгласях. Той беше на действаща военна служба, санитарен капитан и се опитваше да въвежда военни методи на администриране. Управител домакин беше Вл. Апостолов, който имаше своенравен характер и кръжок от свои близки лица из персонала, опитваше се да се намесва в специфичната работа на сестрите.

Един от санитарните фелдшери (подофицери), Шойлев, след като се завърнахме в България твърдеше, че уж имали в Легионово някаква партийна група, която следяла за поведението на персонала. С това Шойлев правеше след войната у нас кариера и zlepоставяше другите служители на Червения кръст.

Аз изпращах своите доклади до Върховното управление на БЧК. За това, че ми се създаваха пречки в работата, молах да бъда откомандирана. Освободиха ме след близо 10-месечна работа, през юли 1943 г.

Спомням си някои епизоди от работата ми в болницата в Легионово. Направиха ми особено впечатление разказите на немски ранени войници - те казваха, че когато на фронта падали 5 руски войници, на тяхно място изскачали 50 и това ги плашело. Немски офицери казвали, че скоро съветската армия ще се свърши, но войниците виждали, че тя има неизчерпаеми резерви и няма да победят.

След завръщането ми в България работих отново в болницата на БЧК в София. Няколко месеца по-късно се омъжих и напуснах болницата.

София, септември 1991 г.

АНЕЛИЯ ЛУКАНОВА

Наводнението на гр. Вигин

Още недипломирана като милосърдна сестра, аз и още няколко колежки, бяхме изпратени в гр. Вигин през 1942 г., когато р. Дунав заля част от него.

Снегът се топеше, но беше студено. Работата ни не беше в помещение, а навън.

Униформата ни се състоеше от: сако, риза, вратовръзка, пола-панталон и , разбира се, кепе. За да се предпазим от простуда, обличахме панталона на пижамата, навивахме крачолите и ги забождахме с игли, а после навличахме полата-панталон.

Загълженията ни към пострадалите от наводнението беше да им раздаваме лекарства и топло бельо. Имаше доста простудни заболявания и уплашени хора.

Необходима ни беше палатка. За целта имахме на разположение десетина войници за построяването ѝ. Те бяха застанали почти в кръг, а аз и Р. Илиева в средата обсъждахме къде и как да се построи. Тя обясняваше нещо с ръкомахане и в този момент единият крачол на червено-раираната пижама се свлече до обувките ѝ. Избухна неугържим смях.

Част от пострадалото население беше евакуирано в околните села. Ние бяхме натоварени на коне, продължихме благородната мисия. Пътувахме няколко часа на отиване и толкова на връщане за един ден. Моят кон, вървейки през гората, за миг потъна с предните си крака в преспа, а аз през главата му се намерих на земята. След като слязохме от конете, ходенето ни беше разкратено за известно време.

След свършената работа във Вигин се завърнахме в училището, където заварихме нашите колежки, т. е. пансионерки, наказани да не излизат в града един или два месеца, не си спомням точно, заради стачката, която са направили в наше отсъствие. Причината била лошата храна. Стачката е станала на вечеря, която е била омлет, чаша прясно мляко с какао и десерт. На всички ни стана ясно, че организаторките ѝ са с леви убеждения.

Дисциплината в пансиона беше на високо ниво. През свободното време можем да излизаме в града за не повече от два часа с тефтерче, в което се вписва часът на излизане и часът на връщане – не по-късно от 19 часа.

На път за Източния фронт.

Постъпих в Училището за милосърдни сестри към Червен кръст през януари 1940 г. Курсът на обучение беше тригодишен. За нещастие, заговори се за война и тя дойде. Неизминала една година от следването ми, се оказах в санитарен влак за Източния фронт. Влакът ни беше обикновен, пътнически. Състоеше се от 6 вагона и съответно 6 сестри и санитарни.

Пътувахме предимно нощем със затъмнени прозорци. Стигнахме гара Букурещ и не продължихме

повече. Престояхме около месец. Със сигурност влакът ни не представляваше интерес. Най-после запристигаха комисици от германски офицери - клатейки неodobрително глави, моментално ни изпратиха там, откъдето сме дошли, за ремонт на влака. 1941 г. посрещнахме на път за България.

Всички ние оглеждахме с благородна завист германските влакове, които непрекъснато идваха от Източния фронт и които технически бяха безупречно удобни. Доколкото си спомням, част от стената под прозореца на влака се сваля и образува нещо като платформа, не зная дали това е точната дума, но носилката се вкарва направо в купето, на мястото на седалката. Влаковете им бяха с много вагони и един специален – за кухня и трапезария.

За шеф имахме г-р Разбойников - енергичен и отличен организатор. Образувахме минихор, ако мога така да се изразя, научихме коледни песни на немски и обиколихме всички болници с германски войници в Букурещ.

Личното ми впечатление от града беше възхитително! Имаше вид на западноевропейски град. С право го наричаха „Малкият Париж“. Не можахме да повярваме на очите си, гледайки препълнените им магазини с луксозни стоки. Пазаруването беше свободно, неограничено, докато у нас купонната система беше опустошила и най-малкия магазин. Лошото, което видяхме в Букурещ, бяха многобройните джебчици. Колкото пъти пътувахме в тролей, непременно някой от нас ще остане без портмоне. След ремонта, влакът замина на изток – без мен, защото майка ми настоя...

Спомени от Западния фронт.

През юли 1942 г. се дипломирах като милосърдна сестра, след двегодишно обучение, вместо за три години, както беше предвидено. Разбира се, причината беше войната. Назначиха ме в Детска клиника на Александровска болница, където се и пенсионирах.

В началото на февруари 1945 г. получих мобилизационно за Западния фронт. Пътувахме три дни в товарни вагони, постлани със слама, върху която нощувахме. На гара Белград престояхме около два часа. През това време ни наобиколиха сръбски войници, които се държаха много предизвикателно. Злобни бяха изказванията им за България и българите. Заболя ни, но ги отминахме с нужната толерантност. Краят на пътуването ни бе гр. Нови Сад, близо до унгарската граница, на територията на бивша Югославия. Настаниха ни в рисуван салон на училище, където пренощувахме няколко нощи на земята, с едно одеяло, а за възглавница ползвахме кепето. След известно време ни снабдиха с двуетажни легла, за които направихме сламеници и се почувствахме комфортно обзаведени.

Накрая дойде ред и на болницата за вътрешно болни войници, която обзаведохме със същите сламеници, напълнени от нас и които разположихме един до друг на земята. За много кратко време се заеха. В отделението, в което работех, бяхме само две сестри за всички смени в денонощието, т.е. на часове почивка, на часове работа и така до края на май. За чистачка на болницата имахме унгарки, взети от лагера. Не стига огромната работа, която извършвахме, а отгоре преживявахме за кой ли път стрес от бомбардировки много близо до града. Един ден, раздавайки лекарства на болните войници, един от тях се провикна заповеднически: „Сестра, не му давайте лекарства, той е немец.“ Отговорих му, че в медицината няма народност, нито политика, има само човештина.

Материалът е осигурен от сестра Томасини

ГЕРГАНА ДЕНЕВА ТОДОРОВА - самарянка, а по-късно - медицинска сестра

Родена съм на 3 май 1923 г. в с. Галово, община Враца, област Михайловградска.

Произхождам от бедно земеделско семейство. Баща - Дено Тодоров Дилов и майка – Стоянка Денева Дилова. Дядо ми - Тодор Дилов, участвал в турската война - в освобождението на България, награждаван е с ордени за храброст. Баща ми е участвал в Балканската война на връх Беласица, раняван и лекуван в болница на БЧК. Награждаван е с ордени за храброст.

На 15 май 1943 г. се сформира курс за самарянки-военновременни сестри към БЧК. Дядо ми и баща ми, като воювали, ме изпратиха в София за този курс.

Той започна от м. май и продължи шест месеца. Провеждаше се в 14-та аудитория на Софийския

университет „Св. Кл. Охридски“ под ръководството на мил. сестри Бояна Христова, Стойна Салабашева и Мария Захариева към БЧК - София.

След това ръководството ме изпрати да специализирам в Общовойсковата болница (Военната болница) - общ профил, във всички клиники - хирургия, вътрешна клиника, уши-нос-гърло, инфекциозна и операционна. Курса завърших успешно и получих диплома за военновременна сестра-самарянка, подготвена от БЧК.

Същата година София беше твърде негостоприемна, тъй като през месеците септември, октомври и ноември имаше много стачки от страна на студентите, работничките от фабрика „Рашев“ и „Марков“. Живеех на бул. „Сливница“ 295 и имах възможност да виждам как се разпространяват позиви по бул. „Сливница“; стачки на студенти и работници и арестувани граждани на София; евреи, със жълти значки да се отличават. Арестувана бях заедно с тях в 7-ми полицейски участък. Оттам разбрах, че София е силно въоръжена с полиция, преследваща еврейското население. Често ми се налагаше да оказвам медицинска помощ на пострадали граждани.

От онова време в съзнанието ми остана споменът за един 19-20 годишен младеж, със светло кестенява малко къдрава коса, бяло лице, среден ръст, който беше прострелян от полицията в района на кино „П. Берон“ - на 100 м. от Военната болница – гръдно отделение. Както стоях на прозореца с работната си престилка видях как този младеж силно тичаше и кръв течеше по лицето му, спуснах се веднага и го посрещнах на полянката; полицията беше спряла да стреля; младежът падна на полянката, успях да избърша кръвта, която течеше от носа, устата и дясното ухо. Младежът издъхна в ръцете ми. По-късно попитах еврейката Мими Петкова от гр. Видин, знае ли нещо за това еврейско момче и тя ми каза, че за него има паметна плоча срещу кино „П. Берон“. Още не съм отишла да я видя и да разбера как се казва...

1944 г. се оказа още по-тежка за българските милосърдни сестри и самарянки, защото бяха изправени пред големи изпитания във връзка с американските бомбардировки над София, започнали през м. ноември 1943 г. и продължили през месеците януари-март 1944 г. Болницата на Българския Червен кръст обаче не се евакуира и заедно с Военната болница поема много от ранените при бомбардировките. Започнат е бил, обаче твърде късно, когато е било вече безпредметно, и строежът на защитно помещение за болните и служителите, за което са хвърлени големи средства. Подготвена е била и една запасна болница в училищната сграда на с. Долни Лозен, Софийско...

Излишно е да разказвам колко трудно време за всички беше и колко често се налагаше да оказваме помощ на пострадалите... В такива мигове си давах сметка колко съм задължена на моите преподаватели от БЧК – Невена Сендова, Кр. Пачеджиева, Ст. Салабашева, Мария Захариева, Зафира Христова, Тодорина Петрова, София Трайкова, Мария Николова – на всички, които ме научиха да помагам на страдащите...

Една вечер, на дежурство във Военна болница, в която специализирах, се срещнах с истинското лице на тази трагедия. Стаята, която трябваше да обслужвам, беше пълна с болни и ранени. В нея беше и един летец, на име Джон, пълен, едър, с руса къдрава коса, англичанин, с фрактура на крака. Вторият летец - американец, чието име съм забравила, беше бомбардирал София и легнеше също с фрактура на крака. Третият летец беше поляк - слаб, с фрактура на краката, имал 4 деца. Той много плака, когато му казах, че в съседната стая сме приели 16 бебета на 7-8 месеца, ранени при бомбардировките.

В друга стая на Първа хирургия видях приети ранени български летци. Един от тях бе Павел от Горна Оряховица, при когото идваше оцелелият му брат Виктор, също летец. Няма да забравя майка им, която пристигна от Г. Оряховица и заедно с нас също се грижеха за него.

Лекарите и милосърдните сестри от Общовойсковата болница работеха денонощно. Приехме войници от гр. Кавала, тежко болни от малария, които лекувахме с таблетки „атибрин“. Аз се разболях и отидох за малко при майка си в родното ми село и тамошният лекар д-р Трифон Климентов Панов установи, че съм болна от малария. Майка ми смяташе, че заразата идва от блатските дунавски комари, но според него съм се заразила от болните от Кавала войници. Лекувах се и оздравях.

Когато след 9 септември 1944 г. България влезе във войната срещу Германия, аз не исках да остана извън събитията. Отидох в Оряхово, за да се запиша като войник в 36-ти Козлодуйски полк.

Когато разбраха, че съм завършила курса на БЧК за военновременни сестри-самарянки, ми казаха да замина направо за Скопие, тъй като там се водят боеве и има много ранени от Българската армия с командир генерал Владимир Стойчев. Не ми дадоха командировъчно, нито храна, но едно бедно селско момиче е достатъчно „оправно“ - набързо взех храна от вкъщи, качих се на влака и заминах за Скопие. Там заварих много ранени, заедно с които се отправих към 3-та Армейска хирургическа болница (б.р. формирана в Дупница за нуждите на I отделна армия, действаща по направиението Кюстендил - Страцин - Куманово - Скопие. Настанява се в Дърводелското промишлено училище в града на около 15-20 км от фронтовата линия).

Само за два месеца напълнихме болницата с ранени, които привеждахме в 6-та местна болница, която беше център за превозване директно от фронта на скопска територия и Баня.

Имах възможност да видя много неща, много събития, свързани с Първа българска армия и особено с боевете при Куманово... Моята задача беше всяка санитарна линейка да пристигне невредима до болницата с настанените в нея ранени.

Въпреки всичко имаше добри взаимоотношения между войниците от различните полкове, воюващи на югославска територия. Една вечер си организирахме нещо като тържество в 3-та местна болница под ръководството на полк. Петър Симеонов от с. Сукаче, Врачанско и съпругата му Митка, ранена от фронта. Въпреки умората, събрах сили изпях на ранените бойци песента „Ален мак“, чийто текст научих от Петър Симеонов. Бойците бяха разведени и силно ръкопляскаха, а аз си отгъгнах. Имаше много ранени партизани и войници-доброволци от различни войскови части.

Неописуеми са картините, които изживях, макар и за малко, на скопска територия. Направи ми впечатление, че ранените, които приемах със санитарната линейка, бяха много добре превързани, гипсирани от медицинските работници от Държавната болница в Скопие и военните болници. Доста ранени приемахме с линейката от 14-та дивизионна болница. Опитвах се да отвлечам вниманието на ранените от болките им, като ги карах да ми разказват за боевете над Пчиня, при Страцин, Куманово, както и за любимия ми 4-ти артилерийски полк.

На много бойци пръстите на ръцете и краката бяха измръзнали, станали червени като огън и силно ги болеше, гори като огън. Засегнати бяха вегетативната, периферната и централната нервна система, парезис на краката. Няхахме разпределение на тежко и леко болни - всички бяха заедно в една болница - 3-та местна хирургическа, местността - „Овча купел“. Трудно е да се разкаже всичко за страданията на бойците от първа бойна линия. По-късно, със започването на втората фаза, от унгарска територия започнаха да пристигат санитарните влакове на гара София.

Трудно може да се разкаже за преживяванията ни в ония дни и нощи. Наред с лекарите и милосърдните сестри и ние - самарянките военновременни сестри, работехме денонощно без почивка. Аз изкарах в 3-та и 6-та местна болница 480 денонощия сред ранените бойци.

За мен войната свърши на 26.02.1946 г. - с последния влак от гара София изпратих тежко болните за Наречен.

През 1949 г. завърших института за медицински сестри към БЧК, където ме обучаваха посочените сестри и получих официална диплома за медицинска сестра.

Имам трудов стаж 43 години; работила съм във всички клиники на МА, защото съм общ профил. От професорския състав на МА имам голяма награда, подписана от акад. Асен Хаджиолов. Имам много отличия – медали, почетни значки. 43 години бях предана на болните. Всичко, което съм написала накратко, ме поддържа с бодр дух. Изпитвам сърдечна благодарност към всички лекари и сестри, участвали в боевете на Отечествена война.

(Л.М. - Спомените на Г. ДЕНЕВА са редактирани съобразно необходимите уточнения за фактите и събитията, за които говори. Тя се увлича в обобщения за събития, на които няма как да е пряк наблюдател, като имаме предвид обсега на болницата, към която е работила по това време. От уважение към нея и нейния принос, уточняването ще продължи и занапред)

ЧЛЕНОВЕ НА КЛУБА НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ

(1993 - 2013 г.)

1. Мария Калчева	50. Тодорка Грънчарова
2. Дафинка Никодимова Христова	51. Дора Манжукова
3. Веселина Еленкова Канева	52. Люба Гайдарова
4. Цветанка Бояджиева	53. Мария Карагьозова
5. Любка Попова	54. Вера Пеева
6. Александра Думбева	55. Цветанка Пеева
7. Василка (Веса) Леонидова Паспалева-Дървова	56. Райна Пенчева Диманова
8. Анета Лупанова	57. Невена Маркова Йовчева
9. Кичка Атанасова Паспалева	58. Райна Зидарова
10. Мария Крайчева	59. Станка Славова
11. Мария Планинска	60. Мария Добрева
12. Станка Васева	61. Кунка Величкова
13. Юлия Мицакова-Пейчева	62. Иванка Иванова
14. Кина (Кинка) Николова Шоилева	63. Пенка Йорданова
15. Малина Маринова Николова - Токмакова	64. Веселина Бойкова
16. Мария Григорова Генова	65. Зорка Илиева
17. Мария Тодорова Любенова - Стоева	66. Сийка Златева
18. Митра Желязкова Карабашева	67. Весела Почева
19. Елисавета Атанасова Тръпкова	68. Миланка Дечева
20. Мария Георгиева - Шопова	69. Стефка Маркова
21. Радка Палезоева	70. Милка Петрова
22. Елена Георгиева Захариева	71. Йорданка Григорова Вулева
23. Йорданка Илиева Радкова	72. Мария Доцова Гешакова (Гешкова)
24. Анастасия Георгиева Върчкова	73. Станка Илиева Спасова
25. Станимира Балабанова Пейчева	74. Анна Василева Домжиева
26. Стоянка Костова Димова	75. Иванка Стоянова Михайлова
27. Виолета Дончева - Пеева	76. Иванка Георгиева Стайкова
28. Христина Димитрова Петкова	77. Пенка Драганова Йорданова
29. Лиляна Василева Михайлова	78. Веселина Николова Бойкова
30. Мария Власакова Кирилова	79. Здравка Енчева Пашовска
31. Лилия Михайлова Кюркчиева - Ранова	80. Кети Дончева Георгиева
32. Вера Иванова Минчева - Сиракова	81. Мария Илиева
33. Атанаска Атанасова Дишкова	82. Мария Добрева
34. Петра Илчовска - Атанасова	
35. Ненка Иванова Колева - Чемширова	
36. Екатерина Чолакова	
37. Надежда Стоянова Чалъкова	
38. Мими Савова	
39. Койка Николова	
40. Вера Динчева Ченчева	
41. Милка (Миланка) Москова Бояновска	
42. Райна Апостолова	
43. Рени Атанасова	
44. Стефана Алберт Томасини	
45. Мария Георгиева Мартонина	
46. Надежда Бухова Дувалевска	
47. Емилия Савова Янкова (Лазарова)	
48. Нина Григорова	
49. Василка Георгиева Диманова	

Царица Йоанна връчва дипломата на Александра Думбева, випуск 1939 г.

П Р О Т О К О Л

№ 1

Днес, 27 август 1993 г., в гр. София, в сградата на Националния комитет на Българския Червен кръст, в присъствието на:

- Нейно Царско Величество Царица Йоанна Йоанна
- Нейно Височество Княгиня Мария - Луиза Мария Луиза
- Председателя на Българския Червен кръст
проф. д-р Стоян Саев Стойан Саев
- Главния секретар на Българския Червен кръст
доц. д-р Стефан Гладилев Стефан Гладилев

СЕ ВЪЗСТАНОВИ ДАМСКИЯТ КОМИТЕТ КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ

На възстановителния акт, освен горепосочените, присъстват и:

- Д-р Невяна Моллова-Ганова, к.м.н. Невяна Моллова-Ганова
- Проф. д-р Йорданка Гачева Караджова Йорданка Гачева Караджова
- Д-р Милка Ганова Йоловска Милка Ганова Йоловска
- Г-жа Светла Любенова Миркова Светла Любенова Миркова
- Доц. д-р Милка Саева Милка Саева
- Доц. д-р Нели Гладилова Нели Гладилова
- Мил. с. Мария Георгиева-Шопова Мария Георгиева-Шопова
- Мил. с. Стефана Томасини Стефана Томасини

ДАМСКИЯТ КОМИТЕТ е обществена формация към Българския Червен кръст, съставен от дами, които с доброволния си труд желаят да подпомагат организацията в нейните начинания. Той е открит за всички, които биха пожелали да се включат в него, за да работят за хуманното дело на Българския Червен кръст за закрила на човека, за опазването на неговото здраве и живот.

Факсимиле от възстановителния протокол на Дамския комитет.

ИЗСЛЕДВАНИЯ И НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ ЗА ИСТОРИЯТА НА СЕСТРИНСТВОТО В БЪЛГАРИЯ И НА УЧИЛИЩЕТО ЗА МИЛОСЪРДНИ СЕСТРИ НА БДЧК

МИЛОСЪРДНАТА СЕСТРА НА ЧЕРВЕНИЯ КРЪСТ

За хората от моето поколение е истинско щастие да участват в тържественото честване на 100-годишнината на сестринството в България. В залата виждам и много млади хора и ми се иска те да почувстват значимостта на този миг, в който се среща едно проверено в столетна дейност минало с едно многообещаващо бъдеще.

Факт е, че ние се гордеем с професията си на сестри; че предпочитаме да ни наричат милосърдни, а не медицински сестри, защото като такива бяхме подготвяни в Училището на Българския Червен кръст и защото точно школата на това училище позволи да се възпитаваме в продължение на повече от половин век специалисти, които имаха висок авторитет не само в медицинските среди, но и сами да участват по-късно в подготовката на следващите поколения сестри.

Ще се опитам да изброя най-важните качества на милосърдната сестра на Червения кръст:

Висок професионализъм в пряката работа с болния. Почтеност. Честност. Прекрасни отношения с персонала. Добри организатори, които бързо внедряваха новостите в обслужването на болните с модерна апаратура и съоръжения. Много от тях работиха в операционни, реанимационни и интензивни отделения, в клинични и рентгенови лаборатории, в отделения за спешна медицинска помощ на общественото здравеопазване – сестри-посетителки.

Навсякъде тяхната работа се отличаваеше с прецизност и възискателност, което им спечели голям авторитет и уважение от страна на лекари и пациенти.

Милосърдните сестри на Червения кръст се отличаваха още със своя спретнат, чист вид. По това време сестрите държаха на своята касинка, на чистата и изгладена престилка - и болните, и посетителите никога не грешаха коя е сестра, коя-лекарка и коя-санитарка.

До леглото на болния те извършваха различни манипулации: сутрешен и вечерен тоалет, баня в легло, миене на коса, планово почистване на постелното и личното бельо на болния. Всичко това допринасяше болниците да са чисти, спретнати и привлекателни. Това важеше с особена сила за болницата „Червен кръст“, която беше създадена специално за практическо обучение на младите сестри. Точно те бяха поели грижата за болния през всичкото време на обучението си и то - на високо професионално ниво - така, както бяха научени в практическата стая от инструкторката сестра и зам.-директорката Зафира Христова. В болница „Червен кръст“ нямаше разхищение на персонала. Имаше само по една титулярка старша сестра на отделение, която обучаваеше и контролираше ученичките сестри дали изпълняват задачите си според теоретическата и практическата си подготовка, която протичаше с извършване на всяка манипулация първо на фантом (кукла) в практическата стая, а след това – на самите ученички - една на друга, и най-после - на болния човек в болницата.

Организацията на работата в болница „Червен кръст“ беше на такова високо равнище, което едва ли дори и сега съществува в друга болница у нас. Всеки знаеше конкретните си задължения и никой – от лекаря до санитаря, не забравяше, че това е учебна база. Впрочем санитарите бяха чистачи, преносвачи и не се опираха до леглото на болния. Лечението на болните и обучението на младите сестри, беше платено.

Голям човек и лекар беше управителят на болницата г-р Борис Клайн. Високо ерудиран и способен специалист по вътрешни болести, той изискваше ученичките сестри да присъстват при разглеждането на някои заболявания. Д-р Михайловски - великолепен хирург - също проявяваше интерес и загриженост към учебния процес. Същото се отнася и за останалите лекари – г-р Иван Гребенаров - отличен хирург, г-р Каракашев, г-р Стоянов и други.

Теоретическото обучение на учащите се провеждаше и контролираше от преподаватели от Медицинския факултет и директорките на училището - мил. с. Невена Сендова и мил. с. Кръстанка Пачеджиева. И двете милосърдни сестри се отличаваха със своята култура, възпитание и специална

сестринска подготовка в чужбина - Америка и Англия. Уникална беше тяхната загриженост за здравето и възпитанието на ученичките. Те познаваха в детайли всяко момиче и знаеха как да му помогнат при необходимост.

Освен двете директорки, всеки випуск си имаше инструкторка, която водеше и проверяваше знанията на бъдещите милосърдни сестри. База за обучение на ученичките сестри беше и Александровска болница, и Детска клиника, Майчин дом, Кожна клиника и Здравният център.

Чудно ли е тогава, че възпитаничките на БЧК стават „дялан камък“ в професията си? Където и да отиде на работа, те се отличаваха със своя професионализъм, с високия си морал на хора, посветили се на грижата за болния.

Като доказателство ще приведа изказването на проф. д-р Алберт Луканов на конференцията „Сестринството - високохуманна професия“, проведена на 29.11.1979 г. Цитирам: „Обслужването от тези милосърдни сестри беше на недосегаема висока във всяко отношение както по квалификация, така и по морално-етичните качества и личния им контакт с болния. Това е, за което ние сега само мечтаем.

Никога няма да забравя – продължава той - такива сестри, които нямаха равни в организационно отношение: бившата главна сестра на Александровска болница Кръстанка Пачеджиева - изключително културна сестра, старшата сестра на Института по кожно-венерически болести Невена Сендова, която преобрази и подреди отделието си както никога не е било; старшата сестра на операционния блок на Първа хирургия на Медицинския факултет Мара Николова; главната сестра на ИБМП „Пирогов“ с. Гена Нинова, старшата сестра на операционния блок с. Балашикова - изключително образована и дисциплиниран човек. Две сестри – Лалкова – операционна сестри и Балджийска – старша сестра на хирургическо отделение, дали живота си за болните.

Затова, колкото се касае до нас, старото поколение лекари, които са работили с много сестри и в разни страни, можем да кажем само едно – Дълбок поклон и уважение на червенокръстките сестри!“

Към тези имена можем да добавим още стотици - кое от кое по-значимо в историята на сестринството.

Ще започна с две от тях - сестра Невена Сендова - старша сестра на Института по кожни болести и сестра Кръстанка Пачеджиева - главна сестра на Александровска болница. Тези две големи жени, доайени в сестринството, завършиха своята кариера в учебната база за лекари - Медицинския университет с Александровската болница. Който се е докосвал до тях, е оставал за цял живот със спомена и възхищението си от знанията им, от тяхното непринудено, топло и сърдечно отношение, от тяхното възпитание и култура. Те бяха родени за тази хуманна професия. Н. Сендова и Кр. Пачеджиева са стояли плътно до двете американски инструкторки Рахила Торанс и Теодора льо Гро при реорганизацията на Училището за милосърдни сестри на БЧК и болницата „Червен кръст“ като база за обучение. И двете оставиха светла диря в историята на сестринството и на Българското дружество „Червен кръст; оставиха пример, който няма да се забрави.

В Александровска болница работиха успешно: Мария Калайджиева - старша сестра на Детска клиника; Ана Василева - старша сестра на Трета хирургия; Малина Маринова – реанимационна сестра в Трета хирургия; Вера Джунджурова - урология; Кръстина Филипова – старша сестра в Детска психиатрия; Елена Захариева – старша сестра в Онкологично отделение ; Анастасия Вълкова - операционна сестра в Четвърта хирургия; Лилия Ранова – ортопедия; Станка Васева и с. Петрова - Стоматологичен факултет. Авторитета на червенокръстките милосърдни защитаваха с всеотдайния си труд и Цв. Гешева - операционна сестра във Военна болница; Мария Кирилова – отлична сестра в ИБМП „Пирогов“...

Списъкът може да продължи още много, но тъй като практически е невъзможно да изброим всички, ще разкажем за една от тях, която повечето от нас възприемат като своеобразен еталон за качества на милосърдната сестра. Става дума за милосърдна сестра Стефана Алберт Томасини - председателка на Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК. Тя е сред нас и ние, нейните колежки, добре я познаваме и можем да подчертаем, че сестра Томасини винаги е работила там, където е имало тежки за решаване проблеми. Стефана Томасини участва активно в дейността

на БЧК като милосърдна сестри по време на тифозната епидемия в гр. Кюстендил, в здравно-съвещателните станции в Стара Загора и Ямбол, в детска ясла №1 „Княгиня Евдокия“ в София. От 15 юли 1941 г. е главна сестра на Окръжна болница - Велико Търново. За два месеца тя преобразява болницата и със съдействието на главния лекар успява да надникне в складовете на домакина, за да извади залежало постелно и лично бельо, дюшеци, одеяла, посуда за хранене, чехли и други материали и да заличи окаяното състояние на болните в болницата.

От 21 септември 1941 г., по препоръка на директорката на Училището за милосърдни сестри към БЧК Зафира Христова, получава заповед за преназначаване като старша сестра в болница „Червен кръст“.

През м. март 1942 г. сестра Томасини е начело на спешна бригада в помощ на пострадалото от голямото наводнение население на гр. Вигин.

От 4 март 1943 г. до м. юни 1944 г. е мобилизирана от Дирекцията за гражданска мобилизация при Върховното управление на БЧК за операционна сестра на санитарен влак № 1 в помощ на Германския Червен кръст на Източния фронт, където немските лекари са се възхищавали от нейната безупречна подготовка и сръчност.

През 1948 г. я изпращат заедно с бригада в с. Рила, с. Пастра и с. Стоб за оказване помощ на населението с лекарства и грехи при голямото наводнение.

След 9 септември 1944 г. до известно време работи в болница „Червен кръст“ като старша сестра на операционния блок. По-късно обаче, заради участието и в санитарния влак на Източния фронт, е преместена в Окръжна болница, а след това – в Министерството на строежите; после е старша сестра в Ушна клиника на ИСУЛ, където нейното отделение непрекъснато е излъчвано за „отличник“ на ИСУЛ.

Сестра Томасини винаги е поддържала връзка със сестрите, с които е учила и работила през годините и които високо ценят качествата ѝ на човек и професионалист. И затова, през 1994 г. - само година след създаването на Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК, те я избират за своя председателка, каквато е и в момента.

Стилът на сестра Томасини се отличава с непоколебимост, замах, упоритост, амбиция, прецизна организация и много възискателност. Тя е неуморна в желанието си Клубът да носи атмосферата на Училището на БЧК. За много кратко време той намери своя облик, бързо се вписа в дейността на НК на БЧК и на Столичния комитет на БЧК и си извоюва завиден авторитет.

Вижда се непрекъснато, че милосърдните и медицинските сестри все повече навлизат в здравното дело като изключително необходими съдружници на лекаря в грижата за болния. Не дай, Боже, дано не се роди „сестра-робот“, за да не изчезне топлата човешка дума и усмивка. Нека напредва приложението на медицинската техника и модерната апаратура - тя е крайно необходима в науката и практиката на здравеопазването.

Сега нашата мечта е това, което нашето поколение милосърдни сестри е научило в професията и в живота, да го предадем като скъпо наследство на по-младите. Ако всички заедно съумеем да запазим най-доброто от традициите и го съчетаем с изискванията на новото време, с човешките качества на младите ни колеги, ще пренесем в новия век, в третото хилядолетие онази хуманност, която осмисля сестринската професия.

И накрая искам да изкажа нашата голяма признателност на създателя на Червения кръст Анри Дюнан и на неговите верни и предани последователи в цял свят, които прилагат в живота неговите принципи и идеи.

Затова е създадено и сестринството в целия свят и нека то пребъде във вековете.

Мил. с. Цветана ДИЛОВА

(Произнесено на тържественото честване по случай 100-годишнината на сестринството в България)

БЪЛГАРСКИЯТ ЧЕРВЕН КРЪСТ И СЕСТРИНСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

Появата и развитието на сестринството в България е неразривно свързано с дейността на Българския Червен кръст, тъй като по начало червенокръстките дружества и организации по цял свят играят значителна роля в развитието на сестринското образование.

Възстановяването на българската гържавност след Освободителната руско-турска война от 1877-1878 г. създава обективни условия за развитие на здравеопазването. В първите десетилетия след Освобождението то е с лечебна насоченост и по-специално към развитие на болничното дело. Липсата на достатъчно медицински кадри, съчетана с лошата материална база, изпъкват особено силно по време на Сръбско-българската война от 1885-1886 г., която е сериозно изпитание както за младата гържава, така и за нейната войска. И точно тогава БДЧК изиграва важна роля за подпомагане на ранените и болните във войната. Освен помощна дейност вътре в страната, то успява да привлече чрез МКЧК в Женева редица чуждестранни санитарни мисии, които помогнали да се спаси българската войска от санитарна катастрофа. Когато завършва войната, тези мисии подаряват на БДЧК своето медицинско оборудване и медикаменти. То, от своя страна, предоставя повечето от тях за гообзавеждането на гържавните болници в страната. Особено голяма била ползата от медицинския инструментариум. Известно е, че Руският Червен кръст, след напускането си през 1879 г., оставя на БДЧК всички свои складове, с материалите от които БДЧК работи чак до Балканската война.

С особена острота изпъквал въпросът за подготовката на специално обучени сестри. Опитът с привличането на интелигентни жени във военните и гражданските болници не дал очакваните резултати, поради ниското ниво на медицинските им знания.

Епизодичният опит на клона на БДЧК във Варна за подготовка на такива кадри по време на Сръбско-българската война бил последван през 1894 г. от решението на Централното ръководство Дамският комитет на Дружеството да се заеме с решаването му. През 1895 г. бил организиран едногодишен курс, в който привлекли 15 жени, но той не предизвикал очаквания интерес; втори курс не последвал и идеята за създаване на училище за милосърдни сестри била изоставена, но не умряла. Специална комисия, оглавявана от зам.-председателя на Централното ръководство проф. д-р Христо Стамболски – директор на Дирекция „Народно здраве“ при Министерството на вътрешните работи и членове: д-р Петър Ораховац и д-р Димитър Моллов, изработила специален устав за обучение на учениците милосърдни сестри.

Официалното откриване на първото българско училище за милосърдни сестри става на 28 май 1900 г. За негов директор бил предложен д-р Петър Ораховац, който оглавил за една година както училището, така и създадената за целите на обучението малка болница „Червен кръст“. След него за кратко време тези постове заема д-р Димитър Моллов.

Много ИЗСЛЕДВАНИЯ са посветени на развитието на това училище и на болницата „Червен кръст“, между които следва да отбележим с предимство историите на Българското дружество Червен кръст, писани от д-р Никола Радев (1909 г.), проф. д-р Стефан Ватев (1935 г.), Георги Госпоинов и Георги Ангелов (1959 и 1964 г.), сборника „100 години Български Червен кръст“ под редакцията на д-р Кирил Игнатов (1978 г.), „Български Червен кръст 1878-1998 г.“ на д-р Васил Топузов и доц. д-р Стефан Гладилев.

Сериозен принос в тази насока представляват: сборникът „История на медицината“ (1980 г.), „Историята на медицината и сестринството“ на Миладин Апостолов и Пенка Иванова (1998 г.), както и монографията на доц. д-р Петрония Карамитрева „Памет за Анри Дюнан“.

Сериозното отношение на БЧК към изучаването на тази негова дейност се потвърждава и от работата на създадения през 1993 г. Клуб на милосърдните сестри при НК на БЧК, който има определени заслуги за опазването на разнообразна информация (спомени, документи, вещи, отличия, снимки и др.). Тя позволява да се види по-ясно развитието на тази червенокръстка дейност. Затова днес не е нужно да повтаряме познатите и многократно изтъквани данни за развитието на първото училище за милосърдни сестри в България. Ще се опитаме да открием най-важното. Няма да досаждаме и с дитирамби колко значима е тази дейност в общото развитие на националното

гружество и в съгбата на няколко поколения жени, посветили се на тази професия.

Подобно на Кръстина Пачеджиева, която се опитва да събере в няколко пункта приносите на Флоранс Найтингел и ние ще открием най-важното в неразривната връзка на Българския Червен кръст и сестринството:

БДЧК навреме оценява значението на тази професия, като се опира на световния опит в грижата за болни и ранени по време на война и в помощ на здравеопазването в мирно време.

Най-изтъкнатите дейатели на националното гружество, като се започне от първооснователите и се премине през първите ръководства, всички се стремят да приложат най-доброто в обучението и възпитанието на милосърдните сестри на Червения кръст.

ДОКАЗАТЕЛСТВА:

- Основите се полагат с помощта на Руското гружество Червен кръст, което изпраща по молба на БДЧК милосърдните сестри Висотская и Сухонен, назначени съответно за наставница и нейна помощница в софийското сестринско училище. Загърба си РДЧК има сериозен опит в тази насока чрез създадената от Н. Ив. Пирогов „Крестовоздвиженска общност на милосърдните сестри“, взела активно участие в Кримската война (1853-1856 г.). РДЧК е доказало реалната полза от тази професия чрез конкретното участие на десетки руски милосърдни сестри по време на Освободителната руско - турска война, обобщен израз на които се явява саможертвата на баронеса Юлия Вревская. По-късно те се доказват и в санитарните мисии на РДЧК по време на Сръбско - българската и Балканската война.

- По примера на РДЧК се създава сестрински дом, в който се настаняват самотни сестри-пенсионерки, а също така и болни и неработоспособни сестри. Този сестрински дом е построен в двора на училището – днес в района на Института за бърза медицинска помощ „Пирогов“ и бил управляван от сестрински съвет. Модерната за времето си сграда е открита през 1912 г.

- БДЧК е много чувствително към въпроса за усъвършенстването на обучението на милосърдните сестри. Провокира го и Царица Елеонора, която изпраща през 1909 г. две български сестри на обучение във Виена и четири – в Румъния, които след завръщането си се зачисляват в първата организация на милосърдните сестри - „Света Троицкото общество на милосърдните сестри“. По нейна идея Ръководството на националното гружество решава да подобри преподаването в него и да го издигне до равнището на тогавашните европейски и американски училища.

- Основата е във въвеждането на признатата в цяла Европа система на Флоранс Найтингел (1810-1910 г.) - „геня на сестринството, основателка на модерното сестринство, реформаторка на много военни и граждански болници, героиня от Кримската война.“ По молба на Централното ръководство на БДЧК Американският Червен кръст изпраща през 1914 г. Хелен Хей и Рахила Торанс, които имат задачата да реорганизируют училището съобразно модерните изисквания на болничната и здравната служба. Избухването на Първата световна война ги принуждава да се върнат обратно в САЩ.

- Осем години по-късно, през 1922 г., по молба на Управителния съвет на БДЧК с председател Ив. Евстр. Гешов, Американският Червен кръст изпраща в София милосърдните сестра Рахила Торанс и Теодора льо Гро, назначени съответно за директорка и поддиректорка. Със съдействието на българските милосърдни сестри Бояна Христова и Кръстина Пачеджиева те изработват нов правилник на училището и въвеждат нов начин на обучение. Това е в съответствие с намерението на Американския Червен кръст да издигне нивото на обучение в Училището за милосърдни сестри в София до равнището на американските специализирани училища. След Рахила Торанс, която ръководи училището три години, нейна приемничка става Хейзъл Гоф, която работи също три години. Освен това Ръководството възприема програмата на Международния сестрински съюз, която включва подготвителен период от три месеца.

- От 1928 г. ръководството на училището е поверено на милосърдна сестра Невена Сендова, която преди това специализира в болници и училища в САЩ. Три години преди това е заместничка на Рахила Торанс. През 1934 г. тя се омъжва и поради това напуска училището и преминава на работа в системата на държавното здравеопазване. По време на 7-годишния си мандат Н. Сендова не

само продължава започнатото от американските сестри, но и го издига и усъвършенства. С това започва „българският период“ в развитието на училището.

- След Н. Сендова директори на училището са Кръстина Пачеджиева (1935-1940 г.), Зафира Христова (1942- 1944 г.), София Башева, Ангелина Манева и Елена Захариева (1945 –1953 г.)

- Промените след 1944 г. поставят своя отпечатък върху развитието на училището – до 1953 г., когато то минава на разпореждане на МНЗ. Неговото ръководство, в лицето на С. Башева и Ел. Захариева, отговорно изпълняват задачите му по подготовка на милосърдни сестри, ТКЗС - сестри, които всъщност са военновременни формирования, предшественици на санитарните дружини.

- Милосърдните сестри на БЧК са образец на завиден професионализъм, хуманност, висок морал – качества, които и днес предизвикват възхищение и респект. Тези техни качества са проверени в денонощната им работа както в болница „Червен кръст“, така и в най-престижните клиники и болници в страната; минали са суровата проверка на войните и изпитанията на мирния ден.

- Възпитанички на училището оглавяват и първите държавни училища за милосърдни сестри в София, Пловдив, Варна и Скопие. А дълбокото уважение, с което се отнасят помежду си и към своите инструкторки и наставнички говорят, че в училището са възпитавани не просто професионалисти, а преди всичко прекрасни личности.

- БДЧК винаги се е грижело за развитието на сестринството независимо дали то е под негово ръководство. До 1953 г. това става чрез неговото училище и болница, а след това – чрез разнообразни форми на здравна профилактика и здравно възпитание, в които милосърдните (по-късно-медицинските) сестри, играят важна роля.

- Българският Червен кръст е един от инициаторите и ревностните поддръжници за въвеждането на университетското равнище в подготовката на медицинските сестри в съзвучие с препоръките на Комисията на Европейската общност от 1989 г. за подготовката на медицинските сестри през XXI век. На практика преустройството в редица страни, включително и у нас, изпревари тази препоръка.

- В продължение на повече от един век Българският Червен кръст се е интересувал от своите милосърдни сестри според възможностите си, награждавал е най-изявените от тях с червенокръстки отличия. От 10 г. той обгрижва и приютава бившите възпитанички на своето училище чрез Клуба на милосърдните сестри, в който те продължават да се чувстват част от голямото семейство на Червения кръст.

Мил. с. Цветана ДИЛОВА

(Съобщението е изнесено на научната сесия по повод 125-годишнината от създаването на Българския Червен кръст, 24 октомври 2003 г.)

1973 г. – Среща в Александровска болница - отляво надясно – Елена Захариева, Ангелина Манова, г-ца Хейзъл Гоф, София Башева, г-ца Алисън; зад тях Елена Паникян, с бялата коса – Мария Николова. На катедрата – Цветана Дилова.

1974 г. – юбилейна среща – отляво надясно: Ангелина Манова, Пенка Огнянова, Елена Ковачева, Мария Николова, София Башева, II ред – Елена Захариева, г-р Алекси Пейков, Вера Трендафилова, г-р Минчо Ников, Елисавета Мензилева.

ЕТАПИ В РАЗВИТИЕТО НА СЕСТРИНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ДО 1953 г.

С разкриването на „Св. Троицкото общество на милосърдните сестри“ у нас (1900 г.) се слага началото на научното професионално сестринство в България. В неговата история се очертават два основни периода, характерът и особеностите на които се обуславят от възприетата система за подготовка на сестри и от формите на тяхната професионална консолидация. Първият период обхваща времето от основаването на Обществото - 1900 г., до началото на 20-те години, когато се провежда основна реорганизация на образователната система за сестри и се основава българското сестринско дружество. Сестринското дело през този период е съсредоточено изцяло в общината.

Вторият период започва от началото на 20-те години и продължава до 1944 г. Подготовката на сестрите се провежда по американската система, а ролята на обединяващ фактор се поема от сестринското дружество.

Целта на „Св. Троицката община“ е формулирана така: „...да обучи и поддържа опитни нагледници на болни и ранени, които в мирно време да служат под ръководството на лекари в болниците или при частно болните, а във време на война – в болниците, лазаретите и етапните превързочни пунктове, гето отреди дружеството Червен кръст било у нас или странство...“

Ученичките, както и сестрите, живеят в общежитие и носят специална униформа, с която са задължени да се движат и извън болничните заведения. Общината е подчинена непосредствено на централното ръководство на БЧК. За нейната работа отговарят главният лекар на дружествената болница, „началницата“ на общината и нейната заместничка. От 1921 г. ръководството на общината се поема от управителен съвет в състав: председател – представител на централното ръководство на Българското дружество Червен кръст и членове: управител на болница „Червен кръст“, „началницата на общината“, представител на дирекция „Народно здраве“ и две членки на Софийския клон на Българското дружество Червен кръст.

Назначаването и преместването на сестрите на работа от 1901 до 1921 г. се извършвало от „началницата на общината“ при съгласие на директорите на народното здраве и военно-санитарната част, а от 1921 до 1926 г., когато сестрите минават изцяло под ръководството на дирекция „Народно здраве“ – от Управителния съвет на общината.

Още от основаването на общината е разкрито общежитие, в което имат право да живеят ученичките, сестрите, работещи в болница „Червен кръст“; завършилите, но още неназначени на работа сестри; „началницата на общината“ и нейната помощничка. С право на временен престой се ползват сестрите от провинцията при посещение в София и сестрите в отпусък.

Така, през първия период сестрите имали полумонашески режим – обучение и живот при строги правила.

Началото на втория период от историята на сестринството в България се бележи от две важни събития - реорганизация в сестринското образование и основаване на сестринското дружество.

Реорганизацията се провежда под ръководството на американските сестри Рахила Торанс и Теодора льо Гро. Основните моменти, които тя обхваща, са: повишени изисквания в образователния ценз на кандидатките за сестри (най-малко шестокласно гимназиално образование); увеличение на срока за обучение от 2 на 3 години; въвеждането на тримесечен изпитателен срок; разширяване програмата на теоретичната подготовка; платен практически стаж. Тези промени в системата имат за крайна цел да заменят стария тип сестра-монахиня със светска, съвременна сестра.

Осъществяват се и редица административни преобразования, в резултат на които училището за милосърдни сестри от невелика част от общината се превръща в една сравнително самостоятелна институция, но все още затворена в организационно-управленческите рамки на Червения кръст.

На общо събрание на сестрите и ученичките на 28 януари 1924 г. се взема решение за основаване на Сестринско дружество, което да започне издаването на свой печатен орган. Избрани са: временен комитет с председател Бояна Христова със задачата да изработи устав на дружеството и два допълнителни комитета, които да уточнят неговото име и девиз, названието на неговото бъдещо издание и гр.

На 4 февруари същата година се провежда второто събрание. Решава се дружеството да бъде наречено „Флоранс Найтингейл“, одобрява се девизът му – „Служете самоотвержено за най-

голямото човешко благо – здравето“, дружествената емблема. На третото събрание на 11 февруари се уточнява названието на списанието – „Сестра“.

През 1925 г. названието на дружеството се променя. Името на патрона Флоранс Найтингейл отпада и остава само: Българско сестринско дружество. То има три вида членове – действителни („всички дипломирани сестри“), спомагателни („всички ученички в училището за милосърдни сестри“), и почетни („лица, които са допринесли нещо за успеха на дружеството“).

Първото настоятелство е в състав: председателка - Кр. Пачеджиева, подпредседателка – А. Петрова, секретарка – З. Тозлукова, касиерка – Т. Георгиева и библиотекар-домакин – Р. Радева. Поради заминаването на Кр. Пачеджиева за чужбина, тя е заменена с Бояна Христова.

Нов момент в историята на сестринството през втория период е задълбочаването на професионалната диференциация - по пътя на различните форми на специализация се създават категориите сестра-посетителка, сестра-специалистка по болнична и училищна администрация, по медико-социална служба и по диететика.

Сестринските предмети в училището започват да се преподават от инструкторки – милосърдни сестри, които получават специална подготовка за това. Най-близките помощници на американските сестри са Бояна Христова, Кръстина Пачеджиева и Мария Николова, които са преподавателки и им служат за преводачки.

През 1927 г. курсът на обучение се увеличава на 3 години. Били въведени много нови предмети. Освен в болница „Червен кръст“ сестрите започват да практикуват в „Майчин дом“ - по акушерство и гинекология, в Детска клиника (от 1923 г.), в очната, ушната, кожната и нервната клиники на

Александровска болница, в Софийския здравен център – по сестропосетителство и гр.

Във връзка с подготовката на ученичките по профилактика и патронажна работа от юли 1935 г. те се изпращат на 3-месечна практика в Здравния център в с. Голямо Конаре – Пловдивско. Работата на ученичките е в амбулаторията на центъра, посещение по домовете и работа в училище.

В изложеното дотук е видно, че първото училище за милосърдни сестри в България преминава през много перипетии и търпи коренни промени. Започнало скромно в началото на века, то постепенно разгръща своята дейност, опряна на развитието на здравеопазването, на икономическия и административен растеж на нашата страна, за да израсне като авторитетен институт за подготовка на милосърдни сестри, обучавани от много от най-изтъкнатите за времето български лекари-специалисти.

През 53-годишното си съществуване Училището за милосърдни сестри е било галеното дете на Българския Червен кръст. И с право!

Доц. д-р Ирена ВЕЛЧЕВА

(Съобщението е изнесено на научната сесия „100 години сестринство в България“, 29 май 2000 г.)

Невена Сенкова - Попова - директор на училището в периода 1928 - 1934 г.

Невена Сенкова - една милосърдна
служба за всички

РАЗВИТИЕ НА СЕСТРИНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

Началото на сестринското образование в нашата страна е 28 май 1900 г. През стотите години на неговото съществуване то преминава през много промени, докато достигне до сегашния му етап на пълно развитие.

Интересно е да проследим внимателно всички промени, през които минава то.

Както вече се каза, неговото начало е дело на българската червенокръстка организация. И това е напълно естествено, като се има предвид, че в началото на XX век Българският Червен кръст играе важна роля във всестранното развитие на здравеопазването. Дейци на Българския Червен кръст и на изграждащото се българско здравеопазване са видни български възрожденци, дейци и борци за освобождението на България.

С разкриването на сестринското училище за милосърдни сестри (1900 г.) се слага началото на научното професионално сестринство в България. Започвайки първоначално с 8 ученички, то търпи развитие през годините, за да се стигне днес до 13 медицински колежа в страната, с голям брой учащи се девойки и младежи и до въвеждането на висшето сестринско образование.

Според големия български учен-медик проф. д-р Стефан Ватев целта на училището била: "... да обучава и поддържа опитни нагледници на болни и ранени, които в мирно време да служат под ръководството на лекари в болниците или при частно болни, а във военно време – в болниците, лазаретите и етапните превързочни пунктове, дето отреди гружество Червен кръст у нас или в странство..."

От откриването до 1922 г. от това училище излизат 18 випуска, в които завършват образованието си 253 милосърдни сестри. Така то се превръща в основен фактор за изграждането на сестринската професия в България в периода до 1944 г.

В Балканската война 1912-1913 г. участват 122 милосърдни сестри, от които 79 на работа в болниците, 38 зачислени в запаса, а ученичките в редовния випуск – на брой 19, след тримесечно обучение също са изпратени на разположение на войската. Тези сестри са разпределени и работят във военните болници и лазарети, в превързочните и евакуационните пунктове и много малко – в санитарните влакове.

Работата на сестрите с болните и ранените спомага за доброто им гледане и лекуване. Те проявяват всеотдайност и себеотрицание. Не са малко проявите на личен героизъм.

Положението по време на Първата световна война е малко по-добро. Вече имало 161 милосърдни сестри, които са дадени на разположение на санитарната служба на българската армия и работят както през Балканската война.

Голямата реорганизация в училището започва през 1922 г. Тя се извършва от поканените от Американския Червен кръст милосърдни сестри Рахила Торанс и Теодора льо Гро. Курсът на обучение става 3 години. Те престояват в България до 1927 г.

След напускането на американските сестри, от 1928 г. училището се ръководи от една от най-добрите български милосърдни сестри – Невена Сендова, която е първият и дългогодишен директор – от 1928 до 1934 г. След нея са Кръстина Пачеджиева, Зафира Христова.

През 1941 и 1942 г. се откриват последователно три училища за подготовка на милосърдни сестри – в Скопие, Варна и Пловдив. Първото е открито в Скопие – през есента на 1941 г. – след освобождението на Македония и присъединяването ѝ към майката родина. Училището в гр. Варна започва да функционира през октомври 1942 г., а това в Пловдив е открито на 26 ноември 1942 г.

Училището в Скопие просъществува до есента на 1944 г., а другите две и днес са авторитетни медицински колежи, подготвящи добри медицински сестри – институции с дълголетни традиции.

Така, през 1944 г. в нашата страна има три училища за подготовка на милосърдни сестри – училището на Българския Червен кръст в София и държавните училища на Главната дирекция на народното здраве при Министерството на вътрешните работи във Варна и Пловдив.

По време на войната срещу хитлеристка Германия Българският Червен кръст мобилизира 520 милосърдни сестри, които предоставя на медицинската служба на българската армия. Едни от тях са изпратени във военните и временните военни болници във вътрешността на страната. Много

от останалите придружават българските войски по фронтовете в Македония, Югославия, Унгария и Австрия.

Непосредствено след края на Втората световна война се полагат усилия за преодоляване недостига от среден медицински персонал. През 1945 г. се открива училище за милосърдни сестри в Стара Загора и вече училищата са 4. Това спомага броят на подготвените медицински сестри да нарасне от 289 през 1944 г. на 841 през 1946 г.

Постепенно новосъздаденото Министерство на народното здраве започва да открива нови училища в много окръжни градове и в тях се обучават все повече и повече милосърдни сестри. Това се диктува от неимоверното разрастване и откриване на лечебно -профилактични заведения в страната, откриване на участъкови болници в много села, разрастването на лекарските участъци на село и разкриването на специализирани болнични заведения.

През 1949 г. към лечебно-профилактичните заведения се създават сестрински колежии. Броят на обучените постоянно нараства. От 841 през 1946 г., през 1950 г. те достигат 2 304, към 1970 г. – 25 265 и през първата половина на 90-те години броят им надхвърля 50 000.

През 70-те години с правителствено решение на всички сестри се присъжда полувисше специално образование, което спомага да се повиши авторитетът на професията.

В годините след 10 ноември 1989 г. се замисля осъществяването на една стара мечта – сестрите да преминат през специални курсове за висше сестринско образование - такова, каквото от десетки години има в много европейски и американски страни.

През 1996 г. се организира специален курс в Медицинския университет в София. В него следват заочно много старши сестри на болници и отдели, които през 1999 г. завършват първия випуск на медицински сестри с висше образование.

Създадените вече 13 медицински колежа в различни областни градове работят по нова учебна програма, съобразена и с програмите на медицинските колежи във Франция, Белгия, Холандия и др. Обучаваните по нея студенти ще бъдат с висше образование.

В заключение следва да отбележим, че историята на сестринското образование в България през изминалите 100 години потвърждава неразривната му връзка с общото развитие на България като демократична европейска държава.

Доц. д-р Стефан ГЛАДИЛОВ

(Съобщението е изнесено на научната сесия „100 години сестринство в България“, 29 май 2000 г.)

Коледно посещение в Софийския затвор:

отляво надясно: Христина Петкова, Петра Илчовска, Атанаска Дишкова, Стефана Томасини, Мария Георгиева-Шопова.

Станимира Балабанова дарява хигиенни материали на затворник.

РОЛЯТА НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ – ВЪЗПИТАНИЧКИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ ПРИ ДЕЙНОСТТА ИМ В ЗДРАВНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ

Създаването на Червения кръст като хуманна организация е резултат на осъзнатите и благородни пориви и изяви на човека. Взето най-общо, в основата лежи милосърдието към физически страдащи, душевно терзани хора, независимо дали е по време на война или в мирно време. Индийска мъдрост ни уверява, че „съчувствието през време на нещастие е като дъжд по време на суша“.

Идеята за милосърдието към страдащите хора е била винаги в дълбините на българската душевност, защото народът ни е преживял векове в неволи и страдания по време на робството. Няколко десетилетия преди Освобождението възрожденската ни интелигенция организира над 40 женски благотворителни дружества в пределите на поробена България. Подобни дружества се организират и в Букурещ, Пловещ, Браила, Галац, Цариград, Болград и др. Те могат да бъдат взети като предвестници на бъдещите дружества на Червения кръст. Жените-организаторки са първите граждански самарянки. Целта им е милосърдието: подпомагане на бедни деца да учат, болните от тях да бъдат лекувани или всички да бъдат възпитавани не само в любов към родината, но и на зачитане традициите и обичаите на народа, на уважение на стари хора, родители и др.

За да разберем по-правилно подбудите на българката-възрожденка за прояви на благотворителност и милосърдие, ще цитирам мисълта на Елена Караспасова от статията ѝ „За нашите жени“, отпечатана през 1869 г. във в. „Свобода“: „Ние сме българки, природата ни е дарила с ум, сърце и благородни чувства, които сме длъжни да посветим на своя народ...“.

След основаването на Българското дружество Червен кръст се разгръща широко мащабна и многопосочна хуманна и социална дейност. Това налага да бъдат създадени и кадри в помощ на развиващата се лечебна дейност из цялата страна. През 1900 г. е открито училище за милосърдни сестри. На следващата година е учредено и „Общество сестри милосърдни“, чиито устав е публикуван в ДВ, бр. 76. Той има 5 раздела и 19 точки, които уточняват правата и задълженията на сестрите, структурата на обществото и др. В чл. 3 се посочва, че „Обществото има за цел да подготви и поддържа опитни нагледници на болни и ранени, под названието „сестри милосърдни“, които в мирно време ще служат под ръководството на лекарите в болниците (в т. ч. и частни), а във военно време – в болниците, лазаретите, етапните превързочни пунктове, където ги отреди дружество „Червен кръст“. Посочват се документите, които трябва да се представят, включително и удостоверение за добро поведение.

Трябва да се подчертае, че от училището излизат не само професионално много добре подготвени милосърдни сестри, но и с утвърдени морални и нравствени качества. Всички изисквания към тях са залегнали в Правилника, който подробно описва техните права и задължения в здравните заведения. В една заповед от 10.09.1901 г. на БЧК се посочва този правилник, който се разпраща на болниците и с указанията, че милосърдните сестри трябва да се съобразяват с него.

По-късно, в някои окръжни до болниците, където работят възпитанички на Червения кръст, са посочени пропуски или отклонения, извършени от милосърдни сестри. Това обаче засяга най-вече утвърдената униформа на сестрите, която е два вида: празнична и служебна. Празничното облекло се състои от тъмнокафява вълнена рокля без волани и бухнали ръкави; с бяла или черна престилка, на която е изобразена емблемата на Червения кръст; касинка, яка, маншети и черни ръкавици. Работното облекло е от кафява или сива басмяна рокля, синя престилка и касинка. Забранено е носенето на пръстени и други украшения, освен часовник на черен кордон. Освен горните задължения се посочват и други, които засягат и ограничават личния им живот. Дружеството предупреждава, че някои обръщат много голямо внимание на своя тоалет, отиват по градинки с усамотени алеи, понякога цивилни; че се движат в неепоръчителни компании и пр. Забраняват се посещенията на бирарии, вариетета, с изключение на литературно-музикални тържества и пр. Определен е и часът от 1 до 6 след пладне в неделя за излизането им от болницата и то с разрешение от съответното началство и пр.

Като се разглеждат строгите условия на възпитание и служебни изисквания, днес се задава въпросът – не са ли били твърде тежки за изпълнение? Ако се вземе предвид, че младежта в началото

на нашия век е възпитавана в традициите на тогавашното все още съществуващо и влияещо възрожденско време, съзнанието на девойките по-лесно е възприемало и понасяло наложителните изисквания от страна на Червения кръст. Затова и резултатите от дейността на милосърдните сестри - там, където те са работили, са оставяли много добри впечатления и са спомагали за издигане и престижа на съответните здравни заведения. В писмо на управителя на Българската болница „Евлоги Георгиев“ в Цариград от 1905 г. до Дирекцията за опазване на общественото здраве, се споменават имената на двете милосърдни сестри Кица Стефанова и Стоянка Александрова, които са „любезни, чисти, акуратни, спомагат за чистотата, навременно дават медикаментите на болните, с благо отношение към тях... Много от излекуваните не намират думи, за да изразят благодарността си за положените грижи към тях...“.

Милосърдните сестри показват ценните си професионални качества и добродетели по време на войните. През 1912/1913 г. вземат участие 123 милосърдни сестри, също възпитанички на училището при БЧК. Техният брой се увеличава на 161 през Първата световна война, както и от 1113 самарянки - също подготвени от дружеството.

Дружество „Червен кръст“ не само следи и изисква от своите питомки да изпълняват точно поетите си задължения съгласно правилника на обществото „Сестри милосърдни“, но и награждава онези, които са показали усърдие, професионализъм и благородство в работата си. В едно писмо №1747 от 23.08.1929 г. дружество „Червен кръст“ уведомява управителя на болницата „Евлоги Георгиев“ в Цариград, че награждава своята питомка мил. с. Елена Кафадинова с „дружествен кръст“ за „ревностна и дългогодишна служба в болницата и с пожелание още дълги години да служи все така на благородното и човеколюбиво сестринско призвание“.

С безукорната си всеотдайна служба милосърдните сестри-възпитанички на БЧК, допринасят твърде много да бъде издигнат престижът на болничните заведения, където и да са те из цялата страна. С това пряко се утвърждава и до ден днешен, уважението и голямата репутация, с която се ползва БЧК като най-голяма общественополезна организация не само у нас, но и със същите чувства на уважение и на сродните дружества по света.

Илия ГАЛЧЕВ

(Съобщението е изнесено на научната сесия по повод 120-годишнината от създаването на Българския Червен кръст, 22-23 октомври 1998 г.)

На посещение в Дома за стари хора - Г. Баня, 1994 г. - Атанаска Дишкова и Мария Кирилова.

На посещение в Дома за стари хора в кв. Илинден - Ненка Чеширова, 1994 г.

МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ В МИСИИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ

Участието на милосърдните сестри в мисии на БЧК води своето начало от края на миналия век и началото на изтичащия. Нашата цел е да анализираме участието на милосърдните сестри в този благороден процес, да им отдадем необходимото внимание и да подчертаем още един път, че никои не е забравен и нищо не е забравено, когато е сторено по хуманни побуди.

За първи път участие на милосърдни сестри в мисия на БЧК срещаме по време на Руско-японската война (1903-1906 г.). Благодарен на руския народ за помощта, изпратена по време на Освободителната руско-турска война. Българският Червен кръст е изпратил наша медицинска бригада в помощ на Руското дружество Червен кръст в Далечния изток. (Манджурия). Малка България, възпраща се от пепелищата на войната, неукрепнала млада държава, дава скромната си помощ от сърце. Наред със санитарния полковник г-р Димитър Киранов и г-р Мендизов, за Далечния изток заминават милосърдните сестри Заполска и Ингулизова, възпитанички на Училището за милосърдни сестри на БЧК. Бригадата тръгва от София на 4 май 1904 г. и пристигат в Харбин на 4 юни 1904 г. Първите ранени постъпват на 19 юли 1904 г. Потребностите наложили болницата да се разшири от 30 на 60 легла, като 30 легла се дават от Руския Червен кръст. Към българския екип се включвали също санитарните фелдшери Ангел Марков и Стоян Димов. След разширяването на болницата до 60 легла към нея е придадена една милосърдна сестра-рускиня – Людмила Янушка и 6 души санитарни-руснаци. След два месеца от България дошли допълнително още две милосърдни сестри. Или общо в тази мисия взели участие 4 милосърдни сестри и двама санитарни фелдшери, освен лекарския персонал. На 10 ноември 1905 г. българската болница преустановява своята дейност след една година, три месеца и двадесет дни, поради отстъпление на руската армия. За този период в нея са лекувани 601 души – ранени и болни, които са пролежали общо 14 838 леглодни. За издръжката на болницата са изразходвани 157 000 лева. Нашата бригада е лекувала не само военни пациенти. По време на евакуацията си в гр. Верхнеудинск – областен център в околностите на Яблоновските планини, била открита безплатна амбулатория за местното население, където лекарите и сестрите вършели и широка профилактична дейност. Оценката, дадена от представители на руското военно командване и Руския Червен кръст за нашата далекоизточна бригада е, че тя е изпълнила с чест и достойнство своите задължения и е спечелила уважението на руския народ.

Когато разглеждаме на картата разстоянието от София до Харбин, може би повече от 14 000 километра, дори днес, в мирно време, при сегашните възможности за придвижване, пътуването на такова разстояние прилича на авантюра. Трябва да отдадем нашата почит и уважение към онези 4 крехки милосърдни сестри, които гръзнаха да прекосят огромни разстояния в трудни военни времена и да покажат своята любов към професията, любовта си към руския народ.

По време на Първата световна война през 1914 г. Българското дружество Червен кръст изпраща в Русия българска медицинска бригада със 100 легла. В нея взели участие милосърдните сестри Екатерина Ангелова и Екатерина Фегенхехт и две самарянки, съпруги на лекари от бригадата. Бригадата работи в Тифлис и край Екатеринодар 22 месеца до 1916 г. В болницата се лекували над 800 ранени, извършени са над 150 операции, прегледани и лекувани 5 000 души от местното население. Заради влизане на България във война с Русия бригадата била отзована и тръгва за България на 25 август 1916 г. през Москва, Санкт Петербург, Стокхолм и Виена и на 25 ноември 1916 г. пристига в София.

По време на Първата световна война Българското дружество Червен кръст дава на разположение на местните фронтови болници 161 милосърдни сестри и 1 193 самарянки за обслужване на болни и ранени.

Спорен и често политизиран елемент от дейността на БЧК е участието му на Източния фронт (1941-1945 г.) на страната на Германия. От достъпната ни литература дойдохме до убеждението, че една такава благородна дейност като тази на БЧК не трябва да се политизира. Ето защо ние съвсем безпристрастно ще споменем ролята и имената на милосърдните сестри, взели участие в тази дейност. През 1941 г. председателят на БЧК проф. Димитър Ораховац, с решение на Дружеството, изпраща за Източния фронт санитарен влак с началник г-р Стоян Попстоянов, специалист-хирург. В

мисията вземат участие Мария Неманчиева - старша милосърдна сестра, Руска Маркова - милосърдна сестра, Ангелина Иванова - милосърдна сестра, Стефка Тодорова – новозавършила ученичка-сестра, Славейка Методиева, Фани Хаджииванова, Василка Кръстева - новозавършили милосърдни сестри и още две новозавършили милосърдни сестри, чиито имена не можем да назовем точно. Освен това в бригадата били още самарянките: Вера Новакова, Цветана Йотова, Павлина Стоичкова, Дешка Байчева, Александра Любенова, Йорданка Стоилова. На 6 декември 1941 г. санитарният влак тръгва от гара София за Букурещ. В началото на 1942 г. той се завръща обратно в София, без да е пристигнал на фронта поради негодност на вагоните. Всички милосърдни сестри и самарянки в този влак са от училището за милосърдни сестри на БЧК в София.

В края на м. февруари 1942 г. от гара София заминава полска етапна хирургична болница за Източния фронт. Тя пътува през Белград, Виена, Варшава и се установява недалеч от Яблоня – Легионово - Варшава. Шеф-хирург на болницата е д-р Иван Гребенаров – виден специалист от болницата „Червен кръст“ в София. Като милосърдни сестри в болницата работят Мария Дерменджиева-Крайчева – старша сестра, Йонка Цветкова – милосърдна сестра, по-късно старша сестра, Йорданка Душилова-Бочарова, Блага Кантурова, Геновева Новацка, Фани Хаджииванова, Надежда Димчевска – всички възпитанички на софийското училище на БЧК. В болницата са работили още много милосърдни сестри и самарянки, чиито имена не се знаят точно. Общият брой на милосърдните сестри е бил 16.

През м. март 1942 г. БЧК изпраща на Източния фронт втори медицински ешелон. В този влак има 3 милосърдни сестри: старша, операционна, превързочна. Старша милосърдна сестра е била Мария Неманчиева. Поради разпадане на дисциплината този влак е върнат обратно в края на 1942 г. в София и след няколко усъвършенствания през март 1943 г. той отново заминава за фронта. Този път влакът се ръководи от д-р Спас Разбойников-хирург. Мария Неманчиева - инструкторка в училището за милосърдни сестри на БЧК, е била висококвалифицирана, интелигентна, авторитетна, предана на работата си сестра, работила в санитарния влак от декември 1941 г. до края на войната. Тя е завършила курс за ръководни кадри – милосърдни сестри в Берлин, заедно с Йорданка Душилова-Бочарова, по това време старша сестра на червенокръстката болница в Легионово край Варшава. Д-р Спас Разбойников описва дейността на м. с. Йорданка Бочарова така: „Старшата ни сестра беше непрекъснато сред болните и ранените, нямаше нужда от контрол и напътствия. Беше пример за останалите сестри и болногледачи...“.

Операционната сестра е била Стефана Томасини от болницата на БЧК, завърнала се в София преди края на войната. Превързочната сестра Рина (Райна) Пенчева отначало е работила в болницата в Легионово, а от началото на 1943 г. преминава в санитарния влак. Тя не е имала семейство. Била е изцяло предана на сестринската работа. Свирела е добре на китара. След края на войната се завръщат: Рина Пенчева – в София и работи до пенсионирането си, а Мария Неманчиева се омъжва и създава семейство в Пловдив, където работи до пенсионирането си. Има син лекар.

Санитарният влак е пътувал навсякъде на Източния фронт. От Варшава до Кримския полуостров и до Орел, Смоленск, Витебск, Минск, Орша, Бобруйск, Гомел, Брянск и др. След две денонощия отпътувал към фронта – там е стоял половин ден и връщането на пълния с ранени влак е траело около 1-2 денонощия. Базовата гара е била Варшава, но влакът е достигал и до Берлин и до холандската граница. Пътуванията до Минск, Вилнюс и обратно били по-кратки от едно денонощие.

Трагична е съдбата на повечето от участниците в мисиите на БЧК на Източния фронт. Независимо, че в голямата си част те са били мисионери на БЧК, посветили младостта си на медицината и хуманизма, получили са само ненавист и политически преследвания в по-късни периоди от живота си – при новата отечественофронтowska власт.

През периода 1952-1956 г. България изпраща две медицински бригади на Българския Червен кръст. Първата мисия работи в Корея от 1952 до 1954 година – в нея са включени 16 медицински сестри. Втората мисия е от 1954 до 1956 година с ръководител д-р Герасим Митров. В нея е включена една медицинска сестра и една лаборантка.

Разгледаният стогодишен период на участие на български милосърдни сестри в мисии на БЧК показва, че през него заграница са били общо 71 милосърдни сестри и самарянки. Около 200

сестри са работили всеотдайно по време на Първата световна война. Всички те са изпълнявали достойно своя хуманен дълг. Дали са своя труд за хуманното дело на Червения кръст, независимо от трудностите на тези мисии, както и от определени предразсъдъци по отношение участието на жени в този процес.

Доц. д-р Йордан ТРАЙКОВ

(Съобщението е изнесено на научната сесия "100 години сестринство в България", 29 май 2000 г.)

КМС, заедно с ВИГ „Млади сърца“ в Дома за инвалиди - Банкя – отляво надясно - Вера Ченчева, Ненка Чемширова - Коледа, 1995 г.

Среща на клуба с г-жа Гоша Бричинска – 1994 г.

МЕЖДУНАРОДНИ КОНТАКТИ НА УЧИЛИЩЕТО ЗА МИЛОСЪРДНИ СЕСТРИ НА БДЧК (1900 - 1944 г.)

Юбилеят на сестринството в България е добър повод да очертаем, макар и накратко, ролята на международните контакти в развитието му. Тази роля се предопределя от факта, че самата идея за създаването на това училище е повлияна от познаването на световния опит в тази насока. В онези години най-силно е влиянието на руската сестринска школа, качествата на която българските медиги и българската общественост виждат по време на Освободителната руско-турска война през 1877-1878 г. Затова при създаването на училището и при първите му стъпки контактите с Руския Червен кръст и с милосърдните сестри на Крестовоздвиженската община имат определяща роля както по отношение на учебната програма, така и по отношение на униформата, вътрешния ред и взаимоотношенията му с различни институции и личности.

Факт е, че първите строители на сестринското образование у нас, които едновременно с това са и между ръководителите на националното гружество Червен кръст, са хора с широк кръгзор и значителни контакти както в страната, така и в чужбина. Достатъчно е да споменем имената на г-р Димитър Моллов, проф. г-р Христо Стамболски, акад. Иван Евстратиев Гешов, г-р Петър Ораховац и др. По тази причина те съумяват по време и след Сръбско-българската, Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война да се възползват максимално от присъствието на чуждестранните санитарни мисии, за да се запознаят с опита и така да актуализират вижданията си за пътя, по който ще се развива училището за милосърдни сестри на Българското гружество Червен кръст.

В сп. „Известия на Българското гружество Червен кръст“ (първият му брой излиза на 12 март 1916 г.) няма определени данни за действия в тази насока. Няма съмнение обаче, че точно анализът на този опит, както и конкретният резултат от работата на трите американски сестри Хелена Хей, Рахила Торанс и Теодора льо Гро; от училището, създадено от Царица Елеонора през 1915-1916 г., е онзи тласък, който създава предпоставки това учебно заведение да се развива като част от сестринството в Европа и в света.

Че това е така, разбираме от статията „Професията на милосърдната сестра в България“, отпечатана в Дружественото списание (кн. 2, 1924 г.). Цитирам: „В априлската книжка на „Сиркюлер д'информацион“ на Лигата на гружествата на Червения кръст е напечатана статия под горния надслов, в която се казва:

„Месечникът на Международния съвет на милосърдните сестри (INFIRMIRS) обнародва една статия на мис Рашел Торанс, която дава отлично изложение на сегашното положение на сестрите в България. Тук привеждаме кратко извлечение...“

Г-ца Торанс, тогава директорка на училището, проследява историята на сестринството в страната, като започва от Освободителната война от 1877-1878 г.; мястото на руските милосърдни сестри; посочва етапите в развитието на училището и подчертава, че то е единственото в страната. Според нея, след промените в програмата от американските сестри са въведени нови методи „и сега приеманите ученички са по-избрани и представляват от гледна точка на възпитанието сериозни гаранции.“

Наистина, след реорганизацията на училището подготовката на сестрите съответства на най-доброто в Европа. Според Невена Сендова, в една статия в сп. „Известия на Българското гружество Червен кръст“, „освен специалните предмети се преподава и английски език, понеже най-добрата сестринска литература е написана на този език. При това, учениките, които обещава да станат добри сестри, имат общо образование и знаят английски език, ще им се отдаде случай да специализират в Англия и Америка, откъдето като се завърнат, ще станат водителки на сестринството у нас.“

До 1935 г. БЧК изпраща със стипендии в чужбина 13 сестри. Осем от тях – Тодорина Петрова, Бояна Христова, Маргарита Цакова, Мария Николова, Зафира Христова, Дафинка Никодимова, Гергана Балабанова и Богдана Михалска специализират в Лондон със стипендии на Лигата, а останалите – Екатерина Благоева, Кръстанка Пачеджиева, Невена Сендова, Зафира Маждракова и Слава Димова, специализират в Ню Йорк със стипендии на АЧК, БЧК, частни благодетели, Рокфелеровата фондация.

Хейзъл Гоф превежда на български учебници по практическо сестринство и анатомия, Кръстанка Пачеджиева – по бактериология за сестри, а Невена Сендова – по материя медика за сестри.

Ръководството на БЧК високо оценява помощта на АЧК за реорганизацията на училището. На 12 ноември 1925 г. Управителният съвет награждава г-ца Клара Нойс – директорка на сестринството в АЧК затова, че „тя е допринесла извънредно много за успеха на нашето училище и с ходатайството си да ни изпратят американски сестри за ръководителки на нашето училище.“

Теодора льо Гро получава през 1924 г. Големия кръст на Дружеството. А през 1926 г. Управителният съвет награждава г-ца Хейзъл Гоф за нейните заслуги и във връзка с отпътуването ѝ от страната. Тя заминава на служба в Рокфелеровата фондация в Париж като инспектор на сестринските училища в балканските страни.

Времето между 1924 и 1944 г. съдържа десетки примери на постоянни контакти на ръководителки на училището с много международни институции, участия в различни форуми, лични приятелски връзки.

Наши представителки редовно участват в Международния сестрински конгрес – през 1926 г. делегатка е Цанка Добрева, а през 1928 г. – Тодорина Петрова – и двете инструкторки в училището.

Определящото през този период е самочувствието, което имат и деятелите на сестринството, и на Червения кръст за постиженията в България. Според г-н Ст. Лафчиев, дружеството търси средства и пътища, и то не само в пределите на България, но и в някои международни филантропически институти, за да постави училището на подobaващата му висота. Докато в последното заседание на „Консей женерал“ (Общото събрание на Лигата) през 1924 г. в Париж се изказва пожелание сестрите да се групират в общини - подчертава той - ние вече имаме това реализирано, а имаме и нещо повече - за престарелите и инвалидни сестри уреден сестрински дом.“

За авторитета на училището и за значимостта на осъществяваните по линията на сестринството международни контакти говори и фактът, че през ранната пролет на 1938 г. в страната пристига принцеса Ана Шварценберг – председателка на Международното дружество на милосърдните сестри със седище в Ню Йорк. Посреща я председателят на организацията проф. д-р Васил Моллов заедно със съпругата си д-р Невена Моллова, която е член на Учебния комитет на училището, а днес е почетен председател на Дамския комитет при НК на БЧК. По време на посещението си тя се запознава с цялостната работа на училището, остава възхитена от постигнатото и се обсъжда възможността да се открие една паралелка за подготовка на инструкторки, което е стара идея на БЧК.

Интересното е, че всички гости на националното дружество, които посещават България, задължително се запознават и с неговото Училище за милосърдни сестри. Може би това също допринася за повишаване на авторитета му. Но има и нещо друго - работилите във или със Българския Червен кръст и с неговото училище, запазват скъпи спомени за цял живот. Ще разкажа само два факта, с които се гордеят и днес милосърдните сестри на БЧК.

През 1976 г. в България идва мил. с. Хейзъл Гоф. Тя като тя е работила с мил. с. Тодорина Петрова по изграждането на здравния обучителен център в с. Голямо Конаре (днес гр. Съединение), тя се среща с нея, с Невена Сендова, Мария Икономова, Зафира Маждракова. Уредена е среща в гр. Съединение и се развълнували от резултатите от техния труд. След това посетила Дом № 1 в кв. Дървеница, където вече живеели Тодорина Петрова, Невена Сендова, Мария Икономова. Хейзъл Гоф пристигнала в България с една по-млада сестра и съпруга ѝ и споделила с Тодорина Петрова, че е болна от рак. Една последна среща със страната и с хората, които явно са станали скъпи на сърцето ѝ...В тези дни тя намерила време да се срещне и с д-р Невена Моллова и проявила желание да се поклони на гроба на проф. д-р Васил Моллов, което и сторила.

В продължение на много години Теодора льо Гро, която била омъжена за българския дипломат г-н Мишев, поддържала постоянна кореспонденция с Т. Петрова. Тя ни предостави писма и поздравителни картички от пансиона в Калифорния, където Теодора льо Гро е живеела през тези години. Така разбрахме, че през 1987 г. тя навършва сто години. От името на Централния комитет на БЧК бяха изпратени писма - телеграми до Американския Червен кръст и до този пансион с поздравления и благодарност за приноса им в развитието на Училището за милосърдни сестри на Българския Червен кръст.

Мисля, че повече няма какво да се каже. Когато едно дело е посветено на хуманността, то винаги ражда хуманност и хуманисти...

Д-р Славита ДЖАМБАЗОВА

(Съобщението е изнесено на научната сесия “100 години сестринство в България”, 29 май 2000 г.)

ТКЗС-СЕСТРИ В ПЕРИОДА 1951-1958 г.

Годините след Девети септември 1944 г. се характеризират с големи промени във всички сфери на икономическия и обществен живот на България. Тези промени не подминават и съществуващата здравна система. През 1949 г. Политбюро на ЦК на БКП взема решение да се преустрои здравеопазването на нови основи, наречени социалистически, по примера и опита на Съветския съюз. Въвежда се безплатна медицинска помощ, създава се Държавна санитарна инспекция и мрежа от санепидстанции, обединяват се болници и поликлиники, изгражда се специализирана мрежа за медицинско обслужване на работниците и др. При изграждането на новото здравеопазване обаче органите на Министерството на народното здраве се натъкват на един проблем – недостатъчният брой медицински кадри.

През 1950 г. се провежда Вторият конгрес на Българския Червен кръст, който поставя пред организацията задачата да оказва помощ на държавата в развитието на здравеопазването; да разгръща масова здравна просвета и здравна самодейност сред гражданите, селяните и учащите се. Това още веднъж потвърждава, че БЧК е организация, която е имала сила и ресурси да даде своя принос в изпълнението на поставените от новата власт задачи.

Една от формите на подкрепа и помощ от страна на БЧК за разрешаването на проблема с недостатъчния брой милосърдни сестри е организирането на курсове и обучението на млади момичета, работещи в трудово кооперативните земеделски стопанства (ТКЗС) в знания и умения, сродни с тези на милосърдните сестри. Обучените в тези курсове жени останали в историята на Българския Червен кръст като ТКЗС-сестри.

В приетия нов устав на организацията се регламентира създаването на дружества на БЧК в ТКЗС, които са нова за времето си форма на устройство на селското стопанство. Същевременно обаче остава открит и въпросът за развитието на селското здравеопазване - недостатъчен брой медицински лица в селата – както лекари, така и медицински сестри, които да се грижат за здравето на живеещите и работещите на село и да провеждат здравно-профилактични дейности за подобряване на бита и условията на живот; липсата на медицински пунктове. Затова на курсовете за ТКЗС-сестри се е гледало отговорно. Именно те трябвало да изпълняват важни медицински задачи - било самостоятелно- в малките селца, където няма никакъв медицински работник или пък под ръководството на участъковите здравни служби в останалите села. Освен това идеята за курсовете за ТКЗС-сестри се явявала в унисон с тогавашните разбирания за превръщането на организацията в народна и близка до здравните нужди на населението.

Организирането на курсове за ТКЗС-сестри и тяхното обучение е дейност на ЦК на БЧК, просъществувала почти осем години. Първият курс е в началото на 1951 г., а последният (през 1958 г.) завършва на 15 юни 1958 г., като курсовете освен в София (в школата на ЦК на БЧК) се провеждат и в редица по-големи окръзи. За този период се осъществяват 57 курса във Варна, Разград (където са проведени най-много курсове - 15 и са обучени 643 сестри), Ловеч, Видин, Стара Загора, Пловдив, Бургас, София. Това не означава, че от други окръзи не са обучавани ТКЗС-сестри - земеделските стопанства и окръжните комитети на БЧК са изпращали групи за обучение в Школата на ЦК на БЧК - примерно от Шуменски окръг по този начин са обучени 121 девойки. От тези курсове 52 са с българки, 3 - с туркини, 1 - със съветски гражданки и 2 - с българо-мохамеданки. В резултат са обучени 2 760 сестри.

Трябва да се знае, че подготовката на курсовете започва след като Училището за милосърдни сестри на БЧК е преминало вече под ръководството на Министерството на народното здраве.

В курсовете за ТКЗС-сестри се обучават млади момичета, които биват изпращани от земеделските стопанства, в които работят. Нерядко тези девойки са от средата на червенокръстките дружества, създадени в ТКЗС. Обучението се извършва по специално създадени програми, съгласувани с МНЗ, включващи както теоретична подготовка, така и практически занятия по оказване на първа помощ, извършване на медицински манипулации и др. В изготвянето на учебните програми са използвани сродни такива, както и методически пособия, получени от Съветския съюз.

След завършването на обучителния курс всяка курсистка получавала свидетелство за завършен курс. В зависимост от конкретните условия, част от жените продължавали своята работа в земеделските стопанства и едновременно с това изпълнявали функциите на ТКЗС - сестри; друга

част – при наличност на вакантни места, са назначавани за медицински сестри; трети - едва след полагането на приравнителни изпити, получавали правоспособност да упражняват професията на медицинска сестра. Само малка част от тях останали като резервни, без да заемат съответна служба.

За повишаване квалификацията на ТКЗС-сестрите са провеждани съвещания, извършва се обмяна на опит.

Какви всъщност са функциите на ТКЗС сестрите в селата? Най-общо те могат да бъдат обособени в няколко групи:

- На първо място те извършват дейност, свързана с лечебно-профилактичната работа. ТКЗС-сестрата оказва своевременна медицинска помощ на пострадали или болни; извършва различни манипулации; изпълнява лекарски предписания; наблюдава и обслужва болни кооператори в техните домове.

- На второ място са дейности, свързани с борбата със заразителните заболявания, както и санитарно-хигиенни дейности за подобряване на селския бит - изолация на болелите, наблюдение на контакти, санитарна обработка, провеждане на имунизации, ваксинации. Освен това упражняват санитарен и хигиенен контрол на обществени обекти - фурни, бани, бръснарници и др., заведения за обществено хранене, стопанските дворове и домовете на кооператорите. На много места ТКЗС-сестрите са играли водеща роля в осъществяването на прояви по хигиенизиране на домовете и населените места.

- На трето място са дейности по охрана на майчиното и детското здраве. ТКЗС-сестрата издирва бременни жени и ги насочва към женските консултации; посещава ги в домовете им; провежда патронаж над малките деца; наблюдава работата в сезонните детски ясли и градини; следи за здравното състояние на децата и др. Всичко това допринася за намаляването на детската заболяемост и смъртност.

- На следващо място е работата със санитарния актив по селата и широката здравно-просветна дейност. Чрез своята дейност и непрекъснати контакти ТКЗС-сестрите са истински популяризаторки на идеите на Българския Червен кръст и на много места спомагат за изграждането на дружества на Червения кръст в селата.

Трябва да се подчертае, че те са работили в тясна връзка и под ръководството на лекарите от участъковите здравни служби. Очевидно е многообразието от дейности, които са извършвали, както и ползата от тяхната работа. Затова през 1952 г. Министерският съвет приема решение за създаване на сестрински медицински пунктове при ТКЗС, разкрити от съответните стопанства и ръководени от ТКЗС-сестри.

В опита да припомним делото на ТКЗС-сестрите, през призмата на времето можем да направим следните изводи:

- Обучението и дейността им е част от усилията на БЧК да подкрепи стремежите на държавата и новата власт в изграждането и развитието на селското здравеопазване.

- Обучението им отговаря и на обективната необходимост от увеличаване броя на средния медицински персонал.

- Възлагането на БЧК да организира курсовете за ТКЗС-сестри е признание за половинвековния опит на организацията в подготовката и обучението на милосърдни сестри, въпреки че Училището за милосърдни сестри на БЧК вече е преминало към МНЗ.

- Макар че дейността по обучението на ТКЗС-сестри е продължило само осем години, тяхната последваща работа е реална помощ на държавата в развитието на селското здравеопазване, за съхраняване здравето и трудоспособността на селяните и за издигане на тяхната здравна култура.

- Функциите на една ТКЗС-сестра имат специфичен облик, който ги отличава от останалите редовни и червенокръстки сестри.

Накрая следва да се каже, че със своята хуманна дейност за опазване живота и здравето на хората на село, със своята безкористна всеотдайност, изпълнявайки мисията си в продължение на дълги години, ТКЗС-сестрите, обучени и подготвени от БЧК, имат реален принос в развитието на селското здравеопазване, за което ние им дължим полагащото им се признание.

Антон БОРИСОВ

(Съобщението е изнесено на научната сесия "100 години сестринство в България", 29 май 2000 г.)

УЧИЛИЩЕ ЗА МИЛОСЪРДНИ СЕСТРИ – ПОСЕТИТЕЛКИ „ЦАРИЦА ЙОАННА“ В СКОПИЕ

След връщането на Македония в пределите на България през 1941 г. настъпват коренни промени в държавния и обществен живот на областта. Те се проявяват и по отношение на здравеопазването.

Една от най-значимите прояви в тази насока е откриването от Главна дирекция „Народно здраве“ на първото държавно училище за сестри-посетителки, което носи името на Царица Йоанна. Целта е да се подготвят необходимите за страната милосърдни сестри, нуждата от които се чувства особено силно в навечерието на идващата война.

Училището в Скопие съществува до м. септември 1944 г. То се помещава в сградата на вече съществуващото сръбско сестринско училище, разположено в прекрасен парк в полите на Долна Водна планина. Неофициално е открито в периода 20-22 декември 1941 г., но официалното му откриване и освещаване става на 6 април 1942 г.

Курсът за сестри-посетителки е тригодишен, но поради военното положение е намален с една година. За времето на своето съществуване то подготвя три випуска.

В началото са заварени 14 ученички македонки, които се включват в курса на подготовка на сестри-посетителки. Той е едногодишен – дипломират се в края на 1942 г., а в началото на 1943 г. дипломите им се връчват в училището на БЧК лично от Царица Йоанна. Практиката им се води в Първостепенна болница -Скопие.

През декември 1941 г. постъпва първият випуск на училището – 54 момичета, от които завършват 42. Вторият випуск постъпва през м. септември 1942 г., състои се от 52 момичета, от които завършват 32. Възрастта на учениците е от 18 до 25 години, неомъжени. Образованието – след завършен VI и VII клас. В третия випуск – 1943 г., са приети 6 ученички от вътрешността на страната и 15 от Македония – те са с по-ниско образование и затова преминават само 6-месечен курс за самарянки. Останалите продължават по програмата за сестри-посетителки, изпълнявана и в софийското училище.

За директорка на училището е назначена Тодорина Петрова – възпитаничка на Училището на БЧК, специализирала в Лондон със стипендия на Лигата на Червения кръст, която дотогава е инструкторка в Училището на БЧК. За инструкторки са назначени Мария Иванова, Петра Белева и Евтимия Воденичарова. През 1943 г. първите две са назначени за директорки на новосъздадените училища за милосърдни сестри на Главна дирекция „Народно здраве“ съответно във Варна и Пловдив. На тяхно място инструкторки в Скопие стават Евгения Ненова, Мария Лазарова /тя е и домакин на училището/, Диана Попова и Веселина Кавръкова.

Преподаватели през този период са лекари и асистенти от Медицинския факултет в София, военно мобилизирани. Подробни данни за състава на преподавателите, ръководството на училището и дейността му, както и за броя и имената на учениците от I и II випуск, на сестринския състав на Първостепенната държавна болница в Скопие се пазят в ЦИА – София. Ето някои от тези имена на лекари-асистенти, по-късно професори: вътрешни болести – г-р Милчо Дойнов и г-р Вл. Дафинов; фармакология – г-р Николов; нервни болести и психиатрия – г-р Шинковенски. В училището работят и македонски лекари: г-р Панче Карагьозов – хирург, преподавател по анатомия; г-р Кушлева – кожни болести; г-р Хитров – гръдни болести; г-р Мелколиян. По литература преподава Константин Зографов, който по-късно става директор на Акушерското училище в София.

Ще ни разрешите да напуснем строгия тон на научното съобщение и да продължим с възнанията на участнички в тези събития. Помним строгостта на нашите преподаватели, но сме им благодарни за добрата ни подготовка. Имахме добри условия и успяхме на усвоим материала. Режимът в училището беше строг, не можехме своеволно да напускаме пансиона.

Директорката Тодорина Петрова, известна с голямата си възискателност както към самата нея, така и към всички, ни проверяваше на закуска дали всичко по нас блести от чистота. Униформата ни се състоеше от престилки с къс ръкав в бледосиньо, бледо бежово и тъмно бежово на райета, с бели якички и маншети; шапките ни задължително бяха колосани. Преди да започнем работа при болния тя ни каза, че милосърдната сестра трябва да притежава твърдостта, дисциплината и

издръжливостта на войника и нежността на майчиното сърце, неговата всеотдайност. Тя ни преподаваше етика на милосърдната сестра.

Двата випуска, които изкарахме пълния курс, а и третият – който учи само една година, получихме солидни знания. Изучавахме и латински език. Правилникът на училището беше наистина строг, но ни бяха създадени условия за културни занимания. – имахме хор, изнасяхме концерти във военния клуб, ходехме на театър, на екскурзия, излизахме на манифестации и винаги бяхме придружавани от няколко военни. Командант на Скопие беше полк. Войнов от Самоков, който ни помагаше да посрещнем по-спокойно военните събития, помагаше ни с провизии, защото след 9.09.1944 г. и за нас настъпиха тревожни дни. Няхахме никаква връзка с близките ни – само радиото съобщавало, че сме живи и здрави и че германците най-малко с нас можели да се отнасят зле.

В началото на м. септември, когато Съветската армия навлезе в България, военният полк, който беше в Скопие, започна да се изтегля към вътрешността на България. Много от войниците преминаваха към партизаните. Д-р Дафинов, който беше и главен лекар на болницата и поручик Милчо Дойнов един следобед към 6-7 септември дойдоха с камион, за да вземат ученичките и персонала на училището. Заминаха обаче около 25 – тези, които не са при болните. Останаха Тодорина Петрова с 15 ученички и 5 сестри-титулярки в болницата. На другия ден, 8 септември, границата на Гюешево и Крива паланка се затвори. Главен лекар на болницата стана д-р Христов – македонец. В продължение на 10 дни бяхме като пленници. Изживявахме голям тормоз, мизерия, глад и унижения. Германците завзеха пансиона на училището, обзаведен и поддържан образцово по типа английски колеж. Натицаха ученичките в една стая с прозорци без стъкла. На директорката дадоха малка стая, където много трудно можеше да се съхрани архивата на училището и малко от ценните ѝ лични вещи. По това време няхахме с какво да се храним – с големи усилия тя успя да закупи един чувал с брашно и се хранехме с каши. Една от ученичките – Кръстина Узунова, се разболя от воден плеврит и Т. Петрова я взе при себе си, за да се грижи за нея.

Драматичен бе моментът, когато германците дойдоха при нея с искане ученичките да се грижат за ранените им войници, настанени във военната болница в града. Междувременно те бяха изхвърлили от нея 80 ранени български войници, които не можаха да се изтеглят с войската – те бяха настанени в държавната болница, станала също военна. С големи усилия Тодорина Петрова ги убеди, че всички ние сме служители на Червения кръст и че не е хуманно да се изоставят едни ранени за сметка на други.

В оперативната зона на Скопие и околностите му ставаха големи събития. Всичко около болницата вреше и кипеше. Непрекъснато идваха ранени войници, партизани, граждани. Някои от ученичките и сестрите отидоха в партизански лагери, други ходиха да превързват ранени войници и партизани във Водна планина. Тежко болните настанявахме в сутерена на болницата и се грижехме за тях. За това време нашата директорка, която с възхищение и благодарност наричахме „нашата майка-орлица“, си спомня: „Тежко ранените бяха окървавени, въшлясали, мръсни. Тъй като по това време в Скопие и цяла Македония върлуваше коремен тиф, петнист тиф, тетанус, много от тях се разболяваха от тези болести. Някои умираха в ръцете на ученичките ми. Този период беше най-тежък в живота ми. Всички ученички и сестри работеха със себеотрицание и саможертва – генонощно. В края на м. ноември 1944 г. дойде щастливият край, когато българската и съветската армия се срещнаха с партизаните на моста на р. Вардар, срещу военния клуб. След два дни пристигна ген. Владимир Стойчев и в отговор на молбата ни каза, че първата пристигнала кола ще бъде за нас. Така и стана. Ръководството на болницата, което в този момент беше от българи -македонци искаше да останем, но аз бях длъжна да върна ученичките на родителите им – някои от тях бяха болни и изтощени.

След като извадих необходимите документи, с военен камион стигнахме до Куманово, където беше временният щаб на Първа българска армия. С болната Кръстина Узунова и архива на училището ни закараха до Дирекция „Народно здраве“ в София. Всички сестри и ученички, които се завърнаха като доброволки, през м. февруари 1945 г. бяха повикани, мобилизирани и участваха във Втората фаза на Отечествената война. Останаха само тези, които бяха с разклатено здраве...”

Оттогава изминаха 56 години. Нашата директорка не е между живите, всяка от ученичките

от нашето училище тръгна по своя път. Времето ще даде най-вярната оценка за мястото и ролята на Училището за милосърдни сестри посетителки в Скопие. Но за нас, които сме част от него и от неговата дейност, то беше огнище на хуманност. В онова сложно време почувствахме силата на емблемата „Червен кръст“, която ни закриляше, даваше ни надежда, кураж да изпълняваме задълженията си на милосърдни сестри.

Виолета ПЕЕВА–ДОНЧЕВА

Стоянка ДИМОВА

(Съобщението е изнесено на научната сесия “100 години сестринство в България“, 29 май 2000 г.)

РЪКОВОДСТВА НА УЧИЛИЩЕТО ЗА МИЛОСЪРДНИ СЕСТРИ (1900 - 1953 г.)

Възстановяването на Третата българска държава в първите години от съществуването ѝ извикват на живот необходимостта от подготовка на висококвалифицирани и достатъчно брой милосърдни сестри – задача, която става приоритетна за националното дружество Червен кръст.

С оглед на системния подход в осъществяването на тази задача през 1900 г. е основано и първото българско училище за милосърдни сестри. Изключителна роля на изграждането и утвърждаването му като уважавана образователна институция изиграват редица специалисти от страната и чужбина.

Специално поканени, за да помогнат при организирането му са руските милосърдни сестри София Висотская и Олга Сухонен. По-късно за развитието на училището изключителен принос имат сестрите от Американския Червен кръст Хелен Хей, Рейчъл Торанс, Теодора льо Гро, Хейзъл Гоф. Те всеотдайно помагат не само за преобразуването, реформирането и обновяването на училището, но и активно участват в редица големи кампании със заразните болести и злополуките, както и при акцията за подпомагане на бежанците от Тракия и Македония (1924 - 1928 г.).

Доказателство и признание за изключителния професионализъм и класата на милосърдните сестри, работили за Българския Червен кръст, е назначаването на Хейзъл Гоф през 1927 г. за инспектор на сестринските училища на Балканите към Рокфелеровата фондация в Париж.

Първите директори - г-р Петър Ораховац и г-р Димитър Моллов, които сложили основата на това училище, участвали в изработването на Правилник за училището, станали инициатори за разкриването на болница „Червен кръст“ като база за обучение и практика на ученичките.

След временно прекъсване на дейността на училището през 1905 - 1907 г., ръководството му поели милосърдни сестри, възпитанички на първите випуски. Тъй като руските милосърдни сестри са си заминали, първата милосърдна сестра българка, назначена за директорка през 1907 г. била Анастасия Стоева, завършила първия випуск (1900 - 1901 г.), която го ръководи дълго време. Много от по-сетнешните директорки са получили допълнително сестринско образование в чужбина – Англия, Америка, Цариград и гр. Придобиването на много знания им помогнало за по-добро ръководство и работа с ученичките.

От това време до 1953 г. към училището бил изграден и специален комитет, в който влизали: представител на Върховното управление на Българското дружество Червен кръст, главният лекар на дружествената болница, представител на Главна дирекция на народното здраве при Министерството на вътрешните работи и на Министерството на народната просвета, директорката на училището и гр. Този комитет приемал програмата за обучението, привличането на добри лектори-лекари и хода на самото обучение, определяне на изпитните комисии за дипломиране на ученичките.

Още в първите години след откриването на училището бил изграден Дамски комитет към него. В състава му влизали съпругите на изтъкнати граждани на столичното общество, съпруги на министри, на ръководители на Червения кръст и гр.

Този комитет имал задачата да подпомага икономически училището чрез събиране на средства, във възпитанието на ученичките, при решаване на важни въпроси и гр.

Без да имаме претенции за пълен списък на директорките и техните заместнички, ще се спрем на най-изтъкнатите от тях, оставили следа в училището и здравеопазването.

От чужденките помогнали Хелен Хей, Рейчъл Торанс, Теодора льо Гро, Хейзъл Гоф.

Първата българска директорка е мил. с. Невена Сендова-Попова - най-популярната милосърдна сестра в България. Родена е на 9 октомври 1895 г. в гр. Станимака (Асеновград). Постъпва в Американската гимназия в Самоков през 1914 - 1915 г. След завършване на гимназията постъпва в училището на Царица Елеонора (1915 - 1917 г.)

От 1917 г. до 1920 г. е назначена за училищна сестра при Американското училище в Самоков. От 1920 г. до 30.06.1921 г. е сестра-инструкторка в Училището на Червения кръст. От 1921 до 1923 г. е в Училището за сестри в Цариград за усъвършенстване. Там получава стипендия от нейна пациентка-американка за Колумбийския университет в Ню Йорк, Америка, където специализира болнична и училищна администрация (1923-1925 г.). От 1928 до 1934 г. е директорка на Училището на

Червения кръст. Напуска го, защото се омъжва. Поканена е за директорка на сиропиталището „Княз Борис Търновски“ и работи там до 1941 г. Поради войната я извикват във Върховното управление на Червения кръст, където работи като началник сестринство и самарянство до 1948 г.

По молба на г-р Драгомир Матеев, който е член на Настоятелството на Върховното управление на Червения кръст, тя се ангажира с откриването на стол и общежитие за студентите и работи там за откриването им от 9.02.1948 г. до 1.04.1951 г. От 1.06. 1951 г. приема поканата на проф. Попхристов да му помогне за уреждането на Кожен институт в Медицинска академия. Работи и се пенсионира там като старша сестра през 1958 г.

Заместник-директор на Н. Сендова, а след това и директорка на училището е популярната мил. сестра Кръстина Пачеджиева - една от най-добрите педагожки и ръководителки.

Име на добър ръководител и милосърдна сестра остава и Зафира Христова –зам.-директорка на Пачеджиева и директорка от 1942 до 1944 г.

От 1945 до 1948 г. директорка на училището е София Трайкова-Башева-негова възпитаничка от випуск 1936 г. Тя обаче ползва продължителен отпуск заради болната си дъщеря Миряна. Нейните задължения изпълнява Елена Захариева – зам.-директорка на училището от м. май 1948 г. до 1949 г., когато на този пост е назначена мил. с. Ангелина Манева – до края на 1950 г. Тогава училището на БЧК е закрито, а последният випуск е прехвърлен в Института за медицински сестри на ул. „Филаретова“, открит през 1946 г. Елена Захариева е директорка на този институт, създаден към Работническа болница (гнес „Царица Йоанна“) от създаването му до 1947 г. Това е днешният колеж „Й. Филаретова“, продължител на училището на БЧК, наследник на неговите традиции и авторитет.

Елена Захариева остава по свое желание на работа в ЦК на БЧК.

Тъй като има малко автентични данни за този период ще приведа буквално саморъчно написаните спомени на Елена. Захариева, запазени в архива на Клуба на милосърдните сестри при НК на БЧК:

„... Поради добрата материална база МНЗ възложи на ЦК на БЧК да преквалифицира самарянки, които в момента работят в болниците. Обучихме в 6-месечни курсове няколко випуска медицински сестри.

... Поради напрегнатото международно положение и студената война през есента на 1953 г. ЦК на БЧК се зае с подготовката на запасни сестри. За няколко години обучихме 950 запасни сестри, които за дискретност наричахме червенокръстки сестри.

След колективизацията на селското стопанство ЦК на БЧК се зае с подготовка на санитарки за ТКЗС, по примера на СССР и по програма на Съветския Червен кръст. За няколко години подготвихме 2800 санитарки за ТКЗС, които останаха с името ТКЗС-сестри.

През 1956 г. МНЗ възложи на ЦК на БЧК да започне наново да обучава редовни медицински сестри със срок на обучение 2 години. Приехме 150 курсистки с гимназиално образование и висок бал. БЧК ме назначи за директорка на училището. Обучението вървеше много добре. В МНЗ бяха доволни, но в края на втората година Държавен контрол реши, че създаването на медицински кадри не е работа на БЧК и курсът бе прехвърлен в софийското училище на МНЗ. Аз останах на работа в БЧК“.

Д-р Иванка БАЛАЧЕВА

(Съобщението е изнесено на научната сесия “100 години сестринство в България“, 29 май 2000 г.)

СПИСЪК

на милосърдните сестри, завършили училището на Българския Червен кръст (1900-1949 г.)

I випуск 1900/1901 г.: Анастасия Стоева, Екатерина Фаденхехт, Киряка Катранова, Аглавидя Николieва, Мария Хранова, Руска Севова, Стефана Чемширова, Юрданка Шаекчиева – 8.

II випуск 1901/1902 г.: Александра Ячева, Веселина Флорова, Господиня Ройдева, Елисавета Валева, Елена Божкова, **Луcreция Петишева**, Мария Бакърджиева, Мария Басмаджиева, **Мария Ингулизова**, Мария Кодукова, Неда Петкова, **Олга Заполска**, **Райна Ингулизова**, Стефана Костова, Трендафила Стоянова – 15.

III випуск 1902/1903 г.: Александра Симеонова, Мария Георгиева, Павлина Караизова, Султана Сотирова, Славка Узунова, Мария Белчева, Цонка Милчева, Райна Ангелова, Милка Тепавска, Мария Богданова – 10.

IV випуск 1903/1904 г.: Ефтима X. Николова, **Стойнка Александрова**, Мария Казанджиева, Мария Стайкова, Босила Алексиева, Мария Батулова, Тогора Милушева, Бонка Георгиева, **Кица Стефанова**, Стефана Негенцова, Невенка Тодорова, Екатерина Георгиева – 12.

V випуск 1904/1905 г.: Ана Загорска, Анастасия Киринкова, Хриска Тодорова, Тинка Иванова, Бояна Георгиева, Василка х. Димитрова, Екатерина Пенчева, Веселина Боева, Станка Желязкова, Дечка Кръстева - 10.

VI випуск 1907/1908 г.: **Екатерина Ангелова**, **Анастасия Лалева**, Ана Димитрова I, Цветана Генчева, Юрданка х. Кръстева, Екатерина Дечева, Минка Георгиева. – 7.

VII випуск 1908/1909 г.: Анастасия Веселинова, Юрданка Керемекчиева, Лефтерка Николова, Съба Водева, Стефана Димитрова, Люба Шаекчиева, Ана Топалова, Мария Писарева, Парашкева Аврамова – 9.

VIII випуск 1909/1910 г.: Ана Димитрова II, Анастасия Златарева, Донка Стефанова, Мария Пенева, Александра Кунова, Благовеса Бачкова, Николина Шукерова, Костагинка Каракостова, Стефанка Димитрова, Стефана Стратева, Димка Стоева, Неделя Шишкова, Дена Крусева, Райна Тодорова, Руцка Кусева, Траяна Ангелова, Гица Тодорова, Вата Бонева, Денка Стоилова, Христина Събева – 20.

IX випуск 1910/1911 г.: Жечка Златарева, Мария Овчарова, Елена Бакърджиева, Конка Дамянова, **Евица Вигич**, Мария Блъскова, Магдалена Абаджиева, Анастасия Константинова, Радка Стоянова, Невена Добрева, Невена Семкова, Мария Икономова, Живка Недялкова, Евдокия Бояджиева, Ксения Даскалова, Стефана Колчева – 16.

X випуск 1911/1912 г.: Парашкева Лекова, **Елена Рагойкова**, Тогора Балканска, **Тонка Каличева**, Христина Георгиева, Радка Контева, Недялка Николова, Янка Недкова, Елена Тошкова, Тана Начева, Парашева Дюстабанова, Елена Гълъбова, Кица Бонева, Стефана Смелова, Ангелина Илиева, Мита Сарачева, Димитра Стоянова, Стефана Ножарова, Иванка Иванова – 19.

XI випуск 1912/1913 г.: Невена Николова, Койка Драсева, Евгения Черковска, Руска Матева, Мария Петрова, Димка Константинова, Екатерина Манчева, Янка Стоянова, Мария Богданова, Бонка Стаменова, Мария Манчева, Събка Тръндева, Стоянка Кръстева, Мария Потайникова, Невена х. Петкова, Мария Кустева, Екатерина Коларова, Цонка Апостолова, Анка Койчева – 19.

XII випуск 1913/1914 г.: Филка Антонова, Ирина Маркова, Пенка Димитрова, Анастасия Тракиева, Златка Жекова, Ана Карева, Зорка Ръжанова, Гюргица Тасева, Райна Божилова, Невяна Киркова, Димитрина Трифонова, Мария Стоянова, Елена Георгиева, Люба Андреева, Славка Христова, Стефана Пашовска, Мария П. Чемширова - 17

XIII випуск 1914/1915 г.: Павлина Димитрова, **Пенка Драгоманова**, Желка М. Дечева, Траска Георгиева, Азатица Чалъкова, Юлия Фичева, Ана Тонева, Надежда Топалова, Парашкева Ламбрева, **Рахила Ангелова**, Мария Бръшнянкова, Мария Г. Минчева, Ана Ганчева, Анастасия Димитрова, Мария Юрданова, Екатерина Катранова, Иванка Карбова, Парашкева Михалова, Мариука Михалова, Геновева Минкова, Тогора Станчева, Пенка Х. Стефанова, Катя Шумлева, Люба Черешарова, Христина Янакиева, Юрдана Чеширска, Мария Безлова, Златка Луканова, Никифора Смилова, Анастасия Шуманова, Мария Х. Петкова – 31.

XIV випуск 1915/1916 г.: Паула Апостолова, Люба Бъчварова, Веса Димитрова, Кръстина Махайлова, Райна Маркова, Радка Николова, Ангелина Попова, Смарайда Янкова, Мария Златкова, Мария Башева, Симеонка Илиева, Ана Илиева, Йонка Гешева, Павлина Грънчарова, Пена Комитова, Мария Кутинкова, Елена Константинова, Милица Милушева, Вена Миладинова Ана Пантова, Ана Райкова, Доша Русева, Веселина Родославова, Ана Рачева, Петрана Станева, Вартине Терзиян, Мария Христова, Мария Тогорова, Катина Болгурова, Първана Шекерджиева, Кина Чамурова – 31.

XV випуск 1916/1917 г.: **Мария Перчемлиева**, Зоя Николова, **Мария Коева**, Райна Гавраилова, Мария Григорова, Тогора Данчева, Елена Кадъмова, Куна Динева, Добринка Стоилкова, Ана Цветкова, Стафидка Цветкова – 11.

XVI випуск 1917/1918 г.: Люба Коцева, Станка Петрова, Димка Стоилова, Цветана Бендерова, Стафана Беделева, Мария Върбанова, Златка Лимонова, Митка Николова – 8.

XVII випуск 1918/1919 г.: Донка Тороманова, **Елена Николова Кафалдарова**, Мария Стефанова, Райна Чехларова, Елена Янчева, Кръстина Гергинова, Петрана Николова Тогорова, Киричка Чернева, Николина Гогова, Куна Тороманова, Мария Кънева, Олга Ангелова, Анастасия Пешова, Мария Лефтерова – 14.

XVIII випуск 1920/1921 г.: Екатерина Черненкова, Невена Каранова, Пандора П. Тогорова, Мара Христова, Шура Копотилова, Мария Юрданова, Мария Пейчева - 7.

XIX випуск 1921/1923 г.: Неша Йосифова, Кина Стефанова, Юрданка Тогорова, Мария Иванова, Надежда Иванова, Мария Кочева, Цветана Маринова – 7.

XX випуск 1922/1924 г.: **Тогорина Петрова**, Веса Памукчиева, Кина Бъчварова, Сава Петрова, **Райна Рагева**, Величка Димитрова, Недялка Симеонова – 7.

XXI випуск 1926 г.: **Толтукова Злата**, Лазарова Велика, Иванова Мара, Петрова Люба, Петрова Димитрица – 5.

XXII випуск 1927 г.: **Михалска Богдана**, **Христова Зафура**, Игнатова Тогора, Велева Василка, Георгиева Елена, Петрова Райна, Данчева Радка, Николова Парашкева, **Сеизова Мара**, Аврамова Зана – 10.

XXIII випуск 1928 г.: Георгиева Веселина, Костова Стефка, Каракановска Маруся, Георгиева Райна, Буюклиева Мария, Пешева Иванка, **Досева Слава** – 7.

XXIV випуск 1929 г.: Димитрова Мара, **Салабашева Стойна**, Табакова Аника, Манолова Станка, Данаилова Павлина, Енчева Мария, Кечеджиева Минка, Догова Ана, **Никодимова Дафинка** – 10.

XXV випуск 1930 г.: Балабанова Гургана, Найденова Цветана, Нарлиева Елена, Георгиева Веселина, Долапчиева Вера, Джунджурова Вера, Стоичкова Слава, Стефанова Стоянка, Ченкова Надежда, Дурчева Мария, Алексиева Милка, Ангелова Тодорка, Вучкова Елена, **Димова Слава**, Демиревска Цветана, Димитрова Вера, Йотова Недка, Йошева Елена, Иванова Слава, Къркеланова Надежда, Кавръкова Йола, Колева Кръстина, Овчарова Мара, Печова Иванка, Павлова Донка, Филипова Ана – 26.

XXVI випуск 1931 г.: Бенкова Надежда, Георгиева Анастасия, Грънчарова Кина, Гунева Дафинка, Гунева Пенка, Димитрова Мара, Ласкарова Георгия, Петрова Вера, Ранкова Русанка, Топалска Елена, Чаталбашева Кортеза, Желязкова Калиопя, Иванова Руска, х. Кочева Зорка, Костова Николина, Маринова Тодора, Матева Надежда, Николова Севдалина, Петрова Мара, Терзиева Венислава – 20.

XXVII випуск 1932 г.: Асса Берта, Долгурова Марина, **Доцова Мара**, Златарева Ана, Иванова Райна, Перикова Кица, Ранкова Тодора, Рагкова Мария, Чобанова Мария, Шопова Надежда, **Калчева Мария**, **Благоева Катя**, Радева Люба – 13.

XXVIII випуск 1933 г.: Бакоева Надежда, Василева Мара, Георгиева Елисавета, **Душилова Йоргана**, Каменарова Величка, Кирова Мара, Касанска Николина, Николова Екатерина, Попова Ана, Славова Веселина, Шопова Каролина, Вашакова Цветана, Велинова Зорка, **Василева Ана**, Георгиева Надежда, Грозева Магдалина, **Дерменджиева Мара**, Дакова Тодорка, Дачева Гана, Даиева Марина, Илинова Екатерина, Канева Стефка, **Калайджиева Мария**, Маркова Пенка, Михайлова Ефросина, Начева Веселина, Николова Стефка, Станчева Мария, Шофелинова Мария – 29.

XXIX випуск 1934 г.: Бакърджиева Елена, Кавръкова Веселина, Пантева Петкана, Петрова Ангелина, Паунова Цеца, Саваджиянова Жана, Симеонова Злата, Тодорова Бона, Тинкова Рагка, Томова Севастия, Христова Христина, Белчева Недка, Гърдева Асенка, Ганчева Пена, Димитрова Цветана, **Костова Цека**, Кацарова Донка, Лазарова Слава, **Маркова Невена**, Прищева Серафима, **Пенчева Райна**, Стаматова Иванка, Ткаченко Зинаида, Цветанова Пена – 24.

XXX випуск 1935 г.: Еленкова Веселина, Лахневич Елисавета, **Белева Петра**, Данчева Олга, Димитрова Кръстана, Дянкова Вера, Енчева Олга, Зашева Благодат, Илиева Невена, Кузманова Катя, Панова Мария, Райкова Ана, Ранкова Василка, Тодорова Мария, Титова Вера, Топузова Руска, Текутова Галина – 17.

XXXI випуск 1936 г.: Димитрова Анастасия, Дилчева Тодора, Димитрова Цветана, Кристи Нина, Кондакова Вера, Коларова Йонка, Навон Симха, Пинкас Елиз, Пинкас Сара, Петкова Иванка, Стоянова Мирия, Христофорова Ирина, Ботева Мария, Дикова Дилка, Дочева Димитра, Петрова Ангелина, Георгиева Надежда – 17.

Тези данни са от „Юбилейна книга...“ на проф. Ст. Ватев, отпечатана през 1936 г. във връзка с 50-годишнината на националното ни дружество. Приемаме ги като най-верни, макар че откриваме и някои пропуски, обяснението за които може би ще се получи при следващи проучвания по темата. Напр. мил. с. Неманчиева е завършила училището през 1934 г., но липсва в списъка. Еленкова и Ел. Лахневич са в списъка на следващия випуск... Вероятно завършването на даден випуск не е ставало еднократно, а като постоянен процес – поне след тази година... С различен шрифт са обозначени имената на онези сестри, за които става дума в редица материали в сборника. Това важи и за следващите випуски.

В поканата за годишния акт на Училището за милосърдни сестри на БДЧК за 28 юни 1936 г., по традиция са изброени имената на завършващите. „Нашата Алма Матер“ произнася София Трайкова (Башева), „Към Червения кръст“ - Невена Данчева. Ето и списък на „свършвишките“, някои от които са упоменати и в списъка на проф. Ватев: Ботева Мария (Ст. Загора), Георгиева Веса (Ловеч), Георгиева Надежда (с. Раговиш, Македония), Дилкова Дилка (с. Виграре, Тетевенско), Дочева

Димитра (Ловеч), Дончева Анастасия (Пловдив), Илиева Теменуга (Видин), Кадалева Милка (Пловдив), Костова Димитринка (Шумен), Маркова Руска (Русе), **Неманчиева Мария (Скопие, Македония)**, Петрова Ангелина (Русе), Стоянова Ирина (Бургас), **Трайкова София (София)**, Хараламбева Тереза (В. Търново), Шопова Стефка (Ловеч), Гунчева Вера (Ямбол), Данчева Невена (Свищов), Йосифова Матилда (Лом), Костова Евгения (Севлиево), **Манова Ангелина (Берковица)**, Николова Елефтерия (Бургас), Сиди Евелина (София), Султанян Манник (Ст. Загора), Станева Мария (София), Филипова София (Видин) – 26.

XXXII випуск 1937 г.

Според „Отчет на Върховното управление на БДЧК за 1937 г., представен на Главното събрание на дружеството (10 - 11 април 1938 г., стр. 57)“ се съобщава: „През 1937 г. са приети 47 ученички, а са напуснали през пробния период 3 ученички, и след пробния период - 2 ученички.

Курса на училището през 1937 г. са завършили 25 ученички: Гунчева Вера, Данчева Невена, Йосифова Матилда, Костова Евгения, Манова Ангелина, Николова Елефтерия, Сиди Евелина, Султанян Манник, Филипова София, Ангелова Ана, Банчева Иванка, Бетова Добринка, **Воденичарова Ефтимица**, Георгиева Миланка, Димитрова Стоилка, Добрева Елена, Иванова Латинка, Игнатов Христофора, Корфоновозова Недялка, Левшина Татяна, Матеева Цалка, Московска Иванка, Мъглова Вера, Пешева Слава, Станкова Надежда - 25.

Прави впечатление, че някои от имената, отбелязани в отчета като завършващи през 1937 г., са изброени и в поканата за годишния акт на Училището за милосърдни сестри на БДЧК за 28 юни 1936 г.

XXXIII випуск 1938 г. (м. септември 1938 г.): Алла Анатолиева Шостак (Видин), **Благородна Стоянова Кантурова (София)**, Виолета Вълчева Великова (Плевен), Галина Михайлова Носикова (София), Геновева Кирилова Пейчева (Варна), Гиня Мендел Любич (София) Драгана Йорданова Драганова (Ловеч), Елена Стефанова Нецова (Русе), Йона Цветкова Коцева (с. Тишевица, Врачанско), Кина Иванова Симеонова (с. Тантури, Горно Оряховско), Лиляна Николова Младенова (София), Мария Велкова Кожухарова (Панагюрище), Надежда Петрова Тончева (Плевен), **Пенка Тодорова Бракалова (Пловдив)**, Пенка п. Христова Попова (с. Челопеч, Пирготско), Петрана Георгиева Зографова (с. Генерал Николаево, Пловдивско), **Райна Андонова Зидарова (Пловдив)**, Райна Петкова Тодорова (В. Търново), Христина Светославова Белова (Созопол), Цветана Тодорова Бургуджиева (Казанлък) - 20.

XXXIV випуск 1939 г. (клас м. февруари 1939 г.): **Александра Ташкова Думбева (Горна Джумая)**, Божана Панайотова Лицова (Русе), Виргиния Жекова Йорданова (Шумен), **Елена Георгиева Захариева (с. Чепино, Пещерско)**, Заприна Георгиева Четлабашева (с. Баткун, Пловдивско), Иванка Недялкова Димитрова (София), Кера Янева Кабакова (Пловдив), Мария Николова Пенчева (Русе), Милка Ангелова Кътева (Русе), Пенка Вълчева Вълкова (с. Цар Петрово, Кулско), Пенка Иванова Терзиева (Плевен), Петрана Георгиева Касандрова (Пловдив), Радка Димитрова Некезова (с. Смилец, Панагюрско), Руска Славчева Русева (с. Подкрепа, Хасковско), Сия Христова Шерилова (Габрово), Стефана Николова Цекова (с. Горник, БелоСлатинско), Стефана Николова Краева (София), Събка Илиева Вълчанова (София), Цветана Христова х. Пейкова (Пловдив) - 19.

Информация за дипломираните милосърдни сестри от випуск 1939 намирам и в Отчета на Върховното управление на БДЧК за 1939 г., представен на Главното събрание на дружеството на 30 и 31 март 1940 г., стр. 182.:

„Сравнително малкият брой на ученички към края на отчетната година (21) се дължи на обстоятелството, че класът, който следваше на бъде приет през м. септември на отчетната година, бе приет едва през м. февруари - 1940 г., поради преустройството на училищното здание. През отчетната 1939 г. завършиха курса на училището ученичките: Илиева Стефка, Марева Куна, Атанасова Райна, Атанасова Слава, Бончева Парашкевица, Баранова Наталия, Градинарова Митка Дамянова Юрданка, Данова Мара, Добринова Донка, Дочева Пенка, Каменова Лиляна, Кирова

Христина, Кусева Ефка, Кънчева Весела, Митова Велика, Пигулева Свобода, Попова Невена, Попова Вела, Абаджиева Мара, Атанасова Димитрина, Атанасова Тодорка, Ангреева Люба, Ботева Велика, Ганева Стефана, Георгиева Вера Ат., Георгиева Вера Д., Денчева Цана, Дилова Цвета, Железова Елена, Златева Анастасия, Илиева Севда, Юрданова Койка, Йорданова Христина, Кирова Гела, Маринова Величка, Маринова Малина, Ненова Радка, Петкова Пена, Рачева Симеонка, Стоянова Жечка, Стойнова Екатерина, Халачева Мария, Цветкова Василка, Цигоолийна Катерина и Шопова Василка - 47.

Тържественният акт за дипломирането обаче се е състоял на 25 юни 1939 г. Реч е произнесъл председателят проф. д-р Д. Ораховац, публикувана (освен в цитирания вече отчет) и на стр. 1, бр. 4/1939 г. на сп. „Български Червен кръст“.

Продължаваме да номерираме отделните випуски според съответната година на завършване на обучението, документ за което е получената диплома, надлежно отбелязана в изходящия дневник на училището. Полезна за тази цел е практиката в поканата за годишния акт на училището да се изписват имената на завършилите ученички, откъдето също черпим информация.

XXXV випуск 1940 г.: според обща информация в списанието от отчета на директорката на училището Зафира Христова, випускът се състои от 42 сестри. Не е приложен списък на завършилите ученички. В годишния отчет на Училището за милосърдни сестри от 20 януари 1941 г., подписан от директорката Зафира Христова и запазен в ДА „Архиви“ (Фонд 156, опис 1, а. е. 222) обаче се съобщава, че през 1940 г. курса на обучението в училището са завършили 45 ученички – Евлампия Иванова, Йоргана Ангелова, Дига Атанасова, Мария Василева, Петра Василева, Минка Вяткова, Мария Генова, Екатерина Гърбева, Мария Гьошева, Костагина Пурова, Надежда Донова, Райна Иванова, Спаска Калчева, Василка Каранешева, Александра Корчмаренко, Иванка Лилова, Надежда Митова, Иванка Ницолова, Екатерина Петрова, Елена Стоилова, Труфка Стойчева, Веселина Благоева, **Надежда Бухова**, Райна Винцер, Петрана Виткинова, Йоргана Вулева, Райна Ганева, Стоянка Генева, Елена Грабовска, Сия Давидова, Иванка Делийска, Мара Добрева, Ангелина Иванова, Цанка Илиева, Димитра Македонска, Ана Маринова, Цветана Мещичка, Цветана Минчева, Роза Мънзова, Мария Ненчева, **Йордана Радкова**, Атанаска Ранкова, Мария Русева, Екатерина Стоева, **Мария Гр. Генова** – 45.

Годишният акт на завършилите випуск 1938 и випуск 1939 г. е проведен на 1 юни 1941 г. Директорката на училището Зафира Христова прави отчет за дейността на училището през учебната 1940-1941 г. Отговаря Христина Белова. Раздават се дипломите, връчва се наградата от фондацията „Анка Ев. Гешова“ и наградата от фонда „Елена Серафимова“; връчват се и медали на заслужили сестри. Събитието е отразено в дружественото списание.

XXXVI випуск 1941 г. (сп. „Български Червен кръст“ - бр. 6/1941 г., стр. 10):

След подробен репортаж за годишния акт на училището, на който присъства и Н. В. Царица Йоанна, се публикува списъкът на новите сестри. В по-голямата си част това са сестрите, посочени в предишните години - 1938 и 1939 г. - Алла Анатолиева Шостак (Видин), **Благородна Стоянова Кантурова (София), Виолета Вълчева Великова (Плевен), Галина Михайлова Носикова (София), Геновева Кирилова Пейчева (Варна), Гиня Мендел Любович (София), Драгана Йорданова Драганова (Ловеч), Елена Стефанова Нецова (Русе), Йона Цветкова Коцева (с. Тишевица, Врачанско), Кина Иванова Симеонова (с. Тантури, Горнооряховско), **Лиляна Николова Младенова (София)**, Мария Велкова Кожухарова (Панагюрище), Надежда Петрова Тончева (Плевен), **Пенка Тодорова Бракалова (Пловдив)**, Пенка П. Христова (с. Челопеч, Пирдопско), Петрана Георгиева Зографова (с. Генерал Николаево, Пловдивско), **Райна Андонова Зидарова (Пловдив)**, Райна Петкова Тодорова (Велико Търново), Хрисана Светославова Белова (Созопол), Цветана Тодорова Бургуджиева (Казанлък), **Александра Ташкова Думбева (Горна Джумая)**, Божана Панайотова Лицова (Русе), Виргиния Жекова Йорданова (Шумен), **Елена Георгиева Захариева (с. Чепино, Пещерско)**, Заприна Георгиева Чатлабашева (с. Баткун, Пазарджишко), Иванка Недялкова Димитрова (София), Кера Янева Кабакова (Пловдив), Мария Николова Пенчева (Русе), Милка Ангелова Кътева (Русе), Пенка Вълчева Вькова (с. Цар Петрово, Кулско),**

Пенка Иванова Терзиева (Плевен), Петра Георгиева Касандрова (Пловдив), Радка Димитрова Некезова (с. Смилец, Панагюрско), Руска Славчева Русева (с. Подкрепа, Хасковско), Сия Христова Шерилова (Габрово), Стефана Николова Цекова (с. Горник, Белослатинско), Стефана Николова Краева (София), Събка Илиева Вълчанова (София), Цветана Христова х. Пейкова (Пловдив) – 39.

В годишния отчет на Училището за милосърдни сестри от 20 януари 1941 г., подписан от директорката Зафира Христова и запазен в ДА „Архиви“ (Фонд 156, опис 1, а. е. 222, от 31 декември 1941 г.), обаче се съобщава, че през 1941 г. курса на обучението в училището са завършили 58 ученички: Елена Атанасова, Радка Василева, Трифунка Гаврилова, **Мария Генова**, Мара Дакова, Божия Димитрова, Вера Костова, Милка Лазарова, Милка Манева, Мара Маринова, Цветана Миланова, Милка Москова, Иванка Николова, Гюргена Ничева, Райна Петкова, Мария Попова, Тодорка Симеонова, Тана Тодорова, Алла Шостак, **Благородна Ст. Кантурова**, Виолета Вълчева, Галина Носикова, Геновева Пейчева, Гиня Любович, Драгана Драганова, Елена Нецова - Русе, Йона Цветкова, Кина Симеонова, Лиляна Младенова, Мария Кожухарова, Надежда Тончева, **Пенка Бракалова**, Пенка Попова, Петрана Зографова, **Райна Зидарова**, Райна Петкова, Христана Белова, Цветана Бургуджиева, **Александра Думбева**, Божана Лицова, Виргиния Иванова, Елена Захариева, Заприна Чатлабашева, Иванка Димитрова, Кера Кабакова, Мария Пенчева, Милка Кътева, Пенка Вькова, Пенка Терзиева, Петра Касандрова, Радка Некезова, Руска Русева, Сия Шерилова, Стефана Цекова, Стефана Краева, Събка Вълчанова, Цветана Христова х. Пейкова, Мара Василева – 58.

XXXVII випуск 1942 г.

В проучените досега материали не открихме поименен списък на завършилите през тази учебна година.

Поради усложнената обстановка формалното дипломиране през тези години е твърде неясно – напр. Христина Петкова, която е в групата сестри на Източния фронт, получава дипломата си едва през м. март 1944 г. Някои имена се повтарят няколко пъти. Има разминаване в годините на дипломиране между официалната информация и спомените на някои от милосърдните сестри – членове на Клуба... В полза на това твърдение е и споменът на самите милосърдни сестри за времето след 1938 г.: „Международното положение ставаше все по-напрегнато - приближаваше война. По тая причина курсът на обучение беше намален от 3 на 2 години и осем месеца. Дипломите ни дадоха на тържество на целия випуск, а завършихме по различно време, защото всеки ден отсъствие по болест и по други причини, се доработваше накрая“...

В бр. 4-5/1942 г. на гружественото списание „Български Червен кръст“ (стр. 1-8) е публикуван обширен материал за годишния акт на сестринското училище при Българския Червен кръст, илюстриран с 4 снимки. Той включва приветствената реч на председателя проф. г-р Д. Ораховац, в която се проследява дейността на Дружеството по подготовката на милосърдни сестри. Следва подробен репортаж за събитието. Випускничките са поздравени от г-р Вл. Мирков в качеството му на „член-завеждащ училището“. Директорката Зафира Христова прави отчет за дейността на училището през учебната 1941/1942 г. Подчертава се, че тя „завършва с 226 ученички, от които 12 са понастоящем на Източния фронт. През годината сме приели два випуска - един извънреден випуск през м. юлий 1941 г. от 40 ученички и друг – през м. януарий 1942 г. от 61 ученички“...

„В 11 и половина часа Н. В. Царицата лично раздаде дипломите и наградите на отличилите се ученички. Също така бяха раздадени дипломи и на десет милосърдни сестри, завършили държавното училище в Скопие. Общо тази година завършват 153 ученички.“

Такава е информацията по темата. Проучванията ни по нея обаче няма да прекъснат и сме убедени, че във времето ще се запълни този пропуск...

От запазения за наша радост в НС на БЧК изходящ дневник откриваме пълна информация за випуските от 1943 до 1949 г.

XXXVIII випуск 1943 г.:

м. януари - започва се от №515 - пореден номер; до него следва денят на регистрирането) Зорка Илиева Кунева (Варна), Анка Николова Маринова (Търново), Катинка Маринова Илиева,

Василка Величкова Костова (Лом), Вера Николова Кирилова (Пловдив), Вълкана Златева Христова (с. Вирово, Карнобатско), Виргиния Георгиева Каракашева (Дупница), Мариука Георгиева Няголова (Провадия), Димитрана Христова Цуцуманова (Лясковец), Лидия Христова Петрунчева (Дупница), Райна Георгиева Бояджиева (Плевен), Йорданка Иванова Ангелова (Берковица), Стаматка Димитрова Сеизова (Сливен), Гина Петрова Пуева (Вигин), Анастасия Георгиева Белчева (Пещера), Димитрана Иванова Ангелова (Берковица), Драганка Димитрова Новакова (Дупница) - №530.

м. февруари - №532, 1 февруари - Росица Груева Николова (Пазарджик), Русанка Тодорова Георгиева (Сливен), Еленка Миланова Георгиева (Вигин), Елена Георгиева Григорова (с. Девня, Варненско) - №535, 25 февруари;

м. март – №536, 3 март - Милка Димитрова Антонова (Кюстендил), Мария Христова Шончева (Панагюрище), Вера Кръстева Станева (Вигин), Фанка Костова Стефкина (Самоков), Шонка Митева Шаранкова (с. Голямо Конаре, Пловдивско), Мара Иванова Свещарова (Асеновград), Веселина Димитрова Новакова (Вигин), Надежда Костадинова Пиперова (Пазарджик), Иванка Атанасова Иванова (с. Пордум, Плевенско), Пенка Сабова Кудимова (Силистра), Янка Иванова Константинова (с. Балъовица, Берковско) - №546, 31 март;

м. април - №547, 3 април - Траянка Любенова Михайлова (София), Лиляна Григорова Цонева (Кюстендил), Мария Павлова Милушева (с. Долно-Левски, Панагюрско), Пенка Иванова Маринова (Бяла Слатина), Надежда Запрова Лазарова (Петрич), Пешка Стефанова Лекова (с. Горно Сахране, Казанлъшко), Александра Александрова Иванова (с. Василковци, Ломско), Недка Александрова Тушлекова (София) - № 554, 23 април;

м. май - №555, 5 май - Петрана Генчева Аладжова (Ямбол), Невена Иванова Станчева (с. Клисурса, Трънско), Пенка Иванова Газепова (Севлиево), **Йовка Цочева Дамянова (Троян)** - №558, 26 май;

м. октомври - №559, 30 октомври, Нелли Георгиева Семерджиева (Кюстендил),

м. ноември - №560, 4 ноември - Параскева Василева Митева (с. Бериево, Севлиево).

XXXIX випуск 1944 г.:

м. януари - №561, 7 януари - Евдокия Иванова Бояджиева (Дупница), Пенка Колева Петкова (с. Горски Сеновец, Горно Оряховско), Стефка Илкова Стоянова (с. Чуковец, Радомирско), Цветанка Цветкова Гергова (с. Баница, Врачанско), **Лукса Върбанова Трифонова (Кнежа, Оряховско)**, Недялка Йорданова Йолова (с. Раковец, Провадийско), Тодорка Борисова Дочева (с. Дъбок дол, Троянско), **Мариука Тодорова Стоева (Пазарджик)**, Софиука Иванова Бояджиева (Казанлък), Магдалина Стефанова Жекова (Шумен) - № 570, 31 януари;

м. февруари - №571, 1 февруари - Мария Станева Генова (с. Галъово, Оряховско), Верка Петрова Тончева (Плевен), Еленка Иванова Барбова (Шумен), Павлина Тодорова Георгиева (Вигин), Тодорка Маринова Късовска (Кнежа), Екатерина Славева Давидкова (Кюстендил), Тодорка Димитрова Манджукова (Троян), Донка Пенчева Чобанова (Стара Загора), Стоянка Богданова Здравкова (Пазарджик), Михаилка Димитрова Петрова (Сливен), Гена Цветкова х. Петкова (с. Сзледници, Новоселско), Цветана Иванова Коева (Пловдив), Мариука Йорданова Райкова (с. Венец, Шуменско), **Сиранушка Сукиясова Матеосян (Пазарджик)**, Христина Колева Косева (с. Пет кладенци, Беленско), Иванка Златанова Балтаджиева (Варна), Стоянка Енчева Данева (с. Кюлевча, Шуменско), Иванка Тодорова Горанова (Кнежа) - №588, 20 февруари;

м. март - №589, 1 март - Цветанка Христова Цветкова (Кюстендил), Надежда Стоянова Манчева (Кюстендил), Зорка Василева Илиева (с. Лесново, Новоселско), Стефка Николова Пенова (с. Миндя, Еленско), **Христина Димитрова Петкова (с. Башкьой, Тулчанско)**, Лиляна Димитрова Тенекеджиева (Горна Джумая), Станка Димитрова Саздова (с. Коняво, Кюстендилско), Анка п. Христова Попова (с. Челопеч, Пирдопско), Трифонка Тодорова Бешкова (с. Три кладенци, Врачанско), Неда Драганова Колева (с. Казачево, Ловешко), Пенка Стефанова Гешева (с. Казачево, Ловешко), Тодорка Григорова Младенова (с. Дългоделци, Ломско), Виолета Георгиева Кожухарова (Дупница), Верка Димитрова Натова (Пазарджик), Ангелина Николова Нинова (Лом) - №603, 29 март;

м. април - №604, 1 април - Маринка Никодимова Димитрова (с. Лесичери, Търновско), Пенка Димитрова Стоянова (с. Дренов, Ловешко), Елена Христова Михайлова - №606, 1 април;

м. юли - №697, 17 юли - Вера Димитрова Гарова (Самоков).

След 9.IX.1944 г.:

м. октомври - №608, 2 октомври - Донка Станева Кръстева (с. Теодосиево, Горно Оряховско), Марийка Дончева Дръндарова (с. Дебелец, В. Търновско), Пенка Данчева Коева (с. Угърчин, Ловешко), Мария Георгиева Вачова (с. Косталево, Врачанско), Пенка Русинова Карагенова (с. Килифарево, Търновско) - №612, 23 октомври 1944 г.; №613, 30 октомври - Анка Николова Александрова (с. Златарица, Еленско), Величка Иванова Симеонова (Кюстендил), Веса Вичева Станева (с. Михалци, Търновско), Виолета Георгиева Захова (Горна Джумая), Виолета Иванова Бургазлиева (Перник), Верка Цветкова Тончева (с. Тръстеник, Плевенско), Гена Дилова Стефанова (с. Койнаре, Б. Слатинско), Горанка Стефанова Петрова (с. Жабокрът, Кюстендилско), Донка Георгиева Гинзарова (Лясковец), Еленка Алексиева Николова (Дупница), Естирка Теофилова Бочева (София), Иванка Маринова Коларова (с. Малка Железна, Тетевенско), Йорданка Иванова Черкезова (с. Дренов, Ловешко), Мария Маринова Карашенска (Тетевен), Надежда Александрова Соколска (Перник), Надежда Десподова Георгиева (с. Расово, Кюстендилско), Надежда Янкова Попова (гр. Киев, Русия - 20 октомври 1922 г.), Невена Ганчева Кънчева (Русе), Ненка Цветкова Илиева (с. Челопеч, Пирдопско), Николина Христова Вутова (Пирдоп), Николица Пенова Вълчинова (Кнежа), Паска Илиева Маринова (с. Майор Узунов, Видинско), Пенка Върбанова Пенова, с. Койнаре, Б. Слатинско), Славейка Николова Байкушева (София), Стоянка Николова Русева (Ямбол), Тодорка Димитрова Ралева (с. Караджово, Асеновградско), Тодорка Тодорова Бояджиева (с. Брест, Никополско), Цвета Метева Митева (с. Пресека, Ловешко), Цветана Василева Николова (Пловдив), Цвета Иванова Миладинова (с. Рила, Дупнишко), Цветана Георгиева Пирова (с. Ракитово, Пещерско) - №653, 30 октомври;

м. ноември - №654, 1 ноември - Николинка Николова Господинова (Плевен) - завършила на 1 март 1944 г., с отличен успех 5.54. Свидетелството е издадено на 1 ноември 1944 г. съгласно решението на Изпълнителния комитет, протокол №57 от 21 октомври 1944 г., №655, 6 ноември 1944 г. - Шенка Аврамова Анави (Пловдив).

XXXX випуск 1945 г.:

м. март - №656, 30 март - Боянка Димитрова Милева (София);

м. май - №657, 1 май – Елена Евгениева Матюхова (Перник), Иванка Стоянова Михайлова (София), Лиляна Георгиева Донева (Русе), Константина Николова Илиева (Оряхово); №661, 11 май - Райна Тодорова Янева (Лозенград), №662, 12 май - Василка Христова Маркова (София), №663, 20 май - Вера Минкова Симеонова (Пирдоп), Лиляна Владимирова Гошева (Кюстендил), Мара Пенчева Стоянова (с. Българене, Свищовско), №666, 25 май - Виктория Костадинова Янчева (Горна Джумая), №667, 31 май - Мария Димитрова Павлова (Ямбол);

м. юни - №668, 1 юни – Маргарита Филипова Пешева (Ловеч), 4 юни - Михалина Стефанова Чиповска (с. Долно Езеро, Бургаско), 10 юни – Милка Иванова Нешева (Ловеч), №671, 10 юни - **Ненка Иванова Чемширова** (Ихтиман), Радка Георгиева Златева (Горна Оряховица), №673, 12 юни - Богдана Иванова Недева (Горна Оряховица), Надежда Георгиева Маркова (с. Ново Железаре), № 675, 25 юни – Недялка Петрова Неделчева;

м. юли - №676, 10 юли - Теменужка Атанасова Георгиева (Горна Джумая), №677, 15 юли - Тотка Петкова Йочева (с. Угърчин, Ловешко), Марийка Маринова Мерекьова (Тетевен);

м. ноември - №678, 1 ноември - Пенка Христова Бекова (с. Скобелево, Чирпанско).

XXXXI випуск 1946 г.:

м. март - №680, 26 март – Мария Петкова Христова (с. Тишевица, Врачанско);

м. юни - №681, 4 юни – Мита Трифонова Ганчева (с. Махалата, Плевенско), 24 юни – Димитра Димитрова Иванова (с. Рогозен, Оряховско), Марийка Георгиева Ганчева (Видин), Лиляна Иванова Димитрова (Враца), Янка Ангелова Тасева (Ловеч), 25 юни – Параскева Тодорова Обретенова (Видин), Анастасия Христова Хинкова (с. Арбанаси, Г. Оряховско), 24 юни - Елена Евтимова Радева (Радомир) 27 юни – Стоянка Тодорова Карагьозова (Пазарджик), 28 юни - Лиляна Костадинова Димитрова (с. Таваличево, Кюстендилско), Цветанка Харалампиева Георгиева (Дупница), 29 юни – Марийка Петрова Владимирова (Търново).

м. юли - №693, 4 юли – Николина Добрева Узунова (с. Девене, Врачанско), 5 юли - Виктория Александрова Константинова (София), Елена п.Николова Петрова (Пловдив), 7 юли - Цонка Николова Баръмова (Ловеч), 11 юли - Виолета Христова Иванова (Брезник), 12 юли – Ангелина Иванова Орник (София), Здравка Иванова Симеонова (Красно село, София), 13 юли – Катя Иванова Митева (Харманли), Светозара Георгиева Ковачева (с. Батошево, Севлиево), 22 юли - Екатерина Иванова Иванова (с. Чипровци, Михайловградско).

м. август - №703, 2 август - Иванка Пенчева Мънгова (Лясковец), Камелия Стефанова Йонкова (с. Дамяново, Севлиево), Радка Борисова Георгиева (с. Петрево, Луковитско), 5 август - Веселина Захариева Воденичарова (с. Рила, Дупнишко), Гълъбина Благоева Михайлова (с. Мало село, Дупнишко), 20 август – Цана Николова Вулева (с. Угърчин, Ловешко), 21 август - Деспина Богданова Грозданчева (гр. Малко Търново).

м. септември - №710, 8 септември - Кръстинка Михайлова Стефанова (Перник), Цветана Спасова Пенова (с. Бреница, Б. Слатинско), 10 септември – Анастасия Костадинова Кръстева (Асеновград).

м. октомври - №713, 13 октомври – Богданка Славчева Николова (София);

м. декември - №714, 22 декември - Дамянка Борисова Митева (Хасково).

XXXXII випуск 1947 г.:

м. януари - №715, 2 януари - Наталия Асенова Николова (София), 12 януари – Василка Христова Буюклиева (Пловдив), 15 януари – Алуиза Едуард Бенатска (Прага, Чехословакия), 19 януари – Анастасия Борисова Симова (с. Вишан, Царибродско), 20 януари – Вера Димитрова Стоева (с. Ханово, Ямболско), 22 януари – Рада Петрова Дянкова (с. Каран Върбовка, Беленско), Иванка Николова Иванова (Перник), 23 януари – Гена Димитрова Цолова (Бяла Слатина), 24 януари – Стефанка Петкова Хинкова (Севлиево), 25 януари – Дешка Петкова Брънекова (с. Късовци, Дряновско), 26 януари – Славка Ганчева Маринова (с. Казачево, Ловешко), 29 януари – Неда Цекова Маринова (с. Липница, Оряховско), 30 януари – Марийка Стефанова Ламбова (Сливен), Фанка Костова Деведжиева (Асеновград), 31 януари – Иванка Цанева Колева (Перник).

м. февруари - №730, 2 февруари - Александра Илиева Груева (Перник), Надежда Кирилова Матрова (Радомир, Невена Тодорова Динчийска (Перник), 6 февруари - Йоргана Александрова Лазарова (с. Габровница, Михайловградско), 8 февруари - Костадинка Иванова Миладинова (с. Рила, Дупнишко), 9 февруари - Лиляна Димитрова Велева (Кюстендил), Павлина Стефанова Петрова (с. Жабокрът, Кюстендилско), Стефанка Маркова Мотовилкова (с. Българово, Айтоско), 11 февруари - Лиляна Христова Бонева (Самоков), Надежда Карамфилова Цекова (Кюстендил), 13 февруари - Венетка Атанасова Филипова (Видин), 17 февруари - Искра Павлова Змиярова (Самоков), Марийка Димитрова Стоянова (Омуртаг), 18 февруари - Ана Христова Доспевска (София), 21 февруари – Траянка Димитрова Дамянова (Перник).

м. март - №746, 3 март - Варда Ранкова Иванова (с. Боснек, Софийско), 5 март - Йоргана Нанова Георгиева (с. Петрево, Луковитско), Стоянка Кирова Стоянова (София), 12 март - Люба п. Евтимова Стоянова (с. Ломница, Кюстендилско), 18 март – Надежда Димитрова Гелева (Кюстендил).

м. април - №751, 14 април - Люба Борисова Попова (Шумен), 26 април - Цветанка Върбанова Пенчева (Видин), **Елисавета Атанасова Тръпкова (гр. Ениджик, Вардар), Станка Любенова Васева (Кюстендил).**

м. май - №755, 2 май - Вера Иванова Станчева (с. Клисурса, Трънско), 9 май - **Емилия Лазарова Станева (Видин),** 10 май - **Дорета Сами Ешкенази (София),** 13 май - Мария Христова п. Иванова (Петрич), Елена Николова Андреева (Дупница), 16 май - Веселина Тодорова Вълчева (Бургас), 17 май - Галина Александрова Червакова (Пазарджик), 19 май - Стефана Никова Зангова (Лясковец), 22 май - Катина Динева Иванова (с. Поповяне, Самоковско).

м. юни - №764, 9 юни - **Надежда Запрянова Георгиева (София),** 12 юни - Маргарита Веселинова Иванова (Сливен), 14 юни - Иванка Димитрова Тенекеджиева (Горна Джумая), 21 юни - Евдокия Борисова Топлийска (Хасково), Надежда Стоянова Алексиева (Кюстендил), 22 юни - Ангелина Димитрова Момчева (В. Търново), 29 юни- Елена Георгиева Каракашева (Дупница).

м. юли - №771, 15 юли - **Мериям Израел Данон (София)** - следвала курса на училището от 18.01.1942 г. до 31.05.1943 г., издава ѝ се удостоверение, че е завършила курса с мн. добър успех (4,95) на основание наредба-закон от 4.X.1944 г., изменена и допълнена на 16.XI.1944 г. за признаване права на ученици-евреи, принудително евакуирани. 27 юли - Мария Радоева Бошнякова (Троян).

м. септември - № 773, 18 септември - Недка Стефанова Белчева (с. Енина, Казанлъшко), Милка Борисова Павлова (Перник), Райна Маринова Илиева (Сливен).

м. ноември - №776, 8 ноември - Златка Първанова Няголова (Ловеч), №777, 17 ноември, (от този момент вече не се изписва успехът на курсистките) - **Вера Пеева Гергова (Луковит)**, 19 ноември - Мара Атанасова Костадинова (Пловдив), 22 ноември - Детелина Илиева Кавръкова (с. Славяново, Никополско), 28 ноември - Дафинка Георгиева Петкова (с. Новачене, Ботевградско), 29 ноември - Цветанка Николова Бояджиева (с. Твърдица, Новозагорско), 30 ноември - Цонка Цочева Недякова (с. Батошево, Севлиево).

м. декември - №783, 1 декември - Афродита Захариева Маркова (София), Димитринка Борисова Василева (Видин), Ени Костова Стоянова (с. Рабиша, Белоградчишко), Невена Петрова Гъркова (Плевен), Радка Вачева Тенева (с. Дъбово, Казанлъшко), Радка Николова Барова (Панагюрище), Теофана Александрова Радева (Гара Белово); 5 декември - Драганка Зафирова Соколчева (с. Ваксево Кюстендилско), Иванка Христова Ковачева (с. Бръшляница, Плевенско), 10 декември - Василка Иванова Кехайова (Самоков), Димитра Иванова Цанова (с. Орешене, Луковитско), Елга Костова Шишкова (Самоков), Илинка Николова Вълкова (с. Малък Извор, Тетевенско), Йордана Стойчева Мартинова (с. Костинброд, Софийско), Милка Станкова Лобутова (с. Белчин, Самоковско), Нешка Василева Настева (Панагюрище), Райна Аврамова Цонова (с. Момин брод, Ломско), 26 декември - Олга Иванова Старейшинска (с. Ружинци, Белоградчишко), Маргарита Радославова Левакова (Русе);

XXXXIII bunysk 1948 г.:

м. януари - №802, 10 януари - Мария Маринова Петрова (Враца), Милка Стефанова Гончева (Самоков), Станка п. Петрова Карагьозова (с. Равна Гора, Бургаско), 19 януари - Виолета Венкова Тодорова (София), 30 януари - Анка Панайотова Мозилева (Сливен);

м. февруари - №807, 10 февруари - Елена Христова Димитрова (Дупница), 16 февруари - Мария Петрова Златарева (по мъж Ат. Недякова, признава ѝ се за завършено следването ѝ в училището от 18 септември 1923 г. до 13 януари 1926 г., при общ успех мн. добър 5,4, издадено удостоверение №70 от 16 февруари 1948 г.

м. март - №809, 17 март - Мария Дикова Николова (с. Комарево, Белослатинско); 20 март - Анета Николова Диканска (Самоков), Венета Миронова Каменова (с. Черешовица, Берковско), Вера Василева Таушанова (Силистра), Вера Иванова Руменова (Горна Джумая), Денка Иванова Иванова (с. Душево, Севлиево), Донка Асенова Петрова (с. Ружинци, Белоградчишко), Драгна Иванова Минкова (с. Душево, Севлиево), Елена Александрова Захариева (Михайловград), Йордана Илиева Кемова (Сливен), Йорданка Найденова Велкова (с. Иново, Видинско), Лиляна Андреева Сапунджиева (Дупница), **Мария Власакова Кирилова (Панагюрище)**, Мария Лазарова Михайлова (Бяла Слатина), Мария Йолова Дикова (с. Струпец, Врачанско), Мария Стоянова Димитрова (Дупница), Надка Николова Христова (Плевен), Рада Василева Гешева (с. Камено поле, Белослатинско), Тодорка Викторова Стратонович (Горна Оряховица), Сийка Петкова Петрова (Пазарджик);

м. април - №829, 1 април - Гургина Маринова Панайотова (Будапеща, Унгария), 20 април - Надежда Петрова Манова (по мъж Георги Паскалева, признава ѝ се за завършено образование следването ѝ в училището от 17.09.1925 г. до 14.05.1927 г. Издава ѝ се удостоверение под №830 от 20 април 1948 г.);

м. септември - №831, 3 септември - Стефанка Лазарова Балканска (Свищов), 10 септември - Цветанка Иванова Бамбалова (с. Хисар, Карловско), 19 септември - Стоянка Владимирова Николова (с. Вършец, Берковско), 20 септември - Цона Миланова Антова (с. Раковица, Кулско), Величка Атанасова Пенчева (с. Драгор, Пазарджишко), 22 септември - **Лилия Михайлова Ранова (Кюстендил)**, 25 септември - Лилия Груева Петлешкова (Брацигово), 26 септември - Величка Димитрова Петрова (с. Пороше, Разградско), Иванка Тодорова Пекова (с. Дърманци, Врачанско), Рашел Аврам Хубеш (Враца);

м. октомври - №841, 4 октомври - Бонка Йорданова Дръскарска (Рагомур), Иванка Петрова Мишева (Ловеч), 5 октомври - Верка Маринова Христова (Б.Слатина), 6 октомври - Любка Владимирова Гелева (с. Трекляно, Кюстендилско), 7 октомври - Пена Маринова Иванова (с. Новачене, Ботевградско), Цветана Христова Тонева (Дупница), 11 октомври - Люба Боянова Иванова (с. Долна Кремена, Врачанско), Стефанка Василева Босилкина (Самоков), 17 октомври - Аничка Тишева Рачева (Ловеч), Стефанка Петрова Субева (Самоков), 18 октомври - Иванка Иванова Цивнева (с. Сухиндол, Севлиево), Катерина Костадинова Стоева (с. Виграре, Тетевенско), 21 октомври - Лиляна Вилмова Карлова (с. Крива бара, Ломско), 22 октомври - Дафинка Христова Велева (Брацигово), 23 октомври - Кирилка Костадинова Янчева (Горна Джумая), Йорданка Иванова Найденова (Русе), 24 октомври - Геновева Стоянова Узунова (Петрич), 27 октомври - Анка Атанасова Георгиева (Видин), Дана Игнатова Тодорова (с. Караш, Врачанско), 31 октомври - Маргарита Методиева Миленкова (с. Житуша, Рагомирско);

м. ноември - №861, 4 ноември - Славка Василева Николова (Самоков), 6 ноември - Цветана Димитрова Делчева (Хасково), 7 ноември - Елена Иванова Рашкова (Коприштица), 10 ноември - Живка Костандиева Илиева (с. Симитли, Горноджумайско), 13 ноември - Елена Димитрова Бояджиева (Кърджали), 17 ноември - Йорданка Любенова Антонова (с. Ограница, Трънско), 24 ноември - Елена Иванова Филипова (с. Дондуково, Ломско), 30 ноември - Гаца Цолова Жикова (с. Големаново, Кулско);

м. декември - №869, 1 декември - **Верка Иванова Минчева (София).**

XXXXIV випуск, 1949 г.:

м. януари - №870, 24 януари - Борка Данчева Николова (Кула).

От 30 януари до 27 декември 1949 г. се провежда **СЪКРАТЕН САМАРЯНСКИ КУРС** (№871-934).

Той се провежда в 14-та аудитория на Софийския университет под ръководството на преподаватели от Института за медицински сестри при БЧК (така е преименувано училището за милосърдни сестри). 64 самарянки, получаващи самарянска подготовка в предишни години и изпълнявали професионалните си задължения готови, преминават подготовка за медицински сестри и получават съответния документ - диплома, както следва:

30 януари 1949 г.

1. Агрияна Костова Попова (с. Крушовица, Поповско)
2. Бояна Симеонова Йорданова (Белоградчик)
3. Бушка Атанасова Петрова (Лясковец)
4. Вера Петрова Илчева (София)
5. Веса Георгиева Георгиева (Русе)
6. Веса Петрова Пашова (с. Угърчин, Ловешко)
7. Върбинка Стефанова Димитрова (Горна Оряховица)
8. Гана Дичева Георгиева (с. Йоглав, Ловешко)
9. **Гергана Денева Тодорова (с. Галово, Оряховско)**
10. Дешка Тодорова Бойчева (с. Килифарово, Търновско)
11. Димитра Миланова Ценкина (Лом)
12. Димитрица Любомирова Тодорова (по мъж), (Враца)
13. Добрина Христова Добрева (Попово)
14. Доца Цанкова Ковачева (Габрово)
15. Евгения Манолова х. Първанова (Видин)
16. Евдокия Стоянова Иванова (с. Ялботина, Годечко)
17. Катерина Василева Козарева (Сливен)
18. Елена Александрова Йончева (Видин)
19. Здравка Ганова Бояджиева (с. Койнаре, Белослатинско)
20. Здравка Стефанова Чакалова (Свищов)
21. Златка Стоянова Попова (с. Сатовча, Неврокопско)
22. Иванка Миланова Микова (Кула)
23. Иванка Флорова Станева (Видин)

24. Йордана Гюрова Станоева (Русе)
25. Йорданка Христова Калайджиева (Сливен)
26. Лалка Крумова Никлева (Луковит)
27. Линка Костова Линкова (Плевен)
28. Лоза Илиева Давидкова (с. Лелинци, Кюстендилско)
29. Люба Иванова Джойкова (Самоков)
30. Магдалина Георгиева Димитрова (Разлог)
31. Манка Грозева Георгиева (Трявна) (Отбелязано с молив, че е дадено удостоверение на 4.04.1960 г.)
32. Мария Димитрова Милчева (Враца)
33. Мария Тодорова Пачилова (Червен бряг)
34. Милка Николова Михайлова (с. Борисово, Ломско)
35. Милка Цветанова Стрезова (Лом)
36. Надежда Генева Михайлова (София)
37. Надежда Дионисиева Илиева (с. Заножене, Берковско)
38. Надежда Евтимова Димитрова (Кюстендил)
39. Надежда Иванова Иванова (Кюстендил)
40. Надежда Иванова Гроздинска (с. Бойница, Кулско)
41. Невена Маринова Иванова (Ботевград)
42. Невена Петрова Италианска (с. Арчар, Видинско)
43. Неда Георгиева Велкова (Кула)
44. Пенка Давидова Минева (Сливен)
45. Пенка Иванова Ангелова (с. Селановци, Оряховско)
46. Пенка Недялкова Рангелова (с. Бутан, Оряховско)
47. Пенка Стоилова Христова (с. Павел баня, Казанлъшко)
48. Пеша Василева Генкова (Карлово)
49. Поликсена Никодимова Кашева (Плевен)
50. Радка Стоянова Цачева (с. Враца, Ловешко)
51. Райна Николова Качева (с. Хайредин, Оряховско)
52. Роза-Русанка Герова Русева (с. Дивдядово, Шуменско)
53. Ружа Николова Русинска (с. Русиново, Беровско, Македония)
54. Сара Василева Кожухарова (с. Мелитопол, Русия)
55. Слава Вълкова Дилова (с. Търнава, Белослатинско)
56. Стефана Косева Иринчева (с. Русале, В. Търновско)
57. Стратена Димитрова Русева (с. Григорово, Новоселско)
58. Цветана Василева Ножарова (с. Койнаре, Белослатинско)
59. Цветана Димитрова Табакова (Плевен)
60. Цветана Лозанова Иванова (Лом)
61. Ценка Михайлова Зоровска (Кнежа)
62. Щилияна Георгиева Димова (Сливен)
63. Ягодина Донкова Господинова (с. Ребро, Мелнишко)
64. Янка Димова Бакалова (с. Д.Оряховица, Г. Оряховско)

От **м. февруари** 1949 г. продължава нормалната подготовка на милосърдни (медицински) сестри в училището (вече институт за медицински сестри): №935, 9 февруари - Василка Георгиева Манчева (Самоков); 14 февруари - Николина Николова Григорова (Свищов);

м. март - №937, 12 март - Йорданка Георгиева Иванова (Русе), 16 март - Славка Иванова Петкова (Ямбол), Елена Стоилова Чизмарова (Русе).

м. април - №940, 6 април - Мария Ангелова Петрова (с. Карбинци, Белоградчишко), 9 април - Стоянка Василева Монева (с. Слатина Ловешко), 13 април - Гена Лазарова Нинова (с. Батулци, Врачанско), Райна Софрониева Данаилова (с. Аспарухово, Ломско), 15 април - Теменужка Димитрова

Ненкова (Самоков), Цона Василева Пенчева (с. Лешница, Ловешко), 16 април - Доца Георгиева Станева (с. Горталово, Плевенско), 17 април - Мирка Мирчева Балджийска (Ихтиман), 20 април - Лилия П. Харитоновна Танушева (с. Бяло поле, Белоградчишко), Кирилка Владимирова Георгиева (Лом), Милка Петрова Змиярова (Самоков), Николина Атанасова Калканова (с. Бобошево, Дупнишко), 22 април - Цветана Христова Ненкова (с. Бъркачево, Белослатинско), 24 април - Йорданка Георгиева Христова (с. Четирци, Кюстендилско), Роска Василева Танкова (с. Слатина Ловешко), 25 април - Параскева Иванова Илчева (София), 28 април - Милка Христова Стефанова (Ловеч), Мария Доткова Стоянова (с. Рупци, Луковитско), 29 април - Първа Иванова Ганова (с. Малораг, Оряховско), 30 април - Виолета Георгиева Даскалова (Ямбол), Иванка Иванова Георгиева (с. Негушево, Новоселско);

м. май - №961, 2 май - Велислава Стефанова Стоянова (Ловеч), Виолета Николова Милева (с. Козлогуй, Оряховско), 3 май - **Атанаска Атанасова Дишкова (с. Долни Дъбник, Плевенско)**, Надежда Младенова Стефанова (Берковица), Юлия Илиева Александрова (с. Дондуково, Ломско), 5 май - Виолета Крумова Игнатова (Радомир), 7 май - Иванка Георгиева Костова (Луковит), 17 май - Велика Костова Върбанова (с. Еница, Белослатинско), Венета Христова Атанасова (Плевен), 21 май - Параскева п. Иванова Цекова (с. Извор, Видинско), 23 май - Мария Василева Пашева (с. Угърчин, Ловешко), 24 май - Райна Борисова Иванова (с. Аспарухово, Ломско), 29 май - Лиляна Янакиева Арсова (Кюстендил).

м. юни - №974, 3 юни - Иванка Иванова Нинова (с. Борован, Белослатинско), 5 юни - Маришка Минкова Икономова (Варна), 19 юни - Руска Нанкова Кочева (с. Сливен, Ловешко), 30 юни - Дона Иванова Василева (с. Добревици, Тетевенско).

м. юли - №978, 9 юли - Надя Петрова Иванова (Плевен),

м. септември - Следващите две имена са от „съкращения курс“ №979, 16 септември - Радка Динева Щилянова (родена през 1919 г. в с. Караново, Новозагорско) и №980, 19 септември - Фига Димитрова Накова (родена през 1918 г. с. Гевгели, Македония). №981, 19 септември - Виргиния Димитрова Шопова (с. Вълбел, Никополско), Неца Нецова Гергова (с. Лук, Врачанско), Пенка Генова Нешева (с. Казачево, Ловешко), Милка Манолова Янева – Бислимовска (с. Галичник, Дебърско).

м. октомври - №985, 9 октомври - Любка Георгиева Маринова (Лом), 10 октомври - Стойна Ангелова Добрева (София), 13 октомври - Йорданка Сергиева Николова (с. Пчелинци, Радомирско), 16 октомври - Донка Тодорова Кацарова (с. Райково, Смолянско), 18 октомври - Сарафка Вълва Иванова (с. Ковачица, Берковско), 21 октомври - Михаилка Асенова Димитрова (София), 23 октомври - Савета Иванова Антова (с. Горни Лом, Белоградчишко), 24 октомври - Пенка Петкова Тошева (с. Сухаче, Белослатинско), Офелия Йорданова Илиева (с. Дългоделци, Ломско), Параскева Младенова Аврамова (с. Ковачица, Берковско), 27 октомври - Николина Георгиева Вухрийска (с. Руска Бяла, Врачанско), 28 октомври - Станка Иванова Костова (с. Пседерци, Кулско), 29 октомври - Сава Митова Монова (с. Зверино, Врачанско), 30 октомври - Русанка Василева Стоилова (Варна), Цветанка Тодорова Здравкова (Белоградчик), 31 октомври - Цветанка Петкова Ангелова (с. Дългоделци, Ломско), Смилена Симова Станкова (с. Божица, Босилеградско).

м. ноември - №1002, 2 ноември - Траянка Ангелова Божилова (Видин), Пенка Велкова Литова (с. Раковица, Кулско), 4 ноември - Ваца Димитрова Върбанова (с. Търнава, Белослатинско), Райна Цокова Йотова (с. Пседарци, Кулско), 5 ноември - Боца Георгиева Кочева (с. Хлеvene, Ловешко), Венка Кръстева Николова (с. Струин дол, Белоградчишко), 6 ноември - Роза Пекова Аврамова (с. Вълкова Слатина, Михайловградско), 8 ноември - Анка Алексиева Цветкова (Видин), Надежда Йотова Пекова (с. Шишенци, Кулско), Пенка Йотова Семкова (Бяла Слатина), Трифонка Трифонова Христова (с. Бреница, Белослатинско), 10 ноември - Цветана Ангелова Ангелова (с. Селановци, Оряховско), Райна Цветанова Петкова (родена през 1907 г. в Плевен - завършила съкращения курс), 12 ноември - Стефка Димитрова Панайотова (с. Вълбел, Търговишко), 13.11. - Веселина Микова Вълчева (с. Водна, Кулско), Тодоричка Здравкова Димитрова (с. Прогорелец, Ломско), Шарухи Торос Торосян (Бяла Слатина), 14 ноември - Вера Маркова Симеонова (Габрово), 24 ноември - Радка Илиева Пенчева (с. Добролево, Оряховско), 25 ноември - Цветана Борисова Георгиева (с. Прогорелец, Ломско), 27 ноември - Славка Николова Георгиева (с. Винарово, Видинско), Пенка Илиева Милева (Ловеч).

м. декември - №1024, 3 декември - Росица Павлова Лесичева (Самоков), Цветана Крумова Младенова (с. Василовци, Ломско), Цветанка Василева Панчева (с. Кунино, Врачанско), 4 декември -

Цветана Тончева Кръстева (с. Лехчево, Михайловградско), Райна Маринова Ралчева (Бяла Слатина), Спаса Илиева Стоянова (с. Ковачица, Берковско), 5 декември - Първолета Иванова Доганова (Михайловград), 6 декември Стефана Петрова Дилкова (с. Койнаре, Белослатинско), 8 декември - Веселина Георгиева Лилчева (Лом), 15 декември - Виргиния Ефимова Янчева (Горна Джумая), 19 декември - Пенка Рашева Стоянова (с. Борован, Белослатинско), 20 декември - Ванка Ганчева Пекова (Кула), 24 декември - Цветана Атанасова Мутафчиева (с. Габровница, Михайловградско), №1037, 27 декември - Райна Илиева Петрова (с. Хайредин, Оряховско).

ИЗ АРХИВИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ

Писмо №1465 от 13 май 1985 г. (Л.М. - забележка - тази дата се разминава с цитираните в края - явно става дума за техническа грешка или просто за недоглеждане)

ДО
МНО - ГЕНЕРАЛЕН ЩАБ
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ ЯКОВ МОЛХОВ

КОПИЕ:
ЦЕНТРАЛЕН ДЪРЖАВЕН ВОЕНЕН АРХИВ
гр. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

УВАЖАЕМИ ДРУГАРИ,

Съобщаваме ви имената на доброволните медицински сестри, които завършиха училището за медицински сестри - IX.1944 г. и бяха изпратени от Българския Червен кръст през време на Отечествена война (1944-1945 г.) във военни болници към въоръжените сили на Федеративна народна република Югославия, където са работили като медицински сестри през двете фази.

Същите не са регистрирани като доброволки към Българската народна армия.

1. НИКОЛИНА ПЕНЕВА ФИЛЕВА - ул. „Бачо Киро“ №44
2. НИКОЛИНА ХРИСТОВА ВЪТОВА - бул. „Славейков“ №21-23
3. МАРИЯ МАРИНОВА БОГДАНОВА - ул. „Криволак“ №9а
4. ГЕНА ДИМИТРОВА ХАДЖИЙСКА - ул. „Д. Коцев“ №3
5. ЕЛЕНА АЛЕКС. НИКОЛОВА (ДЖОВАНИ) - бул. „България“ №50, бл. 1, вх. 1
6. ИВАНКА МАРИНОВА ДОБРЕВА - ул. „Раковски“ №145, вх. В
7. КРЪСТИНА ХР. ТЕПАВСКА - бул. „9 септември“ 124, бл. 3
8. МАРИЯ ГЕОРГИЕВА РАДЕВА - ул. „В. Коларов“ №3
9. ЛИЛЯНА ГРИГОРОВА ИВАНОВА - ул. „Д. Моноф“ №50
10. МАРИЯ ЛАЗАРОВА БОЖИЛОВА - гр. Ст. Димитров, ул. „Толбухин“ №23
11. НАДЕЖДА ДЕСПОТОВА КРЪСТЕВА - гр. Бургас, ул. „Гурко“ №21
12. НЕНКА ЦВЕТКОВА АРИЗАНОВА - ул. „Университетска“ №3
13. ПАСКА ИЛИЕВА ВЕЛКОВА - гр. Видин, ж.к. „Г. Димитров“, бл. 1, вх. А
14. ТОДОРКА ДИМИТРОВА КОЛЕВА - ул. „Борис I“ №22
15. ЦВЯТА МЕТЕВА ДЯКОВА - гр. Ловеч, ул. „Цар Шишман“ № 19
16. ВИОЛЕТА ЗАХАРИЕВА - ул. „Криволак“ №40
17. БОРЯНА СТЕФАНОВА ПЕТРОВА - ж. к. „Младост“, бл. 90, вх. Б
18. АНАСТАСИЯ ГЕОРГИЕВА ВЪЧКОВА - ул. „Шандор Петъофи“ №58
19. МАЛИНА НИКОЛОВА ПОМАКОВА - ж. к. „Красно село“, бл. 17, вх. Б
20. ВЕСА ВИЧЕВА СТАНЕВА - с. Михалци, Великотърновско
21. ВЕРА ТОНЧЕВА - от с.Тръстеник, Плевенско - доброволка в Корея (написано на ръка).

Молим, имената на горните другарки да бъдат зачислени като доброволки и да им бъдат подпечатани удостоверенията, които са получили с „доброволец“ за ползване привилегиите по Постановление 08 от 14.03.1988 г. (Указ № 217/18.03.1988 г.).

Настоящият списък е изготвен съгласно документи, които се намират в ЦК на БЧК - София.

ПЪРВИ ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ: /н/ Г. Господинов

ПОЗДРАВЛЕНИЯ ОТ ИМЕТО НА КЛУБА НА МИЛОСЪРДНИТЕ СЕСТРИ ДО ФОРУМИ НА БЪЛГАРСКАТА АСОЦИАЦИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛИСТИТЕ ПО ЗДРАВНИ ГРИЖИ (БАПЗГ)

м. май 2010 г.

НАШЕТО ПОСЛАНИЕ

Скъпи колеги,

Моля да приемете сърдечните поздрави и пожелания за успешна работа от членовете на Клуба на милосърдните сестри при Българския Червен кръст.

Гордеем се с професията си и предпочитаме да ни наричат милосърдни, а не медицински сестри, защото като такива бяхме подготвяни в Училището на Българския Червен кръст и неговата дружествена болница. Точно тяхната школа позволи да се възпитаваме в продължение на повече от половин век отлични специалисти.

За хората от нашето време сестринството не е просто професия и наука. То е още призвание и любов, всеотдайност и пословично милосърдие. На това ни научи Българският Червен кръст, който преди 110 години пръв в България започна подготовката на тези толкова необходими за българското здравеопазване кадри. И до днес той се отнася с уважение и разбиране към проблемите на сестринството, изправено пред нови и отговорни предизвикателства на времето.

Такива чувства изпитваме и ние, защото във ваше лице виждаме потвърждение на далновидността на хората, които проправяха пътя на нашата професия и доказваха с труда и всеотдайността си колко значима е работата на специалистите по здравни грижи в общественния живот на страната.

Животът на научи, че колкото и трудно да е, никога не бива да забравяме и хората преди нас, защото който не помни миналото и не се учи от него, не може да оцени настоящето и бъдещето. Доказва го и днешният форум.

Времето запази като икона името и делото на Флоранс Найтингейл. Но и ние, българите, имаме своите национални икони на сестринството в лицето на стотиците милосърдни и медицински сестри, които в продължение на десетилетия изграждаха националното ни здравеопазване; преживяха и преживяват лични и професионални изпитания през последните 20 години.

Скъпи колеги,

Радваме се, че времето доказва колко необходими в здравното дело са милосърдните и медицинските сестри, всички специалисти по здравни грижи като помощници на лекаря. Дано с бурното развитие на медицинската наука и техника не се роди „сестра -робот“, за да не изчезне топлата човешка гума и усмивка.

Гордеем се с упорития си труд през годините за опазване и възстановяване на здравето на хората. Вярваме, че с общи усилия ще бъдат преодолените трудностите, които носи днешният ген. А мечтата ни е всички заедно да съумеем да запазим най-доброто от традициите и да го съчетаем с изискванията на новото време, с човешките качества на новото поколение, за да пренесем през времето онази хуманност, която осмисля нашата професия.

От Клуба на милосърдните сестри при Българския Червен кръст

19 май 2011 г.

ДА ПОМНИМ МИНАЛОТО

Само преди седмица беше честван Международният ден на сестринството – 12 май, утвърден още през 1935 г. като знак на признание към живота и делото на Флоранс Найтингейл, която светът с право почита като своеобразна икона на сестринството.

Но това е повод да припомним, че и ние имаме своите национални икони на сестринството, с които заслужено се гордеем и не бива да забравяме. Защото, когато на 28 май 1900 г. Българският Червен кръст открива своето училище за милосърдни сестри, той съзнава колко отговорно е да поставиш основите на едно хуманно и милосърдно дело, жизнено необходимо на твоя народ. В продължение на повече от половин век това училище подготвя специалисти, които имат висок авторитет не само в медицинските среди, но и сами участват в подготовката на следващите поколения сестри.

Милосърдните сестри на Червения кръст преминават през огъня на четири войни, проверяват себе си в изпитанията и предизвикателствата на времето. Характеризират ги като „дялан камък“ в професията, защото където и да работят, се отличават със своя професионализъм, с високия си морал на хора, посветили се на грижата за болния.

Трудно ще изброим всички, които са своеобразен еталон на българското сестринство. До имената на Невена Сендова, Кръстанка Пачеджиева, Бояна Христова, Зафира Христова ще поставим и имената на Мария Николова-Икономова, Гена Нинова, Стефка Балашикова, Лалкова и Балджийска, Мария Калайджиева; Ана Василева и Цветана Дилова; Малина Маринова и Вера Джунджурова, Кръстина Филипова и Елена Захариева, Анастасия Въркова и Лилия Ранова, Станка Васева и Цв. Гешева, Мария Кирилова, Стефана Томасини и Христина Петкова...

Припомняме тези имена, до които всяка година се нареждат още десетки медицински сестри от цялата страна, които въпреки трудностите на днешния ден продължават да отстояват хуманните принципи на професията си. Българският Червен кръст винаги се е отнасял с уважение и разбиране към тружениците на българското сестринство, защото без тях националното ни здравеопазване не би могло да съществува и да се развива.

Преди години милосърдната сестра Цветана Дилова изказа пожелание да се пазят хуманните основи на сестринството. „Дай, Боже, казваше тя - да не се роди „сестра-робот“, за да не изчезне топлата човешка гума и усмивка. Защото милосърдието и хуманността са качества, които осмислят сестринската професия.“

От Клуба на милосърдните сестри при Българския Червен кръст

СЪДЪРЖАНИЕ

Да помним миналото	3
Началото:	
Как бе създаден Клубът на милосърдните сестри? - Л. Маркова	4
Признателност – Л. Маркова	6
Публикации за дейността на клуба:	
С една любов в сърцето - Тодорина Петрова	7
Тържество на добротата и благодарността	10
С желанието да сме полезни – Ст. Томасини	12
Милосърдието не остарява – М. Георгиева-Шопова	14
По дирята на спомена – В. Георгиева	15
Верни на своя дълг – В. Диманова	16
Жена от сой - П. Андреева	18
За хуманната кауза възраст няма – В. Диманова	23
Клуб на милосърдните сестри – Л. Маркова	24
Милосърдните сестри са още в строя - Т. Мачковска	26
Биографии:	
Невена Сендова-Попова – автобиография	28
Тодорина Петрова – автобиография; Спомени за Образцовия здравен център в с. Г. Конаре	28
Лукреция Петишева - Животописни бележки	35
Бояна Христова - биографични бележки; Дейността на сестрите посетителки г-ца Бояна Христова и г-ца Маргарита Цакова	36
Мария Николова-Икономова	40
Петра Белева	40
Мария Генова	41
Цветана Дилова	41
Елена Захариева	44
Виолета Пеева-Дончева	48
Стефана Томасини	51
Мария Любенова-Стоева	54
Христина Петкова – автобиография; Слово пред Българския Докторски паметник	55
Анастасия Въркова	58
Стоянка Димова	60
Вера Ченчева	63
Койка Николова	65
Вера Иванова – „Училище за милосърдие“; стихотворения; статия за нея	65
Ненка Колева-Чемширова – автобиография; стихотворение за сестрите в Либия; Писмо до Либия	70
Мария Кирилова	73
Атанаска Дишкова	73
Мария Георгиева-Шопова	75
Петра Илчовска - автобиография; спомени за дейността на БМЧК в гр. Кнежа	76
Мария Карагьозова	78
Василка Леонидова Паспалева-Дървова	78
Веселина Еленкова	80
Дафинка Никодимова	80
Мария Калчева	81

Цветанка Демиревска	81
Мария Дерменджиева-Крайчева	82
Анелия Луканова	83
Гергана Денева Тодорова	84
Членове на клуба на милосърдните сестри (1993 - 2013 г.)	87

Изследвания, научни съобщения:

Милосърдната сестра на Червения кръст – Цв. Дилова	89
БЧК и сестринството в България – Цв. Дилова	92
Етапи в развитието на сестринското образование в България - доц. г-р Ир. Велчева	95
Развитие на сестринското образование в България - доц. г-р Ст. Гладилов	97
Ролята на милосърдните сестри - възпитанички на БЧК при дейността им в здравните заведения - Ил. Галчев	99
Милосърдните сестри в мисии на БЧК през годините - доц. г-р Й. Трайков	101
Международни контакти на училището за милосърдни сестри – г-р Сл. Джамбазова	104
ТКЗС-сестри в периода 1951 - 1958 г. - Антон Борисов	106
Училище за милосърдни сестри-посетителки „Царица Йоанна“ в Скопие – В. Пеева-Дончева, Ст. Димова	108
Ръководства на Училището за милосърдни сестри (1900 - 1953 г.) - г-р Ив. Балачева	111

Списък на милосърдните сестри, завършили училището на Българския Червен кръст (1900 - 1949 г.)

113

Из архивите на БЧК

126

Поздравления до форуми на БАПЗГ:

Нашето послание	127
Да помним миналото	128